

30.429.

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

М. Гнатишак: Варіяції на тему з Клябунда — *А. Курдидик:* Булочка — *Я. Курдидик:* Помста за кроплю крові — *С. Лягерлеф:* Довговічність св. Отця — *Я. Курдидик:* Серце — *Др. М. Гнатишак:* Театр в Берліні — *о. Т. Галушинський ЧСВВ:* Подія всесвітньої ваги — *Др. Я. Гординський:* До проблеми форми в ліриці — *Др. Д. Оляничин:* Поняття імперіялізму — *Др. П. Ковалів:* Господарська відбудова — *Я. Бохенський:* Срібні тіни — *Л. Ниерицький:* „Правда для правди“ — Зі світа — Бібліографія — Квестіонар для письменників.

К В І Т Е Н Ї

Від Редакції

Третє число „Поступу“ (за березень) львівське староство гродське сконфіскувало. Просимо його отже не реклямувати. Чергове число „Поступу“ вийде при кінці квітня.

Міститиме крім белетристики слідуючі статті:

Оп. Дністровський; Хліборобська клясова організація.

Р. Копач: Метрополія й кольонія

М. Козак: Гетьман Павло і його рід

І. Гладилевич: Польський академічний католицький рух

Др. М. Гнатишак: Ренесанс Шевченківської романтики

Чергові продовження та докінчення „Театру в Берліні“, „Господарської відбудови“ та „Срібних тіней“

Місячну хроніку, Зі світа, Всячину, Криве дзеркало Літературні замітки, Бібліографія й т. д.

Наших теперішніх співробітників і прихильників просимо не відмовити нам і надалішє своєї цінної помочи й поради та приєднувати нам нових дописувачів.

Рукописи просимо писати чітко на одній сторінці (по можности на машині) й надсилати на адресу редакції ЛЬВІВ, ул. КЛЬОНОВИЧА Ч. 8/II, телефон 4-48.

Неприняті рукописи звертається за зворотом порта.

Начальний редактор приймає у вівторок і п'ятницю (крім українських свят) між 5—6. год. вечора.

Адміністрація нагадує П. Т. Передплатникам що вже минув перший квартал і що рішуче час внести передплату бодай за перший чвертьрік (3 зол.) Гроші посилати долученим чеком на конто П. Щ. в Кракові ч. 408.908—Константин Гладилевич Львів. Пригадуємо, що всякого, котрий не звернув нам досі висланих йому чисел, уважаємо за передплатника.

Вид з вул. Шклярської — Львів.

„Поступ“ — 4. 1929.

М. Гнатишак

ВАРІЯЦІЇ НА ТЕМУ З КЛЯБУНДА

Thema: Die Luft ist voll von deinem Duft,
O süßer Leib du von Jasmin!
Die Uhr schlägt drei. Am Horizont
Die ersten rosa Wolken ziehn.
(Klabund)

ADAGIO MELANCHOLICKO

Ти повна пахощів сумних,
Спокійна ноче яснінова.
Вже трета. Дальній горизонт:
Хмарок смуга амарантова.

Вмерлої флейти пісня ти:
Соната moll-аксамітова.
Ти повна пахощів сумних,
Спокійна ноче яснінова.

Вже трета. Дальній горизонт:
Хмарок смуга амарантова.
На ліліях блистить роса:
Сліз ночі з ранку сном розмова.

Хмарок смуга амарантова:
Серпанок спогадів ніжних.
Спокійна ноче яснінова,
Ти повна пахощів сумних.

Спокійна ноче яснінова,
Спів зір твоїх в душі затиш.
Вже трета. Передсвітанкова,
Ти повна пахощів сумних.

Ти повна пахощів сумних,
Спокійна ноче яснінова,
Серпанок спогадів ніжних,
Хмарок смуга амарантова.

Спокійна ноче яснінова...

БУЛОЧКА

(Лені Вахнянин — присвячую).

Леночці всього п'ятих рочок, але вона все знає.

Ого! Знає, чому в ночі темно, чому зірка з неба падає, чому дощ йде — усе, усе Леночка знає.

У неї аж шість ляльочок — але Леночка знає, як вони звуться:

Ота чорнявка — це Галя, найстарша. Друга з синіми очима Іваська, а ця з пивними Дарка. Оця з переломаною ніжкою — це Оксаночка — а ті дві у синіх суконках — це служниці. Маруся і Кася. Еге!

Найбільш, так Леночка любить Оксаночку. Не того любить, що у неї личенько мацюпусеньке і такі мудрі чорні очі — ні, Леночка любить її за через те, що Оксаночка дуже бідна, що у неї ніженьки нема. Що вона калічка.

А калічка Оксаночка з того часу, як принесли до хати Гривка. Він був тоді малий і виглядав, як її біла баранкова шапочка. Отже Гривка принесли, а Гривко почав бігати по хаті, заліз до ляльок і вхопив одну в зуби. Після цього заліз під ліжко і став там бавитися Оксаночкою.

Але хіба Гривко вміє бавитися лялькою? Ні! Вхопив в зуби, та лапами, та пазурами і от тобі! Оксаночка зістала калічкою, а всі ляльки довго-довго після цього боялися поза хату вийти. За кару забрано було Гривка до кухні — але це Оксаночці не допомогло. Ніженьку ліпили і воском і ляком — не допомогло тай вже.

А це хіба мусить боліти. Он Мурко як драпне по руці, як то воно болить, або як вдаритись до столика. А тут тобі ціла нога по коліно. Бідна Оксаночка.

У Леночки ще є братчик Юлько — але той таки до нічого. Він зараз хотівби знати, що у ляльки в середині, та чому волосся в неї не росте, та чому в нозі в Оксаночки, як вломила був дротик. Леночка мусить ляльки пильнувати, а то

він готов їх усіх попороти або усім волося підстригти, або ще що доброго...

І Леночка, виходячи у садок забирала тому усі ляльки зі собою. Чотири під пахи, а дві в руку. В садку — особливож на квітнику ляльки бавляться в хованця і тоді Леночка сердечно сміється, як Галя не може найти Дарки, що у неї зараз за плечами, або шукає довго, довго Касі, що сіла на соняшник.

Ха-ха! Галя дивиться в низ — а тут тільки в гору глянь...

Правда, у Юлька є вояки і від Юлька навчилася Леночка, що є вояки „наші“. є вояки польські й більшовики. Більшовики — так усі пузаті, з кривими вічми, з гострим багнетом. Поляки — так знов усі в чотирикутних шапках.

І Юлько нераз так уставляє їх: ту „наші“ — а ту більшовики і Поляки. Більшовиків і Поляків багато — але „наші“ завжди їх бють. О! Як почнуть торошити з гармат — то дивись — і той лежить і той лежить. А як підуть в атаку, то більшовики одразу в ноги...

І добре, що так є. Які погані! Їх тільки, „наших“ всього кількох, а вони їх побити хотіли. Еге — побють! Самі відстануть в шкуру, поганці!

Таки поганці! Як бавилася Леночка з Юльком разом — то вони — о ті більшовики відразу до ляльок в хату рабувати. Один за миску, другий за моздір, третій за подушку. Шей нахвалялися, що Дарку і Іваську вбють. — А потому прийшли „наші“ одбили все, однесли лялькам, а ці їм за це бубликів надавали. Так, вартаж було...

Тепер вже Леночка з Юльком не бавиться. Останній раз після цього, як батька заарештували більшовики — Юлько й ляльок хотів поарештувати та посаджувати в тюрму, з великого картонового пуделка. А в тюрмі — розказував батько — темно й зимно. Леночка не хотіла, щоби ляльки в тюрму йшли. Юлько

наперся—вона заплакала — і з того часу з Юльком бавиться не хоче.

Не хоче й вже! Хоча Юлько обіцяв, що „наші“ розібють тюрму, що визволять їх — то Леночка не хоче. Ні, ні, ні!

Ані на пів годиночки не дасть ляльок в тюрму.

Погані більшовичища! Які вони, що таточка забрали, такі й тоті, що у Юльки є. Пузаті, погані і вже!

За хатою є садок, за садком пліт, а за плотом є великий будинок. Великий, великий...

Біля будинку ходить вояк. Леночка через шпару у плоті з Юльком заглядає нераз, як він ходить туди й назад. І вона знає, чому: бо там магазин...

А який це вояк, то Леночка теж знає. Вона спитала Юлька, а він подивився в шпару:

Зараз. Польської шапки не має. Значить не Поляк. Не пузатий, не має кривих очей—значить „наш“.

— О, який хороший! — скрикнула Леночка, пригадавши собі як наші її ляльок визволили й одібрали нарабоване.

І з того часу Леночка, як тільки піде в садок, як побавиться з ляльками до схочу в хованця — то йде до плота й дивиться.

-- Наш! — шепче вона і боїться ворухнути.

Але раз побачила Леночка, що той „наш“ був дуже бідний, плащ у нього був подертий, осмарований, а сам був худий, худий. Леночка не забула про це спитати мамочки, а мамочка каже:

— Бідний. Не має що їсти. Не має в що вбратися...

— Чому? — спитала Леночка цікаво...

— А бо все забрали більшовики. То мусять боротися з ними, аби їх сюди не пустити і не мають чим...

Леночці ці слова запали в маленьку головочку.

Знов ці погані большевики. І чогоб то їм битися? І чогоб то їм тягтися сюди? Хиба щоб знов таточка взяти та в тюрму завести? Щоб мамочка плакала? У, погані...

І Леночці видається той „наш“ таким якимсь ясним та хорошим, як ніколи...

Які добрі. Не хочуть їх сюди пустити. І які бідні—плащі подерті, солодкі. Бідні наші...

Ну щож? Вона свого „плащика“ йому не дасть, бо „наш“ великий, а вона маленька. Вона така, що татко називає її „гузиком“—а мамочка „горошинкою“.

Але їсти? О, їсти Леночка дасть. Вона знає, що зробити. І Леночка біжить до мамочки:

— Мамочко, Леночка хоче їсти...

— Як то—таж ти щойно обідала — дивується мати.

— Нічого, мамочко. Леночка хоче.—

Мамочка сміється, йде до шафки і дає булочку з маслом,—мамочка смакує її, а Леночка трохи не плеще з утіхи:

— О! Того вона хоче.

Вона швиденько бере булочку, злазить по східцях і паде, як кульочка в город. Поміж кущі мальв, маків і далі вскакує сама, як квіточка, у синій суконці, з ясним волосячком і великою синьою кокардою...

Біжить до паркану, аж до того місця, де вилупано кусок дошки й присідає:

— Ходить...

І тепер їй лячно робиться. Як тут його зачепити?

— Слухай! ти!

Вояк стримується нагло, скидає кріса і дивиться в її сторону. Леночці ще більший ляк скаче в серденьку від лискучого багнету й вона на хвилю забуває голос, а губки викривлюються в неї в підкову...

— Не стріляй—кличе вона. — То я, Леночка. На, маєш.

Малесенька ручка з булкою проховзується в діру і Леночка бачить, як вартівник сміється. І їй одразу перестає бути лячно.

— На!—каже Леночка. — Ти возьми. Ти голоден.

Але він сміється і дивиться тільки. Леночка говорить, просить, але він мов не хоче. І Леночці знову прикро.

— Возьми — просить.

В ту хвилю надходить де кілька вояків із тупотом і Леночка сама ховає руку.

Не знати, чи то всі „наші“. Але ні. Як би були більшовики, то булиб пузаті й погані — і „наш“ побивби їх...

Вона знову протуває рученьку з булочкою в щілину — та тепер вже він, отой „наш“ сам до неї йде. Бере булочку, і як Леночка зазирає в щілину чорними вічками він підносить руку до чола і салює. Зовсім, як Юлько...

І сміється так, що Леночка і собі сміється.

— А їдж!..

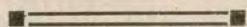
Він одходить і гине за вуглом дому — а на його місці зовсім инший. Не обдертий і не худий. Ну, на цього не варто дивитися.

Леночка встає і швидко біжить до хати. Вона мусить зараз сказати комусь про це...

І кому ж, як не Оксаночці?

Малесенька ляльочка мов сміється, як Леночка шепче їй:

— Знаєш що? Я дала булочку тому бідному „нашому“.

Ярослав Курдидик

ПОМСТА ЗА КРОПЛЮ КРОВИ.

Під двома рядами лискучих багнетів провели червоні кати під військовий гай молодих повстанців на розстріл.

Цікава товпа, що ждала вже довго, щоби налюбуватися їхньою гордою бунтарською смертю, захвилювалася і заревла:

„Стратьте їх, бо вони і так не підуть у парі з нами!“

Молодих, мов з мармору різьблених, юнаків устали в сірий ряд...

Сто сталевих дул глянуло на їх смертельними вічками. А вони навіть очий не змружили...

Гримнула пекольним одгомоном сальва і дванайцять розколено молодих бунтарських грудий, ще не знали ніколи підлої покори ні гидкого рабства...

На опадалік цвітучий куш черемхи бризнула капля крови.

За час мерзення товпа душогубів розійшлася і потягла трупів з собою. А гай з лютістю жмурив вічі, вслухувався у відгук важких ніг і чув, як товпа з призирством реготалася:

— Ха-ха-ха! Ще трохи і вломимо революції розгінну силу.

І нікого не стало на цьому місці, де молодим повстанцям ломили життя.

Осталася тільки самотня капля крови, що блистіла на білому цвіті черемхи.

Сонце ніжно пригорталося до неї і вона сіяла, мов найдорощий рубін.

До неї з шумом нагнувся гай і засичав жорстоко й люто:

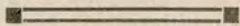
— Не турбуйся, капле! Бо я ще доживу хвилі, що за тебе одну проллється море крови, ще од гуку гармат захитається земля у своїх основах а найдуші мурі розсунуться в порох.

— Пів світа згине з лиця землі в помсті за тебе, хоч ти яка маленька.

— Не турбуйся, капле!

— І я, хоч який старий вже, та доживу ще цього ..

Тихо стало на тому місці, де молодим людям — повстанцям ломили життя...

Сельма Лягерлеф

ДОВГОВІЧНІСТЬ СВ. ОТЦЯ

Було це в Римі в початках дев'ятидесятих років. Лев XIII був саме на вершці пошани й слави. Весь вірний католицький світ ликував його перемогами й удачами, бо вони були справді величаві.

Навіть тим, що не здавали собі справи з великих політичних подій, було ясно, що справа церкви була в повному розквіті. Бож кождий бачив, що всюди росли нові монастирі, а прочане подорожували до Риму, як за давніх часів. В багатьох місцевостях відбудовано старі зруйновані церкви, реставровано мальови, а церковні скарбниці наповнювалися золотими сосудами й монстранціями, стрійними в дорогокамені.

В таку власне добу слави й повождення заскочила населення Риму страшна вістка, що папа захворів. Мало з ним бути дуже недобре. Навіть кружляла відомість, що папа вмираючий.

Хворість папи збудила очевидно загальне зацікавлення. По всіх святинях Риму, молилися за його виздоровлення. Часописи містили обемисті звіти про перебіг слабости. Кардинали приготувалися вже на випадок нового вибору папи.

Всюди журилися близькою кончиною того величнього князя Церкви. Була обави, що щастя, яке за Льва XIII. служило церковній справі, не вдержиться під панованням його наслідника. Неодина потішався надією, що цьому папі вдасться відзискати Рим і церковну державу. Другі мріяли, що получатимуть одну з великих протестанських держав з лоном Церкви, що одинока має силу дати щасливість.

Неспокій і турбота народу росли з години на годину. Як западала ніч, многи люде зовсім не думали про спокій. Ішли до святинь, що до пізньої ночі стояли отвором, щоби побожний нарід міг вступити і молитися.

А серед тих побожних громад була певно не одна бідна душа, що кликала:

— Господи Боже, прийми моє життя замість його життя! Нехай він живе він, що може стільки зділати на Твою честь! Згаси радше промінь мого життя, бо його ніхто не потребує!

Але якщо б ангел смерті взяв був когось з благаючих за слово і станув нагло перед ним з добутих мечем, жадаючи сповнення обіту, можна уявити собі, як заховався б. Певно був би відкликав своє передчасне приречення і просив би ласки життя на всі ті роки, що йому ще були призначені.

В тому часі жила в одному з темних домиків над Тибром старенька жінка. Наложала вона до тих, що щодня звикли благодарити Бога за життя. З рана продавала на ринку ярину — і це заняття в високій мірі відповідало її характерові. Не знала нічого приємнішого над ранішній торг на базарі. Всі язички були в руху, вичисляючи товар, а покупці тиснулися біля торгових, вибирали й торгувалися, і не один незлий жарт падав між ними й перекупками. Часто мала й гарний заробіток, продаючи все, що мала; але часом майже нічого не продавала, — та їй було приємно постояти ранком на свіжому повітрі серед квіття і ярини.

Вечером зазнавала знову другої, ще більшої приємності. Приходив їй відвідати рідний син. Був він священиком, але в одному з убогих костелів у дільниці вбогих. Бідні священики, що там трудилися, не багато мали на свій прожиток, отже мати журилася, чи їй син не голодує. Але й з цього мала вона велику приємність, бо це давало їй підставу гостити сина всякими присмаками, як він приходив до гості. Він противився, бо мав наклін до аскетного життя, але мати попадала в таку розпуку, що він не міг їй відмовити і завжди уступав. Як він вечеряв, мати ходила по кімнаті й розказувала про все, що чула на базарі. Були це самі світські справи і часами приходило їй на думку, що син —

священик мігби почути щось непотрібного. Тоді вривала на середині речення і старалася говорити про духові і поважні речі, але тоді син добродушно всміхався: — Ні, мати Констанція — говорив, говори тільки далі, так, як ти привкла. Святі знають уже тебе і знають, що тобі в голові.

А тоді й мати сміялася і казала: — Твоя правда. Не оплатиться, Господа Бога обманювати.

Але як захорував папа, почала й пані Констанція журитися. Сама певно не журилася про його здоров'я, але коли прийшов син, не могла його намовити на ніякий кусок, він навіть не усміхнувся, хоча вона оповідала йому чимало веселих новин. Вона налякалася і питала, що сталося.

— Святий Отець захворів — була відповідь сина. Спершу не могла повірити, що це одинока причина його журби. Певно що це було невеселе, але чейже знала, що як умре один папа, зараз вибирають другого. Пригадала синові, що чейже й доброго Пія Девятого оплакували, а все ж той, що по ньому наступив, ще більшим папою. Певно вдасться кардиналам обрати такогож святого й мудрого папу.

Тоді син почав говорити з нею про папу. Не втаємничував її в папські офіційні справи, але оповідав їй дрібні події з його диячого й молодечого віку. Також з часів, як папа був пралатом, мож було оповісти не одно цікаве, що вона зуміла зрозуміти й оцінити; ось, як він колись переслідував розбишак в полудневій Італії, і як його всі полюбили, — коли був єпископом в Перуджі.

Очі матері зайшли слізами і вона заговорила:

— О, коби він не був ще таким стареньким, коби ще міг жити довгі літа, коли він такий великий і святий муж!

— Так, коби він не був таким стареньким! — зітхнув син. Але сіньора Констанція втерли сльози з очей і сказала:

— Ти повинен перенести це спокійно. Подумай тільки, що час його жит-

тя вже уплив. Таж неможливо перешкодити смерті, задержати її.

Та молодий сотруди́к був мрійником. Любив Церков і мріяв, що великий папа поведе її до великих, рішучих побід.

— Радо віддави я своє життя, якби я міг тим чином окупити йому нове життя! — закликав.

— Що ти балакаєш?! — кликала мати. — Чи справді так його любиш? Але не треба тобі в ніякому разі висказувати таких небезпечних бажань. Хто знає, що ще може статися. Чому ж не мав би ти стати колись папою?

День і ніч минали, а здоров'я не поправлялося. Коли пані Констанція побачила сина на другий день, він був зовсім змінений. Зрозуміла, що він провів цілий день на молитві й пості і почала негодувати:

— Здається мені справді, що ти хочеш згинутися за того старця!

Син зажурився, що мати знову не співчуває йому і старався прихилити її бодай трохи до спільного жалю.

— Тобі, мамо, требаби дійсно більше, ніж кому другому, жити собі, що би папа виздоровів — став говорити. — Як буде далі папою, то заки мине рік, іменує могого пароха єпископом а тоді й моя кар'єра готова. Дасть мені тоді добру посаду при якимсь катедральнім костелі. Тоді вже не побачиш дір на моїй рясі! Буду мати досить грошей і зможу допомогти й тобі і твоїм убогим сусідам.

— А як папа вмере? — питалася сіньора Констанція з запертим віддихом.

— Як папа вмере, тоді не знати, що буде. Якщо мій парох не буде в ласці в його наслідника, мусілиб ми оба ще довгі роки служити там, де служимо.

Сіньора Констанція стала перед сином і гляділа на нього зажурена. Глянула на його чоло, пооране морщинами, на волосся, що вкривалося сріблом... Був утомлений і змарнів. Справді треба було, щоби чимскоріш дістав місце при якій катедрі.

— Сьогоднішньої ночі піду до церкви і помолюся за папу — подумала собі: — Він не повинен умерти.

По вечері поремогла втому і пішла до міста. Товпи народу проходили вулицями. Многі вийшли лише з цікавості, щоби почути вістку про смерть папи, але й многі зажурені, що йшли від костела до костела, помолитися.

Заледво вийшла сіньора Констанція на вулицю, стрінула одну свою дочку, що її муж був літографом.

— Ой, матінко, — говорила дочка — доре робиш, що молишся за нього. Не можеш уявити собі, що би то було за нещастя, як би папа вмер! Мій Фабіян був близько самогубства, довідавшись, що папа захворів.

І далі розказувала, що її муж, літограф, власне тепер казав відбити сто тисяч портретів папи. Як би папа тепер умер, то ані половини не випродасть, ба, ані четвертини. Буде зруйнований. Цілий маєток поставив на карту.

Пішла далі збирати новини, щоби могли потішити мужа, який навіть не важився вийти на вулицю й сидів дома, в розпучі, нещасний. Але її мати стояла все ще на вулиці і говорила собі: То не може бути, щоби він умер. То таки не можливе, щоби він умер.

Увійшла до найближчого костела, приклакнула й молилася за життя папи.

Коли встала, щоби піти далі, її погляд упав на малий вотивний образець, що висів над її головою. Представляв він смерть, що витягала страшний обосічний меч, щоби вбити ним молоду дівчину підчас коли мати дівчати станула між ними, даремно стараючись приймати удар замість дочки.

Довго стояла така задумана під образом.

— Смерть є дуже точним рахівником — подумала собі. — Ніколи не було чути, щоби відступила молоде життя за старече. Може булаби більше податлива, як-щоби їй жертвувати молодше за старше.

Пригадала собі слова свого сина і задрожала цілою істотою. Подумати, що смерть моглаби його взяти за слово!

— Ні ні, ласкава смерте! — шептала. — Не вір йому. Хиба розумієш, що він не думав так, як говорив. Він

хоче жити. Він не хоче відійти від своєї старої матері, яка любить його.

І вперше впало їй на думку, що як-щоби хтось мав посвятити себе за папу, то булоби чейже краще як-щоби це вчинила вона, вона, що вже є старухою й пережила свій вік.

Вийшла з костела й стрінула кілька побожних черниць, з північної Італії. Вони сказали до Констанції:

Ми справді дуже потребуємо помочі. Наш монастир так уже був постарівся і зруйнувався, що минулої зими зловний вихор перевернув його. Щож це за нещастя, що папа хорий. Не можемо йому представити тепер своїх жалів. А як умре, вернемо до дому з нічим. Його наслідник довгі віки буде зайнятий іншими справами і не зможе думати про поміч для бідних черниць.

Всі люде, що ходили по вулицях, були прийняті тими самими думками. Легко приходилося зачати розмову з ким будь хотілося. Кожний хотів висловити свої жалі. І всі, до кого тільки мати Констанція зближилася, говорили про це, що смерть папи булаби для них страшним ударом.

А старемька жінка повторювала собі раз-у-раз:

— Це правда, мій син має слушність. Це дійсно не може бути, щоби папа вмер.

Якась послугачка з лічниці стояла в юрбі людей і говорила дуже голосно. Зі зворушення текли їй сльози пообличчі. Оповідала, що перед п'яти роками казали їй виїхати до лічниці прокажених, далеко на остров, на другій півкулі. Розуміється, мусіла послухати приказу, але вчинила це дуже нерадо. Дуже боялася того приказу. Але занім виїхала, була на послухання у папи, папа уділив їй особливого благословення і прирік, що знову прийме її, як вернеться. І жила вона тих п'ять літ тільки тією надією, що ще раз побачить папу. Це додало їй сили перетривати всі труди на чужині. А тепер, коли нарешті могла вернути, почула вістку, що папа лежить на смертельному ложі. Отже вже навіть не побачить його.

Була в великій розпуці, тай сеньора Констанція була дуже зворушена. То справді буде за великий біль для всіх людей, як папа вмере, — подумала собі, йдучи далі.

Бачучи, що багато людей ходить заплаканих, подумала з почуттям доброти, щоби це було за щастя, бачити радість усіх, якщоби папа виздоровів. А що вона як і інші люде погідної вдачі, властиво не обавлялася смерті більше, як життя, сказала сама до себе:

— Якби я знала, що буде, то радо подарувалаби Святому Отцю ті літа, які ще маю прожити, бо мабуть його літа вже скінчилися.

Сказала це пів жартом, але й повага була в тих словах. Бажала справді чогось такого довершити. Стара жінка не може й бажати собі кращої смерті, подумала собі. Поможу і своєму синові і своїй дочці, а крім того ушасливию велику громаду людей.

Власне роздумуючи над тим усім, піднесла важку заслону при вході до малого темного костелика. Була це одна з тих старих святинь, що, здавалося, поволи западаються в землю, бо з бігом часу опинилася на рівні з поземом міста. Цей костел заховував у своїй нутрі щось із понурої старинности, що корінилася певно в тих понурих давних часах, коли збудовано цей костел. Мимоволі проймала чоловіка дрож, коли входилося під те низьке склепіння на грубезних колюмнах, і коли бачилося ті образи святих, мальовані по варварськи, що видніли на стінах і вівтарях.

Коли сеньора Констанція увійшла до старого костелика, повного побожних, обняв її містичний переляк і страх Господен. Почувала, що в тій обителі живе божество.—Під важким склепінням уносилося щось безконечно величне й таємне, щось, що проймало всіх дивно пригнітаючим почуттям перемоги, так, що боялася тут залишатися.

— Ах, це не костел, до якого йдеться на Службу Богу, або до сповіди,—подумала пані Констанція.—Сюди йдеться, коли хто є у великому нещастю, коли нема вже іншої помочі, крім чуда.

Надумуючись, станула в дверях і вдихала те особливе повітря, повне таємничости і грози.

— Навіть не знаю, кому посвячений цей костел—говорила шепотом—але почувую, що тут справді є хтось такий, хто чує наші думки.

Вклякнула побіч других, а було їх стільки на молитві, що займили костел від вівтара до входових дверей. Молячися, чула коло себе плачі і зітхання. Ті жалі і болі сповнювали їй серце щораз більшим спочуттям.

— Ах, мій Боже, позволь мені довершити чогось такого, щоби вратувало того старця! — молилася. — Помоглаби я тим передусім своїм дітям, а крім них і всім іншим людям.

Від часу до часу ходив поміж богомольців малий, кволий чернець, нахилився над цим то над тим і шептавщось до вуха. А той, до кого говорив, вставав з землі і йшов за черцем до захристії.

Сеньора Констанція зараз догадалася, про що йде.

— Це ті, що складають жертви на виздоровлення папи—подумала собі.

Коли чернець надійшов знову, встала й пішла за ним. Вчинила це зовсім не свідомо. Здавалося їй, що подіلالа так на неї та таємна сила, що панувала в цьому старому костелі.

Коли увійшла до захристії, що мала вид ще більше старинний і таємничий, аніж святиня, опанував її відразу жаль. —Мій Боже, щож я тут роблю?—питала сама себе.—Щож я тут зможу жертвувати? Не маю чейже нічого, окрім кількох візків ярини. Аджеж не можу дати святому Отцеві кілька кошів моркви!

По однім боці захристії стояв довгий стіл, за ним стояв священник і записував усе, що жертвувало святым. Констанція чула, як дехто обітував жертвувати на церков якусь суму грошей, а другі жертвували золоті годинники, жінки жертвували свої перлові наушники.

Констанція все ще стояла мовчки в дверях. Останні свої сотики видала на купно ласощів для свого сина. Чула, як декотрі, не багатші від неї, купували воскові свічки і срібні серця. Стояла

й даремно вивертала кишені. Навіть свічки не могла жертвувати.

Довго стояла так і ждала, аж вкінці остала сама в захристії. Священики поглядали на неї дещо здивовані. Тоді підійшла кілька кроків, спершу непевна і несмілива, але по перших кроках ішла легко і скоро до стола.

— Чесний отче—промовила до священика—прошу записати, що Констанція Зампоні, яка минулого року в день св. Івана Хрестителя скінчила 60 літ життя, дарує рещту своїх літ папі, щобити нитка його життя була продовжена.

Священик почав писати. Був певно дуже втомлений записуванням у книги через цілу ніч і не думав довго про це, що то була за жертва, яку саме записував. Але раптом увірвав на половині речення і глянув на Констанцію допитливим поглядом. Прийняла його погляд зовсім спокійно.

— Я ще кріпка і здорова, Всечесний Отче,—сказала.—Моглаби певно жити ще з десять літ. Отже ті роки дарую святому Отцеві.

Священик бачив її охоту і побожність і зовсім не супротивлявся їй.

— Певно якась убога—подумав—не має жертвувати що иншого.

— Записано, моя дочко,—сказав.

Коли стара Констанція знову опинилася на вулиці, була вже така пізна пора, що завмер усякий рух і вулиця була пуста. Була в далекій частині міста, де газові ліхтарні освічували вулиці дуже скупі, так, що було майже темно. Але йшла сміло вперед. Чула в собі велику посвяту і була пересвідчена, що вчинила діло, яке вщасливить многих людей.

Ідучи так вулицею, відчула нагло, що над її головою кружляє якась живуча істота.

Пристанула і глянула в гору. Впітьмі, між високими домами, здавалося їй, що доглянула пару величезних крил і що навіть чує їх шум.

— Що це?—подумала собі.—Чейже це не може бути ніяка птиця, це за велике на птаху.

Потім здавалося їй, що бачить обличчя, таке біле, що світить у темноті. Обняла її невимовна тривога.

— Це ангел смерті, що лине надімною,—подумала собі.—Ох, що я зробила! Віддалася у владсть грізного!

Почала втікати, але все ще чула над собою помах дужих крил і вірила, що се смерть жене за нею.

Так бігла через кілька вулиць. Здавалося їй, що смерть щораз ближче. Вже чула її крила на своїх плечах.

Нагло вчула, як щось тяжке й остревдарило її в голову. Обосічний меч ангела смерті досяг її нарешті. Впала на коліна. Чула, що мусить скінчити життя.

Вкілька годин потім знайшли робітники на вулиці стару Констанцію. Лежала непритомна, ражена серцевим ударом. Зараз повезли її до лікарни і привели її до свідомости, але було очевидне, що небагато вже осталося їй жити.

Вспіли ще візвати її дітей. Коли вони, сумні й прибиті горем, станули при її постелі, застали хору зовсім спокійною і щасливою. Не могла багато говорити, але гладила їх по руках.

— Ви повинні тішитися—говорила—раді й щасливі мусите бути!

Лежала з очима, в яких знати було голод, щоби побачити хоч трохи втіхи. За хвилину огірчили її сльози дітей і сумний вид послугачок. Почала говорити речі, яких ніхто не розумів. Сказала, що як не будуть тішитися, то моглаби чейже зовсім добре жити далі. Ці, що її слухали, гадали, що вона горячкує.

Нагло відчинилися двері і до салі ввійшов молодий лікар. Держав у руці часопис і голосно сказав: — Папі полекшало! Буде жити. Цієї ночі хвороба переломила.

Послугачки давали йому знаки, щоби мовчав і не перешкаджав умираючій, але вона вже чула його.

Бачила також, як блеск радості й щастя, що не дасться затаїти, мигнув по обличчях всіх, що стояли довкола її ліжка.

Тоді зникло занепокоєння з її лиця. Всміхнулася задоволена. Дала знак, щоби посадили її на ліжку. Сіла і глянула кудись у далечінь. Здавалося, що дивиться на Рим і на прохожих по вулицях, що виталися радісною вісткою про папу. Піднесла голову, як могла найвище.

— Це вчинила я — сказала. — Я дуже щаслива. Бог дозволив мені вмерти, щоби папа міг жити. Мені зовсім не залежить на тому, щоби жити — бо я вщасливила всіх людей.

Лягла знову — і за кілька хвилин уже не жила.

В Римі оповідають, що свят. Отець по своїм виздоровленню відчитував одного дня записані в костелах жертви, офірувані за його здоров'я. З усміхом читав довгі колюмни малих дарунків, аж дійшов до запису, що Констанція Зампоні дарувала решту свого життя. Споважнів у тій хвилині і задумався.

Казав поінформуватися про ту жінку і довідався, що вона вмерла тої самої ночі, коли він виздоровів. Тож казав призивати до Ватикану її сина Домініка і випитував його про останні хвилини її життя.

— Мій сину — сказав до нього папа, дізнавшись про все, — твоя мати не вратувала мені життя, в що вірила в останній своїй годині, але я дуже зворушений її любов'ю і жертвенністю.

Дав Домінікові поцілувати свою руку і відпустив його.

Та Римляне запевнюють, що хоча папа не хотів признати, що його життя продовжила жертва вбогої жінки, то всеж таки був про це пересвідчений.

— Бо чогожби в такому разі отець Зампоні так скоро зробив кар'єру? — говорили. — Вже є єпископом, а є чутки, що небаром стане й кардиналом.

А в Римі і пізніше не хотіли ще люде вірити, що папа вмере, навіть, коли був дуже хорий. Ніхто не міг обчислити, коли сповниться його життя. Бож усе залежало чейже від того, скільки літ дарувала йому бідна Констанція.

(Переклав: — м —).

Ярослав Курдидик

СЕРЦЕ

До молодого артиста, що на самотності кував статую у чорному мармурі, прийшли люди і сказали з захопленням:

— Ах, яка прегарна статуя! І для когож то вона?

— Для вас — одповів артист і на хвильку одстав од праці.

Одвернувся і подивився на їх протяжно своїми синіми вічми, у яких крився незбагнутий запал і краса...

А по хвилі продовжав далі артист:

— Я маю серце, що помагає мені творити красу, але ви не вірите в його. І тому я постановив перенести його у мармор, щоби показати світу, що воно в мене є.

— А хіба можна — спитали вони дуже здивовані — перенести живе серце у мертвий камінь?

— Можна — сказав байдуже артист і вернув до праці: — Тільки треба мати велику душу, щоби одчуту те серце, що буде битися в кам'яній статуйі...

Др. Микола Гнатишак

ТЕАТР В БЕРЛІНІ

Дня 22. лютого 1929. року о годині п'ятнадцятій по полудни проходив улицею Unter den Linden в Берліні український журналіст Пафнутій Чимчикевич. Роздумував про свої особисті, нікому посторонньому нецікаві справи—і поволі приближався до знаного йому лише з невиразних слухів та легенд будинку Пруської Державної Бібліотеки. На воротах цієї будівлі закріпив білу, велику вивіску: „Lessing-Ausstellung“. Тому що наш журналіст культурними справами був, так би сказати, ex offio заінтересований, порішив цю виставу відвідати.

У чотирьох великих салях найшов прегарну збірку рукописних і друкованих матеріялів про Лессінга,—а особливо його заінтригувала велика кількість театральних, старих афішів та драматичних творів. Крім званої Пафнутію по імені ще з гімназійних часів „Мінни фон Барнгельм“ красувався тут цілий ряд інших, не менш знаменитих драм і комедій старого класика. Були крім того навіть теоретичні твори Лессінга, в яких, як видно з наголовків, багато місця присвячено театрові. Після оглядин поучаючої вистави зійшов журналіст на долину, до великої бібліотечної читальні, щоби її оглянути та при тій нагоді знайти у Брокгауза блищі дані про „того самого Лессінга“—бо ж відомо, що в середній школі завчені мудрости українським журналістам вивірюють з голови з подиву гідною скорістю. У вище згаданому, дуже позиточному творі, себто в енциклопедичному словарі, знайшов Пафнутій цікаві речі. І так, по перше, він відкрив рік народження Лессінга: 1729. Його бистротумність та вроджена інтелігенція помогли йому відразу зорієнтуватися, що „значит“ маємо 200-літний ювілей, та що відвідана ним вистава тим самим вповні оправдує своє існування. Прошу не дивуватися, що Пафнутій Чимчикевич не закріпив був у січневій пресі статей і заміток про Лессінгівський ювілей: кожен повинен знати, що український журналіст: 1) читає основно лише „Руля“ і „Канадійську Правду“. 2) при перегляданню решти своєї і чужинної преси не має часу звертати увагу на культурну хроніку, бо присвячує себе всеціло розв'язуванню проблем нафтової політики та потрібному студіюванню ситуації в Афганістані і в Марокку. Цим разом однак, як ми бачили, допоміг Чимчикевичу щасливий випадок.

Приймаючи під увагу велике значіння Лессінга як реформатора німецького театального мистецтва, постановив журналіст написати святочну статтю. Бо по перше—думав—писати про мистецтво лекше, як про економічну кризу або про черговий пуч в Іспанії. А по друге: ріжносторонність таланту, нова слава й інші приємні речі. Крім того: буде що вислати до Львова, щотижневий обов'язок супроти рідної преси в ярмі буде виконаний, а у виімковому випадку може навіть капнути до порожньої кишені 1 долар і 55 центів. Чимчикевич відразу приступив до діла. Він сказав собі дати найгрубшу „Історію німецької літератури“ і почав студіювати театральне життя Німеччини 18-го століття. Перед його очима пересунувся ряд славних, але задихаючих шкільною лавкою імен: Готтшед, Нойбер, Шлегель, Гляйм, Гесснер і т. д. Він знайшов осяяні німбом безсмертності постаті Шіллера і Гетого, в його голові формувався образ тодішнього класичного репертуару. Та не вважаючи на цю офіційно прославлену велич наш журналіст почав над книгою дрімати. Він пізнав, що навіть найкраща минувшина стає під пером ученого педанта архівним препаратом. Постановив чим скорше вийти на переповнену автомобілями вулицю, кинутися у вир сучасності—і віддати почессть Лессінгу иншим, живішим способом: зробити огляд сучасного репертуару модерних театрів Берліна—міста, в якому колись на цьому-ж полі театального мистецтва так енергійно працював сам ювіляр.

Зупинився перед кіоском, який кричав переразливо якими фарбами сотень афішів. Найперше зауважив на самій горі червоне, велике заповнення, що „Kukigol“ — це найліпший середник на знищення нагніток і проти почення ніг. Зрештою цілий кіоск був присвячений театральним плякатам. Перед очима Чимчикевича зарябіли різнорядні своєю великістю, формою, кольором, оголошення 54-ох берлінських театрів. Його увагу притягнули до себе зразу приманливі фоторепродукції більш-менш роздягнених красавиць, коло яких червоними буквами захвалювано епохальні програми кабаре-тів. Крім того побачив Чимчикевич такі цікави наголовки, як „Ліжко кохання“, „1000 нагих жінок“, „Роздягайся“, „Ніч любови“... На декількох афішах фігурувала строга формулка: „Для молоді вступ заборонений“. А крім того: Variete Scala, Wintergarten, Tiller-Girls, Haller-Revue, Casanova, Jazz-Band, Edgar Wallace — барвистий танок розперезаного брукового еросу та плебейська жадоба сензацій. Приглянувшись цій симфонії ліній, кольорів і багато обіцяючих слів, Пафнутій змінив нараз вираз свого обличчя із захопленого на байдужий, навіть аскетичний — і почав тут-же на вулиці занотовувати собі в записнику думки для майбутньої статті.

Це похвальне заняття перервав йому легкий штовханець в плечі. Відвернувшись обурений, але відразу змяк. Перед ним стояла скромно, елегантно вдягнена молода дама. Із здорового, смаглявого обличчя дівчини дивилися на нього розумні, темнісірі очі. Вона почала без церемоній: „Даремне ви, товаришу, компонуєте собі пламенні тиради про занепад культури гнилого заходу, про еротичну рознузданість, яка ніби-то творить весь зміст духового життя Європи, про бари, revue і jazzband. Даремне гарніруєте це все повириваними з вами обшаного, але нечитаного Шпенглера шумними „фільософічними“ фразами. Я розумію вас: так званий „дух степу“, разом із ідеологією азіатизму, ваше виховання і черпане з мутних джерел „руського духа“ образування, а крім того, вибачте: також і ваше дуже проблематичне знання та мале заінтересування оцим погорджуваним заходом — це все причини того факту, що ви дивитеся на західноєвропейську культуру через чарівні якісь окуляри, котрі заховують у тіні все багатство й красу добрих сторінок творчої продукції, а відмічують і до неможливого перебільшують лише негативні прояви життя“.

Пафнутій був так здивований нежданою появою гарної незнайомої, її тоном та способом трактування його геніальних думок, що не міг здобутися ані на слово. А вона говорила далі: „Зрозумійте-ж, мій пане, що кидаючи обвинувачення на адресу західноєвропейського театрального мистецтва, ви відкриваєте перед очима ваших поінформованих земляків лише дуже малу, несутєву, негативну частину гарної і великої цілості. А скажіть: чи приємно вам булоби, якби німецькі журналісти писали на підставі критики негативних рисів Бердичева й Лопатина загально-фільософічні статті про занепад України — не згадуючи при цьому й словом про Київ і Львів?“

Тепер уже Чимчикевич мусів якось боронити своєї журналістичної честі. Він пробурмотів щось про „факти“ та показав рукою на плякати.

„Факти? — усміхнулася — Не говоріть про них. Ваше варварське око засліплене барвистістю і дивовижністю форм на афішах шантанів і оперети — ви не підозріваєте, що це лиш позолочена, але безвартісна поверхня театрального життя Берліну. Ходіть, я вам покажу суть“.

І вона вказала на декілька десятків малих своїм форматом, скромних театральних оповісток, що висіли на самій долинці кіоску.

„Бачите? Тут берлінський театр, якого ви не запримічуєте, якого й не хочете видіти. Погляньте на сьогоднішній репертуар.“

І Пафнутій зі здивуванням читав дрібними літерами надруковані назви першорядних столичних театрів, імена найславніших авторів режисерів і артистів. В першу чергу заінтересував його напис: „Державний Драматичний Театр.“ Він пригадав собі, що на проходах бачив цей благородний, повний архітектонічної гармонії будинок — твір великого будівничого німецького Шінкеля. На оповістці зазна-

чено, що гратимуть сьогодні драму Леонарда Франка „Карло й Анна.“ Дівчина завважила відразу безрадний погляд Пафнутія, якому ані імя автора ані назва пєси нічого не сказали. Вона запримітила:

„Ах, Леонард Франк, цей знаний і цікавий сучасний белетрист. Ось він вкінці спромігся і на першу драму. Убрав у сценічні форми свою майстерню новелю із часів світової війни. Правда, у книжці далеко сильніше і краще оформлена ця сумна історія зруйнованого війною шлюбного щастя. Але драматизація також незла, особливо коли пєсу виконують першорядні артисти державного театру.“

Вже на підставі цієї перед кількома днями вперше виставленої драми можна легко запримітити основну характеристичну рису берлінських державних театрів: вони не деградуєть себе, за прикладом державних сцен інших народів, до ролі застиглих у певній формі мистецького виразу і привязаних до певного усталеного, старшого репертуару академічних театрів. Вони ідуть з темпом життя—і задля Софокля, Гетого й Гауптмана не забувають і наймодернішої, своєї і чужинної, драматичної продукції.

Цей факт—це безперечна заслуга інтенданта Леопольда Еснера, котрий перебрав перед 10 роками управу тоді цілком омертвілого й широкий публіці чужого державного театру. Не думайте однак, що республіканський інтендант вповні змо-дернізував державні сцени та зігнував їх класично-репрезентативне значіння. Будучи сам визначним мистцем, а саме одним з найкращих берлінських режисерів, він добре розуміє значіння і убагороднюючий мистецький вплив драматичної традиції—і в репертуарі його театрів ми бачили також напр. Шекспіра „Міру за міру“, „Венеційського Купця“, Гетового „Фауста“, Шіллерового „Валленштайна“, Лессінга „Фільотас“ і „Натана“. Ібзенового „Пер Гінта“ і багато інших визначних старих пєс.

З новіших авторів мали в послідньому році на сцені державного театру найкращий успіх Унруг зі своєю історично-патріотичною, повною глибоко людського патосу драмою „Пруський Князь Люїс Фердинанд“, та Ліон Фойхтванглер, талановитий белетрист і автор широко поза межами Німеччини вже знаного роману „Jud Süß.“ Ще на початку минулого сезону виставив Еснер його мєльодраму „Калькута, 4. травня.“ Не є це власне цілком новий твір Фойхтванглера. Автор лише переробив у купі із поетом Брехтом свою перед 12 роками вже виставлювану драму „Warren Hastings“ та дав їй новий наголовок. У цій переробці стала драма сензаційним, дуже оживленим історичним образом з життя Індії як англійської колонії. Тепер Фойхтванглер знова виступив із „Нафтовими островами“, в яких опрацьований досить незвичайний мотив: могутність і кохання—головні вартости життя: о їх здобуття бореться жінка, позбавлена головної жіночої зброї: краси. Та хоч ця драма поганої жінки є по своєму замислу дуже оригінальна та залишає в уважному глядачеві глибоке вражіння, такого великого успіху, як жива, сензаційна „Калькута“, собі цей твір не зєднав.

Найкращі лаври й загальне признание здобув собі Еснер новою постановкою Гауптманових „Ткачів“. Зумів зробити цю натуралістичну драму нужди назвичайно життєвою, а при цьому пронизав її глибоко поетичним духом. Особливе захоплення викликає в цілком новому світлі введена сцена бунту, так само як і символічно відчутий кінець драми. Приємно вражає відсутність такої модної тепер на театральних дошках, різкої соціально-революційної тенденції.

Але не лише на недавній натуралізм та на класичну добу німецької драми оглядається провідник державних театрів: він сягає ще глибше в давнину, до Шекспіра, та дає час від часу нову постановку котрогось із творів цього генія театру. Послідньою такою виставою був „Льондонський блудний син“ під режисурою Е. Енгеля. Поминаю питання автентичности цього твору—воно для нас не має ваги. В німецькій переробці Камніцера та в постановці на сцені „Театру ім. Шіллера“, другого будинку державних театрів, залишає ця пєса по

собі дійсно шекспірівське вражіння. — До речі, „Schillertheater“ — що там дають сьогодні?”

Молода пара затрималася знова перед кіоском з афішами: Ібзен „Примари“. Гарна товаришка Пафнутія зморщила брови — а сам український журналіст при цьому пригадав собі, як його батько вже дуже давно з одушевленням оповідав про постановку цього твору в „Руськім Народнім Театрі“ у Львові — і тому дозволив собі на кілька іронічних заміток відносно „модерної життєвості“ державних берлінських театрів.

„Чого хочете? — відповіла — Споміж усіх інших, безконечно нудних Ібзенівих психологічних драм „Примари“ дадуться ще найкраще слухати, особливо коли ролю Освальда креує такий визначний артист, як Фріц Кортнер — слава державних театрів.

Однак цей поворот до психологічної літератури на сцені цілком непередвиджений у нашій розмові. Винна цьому страшна зима (-30° С в тіні), що через неї порохорувалися головні актори із Софоклевого „Едипа“ — і тому дають Ібзена. А „Едип“ у постановці Єснера — це найновіший могутній чин цього режисера. Найбільше новаторство: сполучення обох Софоклевих творів про Едипа в одновечірне представлення. Перша частина ставить нам перед очі трагедію „Едипа-царя“, друга вичаровує могутню катарзу — смерть „Едипа в Кольоні“. Оба твори мусіли бути, розуміється, сильно скорочені та досить основно перероблені. Цю літературну „фотомонтаж“ перевів досить успішно Ліппман. Єснер зумів дуже добре пристосувати старогрецький твір до психіки сучасного глядача, мало порушуючи при цьому античного духа трагедії.

Чи маю вам говорити ще про безліч інших постановок державних театрів? Думаю, що сказаного досить. На прикладах по лінії від наймодернішої продукції, через натуралізм, клясицизм, Шекспіра, аж в античну Грецію — ви пізнали живу різноманітність репертуару державних театрів та творчу мистецьку працю Єснера.

Хоч Пафнутій зі своєю товаришкою і прохажувалися, а не стояли на місці, все таки їм обоім стало на морозі холодно — і він запропонував зайти до Café Schön. Дівчина переглядала при каві газету: „От бачите: у Райнгардта сьогодні ідуть теж досить цікаві речі“ — сказала, вказуючи пальцем на газетні театральні оголошення. Почувши славне ім'я режисера, Пафнутій наставив уха. Він незаметно, ніби від нехочу, занотовував собі головні факти театрального життя та погляди своєї інформаторки. „Буде добра стаття“ — думав собі при цьому. А вона мелодійним голосом:

„Під зарядом цього прославленого в Європі та в Америці режисера стоять 4 першорядні драматичні театри Берліна, а саме: „Німецький Театр“ і під одною кришею з ним малий „Камерний Театр“, крім того „Комедія“ і „Берлінський Театр“. Не думайте однак, що шановний пан директор дійсно має мистецький провід, або бодай нагляд, над усіма цими театрами. Хоч як парадоксально це звучить: Макс Райнгардт є в Берліні дуже рідким гостем, — і то майже виключно в „Німецькому Театрі“. Зрештою мистецький провід лежить в руках його учнів і сторонників. Райнгардт задовольняється грошовими інтересами, а свою творчу роботу веде тепер переважно в Нью Йорку й трохи у Відні та Зальцбургу. Тай взагалі можна сказати, що період позитивної та дійсно вартісної режисерської праці Райнгардта перешов уже до історії. Цей незрівняний режисер-реаліст замєриканізувався та почав спекулювати на дешеву популярність. Не вміючи прилучитися всецїло до модерних театральних напрямків, виворив неможливий конгломфат свого реалізму із поверховно перенятими найновішими засобами режисерської праці.

Вже „Мірабель“, з яким Райнгардт свого часу їздив по Америці та по Європі, був доказом нещасливих впливів американського середовища. Сумною ілюстрацією повного мистецького занепаду стала особисто ним в „Німецькому Театрі“ виставлена американська пєса „Артисти“, котра втрималася справді минулого

літа й осени досить довго в репертуарі, однак своєю внутрішньою порожнечою та наївністю, як також невмілою режисерською мішаниною театру й варієте викликає дуже негативне враження.

З модерних німецьких авторів заступлений у Райнгардта, між іншими, також Фердинанд Брукнер, загадковий псевдонім, який виступив недавно на літературну арену зі своєю драмою „Хвороба молодости“, котра мала в Берліні великий успіх. В останніх місяцях виставлявано дальшу працю Брукнера, а саме його „Злочинців“ — темпераментне обвинувачення сьогодишніх відносин в судивництві та взагалі в області права. Песа виставлена на трьохповерховій, поділений на 9 частин сцені — це однак їй драматичної крові додати не потрафить.

Перед роком мав Берлін щастя бачити в „Німецькому театрі“ зразок старого, реалістичного Райнгардтового мистецтва — його постановку Гаутманової новішої драми „Доротія Ангерман“. Хоч сам твір і обмежується до повторювання старих мистецьких засобів давніших Гаутманових драм і є літературним анахронізмом, дбайливе режисерське його опрацювання робило велике враження.

А вкінці: Шекспір. І він потерпів через американізацію Райнгардта. Цьогорічна постановка „Ромео і Юлії“ була дуже а дуже слаба. Краще вже справа мається із „Веселими кумасями з Віндзору“, які тепер ідуть щоденно в „Німецькому Театрі“. Режисер Гайнц Гільперт транспонував веселу Шекспірову комедію фальстафівського циклу в добу бідермаєра — і цей експеримент над сподівання добре вдався. Тоді як сценічне модернізування поважних Шекспірових драм, таких як „Гамлет“ або „Макбет“, звичайно вражало своєю нестилевістю, комедія режисерську операцію перебула цілком добре.

Але погляньмо, що діятиметься сьогодні вечером за стіною, рядом з обновленим Шекспіром, а саме в „Камерному Театрі“. Там — Бурдет, автор перед кількома роками з таким успіхом по цілій Європі граної „Полонянки“. Цим разом приносить французький автор, місто проблеми сексуальної перверзності, temu цілком іншого роду: Комедія „Нове видання“ займається цікавими літературними ошуканствами та дає добрий малюнок світу письменників.

Питаєте про попередний репертуар цього театру? Досить різнородний, при цьому з ухилом в бік легкої, сальонової літератури. Грала там англійських елегантів Шоуа і Могама, котрого легка, конверзаційна комедія п. з. „Чи добре зробила Констанс?“ збирала від публіки лаври через цілого $1\frac{1}{2}$ року. Гралося там також інших чужинецьких авторів, а з німецьких: головно двох знаних експресіоністичних драматистів, Газенклевера й Кайзера. Цей останній здобув собі в нашому сезоні досить проблематичне признание своєю песою „Жовтневий день“, в котрій здраматизував, технічно бездоганно, цікаву проблему реальності мрії та об'єктивізуючої сили суб'єктивної віри. Цю проблематику аплікував Кайзер на поле еротичного життя — і довів, бодай на сцені, до того, що дійсним батьком дитини стає не батько фізичний, а чоловік, якому мати це своїм сильним переконанням всугерувала. Авторіві вдалося бути, як звичайно, дуже сценічним, але мало переконуючим. Доперва перед кількома днями перестали грати Газенклевєрову сатиру „Супружка зав'язуються в небі“. Песа відіграється поперемінно в небі та на землі. Бог Отець разом із св. Петром та Магдаленою порішають відіслати назад на землю, розуміється у відмінній постаті, троє самовбийників, які являються жертвами супружкої трагедії en trois. Три рази відбувається така процедура — і кожен раз в іншому середовищі й серед інших обставин доходить ця трійка до однаково трагічного закінчення. Песимістичний тон песи злагоджений добродушною, теплою усмішкою та чистотою поетичною замислу — так, що ані трактування Бога й Святих як живих, людськими слабостями обтяжених істот не разить багатьох глибоко релігійних глядачів, бо нема в цьому ані сліду фрівольности: є радше лише наївна й невинна довірливість.

Третій визначний експресіоніст, а саме Штернгайм, довгий час опановував своїми деякими пєсами, головню „Касетою“, сцену „Комедії“, дальшого Райнгардтового театру положеного в центрі великосвітської дільниці Берліну, на Kurfürstendamm, і наставленої на відповідний легкий репертуар. Цими днями грають в „Комедії“, — „Олімпію“. Блискучий майстер легкої, конверзаційної комедії, мадярський письменник Ф. Мольнар, подав у цьому творі досить добру сатиру на австрійську родову аристократію.

З особою того-ж Мольнара можемо зручно перейти в царство иншого популярного берлінського директора театрів, Роберта. Репрезентаційною його сценою є „Трибуна“ — в якій майже 2 роки щоденно грали знамениту Мольнарову комедію „Представлення в замку“. Сам помисл досить наївний і незначний — однак переведення його в життя — майстерне. Головною атракцією є уміле переплетення елементів театральних і життєвих. На сцені виступають, як головні особи — драматичні автори, котрі що хвиля радяться, що зробити в даному моменті з тою чи иншою виступаючою особою, як закінчити дію і т. д. Такі різнородні елементи, як творчий процес і готовий твір, автор і пєса, конкретне життя і театр — сплетені тут в нерозривну, органічну цілість, так що навіть не помітно переходів з одного світа в другий. Зникає цілковито границя між сценою а публікою — і то не при помочі таких дешевих, опереткових засобів, як сходження акторів зі сцени на паркет і т. п. — лише на підставі чисто психологічного перемінення і сплетення понять. Ще одна новинка: для більшого підкреслення того злиття життя і сцени в одно актори виступають нешмінковані. На особливу увагу заслуговує легкий, по мистецьки викінчений, конверзаційний стиль. Взагалі конверзаційний театр зачинає тепер в Берліні дуже успішно конкурувати з поважним, патетичним сценічним стилем. А берлінські актори, в більшості, до цього оновленого жанру дуже добре надаються: бо слабо опановуючи деклямацію, вони є майстрами легкого, природного діяльогу.

Менший від Мольнарового успіх мала на початку цього сезону виведена комедія недавню помершого, талановитого молодого поета — Клябунда. Твір називається „ХУЗ“. виступають лише 3 типізовані особи: пан без заняття Х, комтеса У і граф Z. Між ними розіграється гарна, повна поетичного чару забава в еротичні піжмурки. А в останніх днях принесла „Трибуна“ новинку: Д. Еміеля „Пан і пані Хтось“. Німецька критика прийняла цю комедію так само, як звичайно приймає майже всі французькі пєси: nicht sehr geistreich und nicht sehr originell“. Може це правда. А може ще занадто свіжі спомини на війну.

Але чекайте, ми трохи не забули ще одного дуже серйозного театального діяча Барновського. В загальному його театри стоять на умірковано реалістичній базі. Режисура уступає перед акторськими креаціями на друге місце. В його „Театрі на Кенігрєцькій вулиці“ грають сьогодні Лямплеву пєсу „Револьта у виховавчім домі“. Знаю, що вас ця річ буде особливо інтересувати — з огляду на недавній судовий процес в Польщі — правда? Отже Лямплеву драму виставила на початку теперішного сезону ad hoc зібрана трупа молодих, мало знаних артистів. Драма мала несподіваний успіх — і згодом перебрав її до свого театру Барновскі. Заінтересування цим твором поясняється актуальністю проблеми та незлим драматичним опрацюванням. Порушується справа нелюдських відносин по карних виховавчих домах для молоді. Оскільки вірити часописові „Die literarische Welt“, то приводом до написання цієї, ніби несправедливо обвинувачуючої виховників німецького виховавчого дому драми мав би бути мотив чисто егоїстичний: пан Лемпель служив також на посаді такого виховника — і не зробив там бажаної карієри. Як би там однак не було, літературна й сценічна вартість пєси від того не потерпить. Автор виступає навіть, якраз сьогодні, з новою премієрою — „Заговірщики“ — що правда, в другорядному театрі „Тріанон“. Цікаво, який буде вислід?

(Докінчення буде).

о. Т. Галуцинський ЧСВВ.

ПОДІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ВАГИ ДОГОВІР МІЖ ВАТИКАНОМ І КВІРИНАЛОМ

I.

Всі признають, і завзяті вороги Церкви і вірні її сини, що помирнення між Апостольською Столицею а королівством Італії, се подія перворядної всесвітньої ваги. Підписання дня 11 лютого б. р. в старинній папській палаті Лятерану трьох документів має далекосягле значіння не тільки для обох контрагуючих сторін, не тільки для католицької Церкви нашого часу, але також для міжнародніх відносин держав і народів.¹⁾

Пекуче римське питання розв'язане. Колись перед 1860 р. св. Отець був сувереном церковної держави об'єму 4.187 км² з 3½ мільйонами мешканців; нині повну суверенність має Апостольська Столиця на дуже малій території, бо лиш над Ватиканом і приналежними забудованнями, площами й городами т. н. Cita del Vaticano. До сего додано екстериторіяльність цілого ряду базилік і заведень як також непорушимість деяких установ.²⁾ На тій основі має св. Отець повну незалежність і свободу у рідженню Церкви. Тим чином уможливлено й забезпечено Папі, не оглядаючись на світові згляди, завідування найвищого пастирського уряду в Христівій Церкві.

II.

Як сказано в Лятерані підписано три осібні документи. Вибрано сей спосіб тому, що значіння тих документів не є однакове. Перший забезпечує тревалу й незмінну основу становища Апостольської Столиці у правнодержавнім відношенню до королівства Італії. Другий документ вичерпується сповненням одноразового зобов'язання, себто титулом відшкодовання за неправне загарбання церковної держави, італійський уряд має сплатити Апостольській Столиці близько два мільярди лір.

І се дало притоку деяким ліберальним кругам піднести неоправданий закид, що тут Апостольська Столиця зажадала забагато. В дійсности однак, як се признає зовсім неприхильна для Церкви „Frankfurter Zeitung“ св. Отець зажадав властиво дрібницю „verhältnismässig eine Kleinigkeit“. Колиб Апостольська Столиця зажадала повного відшкодовання за всі зрабовані в Італії церкви й монастирі, то сума по правді булаб великанська. Вкінці, як се заявив св. Отець—Папа має обов'язок і тепер і в майбутности заряджувати всяким потребам, з якими звертаються до нього з різних сторін світа, а яким зарадити не можна інакше, як лише при помочи матеріальних середників. Надто Апостольська Столиця має також право до економічної незалежності. А потреби зростають безнастанно, хоч згадатиб про незвичайний розріст місій в найдаальших країнах.³⁾

Третій документ, се конкордат між Апостольською Столицею а Італією. Він нормує становище католицької Церкви в італійській державі. Сам зі себе сей документ не стоїть в безпосередній лучности з двома першими й може мати свою властиву змінну долю відповідно до більше, або менше щирого або приязного від-

¹⁾ *Schönere Zukunft: Die Aussöhnung des Heiligen Stuhls mit dem Königreiche Italien* v. Dr. M. Hussarek.

²⁾ Правом екстериторіяльності подібно як резиденції заграничних посольств наділені: Лятиранська базиліка враз з палатою, базиліки: Марія-Маджоре і св. Павла за мурами, дальше канцелярія, палата Вікаріяту і Датарія. Пропаганда враз з новими будівлями на Джанікулом — се в Римі; а поза Римом знова Вілля Кастель-Гандольфо враз з приналежностями.

³⁾ *Katholische Kirchenzeitung* 1929. Nr. 9.

ношення між Ватиканом і Квіриналом. Наразі не проголошено ще тексту конкордату, тому й годі подати повну оцінку сего акту. До публичного відома дійшли лиш деякі точки. І так церковному подружжю признається всі цивільні правні наслідки. Обсада єпископських і архієпископських столиць определена подібно як в конкордаті з Польщею, то значить, що єпископів і архієпископів іменує Папа порозумівшись вперед з державним урядом дстично особи кандидата. Границі єпархій мають бути змінені відповідно до границь італійської держави а й поодиноких провінцій. Практично потягне се за собою територіяльну зміну єпархії Брік-сенської і оснування нової для полудневого Тиролю і Форальбергу. Також наступлять зміни в італійських єпархіях, причім деякі з них територіяльно малі будуть прилучені до инших або й зовсім знесені.

Характеристична є та обставина, що заяву, котру звичайно кладеться на вступі конкордату, висказано в першім документі про суверенне становище св. Отця; а саме висказ, що католицька релігія є державною релігією королівства Італії. Розуміється, що зміст сеї заяви, якщо має мати повну вартість, мусить бути відповідно зазначений державним законодавством, поки що є се заява на основі тої правди, що подавляюча більшість, бо 97 проц. італійського населення, є католицька. Заразом однак є се перечеркнення церковно-політичного лібералізму, котрий почавши від Savour-a аж до останніх літ належав до політичної програми Італії. „Є це випадок або допуст—каже Гуссарек ¹⁾—що в так короткім часі по заломанню діла Бісмарка, прийшла й основна переоцінка діла Кавура. Ні перше ні друге діло не перетревало навіть дві генерації. А започаткування нової доби в історії Європи не могло зазначитися виразнійше, як сею коінциденцією“.

III.

Правда, що папська суверенна держава—„Ватиканське місто“ територіяльно є дуже скромна. Обіймає вона церкву св. Петра враз з площею і Ватикан з подвір'ями, музеями і городами; деякі безпосередно до Ватикану дотикаючі будівлі враз з приналежними парцелями. Ось і ціле „Ватиканське місто“. Простором не більше як $1\frac{1}{2}$ км² з 500 мешканцями. І якраз на тім скромнім територіяльнім обмеженню оснований ненарушиме і від світської влади независиме суверенне становище Голови католицької Церкви. Не фізична сила великої держави є основою поняття територіяльної незалежності, але папська територія є основою пастирського Уряду Церкви і тому її значіння залежить від ідеї цього Уряду. Істотою тут не є фізична державна сила, але духовна сила й духовий авторитет.

Ту думку ясно висказав св. Отець Пій XI дня 11. лютого в прсмстві до римського парохіяльного духовенства і до римських великопостних проповідників:²⁾ „Деякі—сказав св. Отець—замічують, що зажадана нами територія є занадто мала. І по правді, се мало, дуже мало, найменше, що можливо було зажадати під тим оглядом і то з виразним наміром. Ми хотіли показати, що це все таки батько, що мириється зі синами. Ми не хотіли рсбити справу більше замотаною, а радше простійшою і лекшою... Ми хотіли з цілим натиском показати, що не жажда земського панування спонукує Христового Намісника а лиш совість, жадати те, чого не жадати булоб неможливо, бо якась територіяльна самостійність уважається нині загальом як конечна условина всякої правної суверенності. Так отже безумовно конечна є бодай така територія щоб на ній могла основуватись суверенність. Папа отже посідає тільки сей найменший обем матеріяльного простору, котрий конечний є до виконування для добра людскости повіреної духовної влади. І ми радіємо з того,

¹⁾ Schöner Zukunft IV. 1929. 22.

²⁾ Katholische Kirchenzeitung 1929. Nr. 9.

що так а не інакше уложилися справи. Ми радіємо, що матеріальний простір обмежений до так малої міри, простір, котрий ми собі застерегли, а котрий нам признано. Також замало узглядняється, які тягарі і небезпеки криються для всесвітнього володіння Церкви в злучі з цивільною управою хотяй і як малочисельного населення.

Воно й правда є, що нинішні демократичні принципи й методи є того рода, що прямо унеможливають голові держави рядити нею після совісти й власного переконання. Тому обширна територія булаб радше тягарем і перепорою в духовнім володінню св. Отця як помічу і престижем. Надто державно-політичні і адміністративні видатки занадто обтяжувалиб бюджет папської держави. Одначе при так малій території „Ватиканського міста“ уступає одно й друге, а зате кріпшає ідея незалежності й духової сили Апостольської Столиці. Сила католицизму не стоїть матеріальними середниками. Се можливе, що посідання всіх нафтових теренів буде рішати в боротьбі за владу над світом, але Христовий Намісник не буде брати участі в тій боротьбі. Так представляється „Ватиканське місто“ достойна побідна нагорода витривалости й постоянства Папства, котра виключаючи долю земських володарів, дає йому спромогу розвинути владу над людськими душами повну слави, честі й блиску.

Тут надто побідила також ідея справедливости й права. Те що 1860. а відтак 20 вересня 1870 р. подоптано ногами, а саме територіальну незалежність і суверенність Апостольської Столиці, тепер направлено.¹⁾

Не те є право, що десь там ухвалить якась більшість нинішних парламентав а відтак проголоситься в якімсь Вістнику законів. Право є те, що здійснює великий етичний закон справедливости. А якраз наші часи потребують конечно такого а не иншого розуміння права. І тому повернення Апостольській Столиці подоптаного перед половиною століття права є великим днем не лиш для католицької Церкви, не лише для Італії, але й для цілого світа.

IV.

На конєць годиться подати прегарні думки монахійського кардинала Фавльгабера з його проповіді, проголошеної недавно в річвицю коронації св. Отця.

„Царство папів не є того світа, бо вони царі мира. Нова церковна держава по розмірам найменша держава світа, на карті землі лиш маленька точка. Св. Отець заявив: Ми хотіли показати, що ми не руководились жаждою владі, щоб панувати над можливо найбільшою територією. Ми хотіли лиш тільки землі, кілько конечно є, щоб незалежимо сповняти нашу духовну місію. А помимо того папська держава, се найбільша держава світа, не лиш тому, що замикає в собі найбільшу церкву світа і в музеях скарби науки й мистецтва і гріб св. Петра, більша ще тим, що в тій державі ласки, котрої ключів сторожем є Папа, сонце не заходить. Царство Папів, се найстарше і відвічне царство всесвітньої історії. Церковна держава, се держава без армії, без міністерства війни, без гармат, без трійливих газів і підводних суден, отже не як иньші держави світа. Церковна держава не зродилася на війні, не склеєна людською кровю. Тут заключено мир без попереджаючої війни. Тут окликано суверенного царя без детронізації инших. Тут віднесено побіду, де обі сторони є витязями. І се найбільша всеісторична цінність сеї великої хвилі для держав і народів 20 ст.; для національних меншостей се потіха; для більшостей в державнім життю—се пересторога. Найбільші хвилі історії не побідні війни, бо війни все лишають напруження і небезпеку нової війни. Найбільша подія — се мир

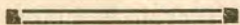
¹⁾ 1860 р. революційна тодішня стихія загарбала дуже велику частину церковної держави, котру прилучено до нового королівства Італії. Папі остав лиш Рим з околицею під охороною французької залоги. Коли відтак Наполеон III. з огляду на німецько-французьку війну мусів вицогати свої війська, тоді Італійці вихіснували ту обставину і 20 вересня 1870 р. обсадили Рим.

здобутий оружам духа і на моралі права народів. Глядіть, як мусить світова мудрість переучуватися на сій зворотній точці в церковній державі. Є отже нові дороги рятування національної чести. Правда, великі хвилі мусять найти великих мужів. І благословенні нехай будуть ті великі мужі, що приходять в ім'я Господнє а з пальмою побіди несуть оливну галузку мира!

Св. Отець в ювілейнім посланню закликає і надаліше молитися о свободу Церкви й Папи. Чи вірите, що вороги Церкви й пекольні ворота глядітимуть спокійно на цей триумф Папства? Я не думаю. Чи вірите, що ось починається доба вічного „Осанна“? Не думаю. Блеск сеї хвилі на Таворі згине, і знова зачнеться ніч Гетсеманії. Петро скала і надаліше лишиться для многих каменем преткновения. Коли Петро чудесно визволений з вязниці прийшов до дому Евангелиста Марка, застав християн на молитві. Так і нам даліше треба молитися, хотяй Петро на волі! А ті, що пережили велику всесвітню хвилю ласки з дня 11. лютого 1929 р. нехай наново через Петра скріпляться у вірі. Вони й не повинні ніколи завестися на Папстві!“

Нашим знова старанням нехай буде по силам причинитися, щоб цілий український нарід зрозумів силу й велич католицької Церкви. І католиків треба скріпити привязанням до Апостольської Столиці, а у відлучених викликати зрозуміння, що одинока дорога до цілковитої віднови то поворот до правдивої Христової Церкви, котра збудована на Петрі-скалі, а котру, по словам самого Спасителя, і пекольні ворота не переможуть.

Д-р Ярослав Гордицький

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМИ В ЛІРИЦІ

Недавно виголосив на берлінському університеті з припоручення Пруської Академії Мистецтв Оскар Лерке (Loerke) цікавий виклад про проблеми форми лірики (Formprobleme der Lyrik). Цей виклад знаменитий—він вяжеється із стремлінням передовсім німецької науки увійти глибше в мистецький твір поезії та зрозуміти й оцінити його власне як твір мистецтва. Пок. Вільгельм Дільтей (Dilthey) витворив у Німеччині цілу школу дослідників взаємного відношення форми й змісту в поезії, а найвизначнішим її представником являється Оскар Вельцель, головний редактор великого видавництва „Handbuch der Literaturwissenschaft“, веденого в дусі тих найновіших дослідів. Глибокі студії над поетичними творами перейшли й до словян—і н. пр. у Польщі працює в тому напрямі Юлій Кляйнер (Kleiner) у Львові, один із співробітників згаданого „Handbuch“-у. Останніми роками почалися поважні студії передусім над формою поезії також на Великій Україні (праці Б. Якубського, Б. Навроцького й ін.) і вони увінчалися вже й дуже гарним вислідом, бо довели безсумнівно, що форма Шевченкових поезій не менше мистецька, ніж їх поетичний зміст. На ту тему появляються у тамошніх видавництвах нераз цінні статті (навіяні найбільше російськими дослідниками: Жірмунским і ін.); і от н. пр. тільки в одному зшитку „Червоного Шляху“ з 1926 (ч. 7—8) знаходжу аж три теоретичні статті на такі теми: Б. Ейхенбаум, Формальний метод у мистецтві; З. Чучмарьов, Соціологічний метод в історії й теорії літератури; А. Шамрай, „Формальний“ метод у літературі. У нас у Галичині займаються формальним розслідом поезії мало, думаючи, що це якісь перестарілі й давно пережиті формулки. А воно в тому нічого подібного немає—бо в такому розсліді йде не про чисто зверхню форму поетичного твору (хоч і її не можна легковажити), а про схоплення справжнього поетичного виразу та про справді мистецьку оцінку твору.

Тому хочу на одній із найновіших українських поезій показати, що докладніший дослід форми дає нам справді розуміння поетичних засобів поета і що без нього ніяк не можна обійтися, як що хочемо сказати щось реальне про поетичний твір, а не вдовольнитися фразами. Розуміється, у малій статті я можу порушити тільки деякі нечисленні проблеми форми ліричної поезії, бо цілість тих проблем навіть і не підходить до одної поезійки (переживання, впливи, мистецький намір, світогляд автора, оцінка твору, тематика, вислів, тектоніка, зв'язок з іншими родами мистецтва, взаємне відношення форми й змісту—цього усього годі перейти в короткій статті). Я хотівби тільки викликати зацікавлення й дискусію на ту тему.

Під такий частинний розгляд беру поки що одну ліричну поезію *Андрія Пана*, одного із спілки селянських письменників „Плуг“, бо вона видається мені де вчому цікавою й характеристичною — подаю її так, як її помістив М. Плеваків у своїй „Хрестоматії нової української літератури“ (Харків 1925):

НАЙМИТ

I.

Коли пас я маленьким гусят,
Мені сонце всміхалося любо
І, здавалося, нива уся
Мене стиха, як няня, голубить...

Мені вільно було між ланів
З гусенятами сонце встрівати,
Їх водою з калюж напувати..
Вітер з жит мережечки плів,
Десь пололи й співали дівчата.

По житах серебрилися роси,
Аж зелені лани стали сиві..
Моє вітер голубив волосся,
І ступали по росах сміливо
Ноженята порепані, босі...

Не забуду вечірніх хвилин,
Як десь день загасав за горою:
Між житяних мережаних стін
Йшли гусята мої чередою,
А я пісню тихесенько вів...

І схилились покірно жита,
І гречки запашні біліли,
І, здавалось, над полем віта
Тихий вітер на ласкових крилах
І в обійми мене обгорта...

Мати дома варила куліш,
Цілував її промінь останній..
Усе тихше було на селі..
І в чарівному віроці убранні
Надіходила сизая ніч...

II.

Гей, минули дитячі літа,
Не гусей на толоці пасу я —
Юнаком-батраком я вже став
І блукаю по наймах — працюю.

І забув я вже рідне село
І жита і гусей і хатину —
Вже не знаю, чи все те було
Чи то сон у вечірню годину.

Тихий вечір не той мені вже:
Батька в вечір такий розстріляли,
Тоді сонце між хмарних пожеж,
Обливаючись кровю, вмирало...

...Я пішов по світах, бурянах —
Як той жар, стало серце червоне —
Заховавши в далеких згадках
Тріск рушниць й блискучі погони...

Бачив часто я смерть біля себе,
Заглядав грізний голод у вічі —
Я зневірився в блакитному небі,
Але чув, щось до кращого кличе...

III.

...І пішов по захослих ланах
Відшукати батрацьку долю —
А життя затамовує жаж
І утишує давній біль...

Жайворонків веселій я спів
Вже не чую в блакиті прозорій,
Не сную про минуле снів —
Коли трактор з землею говорить...

І я друзів новітніх знайшов:
Це могутні й слухняні машини —
Вони тихі, не люблять розмов,
Та напружені м'язи і жили —
А у жилах — кричезава кров.

Я забув тихомірне село —
По ланах по безкраїх блукаю..
І не сам — нас багато прийшло
До машин із житяного краю...

Цілий рій — нас малих, порошоків —
У зав'язатті зеданались могутнім,
Ми скорили могутність машин
І йдемо в невідоме майбутнє.

Відчувається тут переходову добу — від Шевченка до Тичина та новітніх поетів. Бо перша частина поеми є безсумнівним відгомонам Шевченкового „Вечеру“ („Садок вишневий коло хати“) — відгуком, чи тільки аналогією, бо хто ж означить справжні межі між впливом і тільки випадковою подібністю в літературних творах? Я особисто думаю, що тут маємо певні сліди Шевченкового впливу... Але кінець поеми — це вже немов „Псалом залізу“ П. Тичини або немов прочуття ще дальших ступенів у тому напрямі: який „Гудок“ М. Терещенка або й „Молотки“ чи „В електричний вік“ М. Хвильового... Що правда, тут ще не доходить до „радіо-поєми“ В. Еллана чи „поезофільми“ М. Семенка, але тут маємо вже виразний зворот від села до міста, від пасовища й поля до фабрики й машин — словом, процес урбанізації чи там індустріялізації поезії розвивається перед нашими очима. Посереднім звеном являється тут революція чи домашня війна з яскравою картиною розстрілу. І ця картина кидає немов тінь на усю поему. Вона змальована ледви кількома рисами: Батька розстрілюють — і більше нічого! Один рядок усього! А далі останні зорові враження сина: тихий вечір, червоне сонце, блискучі погони — і єдине слухове враження: тріск рушниці... Яке почування викликало усе те у сина? Хіба не сказано: „Як той жар стало серце червоне“... Від чого? Чи від сонця, що в хмарних пожежах, обливаючись кров'ю, вмирало — чи від того, що поет пішов по світах, бурях? Далеко згадка про цю страшну сцену і поет „зневіривсь в блакитному небі“ — чи від того, що він бачив часто біля себе смерть і грізний голод заглядав в очі? Чи може це тріск рушниці?... Гадки поета мішаються, спомини товпляться безладно, поет не може їх схопити, вони його поривають — творять хаос. Але усе те дихає такою безпосередністю і таким життям, що поетичних прикрас нам тут і не треба. Тут маємо справжнє переживання — враження тих одинадцяти рядків сильне, хоч вони передані тоном описовим, аж сухим.

Супроти цієї лапідарної сили передачі живого переживання у формі нового справжнього переживання бліднуть інші частини поеми, блідне усе інше в поемі, хоч поет ставить щасливо антитезу своїх дитячих літ і пізнішого життя. Протиставлення — повне! Маленькі гусенята і соняшні безмежні лани жита й гречки. Поет дає нам на ділі образок тільки одного дня: від хвили, як він стрічав сонце аж до сизої ночі. Найбільше підкреснені ранок і вечір. А середина дня, полудне? Його на ділі не має, хіба короткий натяк на нього: „Деся пололи й співали дівчата“. І справді — чи ж для поета було полудне? Був тільки ранок і є вечір невідомого майбутнього. Почувається гармонія між образами природи й почуваннями поета — ми бачили її вже в центральній частині. Автор без сумніву має в собі справді поетичні цінності: він уміє почування вилити в добре зібрані образи, у нього є спромога поетичного виразу. Що правда, ця спромога ослабає з другою половиною поеми — від останнього рядка другої частини, але в першій половині вона виступає ясно.

Приглядаючися цьому поетичному виразові, помічаємо у Панова цікаве явище, дуже характеристичне для його орудування поетичними засобами. Мало що не усі строфи у нього мають подібну тектоніку — вони йдуть, так сказати б, у спадаючій лінії, від рухливішої до спокійнішої ситуації. На 16 строф аж 15 закінчуються виразно спокійнішими висловами: „стиха, як няня, голубить“; „пісню тихесенько вів“; або „обливаючись кров'ю, вмираю“; „утишує давнії болю“; або переданням успокоючої акції: „десь палали й співали дівчата“; „в обійми мене обгорта“ — „надходила сиза ніч“; „блукаю по наймах“; „сон у вечірню годину“; „в невідоме майбутнє“; або бодай зближеними до таких тихомірних подій осядками про: ноженята порепані, босі“; чи крижевая кров машин. Тому поет любить так вечір, передовсім при заході сонця — цей образ природи стає немов символом душевного заспокоєння. Тільки одна строфа має відвернену будову — ступенювання від блуканини по світі до тріскоту рушниці. І гадки поета у цій

строфі якісь неспокійніші, наче уривані. Загалом поет тратить тут душевну рівновагу і хоч згадка про розстріл батька є тільки спомином, вона, як сказано, стає знов свіжим пережиттям. Як бачимо, те живе переживання відбилось виразно й на формі поемки, немов вивертаючи звичайний хід творчості поета.

І ще одну цікаву рису поетичних засобів поета показує нам ближчий розгляд його поетичного вислову. Кидается в очі особливе відношення поета до сфери змислових вражень. Маємо у нього дюякого рода змислові враження: зорові й слухові. І ось бачимо, що зорові враження переважають і служать до передавання моментів — так сказатиб — більше спогадово-оповідного характеру. Ті зорові враження творять тло згадок про діточі літа, що виступають у такій барвистій декорації: сонце, „серебрилися роси“, зелені лани стали сиві“ (попередньо згадані: калюжі), „гречки запащії біліли“ у вечірні хвилини, „цілував її промінь останній“ — і далші життєві хвили: кривавий вечір із червоним сонцем та блискучими погонами і без сумніву називає римом, але не без ефекту: блакитне небо; — а вкінці може й асоціація до останнього образу: „в блакиті прозорій“... От і уся гра красок у поемці. Автор не орудує широко скалею колірів, не використовує їх для передачі душевних порушень. Тільки сцена розстрілу видимо яскравіше освітлена. Поза тим краски для поета менше важні, він скупий у їх розложенні. Без сумніву стоїть це у звязку з особливою структурою ума поета і з особливим знаменем його способу поетичної передачі: в автора мало пластичности. Тому він не характеризує докладніше предметів, а проходить попри них немов мимохідь. Показує це найкраще уживання іменників у поезійці — вони майже усе без прикметників, що їх моглиб характеризувати. Цікаво перечислити ті іменники й прикметники: маленьким (?), гусят, сонце, нива, няня, ланів, гусенятами, сонце, водою, калюж, вітер, з жита, мережечки, дівчата, по житах, роси, зелені лани... сиві, вітер, волосся, по росах, ноженята порепані-босі, вечірніх хвилин, день за горою, між житяних мережаних стін, гусята, чередою, пісню, жита, гречки запащії, над полем, тихий вечір, на ласкових крилах, в обійми, мати, куліш, промінь останній, на селі, в чарівному убранні, зірок, сизая ніч, дитячі літа, гусей, на толоді, юнаком-батраком, по наймах, рідне село, жита, гусей, хатину, сон, у вечірню годину тихий вечір, батька, в вечір такий, сонце, між хмарних пожеж, кровю, по світах, бурянах, той жар, серце червоне, в далеких згадках, тріск, рушниці, блискучі погони, смерть, грізний голод, у вічі, в блакитному небі, до кращого (?), по засохлих ланах, батрацькую долю, життя, жаж, жайворонків веселій... спів, в блакиті прозорій, про минуле, снів, друзів новітніх, могутні й слухняні машини.. тихі, напружені мязи і жили, у жилах, крицева кров, тихомірне село, по ланах по безкраїх, до машин, із житяного краю, цілий рій, нас малих (?), порошні, у завзятті... могутнім, могутність, машин, в невідоме майбутнє. Як бачимо, дістали ми картину, що справді дає розуміння творчих засобів поета: він просто обминає прикметники для зображення зверхнього вигляду понять, а за те радніше послуговується ними для зазначення часу або й акції. Певне в звязку з такою умовою структурою стоїть майже повна відсутність порівнянь — бо в усій поемці маємо тільки одне порівняння: „Як той жар стало серце червоне“. (У Панова є інші поетичні образи: часті персоніфікації й метафори).

Зовсім інша функція припала слуховим враженням. Вони звичайно кінчать строфи, сповняючи так завдання елементу спадаючо-успокоюючого. Тих слухових вражень не баг то: „стиха“ голубить, спів дівчат, тихесенька пісня, тихий вечір, „усе тихше було на селі“ (при кінці першого розділу), тихий вечір (на початку строфи), тріск рушниці, „щось до кращого кличе“, утишення давніх болів, спів жайворонка, „трактор з землею говорить“, машини „тихі, не люблять розмов“, „тихомірне село“. Скаля слухових вражень дуже неширока — куди ще менша від і так малої зорової скалі; до того враження повторяються і то ще в негативному напрямку, бо часто

поет говорить про: тихість. Але чуттєва вартість тих слухових вражінь багато вища від зорових вражінь. Тишина вечера успокоює поета, хоч на її тлі звучить тим різкіше: тріск рушниці. Слухові вражіння є для поета одним із засобів схоплення його почувань у рямці поетичного образу, одним із засобів закінчення почування в якусь відокремлену цілість.

Згадаю ще про мову поезійки. В ній вражає своїм різким звуком слово: „трактор“ у третій частині. Воно не тільки вносить якусь атмосферу штучності—бо фраза про трактор є загалом неприродною прищипкою—але воно псує вражіння настрою (як і загалом третя частина багато слабша почуваннями). Почувається неприродність, спричинена тим, що мужицький автор забажав конче якогось „модерного“ слова. Оскар Лерке (Loetke) перестерігає перед вводом у поезію усього засобу виразів змеханізованого сучасного життя. Поступи у техніці не йдуть у парі з розвитком поетичної мови. На те аж надто часто забувають сучасні поети і тому не спроможні дати справді поетичні цінності, пробують публіку (а може й себе) оглушити не тільки усім шумом електрики, задухою бензини та туркотами пропеллерів, але й заводять у поетичну мову: ломання слів на частини, а то й на букви, неможливі скорочення з буденного життя й под. переміняючи так гарну, звучну мову в справді незрозуміле лепетіння. В ім'я справжньої поезії протестував я все проти того і даремне може комусь здаватись, що такий протест є наслідком незрозуміння сучасної доби—ні, той протест є тривогою про будуче української поезії...

Порушивши кілька питань із проблеми форми в ліричній поезії, я далекий від того, щоби своїм гадкам придавати ширшого значіння та їх узагальнювати. До того треба багато більше праць на ту тему, і треба порівняння з іншими проявами у формі нашої лірики різних поетів. Але праці на тому полі щойно починаються і ми не скоро дійдемо до такого ніжного розуміння поетичного слова, як його має Німеччина хочби й в особі Фрідріха Гундольфа. Однак я думаю, що моя стаття і в такому виді буде не без користі—може вона зверне увагу на докладніше студіювання форми й поетичних засобів, бо тільки так можна дійти до оцінки поетичного твору. Поверховні фрази про поезію повинні вже належати до минулого. Пора розуміти поезію в її проявах, засобах та формах.

Др. Домет Олянич

ПОНЯТТЯ ІМПЕРІАЛІЗМУ

Імперіалізм — явище не наших днів. Його засвідчують й античні, й середньовічні часи, а власне існуючі тогочасні великі світові держави, як єгипетська, грецька, македонська й римська. В середньовіччю ідея імперіалістичної держави не змогла зреалізуватися в твір світового характеру, бо тоді, як знаємо, перебувала взаємна боротьба народів за межі свого посідання (Візантія, Араби, Германці і споріднене їм племя — Варяги). Відомий є історії імперіалізм перших київських князів „руських“ (в особі Святослава Великого й Володимира Святого), відтак польський, татарський (в особі Чінгізхана) та османський. В перших століттях новітніх часів про імперіалістичне панування було мало мови. Тоді держави, головне європейські, звертали свою увагу передовсім на концентрацію організаційних внутрішніх сил (Австрія, Франція, Англія, Швеція, Бранденбургія, частинно Московія) та на зміцнення й охорону меж своїх держав. Період тридцятилітньої війни характеризує не так боротьбу сепаратизму з імперіалізмом, як боротьбу реформаційного лібералізму із консервативним католицизмом. Щойно з проявом в економічно-господарському життю меркантилізму розпочав свою чинність і імперіалізм. Бо в цей час, як відомо, зародилася була конкуренція поширення держав на колонії.

Так зовимий континентальний імперіялізм виказала Франція в епоху Наполеона. Завдяки нещастю, яке потерпів Наполеон від „Священного союзу“, зарости англійського імперіялізму були врятовані, як рівнож пруського, австрійського та московського.

Клясичний на нині англійський імперіялізм розвинувся під впливом мілітарного й культурного фактору. Нову йому форму надав Йозеф Чемберлен. На підставі цієї форми підбиті англійські колонії творять для цілої імперії не провінції, але автономні союзні одиниці, які про свою автономію очевидно дбали.

Ціль англійського імперіялізму переховується в хотінню панувати над колоніями й посідати за собою морську гегемонію. Він базується, з одного боку, на тій засаді, що сильна нація має право панувати над слабкою, а з другого на вірі в культурну місію англійської нації та в її колонізаторський геній.

Як знаємо, англійському імперіялізмові загрожувала недавня світова війна, в якій урятувався він завдяки невдачі в ній Німеччини — прусько-німецького імперіялізму.

По-за англійським імперіялізмом існує сьогодні ще: доляровий імперіялізм американський, імперіялізм французький, японський приходний імперіялізм німецький, фашистсько-римський італійський та большевицько-комуністичний (московський).

Про наш український державний імперіялізм мови бути не може, бо ми довгий час не мали й ще досі не маємо власної держави.

До означення поняття імперіялізму дозволяю собі підійти з боку пацифістів і соціалістів, головню марксистів, на ідеях яких, на жаль, зростало наше інтелігентне українство, починаючи з другої половини XIX ст.

В розумінню й дусі пацифістів, а головню соціалістів імперіялізм є остання необхідна ступінь фінансового капіталізму, який посідає в державі пануюча верства або кляса (великі промисловці, купці чи землевласники). Перебуваючі на службі в пануючій верстві, (як субект імперіялізму), цей імперіялізм те й робить, що поширюється на чужі безборонні народи (як його обект і ударна ціль), їх приборкує, угнітає, визискує та виснажує. Від нього залежить війна, розлиття людської крові, руїна, гніт пролетаріату й т. д.

Розуміння імперіялізму в дусі пацифістів, соціалістів та державно й національно поневолених, самого поняття імперіялізму ще не розв'язує, з огляду на його субективний характер. Бо воно, те розуміння, промовляє до нутра чи почуття покровджених і поневолених, не промовляє ще до державного резону або, іншими словами кажучи, до державної доцільности. А з точки погляду цієї доцільности слідує, що основною ознакою імперіялізму не є виключно експанзивне поширення верстви капіталістів (й то на ті безборонні народи, які самі себе не змогли державно організувати через безпросвітність чи взаємну „партійну“ боротьбу), але передовсім державне панування взагалі. Коли розглядати отже імперіялізм як державне панування взагалі, а не як необхідну ступінь капіталізму чи, як ще дехто гадає, феодального атакізму, то дійдемо до того переконання, що імперіялізм, не буде завжди відечним явищем якогось народного нещастя або упадку, а ознакою сили великодержавного та великонаціонального існування як в матеріальному, так і в духовому відношенню, (що для нашої бездержавної України може бути лише пожаданим). На основі такого розуміння імперіялізму й само держава видаватиметься нам не якоюсь абстрактною формою, але живим біологічним організмом зіставленим із людей, обмежених рямцями устрою, і зв'язаним із тілом, яке завжди потребує матеріальної поживи, щоб як фізично, так і духово існувати. А принцип життя, як знаємо, був, є й буде боротьбою за існування — індивідуальне чи колективне. І в цьому відношенню держава, як колектив і живу форма, а до того ще й соціологія — з цілим рядом праці й обов'язків, примушена з тим життєвим принципом

рахуватися, щоб саму себе оборонити від нападів з боку ворогів (чужих імперіалістів) та від внутрішнього самопоборювання (своїх необмежених імперіалістів) — в силу життєвої необхідності. Для цього та держава мусить виказувати й свій імперіалізм, який лежить „в основі всякого громадського руху ¹⁾ та який є найвищий волевий чин кожної державної нації. ²⁾ Цей найвищий державний чин зміцнює віра нації (її провідної, активної верстви) в його „правдивість, законність і необхідність“.

На основі стисло висловленого, імперіалізм, як поняття, є найвищий волевий державний чин панування, залежний від політичного темпераменту нації (провідної верстви) та її віри в нього, в той чин.

Це сформульоване поняття імперіалізму треба розуміти в подвійному значінню: а) як імперіалізм державного самоопановання національного (внутрішній), б) та як імперіалізм до опановання по-за національного (експанзивний).

Імпульс імперіалізму переходується: а) в природній самоохороні даної нації (збереження свого права над осілою територією — землею і в ній свого духа); б) в передбачуваному прирості населення (соціологічний імперіалізм) та б) в перепродукції вироблених в державі товарів, з якими зв'язаний попит на світові ринки, чи в недостачі для продукції матеріалу, як різних сировців, вугля, нафти, для населення свого хліба й т. д. (економічний імперіалізм).

Потенція імперіалізму: віра нації у свій державний чин, відповідаючий правдивості, законності й необхідності її хотінь (містицизм) та віра в своє національне післаництво (месіянізм, зв'язаний з ідеологічним імперіалізмом). ³⁾

Засоби імперіалізму: меч та капітал. „Без сили меча, без сили фізичного примусу, яка од початку і до кінця світа була, єсть і буде прерогативою, монополем, ознакою і суттю держави, ніяка сила громадська не може ані забезпечити себе, ані зреалізувати своїх остаточних бажань“. ⁴⁾

Щоб цією силою меча володіти, як першою передумовою державного панування, треба посідати для неї очевидно капітал, як засіб її удержання та існування.

Окрім імперіалізму державного, так би мовити свідомого, існує в людському житті імперіалізм стихійний — народний. Він залежить від переросту населення або від малого посідання землі, несбідного для прожитку даної якоїсь родини. Основною ознакою цього народного імперіалізму є момент експанзивно еміграційний. Прояву його засвідчує й наш український люд і то доволі яскраво. Не дивлячись на ті всі „руїни“ й нещастя, які він зазнав, межі землі, кажучи словами заслуженого українського історика В. Липинського, „поширив як на схід, так і на південь. Там степи первістні своєю твердою рукою він розорав і переховав по своїх хатах бідних, у свому вбогому житті, переповненому тяжкою працею, мову, звичай та народність, які зрадили „пани“ відступники й запродали польськам і московським наїзникам за маєтки та уряди. Тільки оден сам люд в цілім народі, за допомогою горстки завзятих козацьких і шляхетських синів, урятував від народної „руїни“ пісню нашу прастару, пісню батьків. ⁵⁾ Коли вже поширення або кольо-

¹⁾ В. Липинський: „Листи до братів хліборобів, про ідею і організацію українського монархізму“, стр. 362. Стисло висловлене розуміння імперіалізму в душі нашого заслуженого українського історика та ідеолога, див. стр. 345, лист 32 і 33.

²⁾ J. H a s h a g e n: „Zur Deutung des Imperialismus, стр. 148.

³⁾ В. Липинський: „Листи“, стр. 366. (про національне послаництво). Тут до речі згадує, що під ідеологічним імперіалізмом треба розуміти такі громадські рухи, як плебейський Руссо, індивідуальний пролетарський Прудона, класовий пролетарський або соціалістичний К. Маркса й т. д. й наш реалістично-ідеологічний і класократичний державницько-гетьманський В. К. Липинського.

⁴⁾ Ibid., стр. 380.

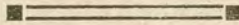
⁵⁾ „Z dziejów Ukrainy“. Краків, 1912, стр. 222.

низація незаселеної землі біля рідної землі припинилася, наш люд знайшов її: одна його частина в Канаді, а друга в Сибірі — на „Зеленому Клині“. І таким чином, окрім поширених меж, він придбав Україні — колонії.

Узглянувши ось цей стихійний імперіялізм нашого українського народу, мусимо самих себе запитати, чому й через що він, цей стихійний імперіялізм, не перетворився на Україні у свідомий державний імперіялізм, в отой найвищий державний чин, щоб принайменше не над чужою, а над своєю, благословенною Богом, землею державно й національно панувати?

Причин для цього є багато. З них навожу тільки лише дві: а) відсутність в нашому народі провідної — продукційної й здобуваючої — верстви, яка, як знаємо, від нашого народу відступила й дбала на Україні не про українську, але про чужу державність; б) на жаль, цієї провідної верстви така передвоєнна провідна верства українського народу, як інтелігенція, замінити не змогла, як рівнож не змогла вона Держави Української будувати, лише її руйнувати і то тим, що ту Державу розглядала не під кутом життєвого принципу, а через криве дзеркало розперзаних гасел французької революції, соціалізму, гуманізму, народництва й т. д. На наших очах сусіди наші так не робили: вони будували й будують свої держави не лише там, де вони оселялися чи оселяють, але й там, де ми жили й живемо. Притримуючися отже недержавних гасел в будові Держави, та українська інтелігенція пригнічувала і звязувала ними творчі волевільні здібності українського народу — його свідомий державний імперіялізм, який він здібний мати через свій стихійний імперіялізм, й мав — в часи панування Великого Гетьмана.

Др. П. Ковалів

ГОСПОДАРСЬКА ВІДБУДОВА

„Кожний, хто щиро бажає добробуту своєї Батьківщини, мусить дбати щоби як найдужче скоротити необхідний для все більшого виробу час“.
Herbert Casson.

1. Наше завдання

Під цю пору, як вже траплялося безліч разів, Україна сплюндрована логічним розвитком історичних подій, котрих ми не спромоглися опанувати. бо єдності, дисципліни і організації нам забракло. Але господарський занепад, як і культурний та політичний, на землях наших є тимчасовим. Не сьогодні, то завтра — час цей найбільше, хоч і не виключно, від нас самих залежить! — матимемо ми змогу виробом на Україні порядкувати. Коли ми не зуміємо, знову незалежність нашу на радість сусідам-ворогам загубимо. Навпаки, чим краще ми спроможемося зорганізувати працю нашого народу, чим вище буде народній добробут, тим міцніша буде Українська Держава, тим вона буде фактично більше незалежною.

Щоби добре наладити виріб і підвести добробут населення України, ми потребуватимемо капіталу, бо хоч гроші і не є добробутом, як і жетон від роздягальні не є вбранням, але замість жетону можна отримати з роздягальні відповідну одіж, а за гроші можна придбати й послуги людей, і готові вироби, що потребували людської енергії та часу, і природні багатства, — як землю, залежі руд, нафтові джерела, гірські озера та водоспади й т. інше. Що правда, можна захопити майно силою і нам, Українцям, доведеться почати з того щоби відібрати силою те що в нас було силою захоплено, але в хвилях озброєних кочевників, що захлиснули були

багато віків тому Європу, лише перші знайшли щось до пограбовання, а примус не є найкращим засобом виробу.

Землі наші геть-чисто збіднішали, західні частини зруйновані війною, а на багатій Великій Україні скупчене впертою працею кількох поколінь майно пішло з димом пожеж, або зникло по бездонних кишенях „товаришів“ усіх кольорів шкіри, а всякі підприємства занехаяні, занепали і коштують народові гроші замість давати зиск. Майно народне, каже американська приповідка, складається з того, що ми з вами змогли заощадити вчора й позавчора. Тому, що ми дозволили, — а багато з нас ще й допомогли, — ці заощаджені українцями багатства змарнувати, доведеться протягом найближчих десятиліть використовувати кожен випадок, зберігти українські гроші, як державні так і приватні, і кожна навіть найдрібніша зайва витрата є й буде злочином проти України!

Щоби якраз краще використати існуючі гроші та зменшити по змозі необхідні позички, — за котрі тим більший відсоток платитимемо, чим більше позичатимемо — мусимо ми вміти організовувати працю народу нашого якнайліпше. Отже треба вчитися організації скрізь де можна, але звісно краще там де вона ліпша. Сучасні володарі земель наших мимо всіх зусиль не потрапили підвести промисловість нашу навіть на довоєнний рівень, дарма що тоді не всі можливості були використані і далеко не всі потреби населення України місцевими виробами були задоволені.

Тому обов'язком всіх земляків, котрих недоля закинула за кордон, — а найдужче тих кому дала привілей тримати технічну освіту — є якнайдосконалініше придивитися на чужині до існуючих методів організації виробу та ознайомитися по змозі з тими, що не дали добрих наслідків. Тоді потім, безрізних спроб та досвідів, не „знаходячи“ вже відомого, підемо ми таким старим чи новим шляхом, котрий після уважного міркування сумлінно вважаємо за найліпший для наших умов і обставин.

2. Добра організація

Щоби щось утворити, треба мати час, матерію та енергію. Ці три чинники повинен зв'язувати лад, така організація, коли кожна річ займає своє місце, енергія відповідно використовується, а кожен чин починається в свій час. Найкращі з сучасних засобів організації є американського походження і відомі вони під назвою наукової організації, або efficiency. Найбільше спричинилися до її поширення, Тайлор, Форд і Гувер та їх учні і наслідувачі.

Тайлор написав свою чудову книжку „щоби вказати простими прикладами безмежну втрату, котру несе країна що дня по всіх галузях свого життя, щоби переконати читача, що ліком є, систематична організація, а не розшук надзвичайних людей, і щоби довести, що ліпша організація є дійсна наука, котра має правила, закони й принципи, що їх можна прикласти до будь-якої галузі людської діяльності“.

Форд повів завзяту боротьбу з марнотратством по всіх частинах свого підприємства і дійшов до того, що продає свої самоходи дешевше ніж хто-будь, має річно вчетверо більше зиску ніж був двадцять п'ятеро років тому основний капітал фабрики й робітники його заробляють щонайменше по вісьмеро доларів денно, отже далеко більше ніж по других підприємствах і вдсятеро стільки як під цю пору на Україні.

Гувер — сучасний президент Сполучених Держав Північної Америки, що першим відгукнувся допомогти голодуючим у совітських республіках р. 1921 — створив яко міністер торгу окремий відділ „упрощених засобів“ (Division of Simplified

Practice) на таких підвалинах: „першим обов'язком організованої громади є полегшати життя і побільшити добробут усіх членів. Побільшення добробуту, поліпшення взаємин між людьми, поступ нації і навіть цілого світу залежить виключно від постійного покращання виробу і поділу багатств. Коли винаходи поліпшують добробут, систематичні розшуки різного марнотравства з метою його знищити відчиняють далеко ширше поле для підвищення загального добробуту“.

Головною метою наукової організації є отже зменшити марнотравство шляхом ліпшої організації. Це можливо при всіх обставинах у якого-будь народу, але в різної степені в залежності від вартости організаторів, від їх авторитету та від восприймчивости виконавців. А в першу чергу від здібностей і почуття такту організатора залежить знайти котрий з трьох чинників — час, енергія і матерія — мусить бути у відомих обставинах найдужче збереженим, навіть за рахунок інших, коли це потрібно. Для того треба мати певну уяву про вартість кожного з цих трьох чинників і знати найголовніші джерела марнотравства.

3. Вжиток часу

Time is money! Час є гроші, кажуть ангlosакси, що не лише сильні політично — творять найдужчі держави і володіють четвертиною земної поверхні, — але дужі й економічно, бо виробляють і мають далеко більше різного майна ніж решта людности. Але власне час є ще коштовніше за гроші, бо коли він мине, то вже його ні за які гроші повернути не можна. Також і знання можна придбати з часом, але не навпаки, знання може лише допомогти краще доцільніше використовувати існуючий час, та ніколи не зверне минулого.

Ми не вміємо цінити часу. Не відчинити в призначену годину збори, відкласти справу на завтра, спізнитися на побачення, чекати в урядовій або приватній установі цілі години своєї черги, або приходу якоїсь „особи“, є щоденні цілком звичайні і нікого не хвилюючі явища. Нам важко навіть зрозуміти американську мудрість: неточна людина є потайний злодій, бо тим що примушує інших чекати себе, вона відбирає в них змогу щось інше за цей час зробити... Багато з нас нахилилися підібрати на дорозі загублений карбованець, але спокійно дивитимуться за марнотратство годин своїх співробітників; проте загублена річ була би найдена слідучим проходом а змарнований час є певною втратою для підприємства, Держави.

Вартість часу легше зрозуміти підприємцям, бо ж він часто-густо служить міркою для грошей. Зиск на гроші вкладені в банк, фабрику, землю, будинок, або залізницю, при інших рівних умовах є пропорціональний часу і послуги співробітників є оплачені в залежності від часу праці, а у випадку заплати поштучно, беручи на увагу час, який виконання роботи потребує.

Першим джерелом втрати часу і грошей в промисловості є безладдя, коли робітники чекають або вказівок що саме робити, або сирівців, або струментів, а машини не працюють, бо бракує людей, або сирівців. Машини й інші приладдя, що полегшують працю, мусять бути в бездоганнім стані, тупий ніж виконує своє призначення, різє, далеко повільніше і гірше ніж гострий; машина якій бракує гвінта може зіпсуватися. Для того треба машини переглядати лагодити якнайшвидче, тримаючи при потребі в запасі тендітні частини. Раніше ніж збільшувати кількість машин, треба пошукати чи існуючі не можуть працювати більше. Дарма що німці й до війни добре працювали, вони досягнули в минулім році довоєнного виробу чавуну маючи лише дві пяті своїх кольоній, бо решту загубили з втраченою територією.

Сирівці мусять мати певні, по змозі завжди однакові, якості, бо хоч досвідчений робітник і подолає несподіванки, але за рахунок часу і здебільше отримує виріб низкої вартості. Отже треба не лише уважно розшукати найпридатніші для цього виробу сирівці, але й по купівлі добре їх перевірити. Далі треба знайти засіб обробки, котрий до них у певних обставинах найліпше підходить, і добре ознайомити з ним виконавців.

Запаси сирівців на фабриці мусять бути досить великі, але не надто, бо ж вони займають коштовне місце, з часом можуть псуватися, а вкладений в них капітал не дає відсотків. Звісно, люде, котрі перепродують молоко, печений хліб або часописи, взагалі речі які дозволяють швидко повернути витрачені гроші, можуть накладати на кожну одиницю далеко менший відсоток, аніж крамарі старовинними книжками або малюнками, що роками, гукають покупця. Треба якнайкраще передбачити свої потреби, в чому вжиток статистики дозволяє робити надзвичайні речі, як це доводять численні приклади американської промисловості.

Надзвичайно полегшує виріб, отже робить його дешевшим, якнайдоскональніше передбачення майбутньої праці, де відомо хто, де й коли має виконувати різні операції виробу. Фабрика, котра знає наперед що саме буде зроблено протягом біжучого тижня, може виробляти все з меншими витратами аніж инша, де повсякчас за браком того то другого мінятимуть плян виробу. Звичайно, виріб пересічного самоходу вимагає коло п'яти місяців, але Форд налагодив роботу, що навіть руда, яка прибула на його завод вчора вранці, може вийти сьогодні ввечері у вигляді готового самоходу. Вкладений в запаси капітал порівнюючо незначний, а загублений відсоток на його зовсім невеликий, але така праця вимагає чудової організації, досконалого вивченого плану та непомильної діяльності служби злука, бо найдрібніше запізнення в однім місці може відбитися на виробі усієї фабрики, що виробляє щодня більше тисячі самоходів.

Необхідно, щоби всі співробітники працювали якнайточніше, а живуть вони серед населення і складаються з його, тому треба щоби все населення зрозуміло вартість часу. Але для того не досить сказати жінці: „не варто сидіти за прядивом цілу ніч, коли машина за кілька хвилин зробить стільки ж далеко рівніших ниток“. Треба щоби жінка могла краще використати свій час і не зароблені гроші набути більше ниток чи краму ніж сама була би напружала. Також і селянин легко зрозуміє, що загублений час є втрата випадку заробити гроші, лише тоді, коли такий випадок буде реальним, наприклад в наслідок розвитку сезонної промисловості, як цукроварство, виріб овочевих консервів, надання вартості різбланим річам і кустарним виробам. Вільні години селянин може використати і на заощадження часу в майбутнім — на поладження свого приладдя, реманенту, шляхів спокуси, бо все це дозволить потім швидче зробити туж саму працю, або на придбання фахових знань по хліборобству і скотарству, що допоможе краще, доцільніше використати свою енергію. Доки ж він вартості часу не зрозуміє, хлібороб рахуватиме цілком природним заощаджувати матерію, — вартість якої він добре відчуває, — за рахунок власної енергії та часу і тягатиме воду цебром та їздитиме на базар волами, а не самоходом як американський фермер.

Для заощадження часу в промисловості треба отже щоби гроші якнайшвидче поверталися, машини і приладдя для праці були в добрім стані і по змозі весь час в ділі, засоби спокуси відповідали умовам і був складений добрий плян виробу, котрий уникав би переобтяження працею одних і даремної витрати часу других. Коротко — якнайшвидчий виріб, негайна продаж, і добрий перевіз.

(Дальше буде).

СРІБНІ ТІНІ

(Продовження.)

II. Фільмове мистецтво в світлі статистичних чисел

На полі світового фільмового промислу стоять сьогодні Сполучені Держави, які всеціло опанували світовий фільмовий ринок.¹⁾

В погоні за щораз то новими темами, створили Американці три роди фільмів: 1) фарсу 2) побутову комедію і кримінально-авантурничу фільму.

Батьком американських фарс є Мек Сеннет. Його перші 2-дієві комедії, дужа примітивні в змісті, бо полягають вони на шалених вуличних погонях, взаємному копанню та киданню кремовими тісточками, мають й свою добру сторону і є творами *par excellence* фільмовими, без найменшої домішки літератури й театру.

Другим ступенем в розвою американської фарси була т. з. „Морська академія“ Сеннета. Ателіє переносувало над море, а клясичні модерні русалки „bathing girls“ в купелевих костюмах грали перед об'єктивом.

Улюблений рефрен американської побутової комедії це життя бідної сирітки, що своїм чесним характером і веселістю побіджує злу долю.

Найбільшим тріумфом американського фільмового мистецтва є кримінально-авантурнича фільма.

Первси́м типом цієї фільми були т. з. „serial“ (фільми в 10 або й 12 серіях), котрі розігравалися по черзі,

¹⁾ Існуючі в державі 250 кінофабрик продукують річно 800 фільмів. Найбільші фільмові робітні це: Paramount, Universal, First National, Fox, Metro Goldwyn, United Artists, P. O. C. Warner Brothers, і Harold Loyd Corporation. Кожна фільмова робітня, творить окреме містечко, повне дивовижних павільонів, галей і будинків. Головним осідком американських фільмових робітень є Голлівуд, чарівна Мекка фільмових артистів і життєвих покидіків.

Центральною організацією американського фільмового промислу є Naufs-Organisaton з президентом Цеціль Б. де Міллс,

в Європі, Азії і Америці. Не меншою популярністю тішилися фільми з ковбоями на тлі західних погранич (Far West) та пригоди копачів золота на Алясці.²⁾

Фільмовою хронікою переповнені є всі американські щоденники. Крім бульварних фільмових журнальчиків, що інформують публіку про приватне життя „зірок“, їх привички, прикмети та скандали, існують ще й поважні журнали як: „Фільм Дейлі“ впливовий орган американських кінофабрик, „Kinematograf-Weeklig“ „Klasiz“ і др.

Американський уряд піддержує сильно фільмову продукцію. З його ініціативи закладено академію фільмового мистецтва, разом з музеєм і зразковим кінотеатром. При університеті в Лос-Анджелес є сталі курси кінематографії з літературним, архітектурним і технічним відділами.

Грізним і самотнім поважним противником Сполучених Держав є Німеччина. Фільмовий промисл в Німеччині тішиться спеціальною піддержкою державою. Майже всі робітні користають з грошевих субсидій уряду.³⁾

²⁾ Кінотеатрів в Америці є понад 20 тисяч. Згрупованих в великих фільмових трестах Нью-Йорську публіку обслуговує 600 кінотеатрів. Найбільший з них „Roxi“. Люксусова саля на 9 тисяч осіб, читальня, радіо, ресторан, парня і лікарська порада. Кінотеатрів обслуговує 300 людей. Річні впливи американських кінотеатрів сягають 750 мільонів доларів. Найбільший фільмовий трест, це „Foxa“ в руках якого 300 найкращих кінотеатрів.

³⁾ Найкраще ситуовані є Ufa Phoebus (стоїть в тісній звязі з міністерством Райхсверу) Phoenix, Terra, Oswald, Sofar, Ama і Emelka. Річно продукують Німеччина 200 фільмів [Кінотеатрів в державі 5 тисяч, в тім 400 в Берліні. В фільмовому промислі працює 60 тисяч осіб]. Німці є між иншим творцями т. зв. психологічної фільми.

Дуже імпозантно представляється німецька фільмова преса. Два щоденники: „Film-Kurier“ і „Licht-Bild Bühne“, і ряд тиждневиків та місячників: „Film-Journal“, „Filmwoche“ „Süddeutsche Film-zeitung“ і др.

В тісній звязи з німецьким промислом є й австрійський, репрезентований віденською витвірнею „Pascha“. Після смерти мецената гр. Кольоврата, витвірня стала в скрутному положенні. Видвигнуто проект перенесення робітні до Берліна. Реалізація однак стрінулася з упором уряду, якому залежить на задержанню одинокої витвірні в краю.¹⁾

Третє з черги місце в світовій фільмовій продукції займає Англія. Англійський кіно-промисл ще дуже молодий. В наслідок інвазії американських фільмів, краєва продукція мовчала до 1926-го року. Цього року з ініціативи уряду, створено великий фільмовий концерн „Bip“, (Britisch Intenational Pictures), який закупив повиставову площу і павільони в Вемблей. До Біпу заангажовано чужих артистів і режисерів²⁾ і є він вже сьогодні побіч німецької „Уфи“ найбільшою кіно-фарикою в Європі.

До знімок підчас мряки, що дуже часто гостює в Англії, служать окремі павільони, збудовані в Ельстрі, будучим англійським Голлівудом.³⁾

Четверте місце займає СРСР. На терені держави знаходиться п'ять великих державних робітень: „Совкіно“ і Метрабром-Русь в Ленінграді, Вуфку в Одесі та Києві, Боскінпром

¹⁾ Кінотеатрів в Відні є понад 400. В цілій Австрії 540. Фільмову пресу репрезентують два тиждневики: „Filmbote“ і „Mein Film“.

²⁾ Найкращі англійські артисти виїжджали до Голлівуду.

³⁾ Крім Біп-у, працюють в Англії ще й другі робітні: „Britisch and Colonial Kinema“, „Ideal Films“, „Stoll Film“, „B. F. P. Std“ і „Quality Film Play“.

Кінотеатрів в Англії, разом з домініями понад 8 тисяч. На континенті 3 тисячі а в Лондоні 450.

Фахові, англійські фільмові журнали, це переважно реклами фільмів і для того на фільмовому не відіграють поважної ролі.

Найкраще презентуються: „The Cinema“, „The Bioscop“ і the Kinematograph Weekly“.

в Грузії і Госвосккіно в Москві. Ця послідня продукує фільми військово-дидактичного змісту для клубів червоної армії. Крім державних робітень існує ще низка приватних як Кіно-Гірняк, Пролеткіно, Закавказзя і Севзапкіно.

Випозичання фільмів є виключно державним монополом. Тільки в республіках Туркестані і Азербейджані не обов'язують ще досі фільмові закони. й там побіч державної випозичальні існують випозичальні з приватними капіталами.

Совітське фільмове мистецтво стремить до створення нового напрямку в фільмовому мистецтві до створення т. з. автономічної фільми. Напрямок цей полягає на цілковитій окремішності фільми від театру й літератури. Замість змісту ставить він візію, зміст артиста масу.

Фільми продукують в СРСР Союзі діляться на три категорії: агітаційні (90% цілої продукції) культурні й неутральні.

В останніх часах міродайні чинники звернули увагу перш за все, на продукцію неутральних, бо маси не радо приймають агітаційні фільми, не згадуючи вже про це, що не можуть вони числити на експорт за кордон.⁷⁾

Досі совітські фільмові робітні по-слугувалися виключно своїми силами й не ангажували чужинних артистів. Шойно минулого року навязала Німеччина проби фільмової співпраці зі СРСР.

В Москві зав'язалося товариство „Салямандер“ якого акціонерами є ленінградський Метрабром-Русь і берлінський Прометей.

⁷⁾ Річно продукує Союз 150—170 фільмів. Іро цієї продукції покриває українська робітня Вуфку. Число кінотеатрів вагається між 6000—6500.

Фільмова преса знаходиться в руках державного видавництва „Кніго-Печать“, що видає два тижневики „Кіно-газета“ та СРСР Екран і два місячники: Кіно-фронт і Советское Кіно.

Кніго-Печать видає й цілий ряд книжок, публікацій і брошур, посвячених питанням з ділянки совітської і закордонної кінематографії. Великим попитом тішається життєписи фільмових зірок і лібретта популярних фільмів.

Першим твором спільної німецько-совітської продукції є фільм „Проти хвиль“ в котрій грають побіч совітських і німецькі артисти а це: Ельза Тамарі і Бернард Гецке.

П'яте місце з трудом здобуло французьке фільмове мистецтво.⁸⁾

Французькі фільми це переважно романи від побутових до порнографічних включно, зі шабляновою орієнтальною закраскою.

Монмарт апаші, чужинецька Легія, Араби, парижські мідінетки, ось й зміст пересічної французької драми.

Час від часу сіру монотонію перерве архитвір геніального французького режисера Абль Ганс-а, як „Колесо терпіння“, „Наполеон“ або „J'accuse“. А прогос останньої. Міністерство освіти заборонило продукувати воєнні фільми цього рода що „J'accuse“ „Mare Nostrum“ і „4 їздців Апокаліпси“

Італійський фільмовий промисл давніше один з найбільших в світі, сьогодні на фільмовому ринку не відіграє майже жадної ролі. Кращі сили працюють за кордоном, в краю лишилися молоді невідомі ще нікому артисти. Уряд Мусоліні піддержує тільки продукцію агітаційних і релігійних фільмів. Під цю хвилину працює в Італії біля 100 (!) фільмових робітень.⁹⁾

Теми італійських фільмів споріднені з французькими, кручені однак на тлі чарівного італійського краєвиду. Італійська фільмова преса дуже бідна змістом. Як: „La Rivista Cinematografica“ „Kines“ „Eco del Cinema“ і „Film“.

⁸⁾ Найбільші фільмові робітні як „Pathe“ „Gaumont“ закладені в перших днях 1897-го року, з мелянхолією згадують часи передвоєнної могутності і гегемонії в фільмовому світі. З менших робітень замітні: Aubert Albratos, Celits, Sphinx і Cinema. Кінотеатрів в цілій Фрації 3903, в Парижі 700.

⁹⁾ Важніші з них: „Cines-Film“ „Appia Film“ „Do-Re-Mi Film“ „Pitalluga“ „Flora Film“ й „Cezar Film“.

Поодинокі робітні є сполучені в досить поважні трести „Unione Cinematografica Italiana“ і „Sindacato de Istruzioni Cinematografica“. Ця остання займається продукцією наукових культурних фільмів.

Шведські фільми, це школа ібзенівська. Цікаві вони своїми соціальними й психологічними темами.

Українське фільмове мистецтво

Українське фільмове мистецтво презентують поки що фільмові робітні Великої України, що знаходяться під цю хвилину під большевицькою займанщиною.

Перш за все декілька слів ще про фільми з українського життя, російської передвоєнної продукції. Побіч заснованих в 1908-ому році, перших кінофабрик Ханжонкова та Дранкова, повстала в Москві і філія парижської робітні „Пате“— „Film d'Art“, яка в 1910-ому році накрутила „Мазепу“ першу фільму з українськими мотивами. Ролі Кочубея і його дружини креували перші „зорі“ російського екрану Василев та Зичова. Український побут в „Мазепі“ представлений був надто оперетково й карикатурально. Цеж й вина режисера, Француза Гамзена, котрий глядячи на Україну гоголівськими очима, поза вечерницями, коршмою, шароварами та невідлучним гопаком не видів більше нічого гідного для фільмового об'єктиву. В слід за „Мазепою“ появилася фільма „Любов Андрія“ перерібка повісти М. Гоголя „Тарас Бульба“. І в ній український побут залишився так для режисера, як і для артистів „terra ignota“ Типові театральні декорації, костюми пошиті на зразок карикатур минулого століття.

Не зважаючи на свій низький мистецький рівень, обі фільми тішилися великим попитом на світовому фільмовому ринку, бо Україна під цю пору була ще для світа екзотичною країною.

Успіх українських фільмів приневолив і російські фільмові робітні крутити картини на українські теми. Меткий режисер витвірні Дранков викінчив на борзі „Запорожця за Дунаєм“ та „Богдана Хмельницького“. Вслід за тим зреорганізована південно-російська робітня „Художество“ накрутила „Наталку Полтавку“, та „Мати Наймичку“. Обі картини знято в театральнім пляні, себто на сцені.

Між тим Пате випустило чотири дальші українські фільми: „В дні геть-

манів", „Катерину“, „Івана Підкову“ та „Запорожську Січ“.

Світова війна перервала російську фільмову продукцію. Фабрики опустіли. Готові фільми впали жертвою шалючого шумовиння підчас перших днів революції.

Рядянська влада віддала фільмовий промисл на Україні в руки зорганізованої на борзі державної кінофабрики Вуфку (Все-Українське Фото-Кіно Управління) з осідком в Одесі і в Ялті на Криму. Згуртувавши довкола себе невеличкий гурток людей обзнакомлених дещо з фільмовою технікою і грою, накрутило Вуфку в 1922-ому році першу свою фільму „Привид бродить по Європі“. Низький мистецький рівень фільми, (що признає і большевицька критика) по рішив з місця про її остаточну судьбу. (архів особливостей XX ст.)

Незражене невдачею крутить Вуфку протягом найближих двох років нові фільми.

Земля кличе, Мандрівні зорі, Європейське щастя (І серія з циклу жидівсько-хаситських фільмів), Сорочинський ярмарок, Навздогін за долею, Василина, Микола Джеря, Звенигора, Тарас Трясило, Борислав сміється, Тарас Шевченко, Леся та Гонорея. З найновіших: Божевільний Джіммі, Крик степу і Кризь сльози (ІІ серія жидівсько-хаситських фільмів), Буря, Дівча з палуби, Перлина Семіраміди, Два дні, Бенефіс клоуна Жориса, На передодні, Джольма, Людина з кіно-апаратом та за брамою монастиря.

З дитячих фільмів: Полтинник, Марійка, Троє, Івась і месник, і Безпритульні. Крім того перерібки казок: Про солоняного бичка, про білку—чепурушку та мишку—злородушку.

Після урядової статистики Народнього Комісаріату Освіти, продукує Вуфку річно — пересічно 40 мистецьких¹⁰⁾ і 20 науково-культурних фільмів.

В 1929-ому році предбачує програма Вуфку реалізацію 32 мистецьких та 67 науково-культурних картин.

На взір заграничних тижневих „магазинів“ почало Вуфку з 1928. им. видавати свої тижневі фільмові додатки — кінохроніки: За перший рік накручено 51 чисел „Кіно-Тижня та 19 короткометражних фільмів з нагоди свята 10 річниці жовтневої революції, Дня робітниці,

Ювилею Толстого і т. п. Крім кіно-хроніки накручено й кілька кіно-фейлетонів, своєю сатирою звернених проти хабарництва, бюрократизму і т. п.¹¹⁾

Акторський і режисерський персонал Вуфку доволі різний, багато Москалів, Жидів, між котрими заблукалося і кількох Українців.¹²⁾

Багато Українців працює в американських та німецьких фільмових робітнях. Тільки деколи дійдуть до нас вістки про декотрого з них.

В руках Вуфку спочиває й одинокі фільмові українське видавництво, крім двох фільмових журналів органів ТДРК „Кіна“ і „Кіно-газети“ видало досі всього два фільмові лібретта, а це „Звенигора“

¹¹⁾ Кіно-театрів на Радянській Україні є сьогодні 2123. (в тім 1000 сільських установ). По більших містах, як в Києві, Харкові і Оєссі є окремі дитячі кінотеатри, де грають виключно дитячі фільми.

Над поширенням кіно-аматорства працює окреме товариство Т.Д.Р.К. Товариство Друзів Радянської Кіноматографії.

В зорганізованих головню серед молоді клубах, веде експерименти з аматорськими фільмами, висвітлюваних відтак в клубових кіно-театрах.

¹²⁾ Хоч Радянське фільмове мистецтво, яке таке не узнає індивідуальних кращих сил⁶⁾ всеж таки не завадить згадати про декілька артистів, що своєю красою та змілою грою вибиваються понад звичайну міру. Це артистки: Ніна Лі (грала в фільмі „Леся“) Пігуловита, („Василина“) Соколовська (Джальма) Сонцева („Буря“) і Галіна („Гонорея“) і артисти: А. Бучма, галичанин, б. артист театру Стадника, відомий нашій публіці з своєї креації в фільмі „Тарас Шевченко“, М. Надемський („Звенигора“), І. Заличовський („Тарас Трясило“, „Два дні“), Б. Загорський („За стіною“) і Сваменко („Звенигора“).

З артистів — дітей вибираються золотоволосий хлопчина Вася Людвинський, (грав малого Тараса, в фільмі „Тарас Шевченко“), В. Нольман, М. Орлов і К. Капелян.

З кінцем минулого року заангажовано до Вуфку, відому й закордоном, грузинську артистку Нату Вачнадзе.

Режисерський скиптр спочиває в руках талановитого режисера Чординіна.⁷⁾ Крім нього працюють в Вуфку Рона, Терещенко, Лопатинський, Гричер, Джига Вертов і Лундин, мистець в реалізації дитячих фільмів.

В нього на першому пляні актор—маса

Вистарчить згадати про нововідкриті зірки Гаррі Нестора і Григорія Хмару, що працюють в Берліні.

¹⁰⁾ або „неутральних“.

і „Одинадцятого“ та переклад праці французького режисера Діпона: „Кіно і сценарій“.

* * *

Це короткий нарис історії українського фільмового мистецтва. Радю приставби я на цьому. Та це тільки що одна сторона медалі.

В моїх руках тематичний плян Вуфку на 1929-ий рік. В ньому подано й теми сценаріїв. Читаю:

Теми з робітничого життя: 1) Культурна революція й новий побут. 2) Робітничо-комуністка. — Теми з селянського життя.

1) Сільсько-господарський колектив та комуна. 2) Культурна революція на селі.

Теми з життя молоді: 1) Комсомольці. — Теми з життя інтелігенції: Розклад в українській інтелігентській родині. (!!) Теми дитячих фільмів: 1) Дитяча комуна та 2) Радянський Робінзон.

Даремно шукати в тому пляні за іншими темами. Фільмове мистецтво в Радянщині це тільки один з чинників комуністичної пропаганди. Тож й це дивниця, що радянські фільми дуже рідко находять приступ на закордонні екрани.

В грудні 1928 р. висвітлювано у Львові „Тараса Шевченка“ першу українську фільму, пропущену польською цензурою. Українське громадянство, що день за днем наповняло велику салю Народнього Дому стрінуло прикре розчарування.

До ряду агітаційних, суто комуністичного характеру фільмів, прибула ще

й одна. Тим разом велика! Епохальна! Тарас Шевченко, настоящий пролетар, мало що не марксівський агітатор. Що хвилини погрожує кулаком, а на свяченню пасок, як вірний 100% комуніст не скидає шапки. Ви цієї картини ще не бачили. Заступники Вуфку в Галичині не хочаючи вразити ваших естетичних почувань „витяли“ це місце. — При прощанні з кн. Репніною, що так гарно відносилася до нього, плює з досади і відгрожується кулаком.

Такі каригідні, свідомі промахи від яких в фільмі, аж роїться, назвав в своїй рецензії п. С., співробітник часопису „Ради“ (між иншим перекладчик польського тексту фільми), звичайними мистецькими недотягненнями! Ну, хто як розуміє!

Завважу тільки, що цього рода „мистецькі недотягнення“ є і в других радянських фільмах, як в „Миколі Джері“, „Борислав сміється“ і ин. Це ж й стара метода „недотягування“ радянських режисерів, приноровлювати історію до своїх кличів, а коли не можна фальшувати її. Начать на історію, начать на мистецтво, на національну честь, комунізм перш за все. Тенденція — фальш на кожному кроці, в усіх ділянках культури і мистецтва. Так каже влада! Українська фільмова преса на Радянщині взиває Вуфку використовувати до фільмів як найбільше творів гарного письменства.

І ви мов бачите вже Квітчиного Василя в рубашці на „мітінгу“ або Франкового Барана, як натхненого комуністичного пророка...

(Дальше буде).

Нема Гетьманства без клясократичного устрою. Устрою, опертого на політичній співробітництві всіх класів, рівнозві між поступом і консерватизмом, і обмеженню Верховної Гетьманської влади законом, який стоїть над Гетьманом так само, як над всіми. Наш Гетьман не єсть ані самодержавним охлократичним установителем і розрушителем закону, ані вибираним для безкарного топтання закону безвладним демократичним президентським манекіном. Гетьман при класократії єсть найвищим охоронителем державного і національного закону при допомозі меча: — свого безкомпромісного йому вірного; рицарства.

В. Липинський: Вступ до „Листів“

„ПРАВДА ДЛЯ ПРАВДИ“

„Х. Х. у Ф., П. Дістаю з старого краю вістник літератури і життя: „Поступ“. Деякі річі в тім Органі добрі, але деякі погані. От пр. в числі за листопад і грудень з м. р. поміщено там зміст оповідань якогось Опалінського. Годі мені той зміст повторювати, бо від стиду булоб треба на перід лице закрити. Той зміст плюгавий, брудний і цілком не надається до літературного органу. Нащо то такі змісти поміщувати? Чи таким поміщуванням досягнеться якого добра? Відповідajte на се!

Читали й ми, добродію, той нещасний зміст у Поступі. Читали й нам соромно стало, що Редакція того Католицького Органу сей зміст на своїх сторінках помістила. Воно булоб краще людей перестерегти і сказати до них: Появилась неморальна повість Опалінського „Тінь Величчя“ і друга подібна до неї „Сумерк“, які не гідні є уваги розумної людини. Ті повісти право Боже і право церковне заборонює читати. Вони шкідливі і убійчі для душі. Є тяжким гріхом ті повісти продавати, купувати і у себе перетримувати. І сам Опалінський, коли хоче себе перед гнівом Божим поратувати, то мусить усі ті повісти як найскорше спалити. І таке перестереження більше принеслоби хісна, чим безглузне повторювання плюгавости. Ми сподіємося, що в майбутности „Поступ“ подібних рецензій не помістить“.

М. Барре в „Свобідному чоловіці“ задав собі ось яке питання: програма психологічного роману жадала, щоби автор у повісті був лікарем, щоб опис недуги „пацієнта“ поміщений у фаховому медичному журналі, був так ясно представлений як опис недуги суспільности, героя роману чи автора. Але (в тому саме й суть питання!) чи, коли представиться недужому (в тому випадку авторові або родині-суспільності) ясно його образ, чи не пошкодить це більше, якби могло допомогти, чи вільно в мистецтві й філософії не займатися практичними наслідками свого навчання, чи „правда для правди“ не є моральною небезпекою?

Мабуть не знаючи глибини свого запиту звернувся читач філядельфійського „Католицького Проводу“ до редакції з проханням вияснення. Мабуть не розуміючи ваги відповіді й сути самої справи помістила редакція „Католицького Проводу“ свою замітку (в ч. 7. з 6. лютого 1929 р.).

Суть не в „змісті“ оповідань (до речі: не Опалінського тільки Опільського!) і їх передання чи „поміщення“ а в незрозумілім схопленню істоти повістей, їхнього розкладового елементу. Читач брав під увагу (як рівнож на жаль і редакція „К. П.“) виїмки з рецензії а не саму рецензію в цілості. В тому головна помилка.

І виїмки, цей „плюгавий, брудний зміст“ сучасної української історичної повісти я помістив не тому, щоби „від стиду закривати лице“. „Він не надається до літературного органу“ — пише читач. Але цей зміст є рівночасно частинним змістом життя. Миж жиємо в цьому життю, бачимо цей зміст і не сміємо закривати очей руками. Нашим завданням є саме показувати, назначувати, п'ятувати гріх, нашим завданням лічити й поборювати його.

І тому кожний з нас повинен бути лікарем, що неначе скидає блискучі дорогі одяги з гниючого трупа й каже: глядіть! Ось що скривається під дорогоцінною поволокою талану, стилю, сюжету!

Думаю, що католик, котрий накидає на очі намітку й переходить через життя, на це, щоби тільки його перейти, не має права зватися Христовим воїном! Миж не тільки відборонуємося, але й боремося!

„Зміст не надається до літературного органу“... Безумовно, куди він надається, це ми найкраще знаємо. І тому, коли ми помістили в рецензії цей самий зміст, виразно зазначивши, що Опільський під „заслонкою історії має за ціль ширити грубий сексуалізм, опоганення священничого стану“ („Поступ“ 1928 стр. 314.) то це не зробили ми ради „безглуздного повторювання плюгавости“. Не знаючи наших відносин, редакція „Католицького Проводу“ дозволила собі, без так потрібного в такому випадку з другою стороною порозуміння, наостре й несправедливе означення. Це не безглузде повторювання а свідомо й нарочно вказівка для старшого нашого громадянства. Бо ці саме плюгаві повісти Опільського є призначені на обов'язкову домашню лектуру в українських гімназіях! Наше громадянство не маючи змоги зорієнтуватися в сучасному письменстві, не в силі доглянути що читає ученик а тимбільше не цікавиться книжкою за котрою стоїть авторитет школи. „Ті повісти — пише „Католицький Провід“ — право Боже й право церковне заборонює читати“. Ті повісти — скажемо ми — наказує читати шкільна власть. Наказує читати молодим людям, котрі ще не знають змісту життя, що широко відчиненими очима глядять на нього й цікавляться ним. І чи справді маємо ми право закривати очі руками зі стида й супроти цього випадку не остерегти громадянства? Чи вистарчилоби таке делікатне й ніжне запевнення, що ці повісти „не гідні уваги розумної людини?“ Може в Новому Світі так — у нас на жаль ні!

На іншому місці ми подаємо голос одного католицького письменника про літературу. Редакція „К. П.“ кінчить сподіванням, що „Поступ“ більше подібних рецензій не помістить. Я натомість сподіваюся, що „Католицький Провід“ буде в майбутньому більш обережним в осуджуванні й дозволу собі закінчити словами Персенса: Хто дивиться на світ очима Відкупителя, цей не потребує боятися представлення гріху та його наслідків...

ЗІ СВІТУ

Характер католицької літератури

Редактор північноамериканського католицького тижневика „Америка“ Вільфред Персенс пише в числі цього журналу з 16.2. 1929 таке про характер катол. літератури:

Питання літератури пройнятої католицьким духом — це найбільш пекуче питання сучасности. Є бажаним, не тільки взивати до читання таких книжок, але також заохочувати католицьких авторів до писання їх. Але не треба і не можна стіснювати католицькому авторові поля його мистецької творчости! Характер католицької літератури вимагає, щоби ціле життя в усіх його проявах і відношеннях було представлене й оцінене.

Є дуже багато таких католиків, які перелякалися б а може навіть й обурились би, коли б їм у руки попав роман католицького автора, котрий би нпр. порушував квестію т. зв. „подружого трикутника“. А чейже нема причини лякатися чи соблазнюватися з тої причини,

коли автор не з цинізму, але з любови, не з моральної байдужности, але зі співчуття, не з досади, але в надії на очищення й оздоровлення дає нам справді християнську розв'язку. Хто дивиться на світ очима Відкупителя, цей не потребує боятися представлення гріху та його драматичних наслідків.

Дальша характеристична прикмета католицької літератури — це свободний і ясний сміх. Честертен, Беллок і їх літературні адгеренти мають велику заслугу, що в англосаських краях зуміли усунути безнадійну пуританську штивність і святочність, натомість прорубали шлях сміхови. Много людей не може собі навіть цього уявити, щоби релігійний чоловік міг від серця сміятися, зате католицизм автора, що заедно розсіває смертельну повагу ставиться скрізь за приклад. А тимчасом усміх належить до святих річей душі; і католик, що тим сміхом соблазняється — хай радше перевірить своє сумління.

БІБЛІОГРАФІЯ

Б. Лепкий: Полтава, історична повість. Наклад. Книгар. Наук Тов. ім. Шевченка у Львові 1929 том I над Десною стор. 329. том II. Бої стор. 414. 8^о

Передавання останньої частини великої трилогії „Мазепа“ Б. Лепкого заслуговує на увагу. Так як перший том „Полтава“ читається (завдяки авантурній парі Семена й Одарки) дуже цікаво, просто місцями зі захопленням, так в другому знова автор взяв на себе важке завдання представити кінематографічно бій під Полтавою. Годі сказати, щоби воно вповні вдалося. Сама сцена бою надто швидко змінюється, діялоги плутаються й хоч творять заокруглені частини в цілості розчерблюються. Читач не має можності все це собі уявити, все це своїми змислами охотити. тимбільше, коли йому в поміч приходить тільки уява... на мою думку, цього рода описи можуть тільки відтворити постать героя, чи скажемо, узмисловити його, скріпити. Це одначе торкається тільки поодинокі постати (в тому випадку знаменито схопленого Карла XII) а не ряду осіб, не загальних рисів. Воно так є як на величезному образі: кожна постать саме для себе є цілістю, в загальному одначе характеристичні поодинокі риси губляться й саме загальне тло є сіре.

Ціла повість є просто скута знаменитими діяльогами. Всі теми порушені в них є наскрізь позитивними, високо-виховуючими, морального змісту й правдивої дисципліни. Іншими словами кажучи в них порушується все це чого нам в реальному життю бракує, це, що вічно повторюючися не дало нам створити своєї власної держави. І в цьому саме це одна з найбільших заслуг автора: виховуючий елемент.

Читаючи ці наші історичні змагання не один з читачів з сорому закусує уста а слухаючи сотника Мручка погідно усміхається. Скріплення любови до своєї рідної історії, жертви положені для рятування „отчизни“, аристократично високо — талановитий тип Мазепи, це все небу-

денні, з правдішним таланом зазначені події, які вмілою рукою видовбані зі сутечки століття, горять перед нами незгорячючими вказівками на шляху до створення держави. Повість Лепкого наскрізь державницького характеру.

І врешті замітне ще одно. Це, що так бракує нашій сучасній не лише історичній (чи радше головню історичній) літературі: естетика справдішнього мистецтва!

R—o

Катерина II. Російська Цариця. Написав Др. Кирило Трильовський. „Ряст“. Бібліотека для всіх. Популярний місячник під редакцією Івана Зубенка. Накладом Вид-ва „Ока“. Коломия, 1927. VIII. ст. 64.

Рецензент „Поступу“ в клопоті. Чи оцінювати „отсю працю“, як її називає сам автор, чи взагалі поминути мовчки „цю брошурку про Катерину II, котру написав наш визначний політичний діяч і публіцист Др. Кирило Трильовський“ як пише у „слові до Вп. П. читачів“ п. редактор Іван Зубенко. Бо справді є поважні рації за тим, щоби взагалі не звертати уваги на подібні „праці“. З другого ж боку — не можна пройти мовчки біля того рода бруковій лектури, котра, як сподіється редакція „Рясту“, сповнить своє завдання (моральної протрації нашого некритичного громадянства — примітка І.Г.) — „якщо знайде попертя й поширення серед читаючого загалу“..

І передовсім два моменти спонукують рецензента „Поступу“ зайняти становище відносно цієї брошурки: 1) На Загальних Зборах „Просвіти“ 21.III висловив один з просвітянських делегатів побажання, щоби й Головний Виділ Т-ва „Просвіти“ видавав такі книжечки, як їх видає коломийська бібліотека „Ряст“ — 2) що в останніх роках появилися в інших українських накладнях, як „Новий Час“, „Луна“, у видавництві „Рада“ подібні лубочні видання як „Распутін — чорний дух Росії“, „Царські Тайни“, „Тайни дому Габсбургів“, котрі українська націоналістична преса розрекламує та впишає в руки читачів. Отже є зло, і є небезпека, що

така погана лектура затроюватиме наш читаючий загаль. Тут вже обов'язком є протиділати.

Автор, ославлений „батько Кирило“, записав своєю діяльністю вже неодну чорну сторінку історії демагогії нашої землі. Сьогодні, він поверх сімдесятилітньої старик, схорований, опущений своїми колишніми приятелями й товаришами, не повинен би вже плямити свого сивого волосся й поважного віку подібними „історично-науковими“, масенькими анекдотами про „помазанницю Божу“, старечими ехидними натяками (майже на кожній сторінці) про „любощі“, „коханців“, „спанья в ліжках“, „любасів“, „німфоманії“. Можна вкінці ще зрозуміти, коли автор як „одинокий радикал на Україні“ хоче „ратувати“ наш „бідний народ“ перед „небезпекою“ монархізму. (Він жеж „визначний політичний діяч і публіцист“ на думку п. редактора Зубенка). Але щож сказати тоді, коли цей адвокат займається на старість „медициною“ й робить такі суспільно-лікар-

ські завваги на тему полового збочення т. зв. німфоманії: „Я чув про три такі випадки (німфоманії) у священничих родинах у Галичині. Одну з тих нещасних я знаю особисто. Вона ніде не могла загріти місця, бо її збочення мусіло остаточно вийти на верх. Я не чув досі про способи лічення такої психічної недуги, але припускаю, що тут лиш хіба при помочи суггестії мож би дати раду“. А трохи далі ще читаємо в „праці“ Др. Трильовського таке речення, котре, як завважено в друкарських помилках, дісталось туди через „непорозуміння“ і не походить від автора: „Тай ми, українці на всіх землях суцї, не можемо похвалитися чистотою родинного життя“.

Цілість цієї брошури справляє обридливе й гнітуче враження. Але коли автора можемо жаліти, що аж так низько „докотився“, то видавництво „Ряст“ і наклади „Ока“ в Коломиї мусимо нап'янувати як порнографічне й лубочне видавництво.

І. Г.

КВЕСТІОНАР ДЛЯ ПИСЬМЕННИКІВ *)

Готуючи до друку „Словник українських письменників“, прошу Вас не одмовити подати мені біографічні й бібліографічні відомості про себе для цього словника. В словнику мають бути вміщені найдокладніші біографії й бібліографія всіх українських письменників від найдавнішої пори аж до нашого часу, зокрема й наперед усього письменників XIX й XX століть. Потрібні відомості не лише про поетів, повістярів і драматургів, а також і про перекладачів, авторів літературних і літ.-публіцистичних фейлетонів та кореспонденцій, кіно-сценаріїв, інсценіровок і т. ін., як рівнож істориків літератури, критиків, журналістів, авторів праць з теорії літератури, літературних і театральних рецензентів, мемуаристів і т. ін. (також видавців журналів і газет, редакторів і інших робітників пера). „Словник українських письменників“ мусить виявити й підсумувати геть увесь письменницький доробок України за весь час існування літератури української. Тому й відомості потрібні не про самих значних і відомих письменників, а також і про менших та про зовсім малих і про найменшу їхню продукцію (хоч би й про один-єдиний їхній твір-вірш, статтю, рецензію, переклад і т. ін.).

*) Отсей квестіонар одержали ми з В. України й думаємо, що й наші католицькі письменники не повинні відмовитися від того, щоб переслати докладну відповідь на нього, розуміється, оставивши собі точний відпис того, що висилають. Річ в тім, що се лежить в інтересі не тільки повноти словника української культурної творчості сих часів, щоб були в нім заступлені також українські католицькі письменники, але й нашої католицької ідеї. Свої католич. переконання треба очевидно підчеркнути. Нехай і там на Сході довідається загаль укр. інтелігенції, що тут існує укр. католич. письменство! — РЕДАКЦІЯ.

В біографії потрібні відповіді на такі питання: 1) Ім'я, прізвище й по батькові. 2) Рік, місяць, день народження. 3) Місце народження. 4) Хто були батьки (ім'я, національність, соціальний стан). 5) Коротка історія роду (походження, важніші події, чи не було видатних чимсь людей). 6) Виховання й освіта (школа, лектура, інші впливи на формування світогляду). 7) Дальше життя й діяльність (основна професія, якщо за таку не править письменницька робота; громадська діяльність, надто культурно-освітня й політично-революційна; головні події в житті і т. д.). 8) Початок культурної діяльності й дальший її розвиток (надто важливо й цікаво мати оцю „літературну біографію“ і відомості про перші стимули до творчості, про літературну науку, про наявність і зміни літературних впливів, фактичну історію літературної роботи, приналежність до літературних організацій, погляди на письменницьку роботу і т. ін.).

Найкраще було б, якби Ви подали всі ці відомості в формі докладної автобіографії, зберігаючи, по можливості, послідовність зазначених вище біографічних моментів, яку можна було б умістити в „Словнику“ без змін — це значно полегшило б роботу впорядчика-редактора.

В частині бібліографічній потрібні точні відомості про всі Ваші твори, оригінальні й перекладні, надруковані окремими книжками й вміщені по журналах та газетах. Для окремих видань потрібні: 1) прізвище чи псевдонім автора (точно так, як його надруковано), 2) назва книжки (заголовок і підзаголовок), 3) місце видання, 4) рік видання, 5) видавництво, 6) друкарня, 7) формат книжки, 8) кількість сторінок, 9) ціна. Для творів, уміщених в періодичних виданнях: 1) прізвище, ім'я і т. д., 2) назва твору, 3) назва періодичного видання і в дужках місто, де воно видається, 4) рік, 5) номер журналу чи газети (також альманаху, бюлетеня і т. ін.), 6) місяць і число, 7) сторінки.

Таким же способом і з такою ж пильністю й послідовністю бібліографічних елементів слід подати відомості й що до літератури про Вас (біографічні й критичні статті, вміщені в періодичних і неперіодичних виданнях, характеристики Вашої твор-

№ 1

ЕЛЛАН, ВАС.

ПОЕЗІЇ. З передмовою
М. ХВИЛЬОВОГО[Харків]. 1928. — Держ. Вид-во
України. Перша друкарня Держ.
Вид-ва ім. Г. І. Петровського
(14×11), 106 с. + [6] + [1] вкл.
акр. з портр. авторв. 80 коп.,
3000 пр.

Обгортка О. МАРЕНКОВА

№ 2

ЛЮБЧЕНКО, АРКАДІЙ

Два листи [Оповідання]

„Життя й Революція“ (Київ),
1928, V, травень, с. 17--23.

чости в загальних іст.-літ. і критичних працях, рецензії на Ваші твори і т. ін.). Конче потрібні також відомості про переклади Ваших творів на інші мови і про Ваші псевдоніми (з зазначенням, які з них можна розкрити).

Усі ці бібліографічні відомості найкраще було б дістати від Вас на картках, кожен твір і кожну статтю чи рецензію на окремій картці з білого грубого паперу або з спеціального карткового картону, загально прийнятого формату (в продажу, напр., у книгарні „Книгоспілки“ у Харкові є готові картки).

Зразки бібліографічних карток (загальнопринятого формату і з правильним розміщенням бібліографічних елементів на них) для окремої книжки (оповідання, романа, збірки поезій і т. ін.) див. зразок № 1, а для твору, вміщеного в журналі чи газеті (оповідання, статті, поезії, рецензії і т. ін.) — зразок № 2.

Після назви твору на картці треба неодмінно подавати визначення роду, жанру самого твору (поезія, поема, оповідання, роман, драма, комедія і т. ін.). Якщо на картку записується збірку оповідань, то в окремому абзаці після всіх інших бібліограф. відомостей слід подати зміст книжки. На картці для збірки повістей та оповідань А. Головка „Можу“ цей абзац матиме, напр., такий вигляд:

ЗМІСТ: Зелені серцем. Пилипко. Дівчина з шляху.
Можу. Товариш. Червоний ранок. Інженери. Удовині діти.
Червона хустина. Пасинки степу.

Для збірок дрібних поезій докладного змісту (переліку поезій) подавати не треба. Статті й рецензії записуються на картку так само, як і всякій інший твір, уміщений в періодичному виданні, тоб-то спочатку вказується автор рецензії, далі назва-заголовок статті (рецензія здебільшого не має окремого заголовка, отже в такому разі виписується на картку повна назва рецензованого твору, починаючи з автора його) і в кінці — видання, в якому вміщено рецензію.

В дужках [ ] пишеться те чи інше слово — місце видання книжки рік видання, визначення жанру твору — тоді, коли його вписує на картку записувач від себе.

Номер (число) періодичного видання слід визначати так: щоденні газети, тижневники та інші дрібні видання — арабськими цифрами, під знаком №, журнали й місячники краще записувати римськими цифрами без усякого знаку (дивись зразок № 2).

Розуміється, такий спосіб подавання бібліографічних відомостей (на картках), як рівно ж і ступінь повноти самих відомостей, — найкращі але ж вони тільки бажані, а не обов'язкові, і в тому разі, якщо зробити цього не можна, прошу подавати всі ці відомості в іншій якійсь формі (хоч би й у формі анкетної відповіді на поставлені нище питання. Прощу, крім того, якщо це можливо, надіслати свою фотографію і надто свої твори (крім видання й вирізки з періодичних видань) та критичні статті й рецензії на Ваші твори і надсилати їх надалі регулярно, в міру виходу в світ, та тримати постійний зв'язок з „Словником“ для своєчасного внесення до нього потрібних поправок, пояснень і доповнень (біографічних і бібліографічних) підчас друкування „Словника“.

Також прошу подавати відомості й про інших письменників, надто на провінції, що їх не знайде одразу ця моя відозва, і особливо про колишніх, незнаних або забутих письменників, надсилаючи їхні друковані й рукописні твори, біографічні матеріали, листування, документи, фотографії — усе це після використання може бути повернене власниками з великою подякою або передане до Інституту Тараса Шавченка.

Адреса для листів і надсилання матеріалів:

Проф. Микола Дмитрович Плевако
Харків, Цвинтарна 3.

ЩЕ З 1921. РОКУ ВИХОДИТЬ ЖУРНАЛ

П—О—С—Т—У—П

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЯК ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК В ОБЕМІ 2—3 АРКУШІВ ДРУКУ

Містить: багатий відділ красного письменства оригінального й перекладного — статті з ділянки письменства, політики, релігії, соціології й и. наук — бібліографію, місячну хроніку, літературні замітки й анекдоти.

Стоїть на становищі державницької ідеології; редактований у християнським дусі.

Участь у „Поступі“ за 1928. р. брали: Андрусак Микола, Аненко Іван, Бать Олекса, Гладилевич Іван Конст., Заїкин Вячеслав, Залозецький Др Володимир, Зубик Роман, Крипакевич Др Іван, Липинський Вячеслав, Лімниченко Василь, Лоський Др Ігор, Лужницький Др Григорій, Меріам, Монкевич Борис, Монтрезор Адам, Мох Микола, Назарук Др Осип Нигрицький Л., Пасіка Микола, Петрійчук Орест, Саварин Денис, Фірак Михайло, Чесина Святополк, Шостаківський Петро та інші.

У 1929. році зайдуть у техніці видавання „Поступу“ деякі зміни. І так: замість виходити що два місяці подвійною книжкою на 4—6 аркушів друку, „Поступ“ виходитиме сього року що місяця (біля 15-го числа) в обемі 2—3 аркушів друку. Замість грубого паперу друкуватиметься на кращім (але тоньшим) ілюстраційнім. Хоч через тонкість паперу здаватиметься число тоньшим, то таким воно в дійсності щодо змістовності не буде; навпаки, через розширення колюмни складу кожне число дістане около 20,000 букв більше, тобто — рахуючи на обем у змісті — 5 сторінок більше вмістимости (або річно 50—64 сторінки більше). — Вже від 2-го числа „Поступ“ буде мати в тексті ілюстрації. До кожного числа буде долучена одна гарна світлина (в 1929. р. „з видів українського Львова“).

Передплата н: буде підвищена: річно коштуватиме „Поступ“ 10 зол., — піврічно 5 зол., натомість поодинокі число буде коштувати о 20 гр. більше, тобто 1 зол. 20 гр. Для закордону річно 1.50 доляра.

Для тих, що приєднають „Поступові“ до кінця лютого р. нових передплатників дає адміністрація премії (про це гляди: особна відозва, долучена до сього числа).

Гроші в краю просимо **слати** долученим блянкетом Почтової Каси Ощадности в Кракові на імя „Константин Гладилевич — Львів — ч. 408,908“, а не іншими чеками.

Замовлення адресувати:

Адміністрація „Поступу“ — Львів, ул. Кльоновича 8/II. — Телеф. 4—48.

Просимо пам'ятати: розвиток журналу — це скількість і точність його передплатників!

Це число розсилаємо як оказове; хто сього числа не зверне, того вважатимемо за передплатника.

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

З М І С Т

А. Курдидик: Христос ходить — Б. Гомзин: День — А. Курдидик: Мученики — А. Варговий: Зміст — Б. Гомзин: В сорок літ — Др. М. Гнатюшак: Театр в Берліні — М. Козак: Гетьман Павло і його рід — Р. Копач: Метрополія і колонія — Др. П. Ковалів: Господарська відбудова — Я. Бохенський: Срібні тіни — Всячина Зі світа — Тиранія рівності — З природи й техніки — Бібліографія — Лист до Редакції — Надіслані книжки й журчали. —

Т Р А В Е Н Ь

Від Редакції

Нашим співробітникам, читачам і прихильникам з нагоди Христового Воскресення бажаємо

Веселих і Щасливих Свят!

З причини малого об'єму нашого журналу, ми не могли помістити більшої частини актуального матеріалу, місячної хроніки, бібліографії й т. д. На цьому місці просимо наших передплатників і післяплатників вирівнювати свої довги та поширювати нам журнал, щоби таким чином ми мали можливість збільшити його об'єм та збагатити зміст.

При кінці травня вийде чергове число „ПОСТУПУ“ в звичайному об'ємі, що міститиме оповідання Ю. Кміта статті І. Гладилевича про „Польський академічний католицький рух“, Он. Дністровського про „Охлократію, демократію і класократію“ та інші статті на ідеологічні та літературні теми.

При кінці червня вийде вакаційне число „ПОСТУПУ“ (за липень—серпень) в подвійному об'ємі, 5-6 аркушах друку. Міститиме воно оригінальні статті з ділянки католицької філософії, літератури, політичного й господарського життя, військових споми́нів і т. д. та буде багато ілюстроване. Докладний зміст його подамо в черговому числі.

Наших теперішніх співробітників і прихильників просимо не відмовити нам і надалі своєї цінної помочи й поради та приєднувати нам нових дописувачів.

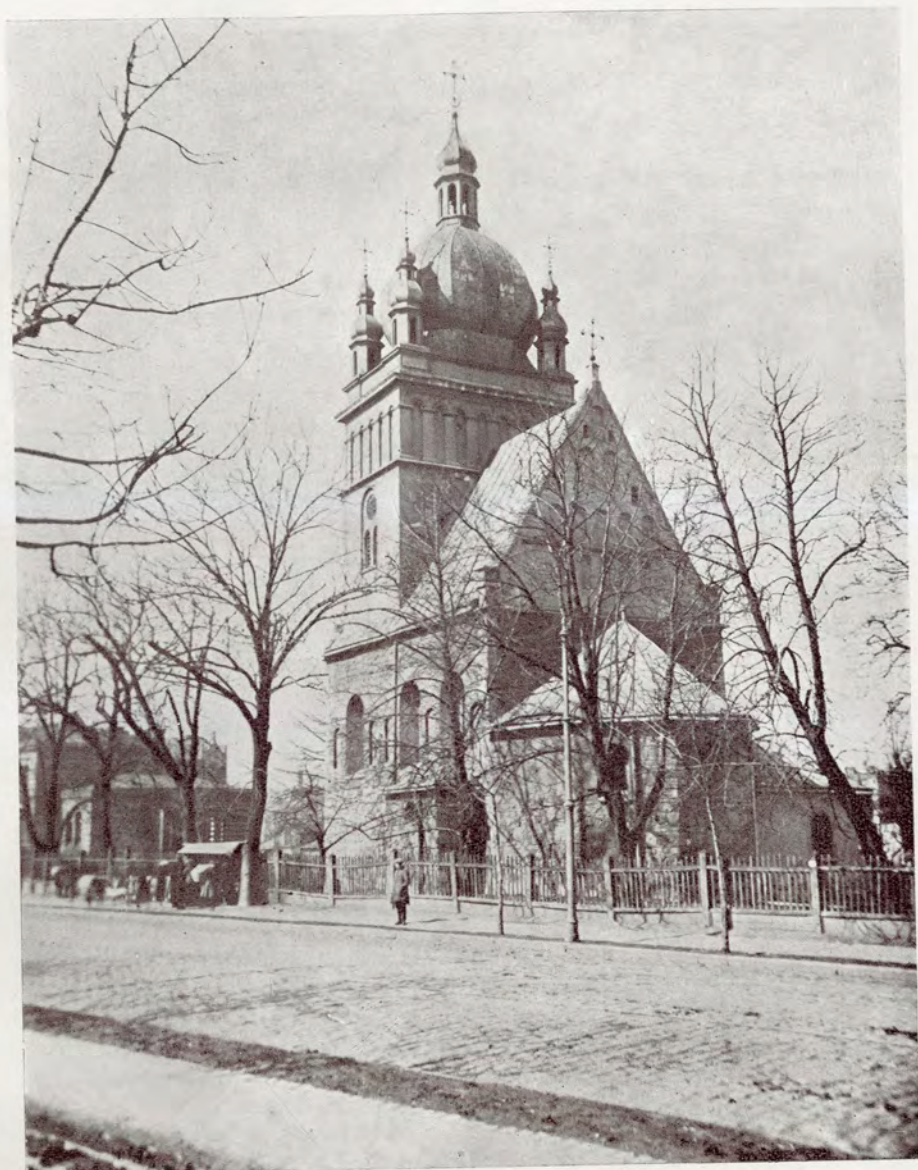
Рукописи просимо писати чітко на одній сторінці (по можливості на машині) й надсилати на адресу редакції

ЛВІВ, ул. КЛЮНОВИЧА Ч. 8/II, телефон 4 48.

Неприняті рукописи звертається за зворотом порта.

Начальний редактор приймає у вівторок і п'ятницю (крім українських свят) між 5—6 год. вечора.

Церква св. Параскеви у Львові.

„Поступ“ — 5. 1929.

А. Курдидик

ХРИСТОС ХОДИТЬ...

Ходила казка, що старий Федір, що по той бік річки — ген аж у балці сидить — що той старий Федір щасливий в Бога чоловік...

Як затирили — він жив один — як палець. Зимівник у нього був великий — а він сам-самісінький. Літом біля пчіл, у зимку плете капелюхи, а як завіяло, замело — то люде не знали чи старий Федір жие, чи ні. І тільки як над балкою димок в день — то кликали сусід до сусіда:

— Старий Федір палить. Бачите?

Ходила казка, що старий Федір найшов скарб. Бо защож би він на почаївську Матінку п'ятьсот карбованців? за щож огі три золоті свічки, що перед св. Миколою в церкві?

Ще ходила казка, що старий Федір знав слово, що од хвороби помагало — і слово, що як злодій вліз в комору, то

од того слова рушитися не міг і старий Федір завжди такого лапав.

Та шей така казка ходила — що у Федора є книга — стара-старезна книга, у якій все написано: й коли голод буде й коли дощ і коли погода й коли війна...

І як вже Федір що скаже — дивись: так наче вганув...

До Федора ніхто не заходив. Молоді боялися його, як діти, а старих дідів, що з ними ходив на Дін — і які в осінні довгі вечорі чалапали по болоті до нього, можна було почислити на руці.

Іван Дубенко — один, Семен Садівник — другий, Петро Карп — третій, та ще старий Бутель — кривий на ногу од часу, як на Турції куля вцілила...

Оті діди бували в Федора, а як приходили в село, то дива оповідали:

Sąd okręgowy Wydział karny we Lwowie postanowił na posiedzeniu niejawnem po wysłuchaniu Prokuratora przy tymże Sądzie: a) zatwierdzić po myśli przepisu art. 76 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 poz. 398 Dzun. Nr. 45 dokonane dnia 15 marca 1929 prze Starostwo Grodzkie we Lwowie zajęcie czasopisma „Postup“ Nr. 3 z marca 1929 z powodu, że zamieszczony w tem czasopiśmie artykuł pod tyt. „Hałycki sobornyky“ od słów „Hałyckie sobornictwo“ do słów: „tymcem do woroha“ zawiera w sobie znamiona zbrodni z § 65 a) uk. b) wydać po myśli przepisu z art. 77 cytowanego rozporządzenia zakaz dalszego rozpowszechniania tego pisma drukowanego. c) natomiast uchylić zajęcie o ile ono dokonane zostało z powodu umieszczenia w tem czasopiśmie artykułu pt: „Trawniewi polski podij w istorycznij perspektywi“ jako niezawierającego w swej treści znamion jakiegokolwiek czynu karygodnego a w szczególności znamion zbrodni z § 65 a) uk.

Zarazem wydaje się odpowiedzialnemu redaktorowi tego czasopisma nakaz by orzeczenie niniejsze umieścił bezpłatnie w najbliższym numerze i to na pierwszej stronie pod rygorem następstw przewidzianych w art. 60 tegoż rozporządzenia.

Lwów, dnia 22 marca 1929

HAWEL

— Старий Федір каже, що з півночі цариця червона їде. Що слуги її — падлюки й сволоч, а віз запряжений в змії, що називаються Біль і кривда...

— Еге! Ще каже, що ріки плистимуть кровю, а на землі будь так темно та лячно — що живі жалітимуть, що не в гробах...

В хаті ставало тихо. Хилилися голови:

— Або ж то вже не є?

А як котрий з молодших сміявся, то його так і прибивали діди.

— Федір каже, що незабаром Христос і Антихрист підуть степами...

Федір був ворогом всякої війни. Христос казав любити всіх — а війна каже всіх ненавидіти. І хтоб то не був — австрієць чи москаль, німець чи турок — то Федір і нагодував і напоїв, як вояк — пропадай!

— Ви кару Богу несете! Антихрист йде з вами!..

І тоді сиворамоване його лице набирало такого вигляду, що кождий уступав...

Пришли діди жалітися, що всі з села пішли. Що прилетіли в село червоноверхі козаки й все пішло за ними:

— Казали, що йдуть за своє правди боронити...

За тиждень перевалювалися гармати через балку і людей а людей.

Ішло то-то та йшло. Аж голова морочилася. І тоді старий Федір з під свого зимівника:

— Грім на вас та кара!

А як сивовусі діди пробували перчити, що це свої і за свою кривду — то він аж сердився:

— Ніхто не свій! Хто йде вбивати другого — той ворог Божий і ворог всіх!..

Чола морщилися і сивогубі голови клонилися низько — низько...

Шрапнелі рвалися, ревіла земля, бухала в гору — дзвонили в балці вози — а він біля пасіки...

Слухав і кляв:

— Щоб вас земля пожерла чортові сини! Щоб ні на цьому, ні на тому світі спокою в вас не було...

А як гупнуло гранатом:

— Щоб вам так громи над головою гримали! Громи з хмар!

Отжеж недаром — що Федір скаже — так же статися мусить.

Під вечір натягнуло хмар, насупили брови небосхил і потемніло. Перекочувалися громи — наче хто величезні дошки ломав...

Гудів сад — аж стогнав...

Федорові це байдуже. Засвітив свічку і читав.

Полум'я хлипало, підстрибувало — але на темних картках ясно зарисовувалося страшне писання:

— І прийде цар во славі: І будуть праведні по правиці — а злющі по лівиці...

На дворі змагалися язї, заводили, як прокляті, гупали в вікно — а писалося однаково:

— І скаже: Прийдіть до царства мого! Бо я був голодний і ви мене нагодували — пити хотів і ви пити дали. В дорозі був — а ви двері отворили...

Світло гуляло — а за вікнами товклася ніч. І в двері товклася...

— Хто там?

Перервав читання й одчинив двері. В хату скочив холод і замайнулося впасти молоде тіло...

— Діду! Води.

Але Федір не чув. Бачив, що по обличчі в молодого кров текла — але глухий був:

— Геть! Я війні нічого не даю! Бийтеся! Кров їдьте — та залізо, що ним святу землю рвете...

— Діду!

Просилося нужденно — але дід не чув:

— Геть! Кажеш за мене, за своїх? А мені хіба треба війни — хіба вбити кого? Геть!..

Постать зникла за дверми в ніч, а він замкнув засув — і лютий став пакати люльку.

І нагло:

Дивиться і не вірить...

Христос в хаті.

В пошарпаних лахах, по лиці кров. В очах прохання і біль.

І простягає руку — Христос...

Дивиться і не вірить...
Бачить хату й образи й свічку й кни-
гу з грубими буквами...

Христос...

На дворі хуртовина виє — а Він
важко дише і щось вічми просить...

І Федорові самі ноги підкошуються...

Він робить крок:

— Христе!

Алеж руки тільки простір обій-
мають...

Гуде попри стіни вітер — а в нього
над головою голос:

— Я був голоден—а ви Мені хліба
жаліли. Пити хотів і не дали. Подорож-
ний був—і вигнали в ніч...

Старі діди одвідали Федора й вер-
нули.

— Федір каже, що Христос ходить.
Він бачив...

Слухають важко кремезні постаті,
а діди своє...

— Каже, що Суд буде, по між
правдою і кривдою бій. І каже, що це
Христос з тими, що за своє...

Борис Гомзин

ДЕНЬ

I.

Благословляється на світ!
А ніч така коротка.
В чорну каву скринь камінних
Але хтось молоко
І вперто стукотить у двері.
Це — день!
Агов! Це день вернув із мандрів —
Погонич з довгим батоном —
Щоби отару хижаків двоногих
Погнати на роботу анонімним володарям
І ті невільники,
Струснувши клоччя сну,
Біжать у клітки свої хутенько.
Гей, День!
Од початку і до кінця брехливий день
Ти будиш муравельників
Гігантських суєту,
Де в темпі presto,
Мов на шпильках проколоті мухи,
Безвільні маріонетки
Звиваються на лезах обов'язків
В динічному чарльстоні
На галасливих мійських
Перехрестях.

II.

Гей, швидче — швидче!
Великі лави!
Хорти, зайці,
Гієни люті й дурні телята...
Замість фанфар і сурм мисливських
Торох, порох, вереск авт,
Трамваїв скреготіння...
Прокинулись і заревли
Корита кам'яні —
Павуче павутиння вулиць.
То день наказ свій дав жорстокий —
Погонич з довгим батоном.
Гей! Швидче! Шви-д-че!!
Вбити.... вкрасти!
В обіймах згинуть твоїх!!
(А супровід — банкнотів шелестіння —
Ключ до палаців і в'язниць).
Так день запалює свічки хотіння,
Що в задумі свому
Відгонять трунним ароматом...
А сповнені
Отруєю сповнять душі —
І дехто з жахом прозріває,
Що бажане
Стає для себе
Катом.

МУЧЕНИКИ

На синьому небі над містом стояла дика непевність. По вулицях висіли червоні транспарети. На них було написано: „Хай живе влада селян і робітників!“. „Голодний пролетаре, одбери булку буржуеві“, „Буржуї мусять нам дати хліба“ і т. д. — а під ними на тротуарах валялося безліч сміття: солома, папір і коробки од сірників...

А в повітрі скрутився жах — як листя до сну. Часом піднімав він голову нюхав далечінь і піднятим рилом вив:

— Й-и-й!..

І тоді від того вию боліло дико під печінкою. Так, мов хтось хапав за шлунок і шарпав, щоб його геть вирвати з людини.

Бо й пощо його?

Якби не було — то й голоду не було б. І в сутерині при Хрещатику не стогналаб стара Мотря та калікий син — Остап.

Мотря вже третій день конала й сконати не могла. Життя припалося до сухих, сбвислих її грудей — як кліщ — і одчипитися не хотіло.

Хата хто зна коли замітана, а в кутку Остап валявся, сам до кусочка сміття подібний. Сірий — брудний і гидкий...

— Остапе, чому я не вміраю?

— А я знаю чому?

— Зрештою може й добре. Хтобто поховав та в чім? Оте тільки ще є. А ти не можеш..

Слова хрускотіли, якби хто ріще з купи на купу перекладав — а так незносно — що Остап перекинувся на другий бік.

— Дайте спокій, мамо. Колись вмерете. І я вму. Хто ховатиме — той поховає...

Старій хотілося плакати, але сльози революція давно зіла. Ще тоді, як двох синів розстріляли у „чека“.

По хаті пролетіла муха й Остап аж голову одвернув. Колись не дивився на самохід, але тепер подумав:

— А вона що ту робить?

Муха, якби відповідаючи, вдарила головою в шибку і заскакала, соваючись хребтом по склі. Їхала з гори на долину, підлазила і знову чорною точкою спускалася в низ.

Остапові аж знудило дивитися. Муха дзичала і дзичала. Тишина стояла мов з бляхи, а вона ножиком дерла по ній...

Остап знав, що в нього нема сили піднятися. Руки були, як старі тички од загати, на ногах звисала торбинами шкіра, а на грудях були ребра одні. Такі мов драбина накинена мокрою плахтою.

... А на місті висіли червоні транспарети...

... Від муру до муру тяглися застигли плахти червоної крові...

Нагло муха втихла. Остап кинув вічми на шибку і побачив що іншого.

Обличе.

Він не бачив його вже з тиждень — але тепер не здивувався. Знов подумав:

— Що воно тут робить?

Обличе ворушило губами — але шиба не дозволяла чути. Обличе світило вічми, що подавали на воду у глибокій керниці — та Остап не розумів.

Останком сил заперся за роздерту подушку, отворив рота і приложив руки до вуха.

І тепер не чув — але догадався.

Французи приїхали.

Од втіхи хотів крикнути. Та певно тоді жах завив, бо закололо під печінкою, вхопило за шлунок і так потягло, що руки і ноги посунули самохіть до того місця...

Потому пустило і Остап обернувся до ліжка:

— Мамо...

Але з постелі звисала худа рука — а обличе було одвернене до стіни. Рука була бліда й скорчена.

Остапові чогось нагадалося ворона, яку мав, будучи хлопцем. Та ворона здохла була і також скорчила пальці ноги...

— Вона вмерла — подумав.

Заперся з усіх сил руками і звів тіло так, що сів. Одразу хтось мішок кинув на голову й стало темно.

Як роз'яснилося — він знову заперся руками.

Тепер вже стояв — як звірок, на чотирьох. Чи встане — не знав. А хотів.

Французи прийшли. Тамтого разу, як були, роздавали хліб і каву.

Коли це було, не тямив, бо багато разів від тоді робилося ясно й темно. Але скільки в тому днів було, а скільки тільки ясно в очах — не знав. Мабуть досить давно...

Одмірив очами дорогу до порога і жажнувся. Було шість дощок. Великих, широких — як мила шість дощок.

Тількиж ота думка, що французи прийшли, казала вставати. Позгортав усі сили — двигнувся і не зміг.

І тоді сказав собі, що полізе. Рушив з ліжка. Знов щось заболіло в шлунку, але він вже пересадив руку на другу дошку.

Мусить!

Піт перлився на чолі, голова схилялася до підлоги — йшов. Одмірив знов простір до дверей і аж втішився:

Вони були розхилені.

І тоді, здавалося йому, що сил прибуло. Доліз, отворив двері і став на порозі, що за ним тягнулося дванадцять східів в гору.

Сходи були щербаті.

Знов одмірив їх і знов отворив рота з жаху...

— Долізу — сказав собі.

Сходи наче зісувалися в низ. Поставить руку — а вона мов в тісто полізе і стоїть там, де була. Поставить, — хоче дотягнути ногу й нога мов прив'язана до порога...

По драбині в груди ходив куляво віддих. Гунав, мов візок по польській дорозі.

Але...

Здалека ревнула сирена самоходу.

— Вони! Французи!

Зачіпився за той гук думкою і потягнув до себе. Поліз ще вище. Сходи не западалися. Уже на горі.

Одно крило брами висіло, Знов нагадав ворону і себе малим.

— У неї висіло крило — подумав.

Та тепер уже дурниця. Він все стояв на верху і як тільки самохід надїхав — то він крикне, витягне руку і дістане...

Сирена гукнула знов — і потягнула його аж за браму. Подивився і сюди і туди. На тротутрі лежала якась жінка, а по той бік виставала з каналу худа рука. Мов зісохла, сіра бадиллина.

Самохід вискочив нагло на вулицю, як переполоханий кінь. Остап хотів піднести руку, але вона прилипа до землі. А рівночасно знов щось скрутило шлунок, мов прачка мокре білля.

— Господи! — жажнувся.

Самохід більшав і нісся просто. Якась людина держала чорну скриньку і крутила корбою. Віз промчався, а він видів, що хтось махнув в його напрямі рукою: щось впало.

Глянув. На тротуарі лежала булка. Жовта — мов сміялася до нього.

Остапові одсміхнулася душа. До неї було всього два кроки. Розсміяний рушив до неї, але в той момент знов скрутило, як мотуз у двоє, шлунок. Аж очі хтось вирвав.

Як очунав — побачив, що булки не було. Якась собака втікала, а в зубах у неї біліла булка.

Остапові зіжилося волосся. Кинувся з усіх сил вперед — та нагло в шлунку вхопило щось рукою і почало давити в напрямі до горла. Почув, що не видержить...

— Хлі...

Решту слова пхнуло щось назад в рот і він вдавився ним.

Останньою думкою зирнув на мур на проти. З за нього тягнулося дике:

— Й-и-и-й! —

Актин Вартовий

ЗМІСТ

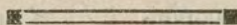
(Присвячую Л.)

У сонці яблуня! Уся в проміннях сонця!
 Перляться пелюсток рожево-білих рій...
 Трояндна яблуня зацвіла край віконця, —
 Зрослися в пахошах та чорні вії.

На личку мак цвіте а губки затремтіли
 Цілунок овочів заказаних тремтінь.
 На личку мак — немов світи горілиб;
 У серці заграва й роскоші лінь.

Стотисяч тонами дзвенять ліси. Гаями:
 — Кудож те життя летить і скаче тінь?
 Стогис і боссами. Всі зорі перед нами...
 Двоїться серденько від мерехтінь.

На лоні трав... а ручки ловлять світло...
 Рожево кров, між пальчиками цвіт...
 „Мама-а-а“ усе таке новітнє...
 Це світу зміст зі соняшних орбіт.

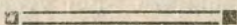
Борис Гомзин

В СОРОК ЛІТ

Я болю не ніс обережно у клунку
 І в пісні садистом страждання не був--
 Життєвим назустріч ішов поцілункам
 Аж час на волосся не кинув сріб-
 лясту габу.

І вчора і завтра та навіть сьогодні
 Затратили барви живого лица,
 А очі упалися пильно в безодні
 Начал без начала та кінця без кінця.

Метушливі дні й ночі мов жертви
 На плечі важким залягли тягарем...
 І в заєм уперто вглибляюся смерти
 Перед одвічним її вітарем.

На 1800

передплатників „Поступу“ влатило досі тільки 886 передплату, а решта жде на якесь „забездурно“. Треба нам отже пригадати цим усім „післяплатникам“ що наш місячник не виходить за „гадючі“ фонди, а спирається тільки на передплатників. Уже минає другий чвертьрік і останній час влатити на нашеkonto бодай піврічну передплату (5 зол.). Контото наше має назву „408, 908, Констанція Гладилевич — Львів“. Чеки на влату залучаємо.

Ціну за „Поступ“ поставили ми так, що тільки при влаті всіх передплатників вийдемо на своє; просимо це тямити й не бути „каменем“ на дорозі „Поступу“, а передплатником. Коли кожний сповнить свій обов'язок, „Поступ“ буде могти виходити більший обемом і цікавіший змістом.

Адміністрація.

Др. Микола Гнатишак

ТЕАТР В БЕРЛІНІ

(Докінчення)

Що-ж до Барновського, то у него, крім Лемпля, ставиться ще одну важну новинку: Ганса Регфіша „Жіночий лікар“. Знаний драматичний автор виступає тут, як твердять деякі інтерпретатори його драми, з гострою критикою карного закону, який забороняє убиття плоду. З другого боку — сам Регфіш вважає цей дражливий момент за другорядний, бо головний його інтерес звернений на цікаву проблему підсвідомої психіки, а саме: хтось сповнив недозволений законом чин і через те знищив свою кар'єру. По часі обставини видвигають його на старе, блискуче становище — і він, змушений внутрішньою konieczністю, знова сповнює той-же самий проступок. Цю проблематику психологічної натури автор лише випадково аплікував на долю жіночого лікаря.

Крім того грають на Кенігретцкій вулиці, між іншими пєсами, ще також Стріндбергового „Густава 3-го“, Менцеля „Тоббоган“ і Унгарового „Червоного генерала“. В цій послідній драмі розвинена трагіка здеградованого після перемоги революції вождя, котрий сам цю революцію довершив. Тема трактована в площині расової ненависти між жидами а автохтонним європейським населенням. Чи може Троцький? Автор енергично заперечує — але це не доказ.

Другий театр Барновського — це „Komödienhaus“, в якому стрічаємо маловажний, легкий репертуар в роді американського драматичного cocktail-у з сентиментальности і jazz-у — п. з. „Бродвей“, або Б. Франкової „Комедії з перлами“.

Перейдімо тепер до більш новаторських, хоча в мистецькому огляді ще досить слабих напрямків. Якщо поступати по лінії від певної уміркованости до новаторського радикалізму, то на першому місці стане „Театр ім. Лессінга“. Зі славним ювілятом цей театр не має нічого спільного, крім своєї назви. В ньому тепер ідуть майже виключно модерні пєси німецьких і чужих авторів. Вчора була там прем'єра досить цікавого драматичного експерименту: сучасні письменники Толлер і Газенклевєр переробили, змодернізували, скоротили Молієрову комедію „Le bourgeois gentilhomme“ — та додали до неї свою власну другу частину, в якій находимо той сам Молієрівський сюжет, перенесений в сучасне німецьке середовище. Підкреслюючи однакову психічну структуру буржуазії різних епох і націй, надали модерні автори цьому творові назву „Буржуй — буржуй“. Більшої літературної чи театральної вартости цілість не має — і являється власне лише приводом для вдячної головної ролі, котру керує знаменитий комік Палленберг.

Великі успіхи мав на сцені „Театру ім. Лессінга“ поет Надренської Провінції, Карло Цукмаєр Він зедчав собі широкі кола театральної публики ще в 1924. комедією „Весела винниця“ — а дальшу славу здобув собі тепер двома людowymi пєсами. Перша з них п. з. „Schinderhannes“ — це здраматизування народньої легенди про благородного розбійника — прихильника убогого люду. Більш стримано приняла критика людovu драму „Катерина Кні“, в котрій автор вводить нас в невичайне середовище буденного життя малого мандрівного цирку.

З чужих авторів, граних у „Театрі ім. Лессінга“, заслуговує на увагу Француз Вернеїл. Його драма „Пан Лембертіє“, котрої прем'єра відбулася в німецькій мові, і то якраз у цьому театрі, визначається тим, що виступають на сцені лише 2 особи. Є це драма заздрости, при чому пан Лембертіє, котрий розбиває супруже щастя двох виступаючих осіб, на сцені взагалі не появляється і не

говорить ані слова. Драма ця є майстерним доказом, що правдивий драматичний талант зуміє навіть з двома особами на сцені витворити незвичайно живу, майже детективну акцію.

Треба згадати ще також театр „Ренесанс“, в котрому вже довгий час грають Паньольову, знаній по цілій Європі, песу „Велика азбука“, психологічну драму, в якій розповіджена історія переродження чоловіка із безкорисного, чесного вчителя в багатого гешефтьяр-ошуканця.

Зрештою репертуар „Ренесансу“ зложений в більшості теж із модерних, переважно чужих драматичних творів. Тут познакомлено берлінську публику також із найширше прославленим новим американським письменником Т. Драйсером, якого роман „Американська трагедія“ переложено вже на багато європейських мов. Виставлено його драму „Глина в руці гончаря“. Драйсер уміщує в середовищі ортодоксної жидівської сімі трагічний родинний конфлікт на підкладі сексуальної патології. Публика песою захоплена. Критичний глядач — менше.

На дальшому етапі в напрямку до мистецького товариства стоїть „Людова Сцена“. Членство в цьому своєрідному товаристві є рівночасно абонаментом до різних на перемену театрів, і то за одну для всіх ціну. Кращі та гірші місця розділюється поміж членів перед самим представленням при допомозі льосування. Така організація дуже починається до спопуляризування театру серед найширших мас. „Людова Сцена“ має також свій власний, гарний театральний будинок та свій ансамбль, який визначається прямуванням до реформи театрального мистецтва в дусі найновішої сучасності. На жаль однак в проводі цього театру грають занадто велику роль з одного боку політичні, а з другого дилетантські мотиви, а тому його репертуар покищо поважного мистецького значіння не має. Головніші нові постановки такі: цілковито позбавлений Шекспірівської романтики, „річевий“ „Макбет“, відмоджена режисурою Нестроева людова комедія „Дівча з передмістя“, гітаційна соціальна драма Горвата „Гірська залізниця“. Сьогодні там прем'єра: Велькове „Зняття з хреста“, трагедія про Толстого й Леніна. Недавний Толстівський ювілей відсвяткував, крім „Людової Сцени“, котра виставила „Живого трупа“, також Райнгардтів „Берлінський Театр“, в якому йшла ця сама пєса в інсценізації самого Райнгардта.

У звязку з „Людовою Сценою“ скажу вам ще про найсерйозніші змагання за обнову сучасного театрального мистецтва, які знайшли вже частинну свою реалізацію в невеликому „Theater am Schiffbauerdamm“. Сьогодні там, як звичайно, дають „Тригрошеву оперу“. На оголошенні скромна замітка: „250 разів випродано“. Оця така незвичайно успішна „опера“ має свою цікаву історію. Джон Гай написав в 1728. році „Жебрацьку оперу“, котра тоді дуже подобалася льондонській бідноті. Модерний німецький поет Берт Брехт опрацював цю наївну, криваву мелюдраму про життя „короля бандитів“, на ново та переплів акцію баядами Вільона і Кіплінга. Режисер Ф. Єнгель інсценізував песу при допомозі наймодерніших засобів театрального оформлювання, а композитор Курт Вайль написав гарну, джеззову музику. В цілости вийшла мелюдраматична мішанина, котра однак не є нестилевою, бо цілість пронизана глибоко поетичним духом та чисто баядовим, похмурим настроєм. На сцені цього театру витворено чесною і талановитою мистецькою працею новий драматичний жанр, котрий має перед собою можливості гарного розвитку. „Theater am Schiffbauerdamm“ виставив крім того в рамках своєї „експериментальної сцени“ трагедію „Орфей“. Твір оригінального сучасного французького поета, Жана Кокто. Театр цей взагалі зробив цього року добрий початок в ділі радикальної модернізації сучасної сцени — і на дальшу його працю можна покладати деякі надії.

Бачите отже, товаришу: навіть з наймодернішими театральними напрямками не є в Берліні так зле, як про це привикли писати мальконтенти. Хоч більшість поважних драматичних театрів і залишається в рамках реалізму, хоч, на другому боці,

переважна частина так званої модерної театральної творчості стоїть на дуже низькому мистецькому рівні, однак все таки на деяких сценах находимо поважні та вартісні спроби радикальної модернізації театру.

Пафнутій Чимчикевич пригадав собі нерозривно з театральним сучасним модернізмом звязане прізвище Піскатора — і тому запитав теж про него.

„Знаєте, з Піскатором досить сумна історія. Він являвся фактично першим, і то дуже талановитим реформатором берлінського театального життя в напрямі до безоглядного новаторства та до чистої, увільненої з пут літератури, театральності. Його спроби були однак за мало підготовані, його мистецтво задушилося під тягарем вузької, партійно-політичної тенденційності — і тому цей визначний режисер мусів покищо припинити свою працю. Він почав був свою діяльність в „Людівій Сцені“ — коли однак його ярко тенденційні постановки викликали протести, почав самостійну працю в „Театрі на Nollendorflplatz-y“, а згодом теж і в „Театрі ім. Лессінга“. Він пережив тут декілька величезних успіхів, таких як Толлерове „Hörst du, wie ich lebe!“, А. Толстого-Щеглова „Распутін“, або Гашка „Швейк“. Але Піскатор перечислився зі своїми силами. Його послідні постановки стали досить монотонними, так що на прикінці минулого сезону прийшло, по цілорічних успіхах, до фінансового краху обох його театрів. Не треба однак забувати, що Піскатор має без сумніву великі режисерські заслуги. Хто уміє абстрагувати від несимпатичної політичної тенденційності його театрів, той побачить в ньому значні чисто мистецькі вартості. Піскатор кинув на берлінський ґрунт гасло радикальної театралізації театру, запровадив конструктивістичні постановки та використав вповні технічні можливості сцени; головна й найбільша його заслуга однак лежить в цьому, що він, полишаючи далеко за собою всі попередні, цілком штучні спроби вплетання в театральну акцію фільмових фрагментів, дав вперше органічне сполучення в одну мистецьку цілість театру й кіна. Цих позитивних сторінок творчості Піскатора ігнорувати не сміємо, бо вони входять як сутєва частина в процес розвитку сценічного мистецтва послідних років та будуть мати вплив на формування театру будучности. А зрештою — мистецька творчість Піскатора недавно лиш почалася — і він ще крім того може внести в театральне життя багато дечого нового. Пишуть в газетах, що небаром він відновить свою режисерську працю при одному з берлінських театрів.

Отак, товаришу, ми переглянули усі важні драматичні театри Берліна. Залишило на боці інші роди театального мистецтва, такі як опера, оперета, кіно, варіете і т. д. Про них може схочете иншим разом дещо довідатися. А тепер пригляньтесь цілості:

З великої маси берлінських театрів має для розвитку драматичного мистецтва у вущому розумінні слова сутєве значіння лише обмежена її частина. Загальні риси більш-менш такі:

Державні театри з Єснером, Райнгардт, Барновскі, Роберт — це група поміркована, але не ограничена на застарілі мистецькі форми. На другому боці — більш новаторські театри: ім. Лессінга, Людова Сцена — і найцінніший, покищо, вияв модерного сценічного мистецтва: „Theater am Schiffbauerdamm“. Вкінці, як потенціальна величина — Піскатор.

Амплітуда режисерського мистецтва від консервативного до радикально новаторського має свою аналогію також в репертуарі. Від античних класиків через Шекспіра, Молієра, до класики німецької, а звідти через 19. століття до натуралізму Гауптмана, Ведекінда — і вкінці до живої сучасности — це той репертуарний матеріал, котрим живуть берлінські драматичні сцени. Як дуже позитивне явище треба відмітити перевагу сучасних авторів, яких число відноситься до кількості старих менш-більш як 3:1. Цим доказує берлінський театр свою надзвичайну життєвість. Дальшою характеристичною рисою репертуару є велика в ньому участь ненімецької продукції. Майже 50% всіх виставлюваних в послідному часі пєс належить перу чужинців, головно Французів, Англіїдів, Американців, а дальше також Мадярів і Москалів. Майже

весь чужий матеріал — наскрізь сучасний, а велика його частина має поважну мистецьку стійкість. Вже такі імена, як Стріндберг, Ібсен, Толстой, Гелсуорти, Моґам, Шоу, Драйсер, Савоар, Паньоль, Кокто і інші свідчать про те, що мало оправданими є нарікання на інвазію чужоземної драматичної продукції — бо ця послідна також немало причиняється до піднесення вартости й життєвості берлінського репертуару.

Третій головний складник театрального мистецтва, побіч режисера й автора — це актор-виконавець. В цьому огляді Берлін вивінуваний надзвичайно добре. Багато артистів і артисток першорядної мистецької якості грає постійно по кращих театрах Берліну. З великої многи визначних талантів наведу для прикладу лише декілька загальнознаних імен, таких як Кортнер, Вернер Краус, Георґе, Бассерман, Вегенер, коміки Палленберг і Мозер, з жінок Елісавета Берґнер, зелена Тіміґ, Катерина Дорш, Леопольдіна Констанція, Вербецірк і багато інших. Многота непересічних акторських сил має однак також свою негативну сторінку: у всіх, навіть найкращих театрах панує культ так званих „промінентних“, скі своїм талантом, а часом і капризами, тиранізують як режисуру так і цілий ансамбль і таким чином обнижують рівень театральної креації як одностайної, органічної цілости.

На кінці ще треба згадати, що технічне оборудування берлінських сцен, в загальному, найкраще й наймодерніше в цілій Європі. Ця обставина дуже причинюється до оживлення режисерської праці.

Бачите отже, що справа з гнилою культурою не так то вже й зле представляється, що крім барів і кабареїв має Берлін і інші цікаві речі. Треба лише хотіти пізнати цю поважну мистецьку працю, котра як своєю якістю так і кількістю є цінним вкладом в скарбницю загальнолюдської театральної культури. Помиляєтеся, коли думаете, що кількома дешевими фразами про занепад заходу та про вашу моральну висшість ви справу полагоджуєте. Цим ігноруванням шкодите лише самі собі“.

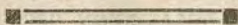
Дівчина заслужалася у згуки баркаролі, котру грала дискретно каварняна орхестра. Відпочивала. Чимчикевич хотів саме запропонувати їй, піти разом з ним до кіна на драму в 16 актах п. з. „Рожева підвязка маркизи Анастасії або розбите серце“, вона однак якраз повстала із крісла. Стала нервозною, кудись поспішала. Вийшли обоє з каварні. На дворі вже темно. Friedrichstrasse блищала, викрикувала, манила тисячами різнокольорових світил. На розі вулиці чекав на неї старший пан, одягнений у старомодну, зелену кирею, та в брунатному циліндрі на голові. Його смертельно бліде облича розяснювала усмішка мудрців. Настало невелике замішання серед прохожих, і блідолиций пан разом із дівчиною поринув у натовпі. Наш земляк не мав часу й оглянутися: зникли.

Пафнутій Чимчикевич задумався: хто вона була? Добра муза, його опікунка, котра подарувала йому нову статтю? Запалена ентузіястка-театралка? Новочасна студентка, журналістка? Берлінська льокальпатріотка? Чи може агентка „Товариства для піднесення чужинецького руху“? І до кого подібний цей старий нахаба, з котрим вона зникла? Де він бачив це бліде облича?..

Пафнутій згадав відвідини вистави: йому ввижалася одна з виставових вітрин. Під шклом — посмертна маска Готтгольда Ефраїма Лессінґа.

А зрештою — українському журналістові це нецікаве. Він налапав у кишені ще послідних 5 марок — і вкочив до автобусу. Поспішав до бару на дуже інтересну, нову програму. По дорозі читав собі книжку, на якій першій сторінці стояли надруковані слова:

„Вѣдь это ясно, что у гнилого запада нам учиться нечего“.

Маріян Козик

ГЕТЬМАН ПАВЛО І ЙОГО РІД

(Історично-біографічний нарис).

Українство — як рух політично-державницький народжується в тих часах, коли на прилучених до Польщі землях литовсько-руських осідає лицарський і війовничий елемент польський. Землі литовсько-руські творили перед тим — як знаємо — основу колишнього Вел. Князівства Київського, давньої варяжської держави, котра об'єднувала одною вірою і одною владою три руські племена: великоруське, малоруське й білоруське. Напад татарських орд Джінгісхана знищив сю давню спільну варяжсько-руську державу і розбив державну єдність руських племен. Племя великоруське підпало під впливи азійсько-татарські й на племінній великоруській території розпочався державно-творчий рух московський. В новій русько-московській державі витворилася нація московська. Племя малоруське (а також і білоруське) увійшло в обсяг впливів західно-європейських і то в першу чергу впливів литовсько-польських. І на племінній території малоруській зароджується рух державно-творчий козацько-український, що витворює згодом і націю русько-українську.

Племя малоруське, пасивне по своїй вдачі, й східне по найглибшим основам своєї душі, підпавши колонізаційним змаганням, активних чи лицарських виходців зі заходу й Польщі — асимілює згодом сей активний елемент. В сім асиміляційнім процесі активні лицарські виходці не затрачують свого почуття окремішності супроти інших руських племен. Натомість втягають вони в свої ряди созвучний активний елемент, що виділився з пасивної малоруської племінної маси. Таким робом довершився паралельно й процес усамостійнення провідного українського громадянства, себто людей, що з територією України були зв'язані місцем осідку й праці. Усамостійнення українського громадянства пішло у двох напрямках: супроти Москви й перш за все, супроти варшавської метрополії.

Якраз той політично-державний рух активного елементу західного й активного елементу, що виділився з місцевої племінної маси, се українство. Єсть се отже рух аристократичний, т. зн. що се змагання людей найкращих і в праці на ріллі і у війні зі східними кочовиками. Се рух класократичний, т. зн. змагання людей злучених в одну верству працею, світоглядом і походженням. Українство — се рух політично-державний, т. зн. що се єсть змагання місцевих жителів власними місцевими українськими силами уладнати свої внутрішні відносини на своїй Українській землі в ім'я інтересів Нації Української, себто людей з Україною органічно зв'язаних.

Проявом отого політично-державного руху було козацьке повстання в році 1648 під проводом Гетьмана Богдана й того хліборобського, українського лицарства, що не хочаючи бути колоністами на рідній Землі Українській, надало примітивний народній стихії ідейний напрям: Українську Державну Ідею, провід і організацію. В рядах тогож українського, хліборобського лицарства зустрічаємо пращура нинішнього Гетьманського Роду України — Скоропадських — Федора Скоропадського. Се був польський шляхтич, що поселився на Уманщині і з початком повстання весною 1648 року пішов в його ряди й був убитий в бою з метрополітними польськими військами коло Жовтих Вод. ¹⁾

В повстанню приймав також участь син Федора — Ілля Скоропадський, про котрого знаємо стільки, що був генеральним референдарієм ще перед вибухом пов-

¹⁾ „Русский Биографический Словарь“: Скоропадскн.

стання й ту гідність задержав в козацькій державі. Його три сини: Іван, Василь і Павло, покинувши винищине в часах Руїни, Правобережжя, поселилися на лівому березі Дніпра в Чернігівщині.

Знищення Правобережжя було спричинене внутрішньою боротьбою серед української козацької аристократії, поділеної на три табори: польонофільський, москвофільський й туркофільський, борючихся при допомозі чужих сил за фікцію суверенної влади державної, перенесеної по смерті Великого Богдана на „суверенний“ козацький народ: на українську, козацьку старшину. Державне діло Гетьмана Хмельницького було тим знищене! Українська Держава, здобута стихійним подвигом обідваної біля великого Гетьмана й адисциплінованої тим проводом козацької, шляхетської верстви, усамостійнена в наслідок щасливої війни від Варшавської Метрополії, забезпечена міждержавним союзом з московським царем од вмішування Москви в українські, внутрішні справи, скріплена на зовні в міжнародній політиці союзом зі Швецією, Брандербургією й Семигородом, суверенна назовні в можливості такі міжнародні союзи заключати й розв'язувати, суверенна вгнітрі в можливості всі свої внутрішні справи своїми власними силами остаточно вирішити — існувала так довго, яа довго жив її Великий Творець, доки Суверенність Української Держави й Маєстат Української Нації були персоніфіковані Монархом, доки в наслідок того існував ясний критерій, що Гетьман се Персоніфікація Української Держави: хто Йому служить — служить Державі, хто проти Нього — той проти Держави! Відняття гетьманської булави від законного її наслідника Юрія Хмельницького й передання її Виговському було початком „Руїни“. Суверенність Української Держави й Маєстат Нації персоніфіковані досі Особою Монарха й через те ясно означені перенесено на „суверенний“ козацький „народ“, котрий по своїй власній волі мав собі вибирати володарів. Козацька аристократія, сповна досі послухом одній Монархічній Владі Верховній розбилась на ворожі табори, заняті отим „виявлюванням“ волі „суверенного“ народу.

Так почався процес майже піввіку триваючого кипіння, в котрому випарували всі державно-творчі надбання Хмельницького й Хмельничан!!! Виговського, широкого патріота й розумного чоловіка, козацький народ непривикший до послідовної державної праці замінив згодом Гетьманами в роді Пушкаря: Брюховецьким, Тетерієм, Ханенком. Руїни не в силі були здержати краєй і ідейніші з „виборних“ Гетьманів як: Дорошенко й Самойлович! При тім памятати треба, що кожний із тих „народом“ вибраних Гетьманів, спираючись на чужі сили: польські, московські й турецько-татарські, за фікцію гетьманської влади, віддавав в залежність Землю Українську сусідам! Таким чином Правобережжя, знищене до краю московськими, польськими й турецькими військами вернуло назад правно андрусівським договором а дійсно побідами Собіського, до Польщі.

Лівобережжя, де удержалося майже ціле століття виборне Гетьманство, було щораз більше й більше прибиране в залізні кліщі московської охлократичної влади! В тій то півсуверенній гетьманській, козацькій державі поселилися, згадані вже три сини Іллі Скоропадського, Іван, Василь і Павло. Як люде значні й освічені були зараз прийняті, при Гетьмані Самойловичу, до Генеральної Військової Канцелярії, як тоді називалась Державна Канцелярія України. Найстарший з посеред трьох братів, Іван Скоропадський, вступивши до Державної канцелярії на 28 році життя, в короткому часі зробив службову кар'єру, завдяки скромності, услужливості й розумінню державних справ. Кілька разів висланий по справам дипломатичним до Москви, був по черзі генеральним бунчужним, генеральним осавулом, писарем чернігівського полку (1681—94), а за Гетьмана Івана Мазепи - Колединського, був обраний на полковника Стародубського полка.

Як Стародубський полковник приймав участь в різних походах проти Турків, Татарів і Шведів, а з Гетьманом Мазепою лучили його вузли сердечної приязни.

В тойже час становище української гетьманської держави було незвичайно тяжке! Тодішній володар Москви Петро Великий за ціль своєї політики супроти України поставив знищення останків її державности. Для того обрав Петро два шляхи: підривав козацьку клясократичну, земельну аристократію в самій її основі, завівши рангові, Московію обсаджувани землеволодіння, за чим очевидно ішла залежність їх посідачів; бунтуючи народ проти панів, обіццюючи йому пільги, якщо заявиться за безпосередньою властю Москви вводив на Україну московські війська й урядників, котрі немилосердно дерли шкіру з народа! При тому бунтуванню „бідного“ народа проти панів визначну ролю грали самі Українці „суспільні — поступовці“ в роді протопопа Філемона, що з ненависти до людей „значних“ в Україн-

ні, кликали для їх гіризання „добрих“ сусідів.“ Се все зовсім слушно обурювало козацьку старшину, котра бачила в тім руїну гетьманської держави. Неменш заподливно винищувала московська охлократія фізично українську клясократію при копанню каналів, під Петербург, будуванню оборонних „ліній“ проти Татар і в тяжких воєнних походах.

В 1701 році почалася північна війна, Мазепа та жмінка довірених йому старшин, між ними також й Іван Скоропадський, рішили скинути ворожу владу Москви: зробити повстання при допомозі Карла XII. Одначе та остання спроба викресати зі себе вогонь посвяти й шаблею одвоювати козацькі права й вольности не вдалася. За „Ляхом“ Мазепою не пішов вбраний сильно в московські шори, бунтсваний якраз проги тих панів — „мазепинців“, що тепер мали бути його провідниками, український народ. Не пішло осіле на рангових маетках старшинство, так би сказати по новому „соціалізоване“. Крім того Мазепа зробив дві великі помилки, котрі причинились в великій мірі до упадку повстання: проголосив його запізно, тоді, коли Петро В. розбив вже Шведів в Інфлянтах і в Естонії й мав свободу рухів. Карло XII. її не мав, його війська були розбиті, і він хотів на Україні переорганізуватися. В додатку Карло XII. прийшов на Україну несподівано для Мазепи. На зраду українських військ Петрові В. не можна було числити: він їх перемішав з Москалями. З огляду на ту несприятливу військову й політичну ситуацію — Іван Скоропадський, полковник стародубський в останній хвилі не пішов за Мазепою.²⁾

Козацька старшина, рятуючи те, що ще можна було в тій катастрофі врятувати, по полтавському розгromі на раді в Глухові в падолисті 1709 року вибрала Гетьманом Івана Скоропадського, як розважного й твердого консерватиста, представника тої течії старшинської, котра рятуюнок держави й нації бачила в збереженню старих „Прав і Вольностей“. Цар запевняв перед полтавською битвою Українців, що всі права України, уряди й вольности будуть збережені, але як тільки розбив Карла XII. під Полтавою почав страшний терор. По старому, тільки сильніше, бунтував він народ проти панів — „Ляхів“, котрі, мовляв хотіли його запродати Польщі в неволю, загнати в „унію“, роздаровував маетки Москалям, при чім знова визначну ролю грали самі Українці в роді Галагана, великого з початку самостійника а пізніше одного з найбільш кривавих катів України з рамени Петра Великого.

Гетьман Іван Скоропадський, борючися тяжко з напором тих двох сил: чужої московської й своєї поступової, української для розяснення взаємин між Москвою й Україною предкладає в р. 1709 Петрові В. меморіал, в котрім жадає: затвердити порядки, права, вольности, котрі досі на Україні були, щоб воеводи московські не мішались до українських справ а тільки „замків“ пильнували, щоб нічого не рішано в справах державних без української старшини, щоби виведено з України московські гарнізони, щоб всі царські накази приходили до Гетьмана й через руки Гетьмана. У відповідь на те, Петро В. призначив (1710) воеводою до Києва кн. Голіцина, а в Глухові, де тепер була гетьманська столиця, утворив новий уряд „царського міністра“, котрий мав стежити за діяльністю Гетьмана, відповідати за його благонадійність і з Ним разом Україною управляти. Першим таким „царським міністром“ призначено суздальського намісника Ізмаїлова, котрий був для України не шкідливий й ішов Гетьману на руку. Його очевидно скоро відкликано — а безпосередньо причиною того — була гетьманська грамота до запорожців, видана без відома Москви, видержана в надто самостійному тоні й підписана згаданим Ізмаїловим. На його місце призначено вже двох „царських міністрів“: думного дяка Ваніюса й стольника Протасєва. Так Гетьмана піддано під постійний догляд

²⁾ Листи до Братів - Хліборобів стр. 522.

царських „чиновників“, Між старшиною викликало се велике обурення й велике співчуття до Гетьмана. Пішли чутки, що Гетьман весь час під острим надзором, що Йому не можна ні кроку свободного зробити, що Він певно думає робити повстання, коли Його так пильнують. Той однодушності серед старшинства якраз боявся царський намістник Голіцин, слушно передбачуючи, що Гетьман опертий на обеднаній біля Нього старшині, може бути не тільки неуступчивий в Своїх домаганнях, але навіть грізний!! „Тому треба — пише Голіцин до канцлера Головкина — всіма можливими способами старшину з Гетьманом пересварити, у всіх, хто хоч трохи нам неприхильний, треба вмовляти злобу а коли народ (в наслідок того поріжнення) побачить, що Гетьман не має тої сили, що Мазепа — то я сподіюсь, — пише він радо буде приходити на Нього з доносами“. ³⁾ Завдяки заходам тогож Голіцина, Гетьман не дістає маєтку Умань, що лежав далше московської границі, хоч землі роздаровувано без волі Гетьмана Москалям: Меншикову, Головкину, Шафірову й иншим. З того видко, як Москва боялася всякого, хочби найменшого скріплення гетьманської влади.

Коли так Гетьман Іван Скоропадський боровся за вдержання останків української державности на рідній Землі, українська політична еміграція після смерти Гетьмана Мазепи вибрала Гетьманом (1710) Пилипа Орлика, котрий одержавши в р. 1711 поміч од Турків, кличучи все українське козацтво до війни а Московю, перше всего звернувся з листом до тодішнього Гетьмана Івана Скоропадського, з котрим ще в давніх часів лучила його приязнь. „Запевняю — писав в тому листі П. Орлик — що уступлю Вашій Милости, як старшому, мій уряд гетьманський...“ ⁴⁾ Одначе через зраду Татар той похід Орлика на Україну не вдався: все пішло старим шляхом...

Правдивим злим духом для України був царський намістник кн. Голіцин: він ширить злобу й зненависть серед старшин, приймає доноси на Гетьмана, Гетьман хвилюється, жадає вияснень од канцлера Головкина, той його заспокоює й так аж до 1715 р. безнастанно! В томуж році, завдяки заходам Протасева й Голіцина Гетьман дістав од царя наказ, в котрім поручалось Йому обмежити права старшин у виборі старшин і сотників для прибирання їх самоволі й зловживань своєю властю. Плян Голіцина здійснився: — удар добре вимірено — не цар обмежував в правах старшинство а Гетьман. Однодушність серед старшин розвіялась наче дим, повага й довіря до Гетьмана були знищені!!! Старшинство відмовляє Гетьману послуху, хоче нового „кращого“ гетьмана, піднімає крик на полковників, мовляв, вони бунтують народ. Полковники кажуть, що се роблять Москалі — а одні й другі тої думки, що всему винуватий Гетьман, коли на все дозволяє. Щоб скріпити бодай трохи своє незавидне становище — а передовсім добитися відклику проклятого Протасева старий Гетьман видає (1717 р.) одну зі своїх двох дочок за сина високого царського дастойника Толстого. Придбання тих звязків не мало вже ніякого практичного значіння. Протасев лишився на своєму пості, приник більше до землі, кусав рідше, але злобніше й завзятіше! В останне старий Гетьман збирає всі свої сили, всю свою бадьорість й іде в р. 1722 до царя, щоб особисто клопотати за збереження старих прав України. У відпсвідь на Його заходи, цар Петро В. встановляє для управи Україною „Малоросійскую Коллегію“, складену з штабс-офіцерів 6 українських гарнізонів московських, з бригадиром Веляминовим на чолі. Гетьман, обороняючи права України покликується на трактати. Цар відповідає, що тут не має ніякого обмеження: місто верховної апеляції у московських воевод є тепер сотворена „М. Коллегія“.

Того удару старечі сили Гетьмана Івана Скоропадського не перенесли: Він помер не довго після повороту з Москви в р. 1722 на 66 році життя а 14 гетьма-

³⁾ „Русский Биографический словарь: Скоропадски. ⁴⁾ „Хліборобська Україна“ кн. 4 ст. 341.

нування. Колиж про його смерть дізнався 4/IV. 1723 Великий Емігрант Пилип Орлик з видимим сумом записав в своєму дневнику: „ніхто більше не суццесіт“ на Гетьманство, дружина Гетьмана пішла в глуховський монастирь, а шурина, лубенський полковник Маркович, висланий Царем з козаками до Персії“. ⁵⁾ Найблищі політиці показали, що та консервативна політика, яку заступав Іван Скоропадський була в тодішніх обставинах одиноко доцільною. Завдяки ній гетьманство удержалось ще 14 літ після упадку Мазепи, удержалось в найтяжчих умовах: в постійній боротьбі з бунтуючим маси напором Москви і в постійній боротьбі з українською, „поступовою“ більшістю, котра за Гетьмана робила „юду“, нездару, московського прислужника й т. д. Наступивший по ньому Гетьман Павло Полуботок, щирий й гарячий реформатор, великий український патріот, людина незвичайно чесна — вмів тільки згинувти в московській тюрмі. Се йому придбало ореол мученика, але українська реальна державність на тім стратила: після смерті Гетьмана Івана Скоропадського вона була зведена сливе нінащо!!! Синів Гетьмана І. Скоропадського не мав, а з двох його дочок як вже згадано, одна була замужня за Толстим.

Другий брат Гетьмана Ів. Скоропадського, Василь також почав, державну службу в Генеральній Військовій Канцелярії. Кілька разів був послом по справам державним, а згодом сотником чернігівського полку (1697 — 1709), пізніше головним обозним чернігівським а на решті генеральним бунчужним. Третій брат Павло, попавши ще при Гетьмані Самойловичу до турецької неволі, пробув в неї до 30 років і повернув на Україну щойно за гетьманування Івана Скоропадського. Син, згаданого вже Василя Скоропадського, безпосереднього предка нинішнього Гетьмана Павла, Михайло, був вельми визначною особою на Гетьманщині XVIII. віку. Жив між р. 1697 — 1758. Прекрасний промовець, людина високо освічена, веселої вдачі, заповідливий й багатий хлібороб — тишився він скрізь між старшинством великою пошаною. Од р. 1741. — 53 займав пост генерального підскарбія, по нинішньому міністра фінансів. Син його Іван (прадід Гетьмана Павла) був останнім генеральним хорунжим (тоді знесено Гетьманство) від р. 1762 — 81 і тишився великою популярністю серед козацтва. В р. 1767 був обраний, як добрий знавець державних справ до комісії для редакції „Нового Уложенія“. Як твердий український консерватист був нелюбленим од Москалів. Представник „Малоросійської Колегії“ гр. Румянцов писав про нього з іронією в одному з листів до Катерини II. що він при всіх своїх науках лишився козаком“. Катерина II. відписуючи Румянцову завважила, що „він в час свого перебування в столиці ходить як вовк і з ніким із наших жити не хоче“. Зате серед козацтва Михайло Скоропадський був дуже люблений. Його загально хотіли бачити Гетьманом. Гетьманство небаром знесено й йому не судилось взяти булави до рук.

Син Івана Михайловича С., також Іван був генеральним маршалом Полтавщини. Він мав двоє дітей: дочку Єлисавету й сина Петра. Єлисавета Івановна Скоропадська, одружена з багатим українським дідичем Львом Милорадовичем була великою українською патріоткою. ⁶⁾ Познайомившись в 50 роках XIX в. з Д. Пильчиковим, колишнім членом по „Кирило-Методієвському Брацтву“ Вона належала до „Української Громади“ в Полтаві. Її хата була справжнім українським салоном в Полтаві, на її кошти видано ряд українських книжок, удержувано недільні й щоденні вечірні школи в Полтаві, а коли в Росії почалось переслідування українства, завершене відомим наказом з 1876 року — її коштом основано у Львові „для розвитку малоруської словесности“, Тов. ім. Тараса Шевченка, перемінене згодом на „наукове“, що таку велику ролю відіграло в розвитку української культури. Брат Єлисавети Івановної, Петро Іванович С., майже весь свій вік прослужив в кавалерійському гвардейському полку. За хоробрість в боях на Кавказі одержав золоту

⁵⁾ „Хліборобська Україна“ кн. 4. стр. 348.

⁶⁾ „Хліборобська Україна“ кн. 5. стр. 284 — 288.

зброю, в старших роках був маршалком стародубського повіта. Одружений був Петро Іванович С. з Марією Миклашевською — її предок Михайло Миклашевський був полковником за часів Мазепи. З того подружжя вродився 3 мая 1873 р. в Вісбадені, де тоді пані Скоропадська перебувала на лікуванні, син Павло, нинішній Гетьман України.

Дітотчі роки провів Пан Гетьман в маєтку свого батька, в Троостянці, прилуцького повіта на Полтавщині. З батьківського дому, перенятого вщерт українськими традиціями й звичаями, з пієтизмом зберіганим виніс Пан Гетьман любов і пошану до минулого України й національної культури. Цю любов і пошану скріпило приятелювання й вплив таких визначних Українців як: Василь Тарнавський, фундатор Укр. Нац. Музею в Чернигові, Петро Яковлевич Дорошенко, мійський лікар в Чернигові і фанатичний любитель минулого Гетьманської України, видатний діяч на полі просвітному (для тих, що примітивно розуміють українство єсть важне, що інакше як по українськи ніде й ніколи не говорив) заслужений міністр культури й мистецтва за урядів Гетьманського й У. Н. Р. ⁷⁾ Василь Горленко, визначний укр. етнограф і історик мистецтва, та інші.

Колиб хтось хотів дошукуватись причини, завдяки чому Пан Гетьман вступив на страдний український шлях і не вагався взяти на Себе страшного в українському хаосі тягару Верховної Гетьманської Влади — то на се дасть йому відповідь тільки зрозуміння й відчуття того душевного наставлення, яке Пан Гетьман виніс з батьківської хати й Свого найближчого родинного й товариського українського оточення. І коли прийшла в 1917 р. революція й Імператор Николай II. й Його син одріклись від престолу й Пану Гетьману прийшлося вибирати по Своїй власній волі дальший життєвий шлях — то Пан Гетьман вибрав той шлях, який стихійно вирастав з Його душі й який поступенно, в міру як це стихійне хотіння усвідомлювалось, довів Пана Гетьмана до української державности й возстановлення Гетьманства.

Початкові науки одержав Пан Гетьман дома, а після короткого перебування в стародубській гімназії був відданий до Пажеського Корпусу в Петербурзі. Після покінчення тої військової школи, вступає Пан Гетьман як офіцер до кавалерійського гвардейського полка, в котрому служив батько Пана Гетьмана Петро Іванович С. Як доброволець бере участь в російсько-японській війні, командує сотнею козаків. В 1905 р. іменовано Пана Гетьмана флігель-адъютантом при особі царя, рік пізніше осягає рангу полковника. В 1910 р. бачимо Пана Гетьмана на становищі командира 20 драгунського полку, а в р. 1911 кінного полка прибічної гвардії, з котрим Пан Гетьман ступив у всесвітню війну 1914 р., як генерал-майор 11 січня 1898 р. одружився Пан Гетьман з панною Олександрєю Дурново, дочкою генерала Петра Дурново й Його дружини Марії, з дому княжни Кочубєвни. З того подружжя є двох синів й три доньки з котрих найстарша, Марія Павлівна, замужна за п. гр. Адамом Йосифовичем Монтрезором.

В світовій війні Пан Гетьман дуже скоро авансує — дістає в кілька місяців після її початку I. гвардейську дивізію й рангу генерал-лейтенанта. За хоробрість виявлену при здобутті ворожих гармат під Книшином (Каушен) дістає спеціально за хоробрість призначуваний ордер Св. Юрія. Революція 1917 року захоплює Пана Гетьмана на становищі командира 34 корпусу, з котрим Пан Гетьман стояв над волинським Стоходом. Перші вістки про українські революційні демонстрації в Києві Пана Гетьмана, як Генерала й по суспільному становищі „пана“ зовсім не захоплюють. Згодом коли почався цілковитий розвал зреволюціонізованої російської армії, думка про повернення дисципліни на ґрунті щойно пробудженої національної свідомости заставляє Пана Гетьмана звіритися з нею головно-командуючому південно-

⁷⁾ „Хліборобська Україна“, кн. V. стор. 75.

західним фронтом генералу Гутору. Генерал Гутор, бажаючи піднести боездатність армії радо згодився на укрainізацію 34 корпусу. Для вияснення загального становища Пан Гетьман виїжджає до Києва, де у перше зустрічається з т. зв. „свідомими“ Українцями, як Петлюра й інші. Генеральний Секрекаріят радо дав дозвіл на укрainізацію корпусу. Та перша зустріч зробила на Пана Гетьмана дуже симпатичне враження головню через те, що люде з якими Пан Гетьман зійшовся там, ставилися з піетизмом до всего що укрainське, але слушно завважає Пан Гетьман в Своїх „Споминах“, ¹⁾ — державного способу думання в них не було. Скріплений у своїй національній свідомості й наче підбадьорений на дусі Пан Гетьман вертає на фронт і негайно приступає до укрainізації 34 корпусу. Серед військових укрainських кругів національно настроєних, придбав Пан Гетьман цю Свою діяльність велику популярність. Доказом того є, що коли Пан Гетьман осінню 1917 р. вибрався знов до Києва, Його з ентузіазмом вітають на військовому укрainському зїзді в Бердичеві, а Генеральна Козача Рада на зїзді Вільного Козацтва в Чигирині 6 жовтня 1917 р. іменує Пана Гетьмана своїм почесним головою. Та популярність Пана Гетьмана налякала Центральну Раду й Генеральний Секретаріят. Почалися шляхом мирного проникання заходи над розложєнням 34 корпусу. Нарочно здержувано постачання й агітувано (з рамени Петлюри) проти виступу на фронт. В той же час Петлюра прислав Пану Гетьману накази, в котрих поручалося якраз „негайно йти на фронт“.

В той час становище Центральної Ради сильно погіршало. В Росії прийшли до влади більшовики: скинувши безсилу „демократію“ Керенського вони готовились обєднати в своїй руках цілу бувшу російську імперію. Таким чином Центральна Рада втратила змогу посередничати в „виявлюванні“ волі народа: сильні більшовики не хотіли з нею говорити! Почався наступ більшовиків на Київ з двох боків: з півночі й з південно-західного фронту. Звідти насували збільшевичені російські полки: волинський й 2 гвардейський. Командувала ними більшовицька революційно-нерка кровожадно настроєна пані Бош. В той вельми критичний для України мент Пан Гетьман місто йти на фронт проти Німців, займає залізничий шлях — Шепетівка—Козятин—Христинівка—Вапнярка — розбиває збільшевичені частини й відправляє їх безоружно через Білорусь на Московщину. Популярність Пана Гетьмана, особливо на Правобережжі сильно зросла а вплив Пана Гетьмана у Вільному Козацтві був незрушимим. Центральна Рада була тим страшенно наполохана: напруживши всю свою „демократичну“ злобу почала розкладову роботу в тій одинокій військовій силі, якою був 34 корпус, котрий начисляв тоді 40000 доброго жовніра. Агітацією і задержуванням харчів, одягу й опалу (жовніри жили два зимових місяці в непалених вагонах) Центральна Рада довершила свого. Щоб врятувати хоч частину тої військової сили від розкладу, Пан Гетьман зрікається командування 34 корпусом, передаючи його в руки двох своїх штабових офіцерів Гандзюка й Сафонова (обох пізніше убили більшовики під Києвом). Поселившись 25/XII. 1917 р. в Києві, як приватна людина, Пан Гетьман оддається всею душею праці серед Вільного Козацтва, бажаючи з нього сотворити військову силу, котраб разом з чеськими й польськими легіонами, перебуваючими тоді на Україні під командою антанти, здержала напір большевиків. Але в тій праці Пан Гетьман не тільки не зустрів підтримки з боку загроженої Центральної Ради, навпаки — ставлено перепони. Деморалізовано готіві частини Вільного Козацтва, творено з поручення Ц.Ради конкуренційне, „революційне“ Вільне Козацтво. З Чехо-словаками й Поляками до порозуміння не дійшло: на їх умови Пан Гетьман не міг згодитися. І коли 15/I. 1918 р. в Києві вибухло більшовицьке повстання (на зустріч більшовицьким військам, що ішли на Київ під Мураївовом) й всі війська „республіканські“ задержали

¹⁾ „Хліборобська Україна“ кн. 4 стр.: 10.

дружний більшовикам неутралітет—сформовані Паном Гетьманом відділи Вільного Козацтва (1 полк з фабричних робітників київських, 2 полк робітничий елисаветградський особливо тоді визначились) одинокі виступили в обороні українського уряду Центральної Ради. Для рятування загроженої ситуації Пан Гетьман кидається на південь Київщини до Білої Церкви й Звенигородки, де було головне зерно Вільного Козацтва. Недовго перед приходом більшовиків явився в Пана Гетьмана головний командир військ Ц.Ради Капкан¹⁾ з 200 000 карбованців з проханням взяти їх для „рятування України“. Пан Гетьман взяв з того 100000 карб., передаючи їх др. Луценком, діячем по В. Козацтві до Білої Церкви для Ген. Козачої Ради. Однак всі заходи Пана Гетьмана, сполучені з найбільш неімовірними труднощами були вже нінащо:—скрізь царював хаос і анархія! Переодягнений за простого робітника-електротехніка, Пан Гетьман серед прикрих пригод вертає окремим шляхом через Бердичів до Києва, де тоді панували більшовики. Тут скривається аж до приходу Німців на київським передмістю в сімі шевця.

Прихід Німців, котрих покликкала втікаюча з Києва перед більшовиками Ц. Рада, й сепаратний мир з центральними державами в Бересті—вимагав од українського уряду уміння повести державні справи по діловій лінії державних інтересів. Того якраз в тодішніх правителів зовсім не було. Проголосивши самостійність щойно тоді як вже не було перед ким „посередничати“ в „виявлюванні“ волі „народа“, Центр. Рада весь час даліше займалась таким державним ділом, як розбурхування соціальної зненависти, соціалізацією землі (III. універсал зносив приватну власність на землю й мійських будинків ще перед приходом більшовиків). Супроти тих Німців, котрих самі покликали, почали бунтувати маси, вже й так збунтовані більшовиками, коли Німці зажадали додержання поодиноких пунктів мирного договору. Пан Гетьман побачив тоді, при блищій зустрічі з урядовими сферами, що крім соціалістичних, інших партій на Україні не має. Твердий, консервативний елемент хліборобів і взагалі посідаючих, хоч творив 95% населення країни ніде не мав голосу: скрізь бушувала злоба до посідаючих, анархія й взаємна зненависть. А тут яким було для кожного думаючого, що коли так даліше піде, то Німці, котрі фактично були панами ситуації й все кріпше й кріпше усьо до рук прибірали, не схотять такого ладу стерпіти й колись розігнавши балакаючих „суверенів“, заведуть на Україні звичайну військову окупацію, що очевидно буде гробом для української державності. Дійсний лад міг встановити тільки уряд опертий на статочних кругах населення, але ті круги, пройшовши через школу російського державного охлократичного життя не мали почуття самостійності, взаємного пізнання себе й об'єднання. Навпаки вони були розбиті на „сословія“ („дворяне“, „козаки“, „крестьяне“) й приголомшені несподіваним упадком царату.

У Пана Гетьмана назріває тоді плян: створити таку організацію, котра б той елемент згуртувала й поставила до реальної державної роботи під кличем: Українська Держава, оперта на всіх класах населення, допущення до влади активного елементу з народу шляхом класової селекції. українізація зросійщених кол населення шляхом інтенсивного розвитку української культури, без її силоміцьного накидання, при рівночасному притягненню тих кол до державної роботи української! Так повстала Українська Народня Громада. Вона увійшла в контакт з „Союзом Землевласників“ і партією Хліборобів-Демократів (належали до неї: В. Липинський, С. Шемет, М. Міхновський) і почала збирати укр. державницький елемент, при чім праця була подумана на довгий час. Між тим зайшли події, котрі вимагали негайного ділання, хоч сили зовсім до того придатної ще не було. Хліборобське населення Полтавщини, обурене III. універсалом і поглиблюванням „революції“ вислало з початком марта 1918 р. до Ц. Ради депутацію, складену з 200 людей од плуга,

¹⁾ „Хліборобська Україна“ кн. 5, стор. 39.

котра неуступчиво домогалась зміни дотеперішньої політики земельної й державної. Центр. Рада, занята в той час соціалізацією будинків на уступки не пішла, але щоби направити своє підірване становище — заповіла для виявлення волі „справжнього народу“ скликання Установчих Зборів на 12/V. 1918 р. (Що за безглуздя робити се в країні зревольтованій!)

Полтавська депутація незбита однак з пантелику заповіла скликання Хліборобського Зїзду на 29 квітня. В наслідок того. Українська Народня Громада в порозумінню зі „Союзом Землевласників“ і партією Хліборобів Демократів, котра головним чином складалась з полтавців, рішила підготувати на той день (29/IV) загальний хліборобський зїзд, на котрому упряновано доконати державного перевороту. При чім цікаве, що ще до перших днів цвітня Пан Гетьман не думав про Гетьманство; Пану Гетьману видавалась потрібною тимчасова диктаторська влада при рівночасній зміні кабінету. Але якось зовсім стихійно й в членів Укр. Нар. Громади й в Пана Гетьмана зродилась думка про возстановлення Гетьманства. Загальною вона була окрита тайною аж до останніх днів, а Пан Гетьман, як про се пише в своїх „Споминах“, піднявся її здійснити не без тяжкої, внутрішньої боротьби.¹⁾ В останніх днях перед переворотом почались переговори з Німцями, котрі обіцяли задержати нейтральність; якщо самі гетьманці опанують ситуацію в Києві. Зокрема Пан Гетьман склав з вищим німецьким командуванням тимчасовий договір про відносини між Україною й центральними державами, одкинувши всі їх непомірковані бажання.

Дня 29 квітня 1918 р. почався величавий хліборобський зїзд при участі 6432 уповажнених представників од всіх 8 укр. губерній. Разом в їх учасників було 8000 чоловіків. З огляду на таку велику силу народу (переважав селянин од плуга, сам середняк, той котрий найдуще був з землею зв'язаний) в Києві не можна було на приміщення зїзду найти салі і одиноким місцем для зїзду був цирк при Миколаївській вулиці. А й там не всі помістились: багато людей стояло на коридорах і улиці. Зїзд одкрив, біля 11 зрана селянин з Полтавщини, Микола Коваленко, зазначивши, що зїзд той розпочне нову добу в історії України, нову епоху її державотворення. На його пропозицію збори одностайно вибирають своїм головою Михайла Вороновича, діяча Укр. Нар. Громади й по двох представників од кожної губернії до президії. Далше ухвалено порядок дня й почались ділові реферати й промови, в котрих брентило одно: велике невдоволення з дотеперішньої влади, бажання порядку й сильної руки в правлінню краєм. Настрій підвищувався з кожною промовою, а коли заговорено про потребу сильної влади, почулись з різних сторін вигуки: „Гетьмана нам треба! Обрати Гетьмана!“ В дійсності вибір Гетьмана був плянований на другий день зїзду 30/IV., але коли Пану Гетьману (Пан Гетьман перебував тоді в приватному помешканні свого приятеля скриваючись перед можливими репресіями з боку Ц. Ради) донесено про несподівану одностайність присутніх, Пан Гетьман захоплений тим, без огляду на особисту небезпеку, в товаристві кількох осавулів прибуває на місце зборів, займаючи місце в бічній ложі. І коли збори одностайно виявили бажання обрати Гетьмана, голова зборів Михайло Воронович, вгамувавши не без труда розентузізовану стихію присутніх — не менш захоплений од них — сказав, тут єсть Той, Котрий недавніми ділами своїми засвідчив гідність Ним бути — Павло Петрович Скоропадський! У відповідь на се селя задріжала од спонтанних вигуків тисячної юрби: „Хай живе Гетьман“!!!

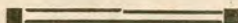
Тимчасом на естраду вийшов Новообраний Гетьман. Овації збільшилися — стихійній одностайності не було кінця. Голова зїзду ледви вгамував присутніх дати слово Пану Гетьману. Коротку, також стихійну, зовсім заздалегідь неготовлену

¹⁾ „Хліборобська Україна“ кн. V. стор.: 78.

промову Пана Гетьмана, котра обіцявала завести лад і спокій в краю, спершись на статочних кругах населення, покрито знова довготриваючими оваціями. Розрадована людська хвиля пориває Пана Гетьмана на руки й обносить вокруг салі! Збори одногласно приймають резолюцію, вироблену комісією, складеною з представників всіх укр. губерній з тим, що її буде доложено Ясновельможному Пану Гетьману Всієї України. Голова зїзду просить присутніх зібратись на Софійському майдані на молебень й дякує в імені когресу, його ініціаторові Миколі Коваленку. Коваленка поривають на руки й тріумфально виносять на вулицю. Обеднані одним стихійним поривом учасники зїзду ідуть в поважному поході з Новообраним Гетьманом на Софійський майдан. Епископ Никодим благословить Пана Гетьмана й урочисто помазує. Попри майдан спокійно переходить сотня скорострілів Січових Стрільців зі сотн. Черником на чолі. Після молебня еп. Никодим сказав сердечну промову а хор заспівав: „Многая Літа Гетьману Всієї України!“ Рівночасно з приїздом Пана Гетьмана на збори, генерал Дашкевич-Горбацький почав з членами Укр. Нар. Громади переворот в місті (котрий буз плянований на ніч). Жертвою перевороту впало двох гетьманців, котрих убили Січові Стрільці при Ц. Раді. До півночі все було готове.

Так Українська Земля дістала Свого Законного Господаря, Українська Держава втілення Своєї Суверенності, Українська Нація втілення Своєї Маєстату, Український консерватизм і поступ спільну їм точку опору!

І нема Гетьманства без законного Гетьмана. Такого Гетьмана, якого право на Гетьманство ані з його власного диктаторського бажання, ані з виборчих махінацій „суверенного народу“, — а тільки з його Гетьманської Родової традиції — репрезентуючої державну минувшину нашу — випливає.

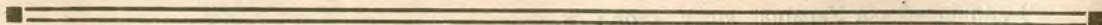
В. Липинський: Вступ до „Листів“

Один єсть тільки сьогодні Рід Гетьманський, що вже в XVIII ст. гетьманував, що відновив в році 1918 своє Гетьманство, що виріс з нашої традиції державної, що минувшиною своєю репрезентує державну минувшину Української Землі, і що має тому законне право до Гетьманства — це рід Гетьманський Скоропадських.

В. Липинський: Вступ до „Листів“

Спір Литви з Польщею се питання тільки моральне! Насилою, без обопільної згоди, не вільно вирішувати справи політичної совісті! Вільно є власне совістю історії суперництва і співділання Литви з Польщею... Власне кажучи, вільно (нині все вільно) творити насильство, але тоді треба бути льогічним і не нарікати на фатальні наслідки того насильства, не скаржитися, що Литва з цим насильством не може погодитися, навіть коли би цього бажала. Фаталізм польського злого вчинку зродив фаталізм литовської відплати... Навіть нікчемна політика має свою льогіку нікчемности, хоч нинішні політики є иншої гадки й вже хочуть погодити Матір Божу з — Мадохом (в дильоматії називається це „майстершиком“).

Г. А. Гербачевський

Р. Конач

МЕТРОПОЛІЯ І КОЛЬОНІЯ

Є основна різниця між поняттям нації поневоленої, а нації недержавної. Нація поневолена — це нація, яка вже мала свою власну державу, в ній зросла, але з внутрішніх згл. зовнішніх причин сю державу на якийсь час затратила. Підчеркую: на якийсь час, бо нація, яка по страті своєї державної незалежності, вже більше її не може відзискати, — се національний труп, а на завмерлих руїнах такої нації зроджуються і виростають — після вічного права природи — нові держави, нові нації.

Поняття нації недержавної пскривається своїм змістом більше з поняттям етнографічної маси, чим з поняттям нації. Нація недержавна — се людський колектив, звязаний механічно — з метрополією державою — проведенням граничної лінії — а не органічно. Се залежна нація, а територія такої нації — це кольонія.

Взаїмовідносини між метрополією й кольонією можемо розложити на дві часті: 1) Кольонія треває дальше в кольоніяльній залежності 2) Кольонія віддалюється від метрополії і стає самостійною державою.

Кольонія звязана з метрополією механічно, а не органічно. Причиною цієї неорганічності є відмінні матеріальні та моральні обставини, що панують на території кольонії, від цих же обставин і метрополії. На підложі цієї неоднородності зроджуються серед населення та варстатом праці, звязаного з територією кольонії, традиції відмінні, неоднородні — можна сказати — протилежні стремлінням метрополії — хотіння й стремління. Ці стремління як неоднородні й, протилежні мусять зі собою колідувати, якщо мешканці кольонії не знайдуть відповідного окремого шляху до зреалізування своїх хотінь, то тоді втворюють хаос в духовім життю кольонії, а занепад в матеріальнім розвитку.

Як що ці стихійні і раціональні хотіння не є сформуловані в ясній ідеології, а цілі стремлінь нації недержавної — кольоніяльної незображена в яснім образі — ідеї, то вони дуже часто минаються зі своєю ціллю і замість творити, руйнують вже створене, попередниками, чим ще більше поглиблюють кольоніяльний хаос.

Метрополітна держава часто не має достаточної фізичної сили на вдержання кольонії. Використовує отже тоді існуючий в кольонії хаос та можливість скермування емоціональних хотінь і стремлінь нації кольоніяльної зі шляху творчого на шлях руїни тимбільше, коли вони ще нескристалізовані у формі ясної державно-творчої ідеї.

На Україні провідна верства, що стреміла до зреалізування своїх іраціональних, стихійних хотінь до буття нацією і яка була сим спільним творчим хотінням обєднана, готовилася до збройного виступу і до здобуття та оснування власної держави, незалежної ані від варшавської, ані від московської метрополії. Тоді саме виринав із кольоніяльного хаосу України конгломерат людей, який піддержуваний метрополітними державами, починав домашню війну. Причину цього явища треба шукати також і в історії українських земель. Велике число орд, які зі сходу находили на українську землю, прищепили розбитому безпереривними нападами населенню України духа руїни — „духа степів“, як його зве П. Шостаківський. ¹⁾ Цей „дух степів“ — дух хвилевих емоцій шкідливий для всякої творчої праці, до якої потрібна витривалість. Наслідком цього вибуяли революційність — та егоцентризм при слабости консерватизму і конструктивних сил, що є одною з головних причин трагедії України.

¹⁾ П Шостаківський: Дух степів і традиція. „Поступ“ 1928 ст. 211 і дальше.

„Всяка нація — являється твором історії. Точніше формулюючи: результатом історичного наростання і розвитку на даній території, серед даного расово відмінного колективу, звязаного одідичним по попередніх поколіннях і усталеними в попередніх стадіях життя статичними прикметами подібності, певних все нових, динамічних — як матеріальних так і духових — громадськи організуючих (а не руйнуючих!) вартостей.“¹⁾

Прикметою і ціхою консерватизму є якраз заховувати й берегти цінности, створені вже попередніми поколіннями, берегти отсі статичні прикмети подібності, творити національну традицію. Однак замало самого консерватизму до того, щоб нація могла існувати й розвиватися. До існування і розвою нації потрібна і отся життєва сила, яка звється революційністю. Але так само, як сам консерватизм шкідливий, бо витворює повільний застій і реакційність, шкідлива сама революційність, яка витворює, як сила відосередна, розпорощення, хаос і руїну. Тільки тоді, коли сили консервативні, сили повздержуючі йдуть в парі та співділяють зі силами революційними, витворюються отсі все нові динамічні цінности, витворюється поступ.

Великому Гетьманові Богданові вдалося приборкати внутрішній хаос та темний стихії надати напрям лише тому, що його геній зумів зорганізувати й притягнути до участі в будові Української держави всі елементи, які колись во ім'я творчости покинули захід. Ці елементи прийшли в степи по оба боки Дніпра, щоби тут творити своє життя, свою культуру. Разом зі своєю активністю та творчим запалом принесли життя і умілість державного діла. — Але, коли не стало Гетьмана Богдана, знова розбурхалася — при слабости українського консерватизму — стихія, що завалила його працю та назад відкинула до метрополії розбиті державотворчі елементи. Почався період великої руїни, з якої були обі метрополії дуже вдоволені. Вони боялися, щоби на українських землях не появився новий Хмельницький, самі щораз то більше розбурхували руйнуючу стихію. По обох боках Дніпра виринають щораз то нові „гетьмани“, які з рамени метрополій в зародках здавлюють всякі змагання до організації. — Період руїни є причиною, чому розбились під Полтавою пляни Гетьмана Мазепи та чому його наслідники вже не мали сили довго вдержатися на своїх становищах.

Хаос пануючий на Україні довів до того українське революційне й занархізоване громадянство, що Росія шкодуючи власних своїх сил на шарпанину зі щораз то слабшою Польщею зуміла викликати проти Польщі гайдамацьке повстання, яке відтак — коли воно сповнило своє завдання — сама здавила. — Яку роль відограла Польща й Росія в роках 1917—20 на Україні можна дуже легко пізнати зі споминів з цих часів, без огляду на політично-партійні переконання авторів.

Ще одно явище можна спостерегти в історії України, а саме: великим нещастям України, як нації недержавної це, що існують дві метрополії. Ця обставина дає товчок до цього, що одні проти Росії кличуть на поміч Польщу, чим закріплюють її становище на Україні, другіж проти Польщі кличуть в своїй наївності на поміч Росію, чим не лише не освободжують України а тільки закріплюють позиції Росії на Україні.

„Одсепаруватися од Польщі, але так, щоб не утопитися в руським морі — ось проблем, остаточного розв'язання якого не знайшло українство в протязі тисячі літ.“²⁾

Хаос, що панує в колонії проникає і в метрополію, дезорганізує її громадянство і ослаблює його конструкційні сили. — Щоб здержати при собі колоніальні території, мусить метропольна правляча верства прийняти в свої ряди ті

¹⁾ В. Липинський: „Листи до братів хліборобів“ стр. 185.

²⁾ Листи“ оп. cit. стр. XXV.

колоніальні елементи які виріклися своєї територіальної національної окремішності та згодилися правити в імені метрополії своєю територією як колонією. Ці пасивні елементи, замість самим зорганізуватися і засимілювати прибувшх завойовників, пішли у метрополію; вони побільшуючи чисельно ряди метропольної правлячої верстви, обнижують її якість вартість, та вносять туди свої деструктивні прикмети.

Державна ідея мусить бути спільна всім мешканцям даної території; вона не сміє виключати нікого, хто працею своєю хоче сповнити свій обов'язок супроти цієї території — своєї батьківщини. В противнім випадку вони, відкинуті колонією від співпраці, підуть у метрополію, яка тоді все буде сильнішою від — бажаної освободитися — колонії.

Державна ідея мусить стало реалізуватися в матеріальних формах держави; бо в противнім разі вона затрачує свою силу іраціональну, силу захоплювати.

Щоб ідея могла зреалізуватися, мусять вже існувати люде, що захоплені величчю цієї ідеї стремлять до її здійснення і з вірою в правдивість своїх хотінь і стремлень, в своєму ідеалістичному захопленню зможуть притягнути, а навіть і змусити прочих мешканців даної території (своїх земляків) взяти участь в праці над здійсненням цієї ідеї — в будові своєї власної держави на своїй території.

З відносин між активною меншістю: себто тими, які правлять, а пасивною більшістю тими, ким правлять повстають три основні методи організації громадянства: демократія, охлократія, класократія. Від способу організації громадянства залежить його і духовий і матеріальний розвиток; залежить це чи воно буде творити колонію при чужій метрополії по причині недорозвою а навіть і браку організації поодиноких галузей продукції, членів його живого організму, чи зорганізоване в усіх напрямках буде здібне розвиватися незалежно у своїй власній державі.

Англійська нація — одна з наймогутніших під цю пору — числить понад 40 мільонів мешканців розмірно малого комплексу островів. Її колонії, що займають майже половину суші, повставали з початком нових віків, коли відкрито дорогу довкруги Африки, Америку та Австралію. Чисельна еміграція з Англії до нововідкритих земель улекшила Англії забраня в посідання і прилучення як колоній великих обшарів. — В різних місцях доля цієї еміграції була ріжною.

Англійські пуритани, що поселилися на території сьогоднішних Зєдинених Держав Північної Америки, востаючи в землю затрачували поволи почуття посвоячення і лучби зі своєю старою батьківщиною Англією, а на місці тогож зродилося нове почуття, новий інстинкт лучби з цими, з якими вони сю нову землю замешкували, з якими співпрацювали: інстинкт сусідства. Вони лучилися з тубильцями та прицеплюючи їм свого духа організації, творили підложє під нову державу й нову націю. Подібне явище повставання з расово-відмінних елементів — при співжитті на спільній території й при співпраці над духовим та матеріальним розвоєм даної території — нових націй, можемо обсервувати під сьогоднішню пору в Канаді, Австралії й південній Африці. [Під населенням, з яким англійські виходці засимілювалися, треба розуміти цих всіх емігрантів Європи, які разом з англійськими виходцями поселилися на цих землях і прийнявши змісл організаційний від англійських поселенців, творили і творять при своїй активності окреме державно-національне життя.]

Але не всюди відбувався цей сам процес. Там, де англійські виходці поселювалися не настало, але тільки хвилево, в цілях експльоатації даної території там не могло дійти до такої стичности між обома — місцевими й прибувшими — расово відмінними елементами. Індії, яких завоювання, почалося від закладання факторій, залишилися на дальше колонією, а 300 тисяч англійців, що там живуть, творять дальше аґентуру Англії. Ця аґентура за слаба, щоби вдержати великі простори з кількасот мільоновим населенням, і вона використовує та поглиблює колоніальний хаос в Індіях. Англійці використовують ненависть 70 мільонів магометан проти 200 мільонів буддийців, і в той спосіб на тлі релігійних почувань нищать одних другими. — Та Англії щораз то тяжше вдержати свої східні колонії і вона зму-

шена до щораз то нових уступок. Ось що каже англійський письменник Бернард Шоу про Англію та їх кольонії: „Треба собі ясно усвідомити, що Англія давніше любила мати кольонії, бо Англія творила пса, а кольонії хвіст. Тепер-же хвіст починає так сильно махатися, що Англія в недовзі буде змушена цей хвіст відкусити, коли вона схоче хоч свою душу на будуче називати своєю“.

Однак mimo того, що кольонія ослаблює своїми деструктивними впливами громадські організуючі сили метрополії, то жадна метрополія ніколи добровільно не зречеться кольоніальної території. Кольонія мусить сама ділом доказати, що вона вже дозріла до самостійного життя, що вона гідна займати рівнорядне становище серед інших самостійних держав. Цей процес дозрівання кольонії до окремого державно-національного життя триває довгий час. Завоювання британських островів Норманами тягнулося від часів Канута Великого до битви під Гастінгс, в якій Вільгельм Завойовник, вожд Норманів підбив вкінці ці острови. Від цієї хвилі починається процес асиміляції завойовників завойованими бретонцями та англо-сасами. І коли в півтора століття пізніше Нормани й завойовані ними мешканці британських островів станули спільно до війни з Францією, зродилась англійська нація, а виразом-завершення цієї співасиміляції являється проголошена в 1215 р. Велика Харта Вільностей. — Творення американської нації тривало понад два століття: від зайняття американських просторів англійськими емігрантами до 1776 р., до визвольної боротьби, до якої станули мешканці даної території об'єднані спільним бажанням створення власної, незалежної від англійської метрополії, держави.

Від двох основних чинників залежить чи недержавна нація зможе взагалі виконати цей — так важкий в її життю — крок від недержавності і кольоніальної залежності, від метрополії до самостійного існування у формі держави:

1. Чи вже зродилася і чи вже існує серед громадянства кольонії спільна всім державницька ідея.

2. Чи існують люди, які стремлять до здійснення цієї ідеї (активна меншість) і які во ім'я цієї ідеї зможуть змусити прочих мешканців даної території (пасивну більшість) до участі в праці над її здійсненням.

Державні ідеї виростають з матеріального підлога зі стихійного матеріального життя як ясне зображення цілей хотінь і стремлень, що зродилися з бажання створити на даній території максимум того, що людина в силі — в рамках вічних законів природи та життя — створити.

Сила не в кількості, а в якості. 150-мільонову Росію може на прах розбити маленька Японія! Стадо диких баранів не творить сили. Сила — це концентрація свідомої своєї цілі інтелігенції, котра є здібна до героїзму.

І. А. Гербачевський

Др. П. Ковалів

ГОСПОДАРСЬКА ВІДБУДОВА

(Продовження)

4. Ощадність матеріалів

Величезне майно Форд завдячує не лише своїй працьовитості, дарма що свій перший самохід він збудував власноручно працюючи по ночах, бо в день він заробляв на життя собі та родині. Головну роль грають невпинні переслідування марнотратства сирівців і використання відпадів, заведення по змозі скрізь ладу, підвалиною якого правною є „кожда річ на своїм місці“.

Дійсно, вогонь і вода надзвичайно корисні людині, але повені та пожежі приносять щороку величезні шкоди. Камень може зіпсувати плуг на полі, або поламати воза на дорозі, але він є цінною річчю на будівлю муру, або на добре мощену дорогу, де він лежатиме у відомім порядку відносно інших каменів. Присутність фосфору в рудах північної Франції перешкажала одержати залізо доброї якості і руди не могли бути використані; інженір Тома знайшов як цей фосфор дешево відібрати і тепер виробляють добре залізо, а фосфорові шлаки дають чудове угноєння, відоме під розвою „томасівки“.

Виріб чавуна з руд дає по за металом ще й шлак, що виливається низом домни та гази, які виходять димарем. Розумні підприємці використовують і те й друге: перше в залежності від хемічного складу дає або досить добрий цемент, або не дуже лихе дешеве скло, а гази мають в собі амоніак і інші коштовні сполуки та й чимало тепла і все це можна використати. Відпади існують майже по всіх промисловостях, треба лише пошукати їх вжитку і підрахувати чи даний виріб оплачується; так різні тельбухи, котрі викидають на бойнях, дають після відповідної обробки коштовні препарати сухих залоз, або з них видобувають хемічні продукти, як адуралін, котрі вживають як ліки.

Людина не може виховати худобу без тельбухів, або утворити руду доброї якості, природні речі доводиться брати такими як вони є, але поміж існуючих порід рослин та худоби, треба розповсюджувати якнайвідповідніші для наших обставин, а серед виробів інших заводів уважно шукати найпридатніші для дальшої перерібки певним підприємством. Добрий бровар робить хемічну аналізу, щоби купити ячмінь з найменшою кількістю азоту, котрий надає лихий присмак пивові. Постачання на військо примусило металургічну промисловість утворити різні фізико-хемічні спраби, щоби наперед знати чи метал надається до відомої обробки, скажемо, чи дасть дула рушниць відомої товщини стінок, досить міцні щоби їх не розривало і т. д.

Всі підприємці мають перевагу стежити за якістю сирівців відповідним контролем, але дрібним промисловцям не оплачується аналізувати невеличку кількість потрібних їм матеріалів, вони для ощадности мусять купувати у відомих певних фірм, котрі продають може дорожше, але стежать за однаковістю виробу науковим контролем. Взагалі праця у великій кількості дозволяє краще вибрати і використати сирівці: швець, котрий робить „по нозі“ змарнує далеко більше шкіри, аніж фабрика чобіт, що з відомого шматка виріже якнайбільшу кількість черевиків різного розміру.

Вбрання армії коштувало би безмірно більше, коли би кожному шили по його росту. Як що розмір шибок в цілій країні обмежити, наприклад на десять різних форматів, то в кожній крамниці можна було би завжди знайти відповідну шибку порізану як найощадніше ще на заводі, тоді як тепер гублять багато доброго скла, бож вирізують щораз на потрібні, завжди інші шибки. Також можна зробити і з дошками та з безліччю інших будівельних матеріалів.

Придбані сирівці, або одержані вироби треба зберігати у відповідних умовах, щоби вони не псувалися від зайвої сухости, волочи або тепла. Органічні обов'язково захистити від шкідників навіть коли тих обмаль вони мусять бути винищені, бо вони швидко множаться і псують, або й нищать величезну кількість виробів, вартість котрих важко й обрахувати.

Промисловцеві легше працювати, коли його співробітники відносяться до сирівців та виробів „по хозяйськи“. На щастя наш нарід має вроджене і підсилене вихованням почуття ощадности матеріалів. На селі дуже розумно використовують залишки та відпади здебільше на годівлю худоби, на гній або паливо. Лише вартість одного цінного угноєння попелу, — який має чимало потрібних рослинам річей, що були вже взяті ними з почви, — рідко використовують, але воліють вкидати його у воду, боючися пожежі.

Ощадности матеріалів сприяє отже добре їх переховання у відповідних умовах, відсутність шкідників, добре вивчений засіб виробу, виріб у більшій кількості. уважний виріб сирівців і використання неминучих відпадів.

5. Використання енергії

Вся енергія на землі від сонця, хоч людина використовує безпосереднє його тепло дуже мало, головне, щоби випаровувати морську воду для добути соли, та для сушки дров, болотини, білизни після прання, або городини, овочів чи скір для їх збереження. Трохе більше, але не досить поширено використання вітру, що народжується в наслідок різниці температур на земній поверхні і рухає вітряки, щоглові човни та машини до помпування води.

Ще ширше вживають енергію води, котра впала дощем на вищі місця і збігає струмками та річками до моря. З давних давен людина сплавляє річками кран і Київ був у старі часи центром шляху „з Варяг у Греки“. Також давно ставлять по річках млини, маслобойні, лісопилки, але лише водяні турбини і електрика дозволяють добре використати водяну силу і переслати енергію досить далеко від річки, та в нас й доси майже вея ця сила марнується.

З того часу як розповсюджено парову машину, а потім і мотори внутрішнього згоріння, промисловість найбільше користується паливом — як дрова, болотина, кам'яний вугіль, нафта та різні частини їх перегону. Також і досі люде виконують безліч праці за допомогою звірят, переважно коней.

Нам треба поширити використання тих джерел енергії, котрі марнуються, — як біжуча вода або вітер. — і якнайощадніше вживати паливо, так будуючи печі, по змозі не губити тепло, яке виходить звичайно димарем. Необхідно також не марнувати вже раз придбану енергію, наприклад, вживати тертя на кульках скрізь де це можливо, або в кожному разі відповідно підмазувати всі частини машини, котрі труться і мають нахил обернути енергію не на корисну працю, а на те щоби псуватися.

Ще важливіше заощаджувати людську енергію по підвалині „ніхто не мусить втомлюватися над непотрібною для підприємства роботою.“ Дуже зменшує зусилля для досягнення тієї ж мети розумне групування як машин в помешканню, так і різних служб в будинку та окремих будівель тієї ж фабрики. Все треба так улаштувати, щоби ні сирівці, ані вироби не мандрували взад і вперед, але по змозі все посувалися до місця відправки, або до складів. Також усі потрібні для виробу приладдя робітник мусить отримати від людей, що забезпечують сполуку, але ні в яким разі не повинен зупиняти машину і йти шукати необхідний йому струмент: — робітникові платять, як і підприємству, за зроблену працю, а не за байдикування та блукання.

Треба добре вибрати потрібні для праці приладдя. Тайлор помітив, що на заводі, де він працював, вживали і саперки щоби розвантажувати руду і викидати

шлак та попіл. Повна саперка руди робила 15 кільо, що було забагато, бо пересічна людина може без зайвої втоми кидати лише 10 кільо; отже робітники не наповнювали свої саперки, вага що разу була різна, що втомлює далеко більше аніж робити весь час однакове зусилля. Попіл важив лише два кільо і люде дуже стомлювалися на рух саперок, аніж на перекидання попілу. В наслідок цього спостереження були придбані два сорти саперок відповідного розміру і робітники з меншою втомою навантажували за день більше.

Іноді й дрібниці мають велике значіння: на одній фабриці збільшено було виріб на 5 проц. заміною табуреток стільцями зі спинкою, бо опираючися на них робітніці не витрачали свою силу, щоби тримати своє тіло рівно і робили в день більше. На тій же фабриці збільшено влітку виріб на 11 проц. лише завдяки вентиляторів, що провітрював майстерню; робітніці далеко легше втомлювалися від більшої праці аніж від спеки й задухи.

Дуже важливо також підтримувати гігієнічні умови праці і стежити за обороною людей від нещасних випадків. Це має велике значіння не лише з морального боку, але всі без винятку працюють уважніше і краще, а організм робітників певніше зберігає свій природний опір хоробам; недужіж, звісно, або примушені залишатися вдома, або працюють аби-як, на чому гублять і вони, і підприємство, і Держава. Для підтримки дисципліни і доброго настрою необхідно уникнути безладдя, втручання різних начальників, в наслідок чого зроблене доводиться переробляти і робітники гублять охоту до праці і довіря до вищих.

Усталення тими хто має більше досвіду і знання найкращого у відомих умовах засобу праці дозволяє досягнути несподіваних наслідків. Усі роблять повсякчас силу недоцільних рухів, бо так звикли, а звичні рухи не втомлюють мозок і дуже мало тіло. Проте бувають добрі звички, але трапляються й лихі і власне останніх далеко більше. Треба хронометром вимірити скільки часу пересічно бере кожен рух для такого виробу — шукати зайві рухи і замінити їх іншими доцільнішими. Так докладне спостереження загубленого часу і енергії, дозволили Німцям в минулім році збільшити пересічно на 160% працю кожної швейної машини, не збільшуючи втому швачки. Для нас питання розумної праці коло машин дуже важливе, бо чим дорожче обійдеться нам машина, тим краще мусимо її використати.

Отже коли найвідповідніший засіб виробу з усіма подробицями вироблено, треба скласти писані точні і ясні вказівки і навчити виконавців через старшого в гурті добре його виконувати. Інтелігенція всіх країв проходить у жах від „воєнщини“ в промисловості, бо ж дійсно геніяльні організатори війська здавна зрозуміли надзвичайну перевагу добрих звичок і в кожній армії існує лише один найкращий, — бо найлегший і найшвидчий, — засіб зарядити кількома певними рухами рушницю.

Проте хемія і медицина, — мабуть найважливіші з вільних професій! — вимагають якнайточнішого виконання заздалегідь вироблених правил і рухів для аналізу, вислухування хорого, або хірургічної операції і ніхто цього не бере за зле. До того ж якщо новий засіб дійсно добрий, промисловець отримує змогу краще оплачувати робітників і виконавці швидко звикають до нових рухів, коли вони не уявляють з себе чогось надзвичайного. Десять відсотків працюючих не вимагає нічого іншого, як не напружувати весь час мозок за працею і шукають різноманітності переважно у своїм приватнім життє.

Людина, що придбає для відомої праці відповідні знання, довгий досвід і добрі звички, робиться спеціалістом. Йому легше виконати цю працю, аніж інший незвичний людині, котра й гірше зробить і більше стомиться, бо доведеться весь час стежити за собою і робити незвичні рухи. Для доцільного використання людської енергії необхідно, щоби люде з фаховою підготовкою працювали якнайбільше по своєму фахові, інакше вони марнуватимуть своє знання роблячи те, що вимагає

освіти іншої, а ще гірше меншої. Працю же, що потребує більшої освіти ніхто не може зробити досить добре.

Нехтування більшовиками задля „рівності“ принципом *right man at right place* — кожен на своїм місці! — чи мало спричинилося до сучасного загального занепаду на всіх землях де вони панують. Події останніх років, коли на „легкий хліб“ селянина, на дарову „панську землю“ кинулася ціла товпа „незаможників“, довели що самостійне і навіть „комунальне“ хліборобське господарювання вимагає інших якостей ніж „пролетарське походження“; що старшина генерального штабу мусить керувати, а не чистити собі чоботи або переписувати від руки свої накази, а професор приносить більшу користь, коли придбаває нові знання і ширить існуюче, аніж коли готує сам собі обід.

Війна й революція, повстання та приборкання нашого національного руху чужинцями, зруйнували не лише наші технічні засоби, але винищила багато людей здатних до організації та дисципліни, а ще більше спеціалістів загубили свої цінні знання і звички, втратили досвід роблячи іншу працю. Нових сил так мало і на еміграції, і на українських землях... Брак людей мусимо надолжити бездоганною організацією, ліпшим використанням фахового знання і досвіду, якнайкращою підготовкою нових сил.

Підраховано, що Франція губить що року більше трьох мільярдів золотих франків, лише тому що її сто пересічних робітників за браком професійної освіти роблять не більше ніж 65 освічених робітників німецьких. Але ж вони теж мусять їсти, одягатися і існувати, а коли трьох людей виконує працю, яку можуть зробити два, споживачі оплачують лиху організацію, а робітники менше заробляють. Заможні народи мають змогу давати кращу освіту молоді, котра отже починає продуктивну працю пізніше, але ліпше підготовленою, замінює особистий досвід придбаним знанням і повертає з відсотками витрачений на його освіту час та гроші.

Відсотки не можна мати без капіталу, тому мусимо ширити професійні знання також і по за школою, дбати про технічне удосконалення співробітників на вечірніх курсах. На заводі не треба губити випадку зацікавити робітників у виробі, тим зробити їх працю зрозумілішою, отже ріднішою і приємнішою, а нахил до ліпшого виробу підбадьорювати моральною підтримкою та грошовими нагородами.

Коротко, щоби краще використовувати енергію, необхідно не лише поширити вжиток механічної енергії, але дбати, щоби вже придбана сила не губилася. Треба також поширювати професійну і фахову освіту, використовувати кожного по його здібностях, не втомлювати виконавців непотрібними підприємству справами, або антигігієнічними умовами, оберігати співробітників від нещасних випадків, а головне краще зорганізувати працю, робити все по доброму плянові з відповідними приладами та сирівцями.

(Докінчення буде).

„Керма в більшості держав належить сьогодні **теоретично** до народу, що є сувереном на своїй землі й має повноту влади. **Фактично** сильнішим від народу є капіталістичний устрій а саме: картелі, трести. могутня фінансієра, які своїм законам, підпорядковують закони держав“.

о. А. Пеш

Я. Боженський

СРІБНІ ТІНИ

(Продовження)

Фільмове мистецтво інших держав

Одно з останніх місць в світовій фільмовій продукції займає Польща. До продукування кількох фільмів річно створено аж 20 фільмових робітень як Sfinks, Gloria - film, Diana - Film, Leo - film, Pegaz - film, Bi - film, Klio - film, Star - film і др., які по одному невдалому дебюті заперестають дискретно дальшої праці або скандально банкрутують. Доходить, до цього, що початок одної фільми крутить одна робітня, а кінець монтує друга. Голосний був свого часу на цьому тлі скандал з познанською робітнею „Diana-film“, що в патріотичному захопленню без капіталу, взялася до фільмування повісти Й. Крашевського „Хата за селом“. З „чисто технічних“ причин знімки перервано — послідні дії докінчила одна з варшавських фільмових лабораторій. Цей випадок не є виїмком. Він характеризує цілий дотеперішній польський фільмовий промисл.

Одинокую поважною інституцією в тій повені хвилевих робітень є варшавська фабрика „Сорінкс“, заложення 1908-о року бл. п. директором Александром Герцом, визначним фільмовим фахівцем. Його передвоєнні фільми з Полею Нерпі і Мією Май ¹⁾ тішилися великим попитом на світовому фільмовому ринку.

Теми польських фільмів? Це нудно — сентиментальні сцени в солодково-кухарському стилі, поперчені дещо епізодами з життя столичних повій. В тому напрямі повстали: „Вампіри Варшави“, „Про що не говориться“, „Про що навіть думати не хочеться“. „Тайна трамваєвого перестанку“, „Невільниця любови“, „Прокажена“ і т. п.

З новіших „Бунт крові і заліза“, „Тайна старого роду“, „Людина з блакитною душею“ і „Тайна поштової скринки“.

¹⁾ „Насолода гріху“ „Помість“.

При перерібці літературних творів на фільми, в Польщі не звертають реалізатори ніколи уваги на провідну думку автора, тільки приміняють цілу фабулу до смаку пересічної публіки, що оглядатиме ці фільми. Кермуючися цею скандальною метою, накручено й одну з новіших фільмів, а це „На провесні“ Жеромського. Могутня ідея „скляних домів“, що в повісті зарисовується на першому пляні, в фільмі переведена дуже невміло і незручно, сходить на третій плян. За це любовна трагедія представлена дуже плястично. Сфальшовано й закінчення: в фільмі герой, молодий Барика над берегом Висли двигается духово в вірі в кращу будучність вітчизни, підчас коли в повісті, герой після наглядних доказів, що ідея скляних домів, цебто ідея цивілізації та добробуту, це мрія не до здійснення, ступає на чолі збідової товпи.

Фільмові польські зірки, це переважно театральний матеріал, що чужо чується в світлі „юпітерів“. Кілька кращих сил, як Станіслава Наперковска, Гелена Маковска, Станіслава Вінаверувна а тепер Soavore Gallone і Іро Сим перебувають за границею. В краю працюють доривочно: Ядвіга Смоларска, Марія Маліцка, Марія Модзелевска і Галіна Лабендзка.

З артистів Венгжин, К. Стемповскі (один сивавий а другий лисий—грали нещодавно ролі перших амантів!) Недармо сказав недавно один польський публіцист, що в польському фільмовому промислі провадиться політику спальні. Збишко Саван, Юрій Марр, Ярач і Вальтер.

Кінотеатрів в цілій Польщі (вчисляючи до того ще Східну Галичину і Волинь) було в 1923-ому році понад 800. В 1927-ім році вже тільки 500. На обниження числа кінотеатрів сприяли надмірна, бо 100 % - ві в магістратські податки. Тепер податок обнижено до 80 %.

причін магістрат переводить строгу контролю білетів.

Фільмова література дуже вбога. „Десята Муза“ Іжиковского, „Театр і кіно“ Єдліча, „Як писати сценарій“ В. Войтусяка, кілька жидівсько-фільмових повістей Бельмонта, ще кілька дрібних брошур.

Фільмова преса розбита на два борючі себе взаємно табори: З одної сторони „Kino dla wszystkich“ всесильний орган фільмової бранжі ¹⁾ з другої проча фільмова преса „Ekran i scena“ „Kitega“ „Kinoteatr“ „Rewja Filmowa і тижневі фільмові додатки щоденників: Głoss Prawdy і Ilustrowany-go Kurjera Codzienno-go.

Цікаве підложе боротьби. „Kino dla wszystkich“ як орган власників кінотеатрів і випозичалень поміщує стало прихильні рецензії навіть на найбільш безвартісні фільми. Прочі журнали в ім'я об'єктивної критики підняли боротьбу з всесильним органом бранжі.

Чи об'єктивна критика віднесе перемогу. Це річ ще не пересуджена. В руках „Кіна“ сильний атут — монополія знижок до всіх майже кінотеатрів в Польщі — магнет притягаючий передплатників.

* * *

Дешо краще від польського є зорганізований швейцарський фільмовий промисл, репрезентований одинокою, але сильною фільмовою робітнею „Helva“. Фільми продукуювані в краю це переважно актуальні знімки, зі зимових спортових змагань. З 1927-им роком приступила „Helva“ до продукції народних і патріотичних фільмів.

Фільмову пресу творять періодичні журнали „Revue Suisse de Cinema“ і „Cinema Journal Suisse“. Перший з них крутить фільми для Союзу Народів.

Румунські кінофабрики як „F. A. P.“ Romania - Film і Natjonal - Film обмежуються до продукування кількох образів річно.

Румунські зірки це переважно актори з Народнього Театру в Букарешті.

¹⁾ Власників кіно-фабрик, кіно-театрів і випозичалень фільмів.

Кінотеатрів в Румунії понад 700. Преса: Cinema - Rumien і Filmul.

Подібно як румунський, хромає і чеський промисл. Невеличкі капітали не дозволяють на масову продукцію потрібну до обслуги 2500 краєвих кінотеатрів. Фільмову пресу репрезентують: Чеське-Фільмове Справоздання і Чеський Фільмовий Світ. Минулого року відкрито в Празі фільмовий музей. Крім колекції фільмових апаратів є в ньому оригінальний одяг першої фільмової зірки, перші реклямові афіші та копія фільми Ліміє-рив: „Bebe a table“.

* * *

Грізним противником європейського фільмового промислу буде в недалекій будучині азійський промисл, який вже сьогодні поволи випирає американські та європейські фільми з Азії.

Світова війна розбудила в Китайців сильне почуття патріотизму та змагання до політичної і економічної незалежності. Під цю хвилину в Китаю працює 20 власних робітень. 70% кінотеатрів знаходиться в руках тубильців.

В неділі й свята, висвітлюється в школах і університетах для слухачів, наукові фільми, переважно з ділянки ботаніки і зоології.

Репертуар кінотеатрів, сьогодні переважно це американський.

Перешкодою для швидкого розвою продукції є брак артисток і артистів, бо театральні артисти, з огляду на свій специфічний спосіб гри не надаються на екран. Цікаве, що ролі жінок в фільмі грають жінки, а не перебрані муштини як це обов'язує в китайському театрі.

Милевими кроками на шляху розбудови власного фільмового промислу ступає й Японія. Вільність реалізованих фільмів це невдачне наслідування Америки. В Японців є ціла вже низка своїх „американських“ знаменитостей є там японські більберти, мікси, Чапліни, Фербенки, Пікфорди й інші.

Але поруч з одноманітною тріковою американщиною є в Японців і своє національне фільмове мистецтво.

Переважно це, незрозуміла для пересічного Європейця, самурайська геро-

їка, повна баталістичних епізодів. Національні картини висвітлюють в Японії в супроводі своєрідних звукових ефектів. Рівночасно з показом боротьби на екрані, відбувається боротьба й за екраном, де відповідно вишколені послугачі б'ються бамбусовими палицями.

Тріскіт палиць створює повну ілюзію боротьби. Буває нераз, що глядачі захоплені звуковими ефектами, переймаються войовничими настроями й починають битися між собою: найновіші досягнення сучасної техніки поруч з дикими інстинктами первісних людей! Для приїздного Європейця така картина видається шаманським біснуванням. Для людини, що знає добре Японію, та її звичай, це цілком природне явище.

В японському кінотеатрі є одна цікава особа, незнана в нас в Європі. Це живий товариш фільми—кінооповідач. На протязі цілої картини десь з темряви лунає його швидка мова. Заповідає фільми, знайомить публіку з акторами, переповідає зміст, тощо.

Японець зі своїм холонокровним характером і плястикою лица є вимріяним типом фільмового актора. Про це найкраще свідчить кар'єра артиста Сессіє Гаякова.¹⁾

Поволі, але систематично розвивається й індуський промисл. Крім численних приватних і пропагандових екранів існує в Індіїх 1000 постійних кінотеатрів. Сам Бомбай розпоряджає 30 кінотеатрами, кожний на 600 людей. Кінотеатри уряджені в індуському стилі, крім двох модерних, призначених для Європейців—саль.

Фільмова індуська продукція ступає ще старими шляхами. Всі фільми—сильно націоналістично характеру часто з релігійною домішкою. З цієї причини експорт наразі виключений. Фільмове запотребовання покриває всеціло Америка. Публіка домагається монументальних фільмів, комедій і гротески не цікавлять її.

III. Сілюєти екрану

Прийнялося загально мильне переконання, що успіх фільмових зірок, залежить

виключно від їх зовнішньої краси та акторського талану.

Без сумніву, що й обі ці прикмети є необхідні для фільмової кар'єри, але вони ще не рішають про успіх.

Про успіх або невдачу зірки, рішає перш за все (а деколи і тільки) сто міліонна маса людаї, що щоденно відвідує кінотеатральні салі. Маса не шукає в артистї краси, котрої імітацію сьогодні за часто стрічає. Товпа шукає оригінальності, індивідуальних прикмет, що виріжнює зірку понад окруження.

Фільмова кар'єра є повна всякого рода несподіванок. Сьогодні видвигає нікому невідомим людем на вершок слави тільки на це, щоб осліплених нею скинути завтра в сіре буденне життя. Химерною є доля. Про це найкраще знають люде екрану. Кілька літ тому назад, брови Францески Бертїні стягнулися жалісно на вид дитячого усміху Мері Пікфорд. Мері створила тип дитини зі золотим волоссям, що веде життя в солодкій атмосфері спокійної філософії і вкортці стала королевою американського екрану. Найшла десятки наслідниць: Мері Фільбін, Рут Тайлор, Ета Гавдаль, Констанція Тальмедж, а по части Ліліан і Дорота Гіш.

Вистарчило однак, щоб золотоволоса Мері заграла в двох фільмах ролі дозрілої жінки і товпа відвернулася від неї. Публіка призначена видіти її в ролях смотрика, не могла погодитися з тим, що це „розкішне дитя“ це вже трицятьлітня в друге замужна жінка.

Другий жіночий тип екрану це „вамп“¹⁾. Після американської рецепти артистка—вамп, мусить бути брюнеткою з котячими очима, повільними рухами буйним темпераментом, та змисловими устами. До плеяди вампів належить, Лія де Путті, Грета Гарбо, Ніта Нальді, Прісцилла Ден, Клявда Франс²⁾, Раквель Меллер, Люла Велез, Дольорез дель Ріо і Бріріда Гельм. Сьогодні найкраще ролі вампір а креує дівча з над синіх фйордів—Грета Гарбо.

В своїх ролях переображується вона в свою справжню постать. Стає сама собою. З напів закритих повік стріляють

¹⁾ Героя епохальної фільми „Я вбив“.

²⁾ Зла жінка - вампі. ²⁾ померла в 1928. р.

таємничі проміння, а кожний рух нагадує причаєного вужа. ■

Краса естетика, темперамент і поезія лучаться разом, щоб створити поцілунків Грети Гарбо Нема сумніву що в майбутнім конкурсах, так модних під цей час, за мистецтво поцілунка, Грета Гарбо буде одною з найбільш заслужених кандидаток до першої нагороди.

Грета Гарбо

Побіч вампів, в добі джезбенду, муринів — „фортансерів“ та рівноправности жінок, здобули право горожанства оплески публік, дівчурі в коротких суконках, шовкових панчішках, з обтягим волоссям та папіроскою в устах. Це „flapper“ тип сьогоднішніх дівчурів. — Найкращими і найбільш типовими з поміж них, це рудава Кляра Бав, Бебе Даніельс, Лілі Даміта, Лявра ля Плянте, Коллен Мур і Біллі Дов.

Четвертий жіночий тип екрану, це лагідна, весняна краса Діти Парльо, Сузи Вернон, Доллі Давіс, Камілі Горн і Агнес Естергазі. Цей тип є відтруктою для людського організму, затроєного драстичними та повними драматичного напняття, сценами еротичних фільмів.

Конечність впровадження до фільми, боротьби добра й зла, створила два мужеські типи: з одної сторони злі, т. з. чорні характери, з другої герої акції, оборонці, правди, добра etc. etc. Публіка не може собі уявити фільми, без цих двох засадничих типів. Нічого дивного, що артисти спеціалізуються у виконуванню поодиноких типів. Артистові, що грає

Кляра Бав

ролю злого характеру, ніколи режисер не дозволить грати другу роль і навпаки „герой“ мусить грати виключно ролі героїв.

Чорні характери, це улюблені ролі Вволеса Бері, Ноаха Веррі, Адольфа Менжу, Льва Коді, а почасти й Павла Вегенера та Льона Шанея.

Елегантних молодців, амантів популярно звуть в фільмовому світі „шейками“. *) Сьогодні після смерти Валентіна на чолі роду амантів стоять: Роман Новак, Джен Гільберт, Антоній Морено, Іван Мозжухін, Анджелльо Феррарі, Віллі

*) Від хвилини, коли король амантів, бл. п. Руді Валентіно заграв нагального шейка в фільмі „Син шейка“.

Фріч і Іван Петрович. Дещо далше від них стоять старші аманти. (не „перші любчики“.) Це Мільтон Сільс, Рональд Кольман, Жорж о' Бріен, Конрад Вайдт, Джон Корвуд, Гаррі Лідтке, Кліве Брок, Джон Беррімор і др

Джон Беррімор

Своєрідним американським фільмовим типом, є їзди в округлих великих капелюхах, широких шкіряних споднях, з невідлучним ляссом і кольтом в руках — ковбої, герої дикого Заходу. Їх безлична відвага і зручність здобули симпатію всіх кіноманів. Найкращими з поміж них є Віліям Гарт, Том Мікс, і Гут Гібзон.

В Європі герої сенсаційних фільмів, мають тільки двох кращих своїх представників — Гаррі Піля і Рікальда Альбертіні.

Є в фільмовому світі зірки, для котрих „дорабляється“ фільми, як Дуг Фербенк, уособлення мужеської краси, сили її бравури, Гльорія Сванзон, струнка артистка з негарними але екзотичними чертами лиця. Поля Неррі, Генні Портен, Ксенія Десні, Мі Муррай, Ріна де Лігоро, Еміль Яннінгс, Ліана Гейд, Микола Римський і др.

* * *

Поважне місце в ряді людей екрану займає група фільмових коміків. Комізм в загальному значінню полягає на контрастовому угрупованню творчих елементів, які в консеквенції дадуть нам образ zdeформованої і ірраціональної дійсности. В таких образах напняття думок або почувань видовжується до границь карикатури, викликаючи в цей спосіб смішність. Кіновий комізм полягає на впровадженню в рух і оптичному заакцентуванню саме тих психологічних контрастів, думок і почувань.

Є три роди фільмового комізму створені коміками Чапліном, Льюїдом і Кітоном.

Перший з них Чарлі Чаплін, це неперізна людина, з пірваними черевиками, знищеним мельником і палочкою в руках. Є він сьогодні королем фільмових коміків. Його нещасна, зрезигнована маска лиця, викликає щоденно в кінотеатральних саях гурагани безжурного сміху. Творчість його можна поділити на два періоди: в першому періоді дводієвих фарс, комізм Чапліна проявлявся в механічному уняттю акції. Шалені біги, скоки і т. п. — рештки вправи з цирку, де через кілька літ був блазном. В другому періоді творчості, будиться в Чапліні, бездушним механізмі, людина філософ. Він творить комізм авантюри, волоцюги-філософа. В тому періоді його комізм є більш інтелектуальний, тратить механічний характер і набирає правдивої життєвої краси. — Останні фільми Чапліна мають вже драму і психологічні конфлікти.

Милий, симпатичний, зручний виспорований „хлопець“ — Гарольд Льюїд, — створив тип соромливого субекта в рогових окулярах. Гра його — подібно як і других американських коміків, є бездушна, впроважуюча глядачів в подив тільки своїми шаленими і несподіваними тріками. „Комізм в його грі полягає на ірраціональному гальопі акції“.

Спокійний, ніколи не усміхнений, зрівноважений „слямазара“ — це Бастер Кітон. Його комедії, це сатира на життєву неміч. Слабуни — це ціль його комічних атаків. Відноситься вражіння, що

він сам колись був таким слабуном і на своїй власній шкірі зазнав усіх ударів життя. Лице Кітона — маска вічного смутку, є уособленням наївної вірності, що числиться з великими перешкодами, але не передбачує малих.

Гарольд Льюїс

Кітон на фільмі, стоїцький мученик, що з однаковою повагою приймає поцілунок і поличник від любки. Глядить він на світ добрими очима, що всіх розбрюкують. Робить вражіння великої дитини, яка бере життя надто серйозно. А коли всі довкола нього сміються, він самотній ні на хвилину не тратить своєї дитячої поваги. В цьому і специфічний посмак його комізму.

Четверта слава американських коміків, Гаррі Лянґдон, створив тип наївного позіставленого самому собі, дурака з вічно широко отвореними очима, котрі надармо стараються щось зрозуміти.

Європейська школа фільмових коміків, це бл. п. Макс Ліндер¹⁾ і два Данці, Пат і Паташон. Макс Ліндер в противен-

стві до ексцентричних видумок своїх американських товаришів створив цілком природний тип коміка. Легкий гумор без тини злоби, вроджена елеґанція, молодість, — не дивниця, та вкортці Ліндер зумів підбити серця цілої європейської публіки. Міг стати королем екрану, та на жаль скінчив самогубством в 1925-ім році.

Настрій сентименталізм Пата і Паташона викликає часто острі критики фільмових рецензентів, які трактують їх гру як блазнівський комізм. Становища критики досить на нашу думку мильне, бо характеристика та контраст фігур, це тільки тло. На цьому шабляновому тлі відбувається субтельна, культурна, не позбавлена деяких доз романтизму гра.¹⁾

Великою симпатією публіки тішається фільмові артисти-діти, що деколи своєю славою, притемнюють славу своїх старших товаришів.

Мудре, часом сумне, то знов веселе личко „чудесної дитини“ Джекі Кугена,

Д. Куген

здається є знане всім прихильникам фільми. Сьогодні він вже дорослий хлопчина

¹⁾ Наслідником Макса Ліндера в Америці — вправді досить нужденним — є тепер Рай Гріфіт.

¹⁾ Правдиве прізвище Пата — К. Шендстрем, Паташона — Г. Мадсен. Оба в життю як і на екрані, це два засадничо різні типи. В Пата переважає настрій поважний, дещо меланхолійний, Паташон — уособлення безжурності і оптимізму.

і мусів уступити місця своїм молодшим наслідникам. Досить великою популярністю тишилася давніше маленька дівчинка Бебі Педжі, що грала ролі „дозрілих жінок“. Недавно рівнож і вона покинула ряди фільмових артистів. Сьогодні фаворитами публіки є Бен Александер і дволітний Біг Бой.

Америка числиться поважно з дітьми, як глядачами. В Голлівуд існує витвірня, що продукує фільми тільки з дитячими артистами. Акторська дружина, що називається „Нашою бандою“ складається з 6-ох веселих хлопців (в тім і одно муриня) та одного гарного дівчати — русавки.
(Дальше буде)

ВСЯЧИНА

Монографії до філософії „щастя“

А саме їх перший том „випустив“ недавно якийсь божевільний більшовик на ім'я Др. А. Зайдель. Сей варіант „вигорячкував“ у своїм „творі“ такі речення: „Абсолютна правда це безглузде верзіння; свободня воля це легенда, і я проголошую для себе свободу гонів змислових; справедливість, це одно зі слівців, котрі ненавиджу; основною помилкою є вірити, що рогина — це клітина громадянства; проч до всіх лих із страхіттям примусового подружжя“ і т. п.

Твердо віримо, що цей нещасливий автор є останній, що показує шлях до щастя. Як довго держава совітська дозволяє на друкування й поширювання таких еляборатів, так довго не знайде вона поважання навіть у найбільш прихильних їй людей.

Чоловік в Америці

Здається, що маємо до діла вже з цілим рядом безперечних знахідок із Північної Америки, котрі потверджують існування людини в Америці вже в ледняковій (ділювіальній) добі. В місцевості Фредерік в Оклагомі, над Льюїс Вольф Крік у Тексасі й в Ратоні в Новім Мексико знайдено камені знаряди з останками ділювіальних звірят у неушкоджених покладах. Колиж отже властиво примандрував чоловік до Північної Америки?

Малпачі теоретики

Москаль Вороноф удержує в своїм замку на Рівері малпачу ферму. На тій фермі „зробив“ недавно московський уче-

ний Івановф дослід з одною малпою, котру він штучно запліднив чоловічим насінням. Про „успіх“ дослідів дозволено розповісти самому Вороновому:

„Три місяці не появлялися періодичні кривавлення. Безперечний доказ (!), що вона заваготіла. (Здається нам, що через „досвідні“ маніпуляції звіря занедужало). На четвертий місяць найшли ми її відтак одного ранку в її клітці в формальній купелі крові. Дуже правдоподібно (!), що вона абортувала. Цього одначе не зуміли ми з певністю ствердити, бо ми не найшли жадних останків плоду.“

Такі „буйди на ресорах“ розтрублює жидівська, ліберальна й соціалістична преса й вихвалює це як наукові „лицарські подвиги“. Як відомо, Вороноф перещіплював в цілях відмолоджування також і малпачі яєчка на людей. Ті справи виявились не тільки як безвартісні, але й шкідливі для людського організму. Не було ні одного випадку, щоб малпаче сім'я виросло в людським тілі. На ділі, оця безшабашність таких „науковців“ — це ніщо инше тільки содомія (в модерній формі), що свого часу стягнула кару Божу на Содому і Гомору. І нехай ніхто не вірить, щоб такі вибрики перверзійної „науки“, хоч на йоту причинялися для пізнання правди.

Гніздо ос

Найдено в осені м. р. в одній хаті в с. Бізав у Німеччині, в деревляній стіні поміж двома бальками. Гніздо було розмірів 70×45×20 см, мало багато жителів й меду. Найдивніше те, що поміж тими осами найспокійніше походжало собі кілька пчіл.

Монарх

В нашій Батьківщині ще дуже поширений погляд, мовляв, англійське королівство це тільки „декорація“, що король, це лялька без найменшого політичного значіння. Такі погляди ширять у нас не тільки ліві, як головні наші праві і то не раз на правду дуже праві, що признаються в своїх симпатіях для ідеї монархізму. Чи не думають вони випадком такими аргументами воювати в обороні монархізму?

Останні події насувають під тим оглядом багато рефлексій. Як нпр. бути тому, що Едвард VII. міг бути одночасно міністром свого власного кабінету або що цілий англійський нарід і взагалі всі приналежні до британської імперії виявляли тяжко недужому королеві Юрієві свої найсердечніші вислови співчуття? Як пояснити це, що наслідник престолу вибирається на дуже утяжливі поїздки по домініях, або що йому, принцові Уелса, доручається відвідувати безробітних і голодуючих гірників в промислових округах Durham і Northumberland. Чи це лише пусті жести?

Читайте зворушливі вірші, присвячені недужому королеві, які печатав найповажніший англійський часопис „Times“! Автори цих віршів не тільки мешканці Англії, але в багатьох випадках походять вони з найдалших заморських закутин величезної британської імперії. Погляньте на світліни тих незлічимих рядів народу, що вистояють перед решіткою Бекінгемської королівської палати, щоби вчитати бюлетень лікарський про стан здоровля монарха. Вчитайтеся в черти розрадуваних облич нещасних злидарів з Durham-у: королівський принц бродить разом з ними в глибокім снігу, він машрує від села до села, відвідує найбідніші хатини, щоби через те стягнути на себе підозріння власників копалень... в соціалізмі.

І що більше: Бернард Шов, цей славнозвісний кепкун з усіх авторитетів, так відповідає на питання, що би він робив,

коли б був королем: „Я зрікся б престолу — і давби себе вибрати до парламенту. Очевидно, що уряд (значить королівський) скоро пізнав би, який я розумний хлопака, і по двох роках настановлено б мене премієром міністрів“.

Оцей підхлібний для короля жартівливий висказ Бернарда Шова потверджують й інші найвизначніші мужі Англії. Всі ті факти, докази поважання й одушевлення треба зібрати разом, щоби бодай приблизно виробити собі правдивий образ сеї монархії, котра сильніше чим яка небудь коґініться серед четвертини цілого громадянства земської кулі. Се справдішній клясократичний монарх, господар землі перший слуга своїх підданих!

Вправді, просторінь, у котрій конституційний король свобідно може обертатися, є дуже вузька; зате яке важливе значіння його в цих грядицях! В клясичнім краю громадянської свободи кожний диктаторський жест викликав би найбільший спротив. Король не „панує“, але він є першим джентльменом у краю, і взірцем такту й благородної дискреції. Юрій V був першим монархом, котрий подав премієрови Лейбур-партії (партії праці) руку до поцілування. І йому ще більше як Мекдонелдові треба завдячувати, що поняття „Англія—республіка“ не міститься і поміститися не може в головах робітників.

Вкінці англійський король се нині живучий символ єдності нації, котрі творять британську імперію. І тому тут річ про щось далеко більше як старомодні „декорації“, тут монарх є вдійности „точкою над і“ як каже Гегель, то значить він суттєво необхідний.

Таке поняття монархізму, опертого на клясократичній основі,—взірцем якраз Англія—а саме поняття української клясократичної трудової монархії—гетьманату—дав у своєму творі „Листи до братів хліборобів“ — Вячеслав Липинський.

Ол. Дністровський

ТИРАНІЯ РІВНОСТІ

Під таким заголовком читаємо в кравківським „Часі“ з 31. III. ц. р. замітку-статтю Льва Оберлендера, яку тут подаємо в дослівнім перекладі:

З робітниками заклочується нині збірні умови за посередництвом професійних союзів; найліпший і найгірший, найбільш працюючий і найбільш лінивий робітник одержує працю на таких самих умовах. В державній службі авансують урядники стисло по старшині. Прогресія в податковім законодавстві прямує до вирівнювання маєтків і доходів.

Право виборче для всіх однакове. В нинішніх обставинах голос дівки від коров і професора університету — рівно рівно важний. Позатим усьо організуємо в союзи; до союзу драматичних артистів належать нарівні найвизначніші актори з найменш замітними. Так само є зі союзами письменників, мистців, журналістів і т. д.

Так є не тільки в Польщі. В цілій Європі живемо під знаком нівеляції; на зразок Америки почали ми стандаризувати ¹⁾ товари, але разом з товарами стандаризуємо й людей.

Щораз сильніше затрачує одиниця свою індивідуальність, щораз більше стає частиною союзу, до якого належить, щораз менше значить індивідуальна ініціатива, а всі домагання людські тільки тоді мають послух, коли зголошує їх союз, організація і т. п.

Від хвилі, коли французька революція кинула клич „egalité“ (рівність), ніколи ще може та рівність не була так сильно впроваджувана в життя, як тепер. Чим отже витолкувати, що рівночасно переживаємо добу кризи парламентаризму, зневіри в демократію й туги за диктатурою?

Бо революція французька, проголошуючи клич рівності, ломала рівночасно

пута цехів й організацій, голосила цілковиту свободу вільної конкуренції, яка є найсильнішою запорукою свобідного розвитку індивідуальности. А нині по війні ми пересякли духом мілітарної організації навіть в усіх проявах державного життя. Давні війни викликували культ героїв, нинішня технічна війна, позбавлена романтики, сотворила „культ незнаного вояка“, представника могутности безіменної маси і сей культ маси, а легковаження індивідуальности полишилися нам сьогодні як спадок війни. Тут є жерело недуги всіх європейських парламентів. Бо парламент не може (не повинен) бути нічим иншим, тільки місцем, де стираються визначні індивідуальности. Нічого не допоможуть гарні теорії про заступство інтересів, колиб удалося зложити парламент, до котрого кожна професія висилалаб одного представника, то ми малиб карикатуру парламенту, правдиву вежу вавилонську, де ніхто нікого не розумів би, а всі всіх нудилиб ²⁾ Але про сучасні парламенти не можна навіть сказати, щоб вони були сотворені після систему заступства інтересів. Вже радше в куряльнім системі можна добачувати заступство інтересів. В парламентах вибраних на підставі загального голосування посол репрезентує в теорії „цілий нарід“, а в практиці — свою партію.

Систем ліст партійних є рівнож способом посвячення індивідуальности на річ організації. Нічого дивного, що в рамах організації більшість складена з пересічностей хоче бути репрезентована через тих, котрі ту пересічність найліпше розуміють, котрі думають її категоріями і говорять мовою для неї зрозумілою. Але рівночасно виборці перестають цінити того, котрого вибрани; він тільки припадає до вибранець маси, представник усіх її прикмет і хиб. Завтра

¹⁾ Походить від англ. слова „Standard“ (чит. „Стандард“), котре значить тільки, що нормально-взірцевий, як прикметник, а як іменник: міра, монетна стопа, якісний зміст. Стандард of life (лайф) життєва стопа.

²⁾ Се твердження вимагає деяких застережень, бо всеж таки лучше мати до діла навіть з пересічним шевцем, котрий знає бодай шевство, ніж з демагогом, який про все буде говорити, а нічого не знає. — Ред.

може ним бути хто небудь інший. Для того ніхто не шанує парламенту й ніхто насправду не цікавиться його нарадами.

Треба бути сліпим, щоб не бачити, що допроваджуємо до абсурду клич рівності, відступаємо назад до діла зліквідованого вже французькою революцією, а саме до середньовічної цехової організації, до станової держави.³⁾ Та рівночасно найревніші прихильники клича рівності, оборонці загального голосування, збірних умов і всякої іншої нівеляції, бажають уратувати парламентаризм. Тимчасом парламент XIX ст. виріс з підлога вільної конкуренції і боротьби еліти громадянства з абсолютизмом уряду. В державі, що прямує до етатизму, є щораз більше людей, безпосередно або посередно залежних від уряду. Етатизм, що здержує приватну ініціативу, се також могутній чинник нівеляції.

В добі культу маси й культу збірної волі — парламент не може вдержатися. Незнані вояки всеж таки мали своїх вождів і сліпо слухали приказів начального вождя. І маса незнаних виборців починає оглядатися за вождом понад головами своїх представників (послів). Вона хоче мати вождя, котрий не слухає її (себто маси) приказів і інструкцій, але котрий вказував би їй дорогу. В той спосіб зродився проблем диктатури майже в усіх європейських державах.

В перших рядах прихильників диктатури машерує в усіх краях — молодь. Перед війною, в добі панування абсолютизму й нерівності, молодь ішла в перших рядах борців за волю й рівність. Та коли нині тиранія рівності

давить кожну визначнішу індивідуальність, — в Італії пішла молодь під прапори фашизму, у Франції і Німеччині під стяги монархістів, щоб боротися за зміну устрою.

Кого не дивують сивоволосі соціалісти й комуністи, того не повинні чудувати молоді консерватисти. — впрочім хибно булоб говорити сьогодні про „консерватизм“ молоді. Нині консерваторами стали соціалісти, котрі боронять своїх „соціальних здобутків“, хлопські радикали, котрі боронять аграрного законодавства, але ніколи молодь, що бажає проломати існуючий систем нівеляції.

З ідеалом нівеляції та рівності талантів і мірнот — ніколи ніяка молодь не погодиться. Попри різні причини, що заінтересовують у більшій мірі нинішню молодь спортом, є та, що спорт отвирає шлях до рекорду, дає можливість вибитися сильнішому супроти слабшого. Богато „поступових вчителів“ поборює систем шкільних свідоцтв, мовляв, це спричинює зріст амбіції й надмірне суперництво — але не противляться спортові, що ту саму амбіцію і ривалізацію череносить з інтелектуальної ділянки на фізичну. Молодь вміє завсіди знайти собі як не ту, то іншу форму суперництва.

Ніхто не вміє передбачити, куди йдемо, але всі бачимо, що переживаємо кризу новітнього устрою. Який би не був вихід з цієї кризи, мені здається що вона буде спробою зірвання з системою рівності, що вяже рівночасно вільну конкуренцію. Думаю, що кризь проминаючу добу повоєнного культу маси, якого висловом була неограничена соймократія (у нас „вичування“ — прим. Ред.), і кризь добу реакції проти цього систему — добу диктатур — йдемо назустріч визволенню індивідуальності.

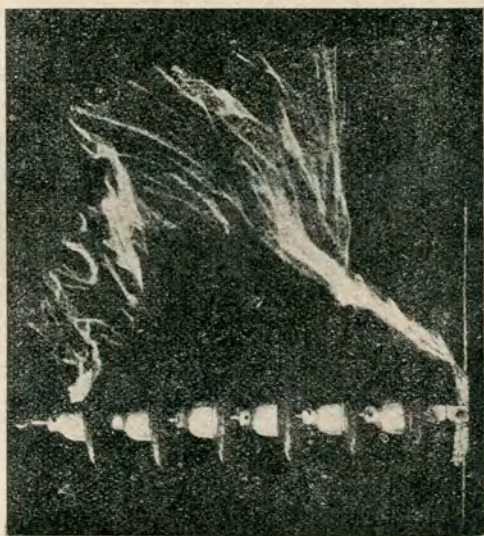
³⁾ На нашу думку автор не доцінює добрих сторін цехових і станових організацій.
Ред.

З ПРИРОДИ Й ТЕХНІКИ

Електричні „фантоми“

Читачі знають уже напевно на основі елементарних відомостей з фізики, що при більших електричних видахуваннях появляються феномени, які дуже нагадують явища матеріалізаційні при спробах медіюмістичних. В останніх часах завважено найрізніші матеріалізаційні явища електричної енергії в багатьох досвідних лябораторіях, де мається до розпорядимости струю електричну нераз казочної напруги, що доходить до одного міліона вольтів. І так м. и. шеф електротехнічної досвідної лябораторії в Фрайбергу в Ні-

меччині довершив при викликуванні штучної лискавки цікавого відкриття. Між обома бігунами апарату, між котрими провивалася своїм синявим світлом штучна лискавка, появила безпосередно перед видахуванням якась імлиста з'ява, що поступенно почала прибирати форму й величину людської голови. Ця з'ява дуже нагадувала загадочне медіальне явище „матеріалізаційного феномену“. По кількох хвилинах вона зникла цілком безслідно мов зматеріалізовані личини, що розвиваються по скінченню окультистичних сеансів. Повторення досліду не дало ви-

сліду: цим разом вдарила штучна лискавка відразу, не створюючи „фантому“. Щойно по кількох днях, коли фрайберзький дослідник зачислив цілу цю з'яву на рахунок якоїсь містерії зглядно оптичної злуди — повторилося знова це явище. Мряковинний фантом і тепер розвіявся по кількох хвилинах. Очевидно, що це відкриття викликало велике зацікавлення в науковім світі. Робляться численні досвіди і ставиться питання, чи на цей дороззі не дійде наука до розв'язки загадки „матеріалізації“.

На нашім образку даємо світлинку електричного „фантому“ при ланцюгу ізоляторів. Світлинку виконану в дослідній лябораторії в Фрайберзі. Напруга електричної стрі при цім досвіді виносила майже 1 міліон вольтів.

Чи же не нагадує оцей електричний фантом при ланцюгу ізоляторів — появи „духів“....

Великанські мутняк чорнилець

(Sepia off, der Tintenfisch), але вже неживий, був викинений недавно морською хвилею в дронгтаймськім фйорді в Данії. Його хватні (рамена) були довгі майже на 5 метрів. Дотепер учені не уявляли собі, щоби мутняк доходив до такої величини. (Верхратський подає в своїй „Зоології, що тіло мутняка є на 20 — 30 цм. довге).

Відомости про дерева — великани

яких останки мав найти оден американський геолог в місцевости Гарнен у статті Орегон, видаються дуже неймовірні. Як звичайно „американські“ вчені й газети передають і у тім випадку „куті меду“ як каже Марко Вовчок. Стовбурі дерев о обемі 192 метрів (!) і висоти 500 метрів (!) це очевидно неможливість. Одна з попередних експедицій, котра найшла ці загадочні окаменілости (петрефакти) уважала їх за вулканічні творива і здається..., що в своїй догадці не помилялася.

БІБЛІОГРАФІЯ

Др. Осип Назарук. **Гр. - католицька Церква і українська ліберальна інтелігенція**. Загальний огляд сучасної української кирині на церковній області в краю і на еміграції. Львів, 1929. Накладом „Правди“. Ст 148. 8°. Ціна 3 зол.; з по- руч. Пересилкою 3.75 зол.

Містимо цю надіслану нам коротеньку оцінку пера визначного українського вченого й історика на полеміку дра Назарука з тим, що докладніше обговорення цієї праці подамо в од- ному з чергових чесел нашого журналу

Редакція.

Книжка отся написана з приводу брошури п. з. „В ім'я правди“, котру про- ти свого Епископа і проти Римської Кон- гретації для Східної Церкви написав і видав гімн. учитель Роман Гамчикевич у Перемишлі підчас недавньої сумної па- м'яті антицерковної компанії перемись- кого гуртка інтелігентів.

В книжці, др. О. Назарук передов- сім розглядає подрібно згадану вище брошуру: уступ за уступом, речення за

реченням, слово за словом і виказує пов- ну її безпідставність. Наче важким мо- лотом бе по кождім майже її слові. І з бро- шури летить тільки порошок, сиплється тільки січка.

Брошура п. Гамчикевича се тільки одна цвітка нашого руїництва. Тому др. Н. в своїй книжці малює також ґрунт на яким цвітка ся виросла і зацвила. Він дає загальний огляд сучасної україн- ської кирині на церковній області в краю і на еміграції. Читаючи отсей огляд, так і брешуть у вухах читача історичні слова візантійського письменника про наших прадідів: *ἀναρχοὶ καὶ ἡμισέλλοι* — не терплять сваряться між собою...

Книжка дра О. Назарука — полеміка. Але полеміка річева поважна. Вона є по- лемічним т в о р о м, твором — зразковим.

І ще є чимсь книжка дра Н.: Істо- ричним документом нашої анархії і руїництва — отсеї вічної трагедії на- шої нещасної землі. **К.**

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Бучач, дня 13/III-1929 р.

Високоповажаний

Пане Редакторе !

„В ч. 2. поваж. журналу „Поступ“, за місяць лютий ц. р. в споминах п. Бориса Монкевича п.н. „Бій під Крутами“, при описанню цієї великої історичної ваги події, — між иншим згадується про безславний вчинок Командіра Київського Студентського Курія сотника Тимченка, — котрий в найкритичніший момент описаного бою, — втік зі своїм штабом з фронту під Крутами, залишаючи на явну смерть свій курінь, який складався з цвіту Української Молоді, — нашого Студентства, і який, як відомо, зістав майже до ноги знищений розюшеними московськими бандами. — Цілком зрозуміле, що вся відповідальність за трагічні наслідки цього фатального бою і за славну смерть його незабутніх Лицарів, — цілковито паде на їх безславного Командіра сотника Тимченка, вкрившого своє ім'я, на віки - вічні ганьбою і тому заслужено наплямова- ного п. Б. Монкевичем в його споминах.

На жаль п. Монкевич, подаючи до загального відома так важливі історичні факти, — чомусь не схотів потрудитися подати при цьому рівнож ім'я згаданого сот- ника Тимченка. Наслідком так легковажного маніпулювання історичними фактами з боку п. Б. Монкевича, — був цілий ряд дуже прикрих для мене непорозумінь, кидаючих незаслужену тінь на моє добре ім'я і на мою військову честь. Отже, во ім'я правди, подаю цю дорогою до загального відома, що я, сотник Олександр Тимченко, —

ніколи командіром Київського Студентського Курія не був і участі в бою під Крутами на чолі цього славного Курія, — на жаль не брав. В часі згаданих боїв, боронив Київ, яко старшина Вільного Козацтва, находячись в розпорядженні Коменданта Генер. Секрет. Військових Справ п. Дмитра Ровінського.

Аби виключити можливість дальших непорозумінь, — прошу п. Монкевича, аби зволив подати в наступному числі поваж. журналу „Поступ“, — докладне імення згаданого сотника Тимченка.

Дивує мене, що п. Монкевич забув про існування ще другого сотника Тимченка, — бож служив разом зі мною в 1-й Кулеметній Дивізії Української Армії, — під командою Генерала Бурківського, якого він був персональним адютантом.

З правдивим поважанням

Сотник *Олександр Тимченко.*

Надіслані книжки й журнали

А. Антонюк: Мала Нелі. Оповідання про коротке та повне побожності життя малої ірландської дівчинки. „Добра Книжка“ 100 випуск. 16^о стр. 64. Львів 1929.

Ю. Шкрумеляк: Чета крилатих.

Др. О. Назарук: Гр.-католицька Церква і українська ліберальна інтелігенція. Львів 1929. Накладом „Правди“ стр. 148, 8^о.

Дмитро Николишин: Самсон, Коломия 1928 стр. 120, 16^о з передморою І. Гаврилюка й портретом автора. Видання Спілки „Дружність“.

У. Кравченко: На новий шлях, поезії, друге видання. Коломия 1928. Накладом „Загальної Книгозбірні“. стр. 143. 16^о.

Денис Березовський: Згідлива самейка... Сучасна картина з трьох діях. Коломия 1928. Накладом В-тва „Рекорд“ стр. 78. 16^о.

Др. мед. Роман Годзький: Протіалькогольний плебісцит. Львів 1929. стр. 15. 16^о. Накладом редакції „Ми Молоді“. (Бібліотека „Ми Молоді“ ч. 5).

Др. Т. Г. Масарик: Про етику й алькоголізм. За дозволом автора переклав із чеської мови М. Чайковський. Рогатин 1929. стр. 33. 16^о. Накладом „Союзу протіалькогольних Гуртків Молоді“. (Бібліотека „Ми Молоді“ ч. 6).

Літературно-Науковий Вістник: Книжка II за лютий, книжка III за березень, IV за квітень 1929. Львів.

Бюлетень Державного Видавництва України. ч. 2 і 3 за лютий і березень 1929 р. Харків.

Журнал Українських Студентських братніх корпорацій. „**Чорноморе**“. ч. 25 за січень-лютий 1929.

Відблиски Думки: Том I. Редагує й переносить літературний гурток „Думка“. Париж, студень 1928.

Тризуб, тижневик, ч. 10, 11, 12. 1929. Париж.

Bulletin de Methode, № 5 Fevrier 1929.

Бюлетень Гетьманської Управи ч. 2. Березень 1929. Зміст: 24. XII 1648-24. XII. 1928, Наказ Центральній Управі Обєднаних Хліборобських Організацій **Н. Кочубей:** До питання організації сучасної класократичної організації (з колірною схемою різних державних форм). **М. Базілевський:** Можливости організації хліборобського класу. **О Бать:** До політичної характеристики місцевої влади в СРРС.. **В. Залозецький:** Про візантійське питання, З листування Гетьманської Управи. З минулого. Від Гетьманської Управи. Ціна 1 зол.

Можна замовляти через Редакцію „Поступу“.

Світ дитини, ч. 1. і 2. Львів 1929.

La Juno Batalanto, organo de la Internacia Katolika Junularo kaj Paco Movado Köln, Aprilo 1929.

Культура, ч. 1 (56) Січень 1929.

Проти Хвилі. ч. 2 (лютий) і ч. 3. (березень) 1929.

ЩЕ З 1921. РОКУ ВИХОДИТЬ ЖУРНАЛ

П—О—С—Т—У—П

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЯК ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК В ОБЕМІ 2—3 АРКУШІВ ДРУКУ

Містить: багатий відділ красного письменства оригінального й перекладного — статті з ділянки письменства, політики, релігії, соціології й и. наук — бібліографію, місячну хроніку, літературні замітки й анекдоти.

Стоїть на становищі державницької ідеології; редагований у християнським дусі.

Участь у „Поступі“ за 1928 р. брали: Андрусяк Микола, Аненко Іван, Бать Олекса, Гладилевич Іван Конст., Заїкин Вячеслав, Залозецький Др Володимир, Зубик Роман, Крип'якевич Др Іван, Липинський Вячеслав, Лімниченко Василь, Лоський Др Ігор, Лужницький Др Григорій, Меріям, Монкевич Борис, Монтрезор Адам, Мох Микола, Назарук Др Осип, Нигрицький Л., Пасіка Микола, Петрійчук Орест, Саварин Денис, Фірак Михайло, Чесина Святополк, Шостаківський Петро та інші.

У 1929. році зайшли у техніці видавання „Поступу“ деякі зміни. І так: замість виходити що два місяці подвійною книжкою на 4—6 аркушів друку, „Поступ“ виходить сього року що місяця (біля 20-го числа) в обемі 2—3 аркушів друку. Замість грубого паперу друкується на кращім (але тоньшій) ілюстраційнім. Хоч через тонкість паперу здаватиметься число тоньшим, то таким воно в дійсності що до змістовності не є; навпаки, через розширення колюмни складу кожне число дістає около 20,000 букв більше, тобто — рахуючи на обем у змісті — 5 сторінок більше вмістимости (або річно 50—64 сторінки більше). — „Поступ“ час від часу має теж в тексті ілюстрації. До кожного числа долучена одна гарна світлина (в 1929. р. „з видів українського Львова“).

Передплата не підвищена: річно коштує „Поступ“ 10 зол., — піврічно 5 зол., поодинокі число коштує 1 зол. 20 гр.

Для закордону річно 1.50 доляра.

Гроші в краю просимо слати блянкетом Почтової Каси Ощадности в Кракові на імя „Константин Гладилевич—Львів—ч. 408,908“, а не иншими чеками.

Замовлення адресувати:

Адміністрація „Поступу“ — Львів, ул. Кльонзвича 8/II.—Телеф. — 48.

Просимо памятати: розвиток журналу — це скількість і точність його передплатників!

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Ю. Кміт: Пекло — А. Вартовий: Сліди — А. Курдидик: Остання стежа — Святий Чернець — Маки. — Б. Монкевич: Лицар незломний — Ц. Фляйшлен: Колишіть мене — Б. Шостаківський: Що писати? — Меріам: Липень — Др. К. Чехович: Католицька філософія — Др. М. Гнатюшак: Ренесанс Шевченківської романтики — І. Гладилевич: Польський католицький академічний рух — На Соловецьких островах — Др. П. Ковалів: Господарська відбудова — Я. Боженський: Срібні тіні — І. Аненко: Появи „духів“ — Зі світа — В Польщі — З природи і техніки — Літературні замітки — Бібліографія — Ліви між собою

ЧЕРВЕНЬ — ЛИПЕНЬ

Від Редакції

З технічних причин, від нас зовсім незалежних, це число сильно спізнилося, тому появляється в подвійному об'ємі. Через опізнення багато матеріалу, на жаль актуального, ми не змогли в ньому помістити. Чергове число, яке появиться рівнож в подвійному об'ємі щойно по вакаціях, в перших днях вересня, міститиме:

Вірші Б. Гомзина, О. Петрійчука та „Загу про Фрітйова“ в переспіві Ю. Шкрумеляка

Оповідання Ю. Кміта, Б. Північного й ин.

Статті:

Др. В. Безушко: Англійці про Лесінга

Он, Дністровський: Хліборобська класова організація

Л. Нигрицький: Розкладовий елемент сучасної літератури.

Др. Д. Оляничин: Франко як історик

Наших теперішніх співробітників і прихильників просимо не відмовити нам і надалі своєї цінної помочи й поради та приєднувати нам нових дописувачів.

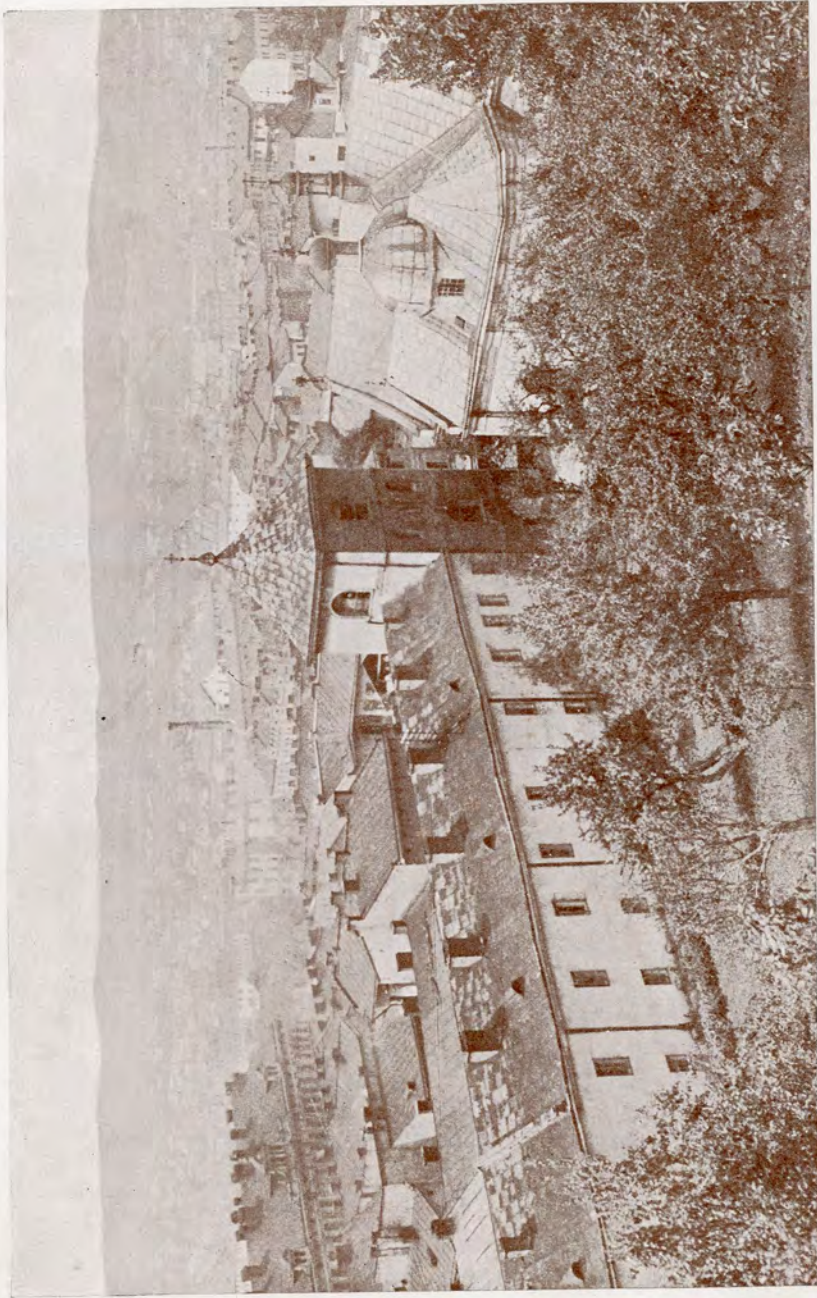
Рукописи просимо писати чітко на одній сторінці (по можливості на машині) й надсилати на адресу редакції

ЛВВВ, ул. КЛЮНОВИЧА Ч. 8/II, телефон 4-48.

Неприняті рукописи звертається за зворотом порта.

30429/9
167.

Св. Онуфреївська церква й монастир ОО. Василян
у Львові

„Поступ“ 6, 29.

Юрій Кміт

ПЕКЛО

Ірені М. приснилося пекло, як влучний причинок до великих турбот задля господарських пригод і утрат.

Була в ньому; бачила його. Оповідючи знайомим, говорила:

„Не беруся описувати — згадаю про дещо.

Широке, просторе, цвинтарне поле. Похиляються берези, шумлять явори, смереки. Стоять пам'ятники. Походжаю між могилами. Журні думки пригнітають душу. Оглядаюся, мов би шукала чого. Незнані для мене місця. Сонце над самим заходом, кидає останні проміння, наче останкові прощання. Зупиняюся перед мармурним обеліском, на якому вилискуються золоті рядки, під ними 1848 рік; наближуюся, щоби відчитати:

„На могилі стоїть явір,
Над явором ворон краче;
Влизь могили любця ходить,
Важко тужить, сумно плаче...
Ой закує завулейка —
Все проснеться, усміхнеться,
Тільки моя тут нічейка
Не розійдешь, не минеться...
Чорна хмара все закрила —
Все закрила, полонила
І мою долю загубила...“

Відчитала двічі, а за третім разом без себе стала...

Коли прочунала, демони з огняними крилами женуть мене темними лісами. Горю йде шумна буря. Всюди чорна ніч, ані місяця, ані зір. Тільки світла, що кидають полум'яні крила, а ці рефлекси жахають ще більше. Сніжно-дождева зимиця доскулює сугубам.

Куди не повернуся, чую крикливі, стогінні зборища, хоч їх не бачу, де одні одним докоряють, одні одних грубо мають, що батьківщина розграблена, зруйнована

й поневолена... Розходиться брязкіт шаблук, лускотять удари, що спадають з рук фурий... „Ви могли перемогу мати — за цеж будете отак вічно конати... Що Гектор промовляв, які вчинки звершав, коли перед зрадою став. „Не докаже цього присуд, якеб кожний по всі віки споминав“... Ха-ха-ха! Хуртовинна метільня, а в них говорільня“...

Втомлена, голодна, знуждована, посуваюся незнаними шляхами. Дика, непривітня темнота не кінчається. Зойки сверлюють ухо. Як довго тріває ця погоня — не відаю. Затратився хід гадок...

Видиться, що я вже на окрайці ліса. Може тут розвидниться...

Шумлять, клекотять, переливаються бурхливі бистрої ріки. Здалека доходять розпучливі голоси. Стою над водою, вдивляюся, а вода заливає все. Тут товпляться окутані постаті. Плач, очайдушні заклони роздирають нічні простори. Одним шляхом, вигнутим мостом, мандрує громада засланих. На цій дорозі тупоти, стукоти, змішані з пригнітаючим, осоружним вереском... „Ви вдавали що працювали, а за своїми тіннями гнали... Юрбам, масам схлібляли, до вершин їх не спрямляли... Ваше життя жадна поема, лише недоладностей схема...“ Вода повениться, пиниться, булькотить грізно й сердито, а нещасні вються, корчаться, підскакують у гору, видно, що безмежній біль, важкий зануд вялить і палить серце... „Самі найвище змарнували й цю безліч над стромами позоставляли... Жили ви і вмірали при затісненій межі, тож рвати вам будуть нутро ненаситні змії — вужі“... В мені заломлюється все, не можу віддихати. Нараз прорізують простори рясні блискавиці, осві-

чують предовгі, чорні мури з відчиненою темною брамою, а в цих саявах мигтять суворі написи: „Прощай світе! Тут ніяке ество весняним леготом неогріте!“

Літають страхітні світла, ще раз унагляднюють нещасливцям невмолимий засуд, невихіснвані царини, змальовують пустелю й пропадають на жаклих, лискух стінах..

Нуждаються, обмірковують неудачу, розважають перші ступні, нарікають, що немає народження...

Не витримала, скрикнула несамовито, впала на жаркий, міцно розпалений міст...

Проснулася аж за темною брамою. Передомною ледяне море, над яким у одному місці кружляють густі, бовдурні мраки; в інших ділянках гуляють шалені вихри, мете дика метільниця, що засипає, затрачує всякий слід. Тудою пересуваються з глухими зітханнями, острашними судорогами юрби нагих засланців, як мужчин, так і жінок. Не треба вглядати в глиб їх, уся велич терпіння, трагічна гроза вкрила обличчя... Бажали підійти до святих огнів, але не довелось, тож спадали на дно, шукали в будь-чому ошоломлення...

Хуртовинні хвилі кидають ними, як клубятами, поведуть сумним зором навкруг, мов би долітала до них солодка, чарівна мелодія, а тут ударяють снігові стовпи й беруть у закрутній, хаотинній танець... Видиться, що метільні бовдури та розсатанілі вихри розсиплять усе в порошок, куди посягнуть...

Криниця. Над нею жінки, що їх ключий пояс гніте, збираються черпати воду решетом... А метільниця мете й ранить безмилосердно обличчя своєю гостротою... „Вони серце серцем убивали, найтайніші тайни нутра відслоняли й розпучні розстання зготовляли...“ Свист, рев, лускіт несуть по всіх кінцях, по всіх закутинах невідвернену загрозу...

Стежу, догоняю й перед ними приклякаю... Чи стихилося, чи ні—не знаю. Близь мене розсновується невиспівана пісня горя...

„На пожарищах я й не вгасає вогонь...

День і ніч одно повторяють — одні мелодії наспівують...

Раз-у-раз ворущаться великі чуття — оглянуса, а життя йде без пуття...

Туга не відіграла своєї дії, не довила свого кінця, всюди ходить, сльози ронить і не наближується до кінця...”

„Схвильована я до краю — не знати вже мені благодатностей раю...” розійшовсь по темнявах чийсь голос.

„Усе буденнота й блуканка біля роздорож — зборонено ввійти в двитучі гаї рож...”

Скрилися першої стрічі могутні стихії, що землю золотом прибірають і давні сні оживляють, що розпирснені порушення в найвитонченіші акорди єднають...”

Лину за цією редитацією, хочу приглянутися авторові, що ще не поселенка цього жакливого царства, що забрила тут припадково, як і я.

Напружую зір і наслухую дальших проголошувань...

Майнуло знайоме обличчя й пропало...

„Що з заходів, клопотливих днів, коли серцю полекші не дається, коли воно в судорогах вється...”

Радощів не мала й не маю, тільки невмовкаючим орканом глибину сповняю...

Іноді майне в уяві, наче заблуканий метеор, садок, доріжечка серед поля, узгір'я, де ми вітали, де душі свою чудову розмову снували...

Схвильюються почуття — змарноване щастя нашого життя...

Вже сонце заходить, а нам не вийти з темної темниці, до бють джерела життєдайної водиці...”

При цих словах знялась так шалена буря й метільниця у всіх просторах, що найбистріша уява не змоглаб цього змалювати й продумати... Виділося, що живла виступили в очайдушній бій, щоб провести повну перемену.. Гомони, тупоти, реви, скреготи зливались у щось таке дивовижне, п'яне, що всі основини ломились, трошились і перевертались...

Я в цих темнявих зарвах кружляла, наче листок на спінених, схвильованих кручах...

Як довго тривали ці безпам'ятні, вихрині бенкети, не можу зміркувати...

Нараз на височенній, порозколюваній скалі з'явилась жіноча стаття у серпанному зодягненні й гнеть стемнилась та далі голосила:

„Ви вжахнулись, коли з пораненою моєю душею стрінулись...”

У його очах усі тайни світа відкривались, за подихом і дотиком усі роскоші блискавкою наближались і в найосередніших глибинах поселялись...

Як гарно все складалось, як стрійно плянувалось! Життя з життям золотими ниточками спліталось...

Буря загула, метіль світла погасила, змела...

Терпіння вершить усі місця мого буття...

„Не кінчай, не кінчай, нашого лона не розривай!

Ти до нас належна!“

Чийсь голос звенить:

„Комедію ви відіграли, дуроццями попереплітали й тут на це дно впали...”

Дивлюсь по собі, а я нага...

В грудях зроджується важке почування, а в тому моменті поставили мене демони над огняною прірвою. Клекотить, тріскотить розхвильоване море жарких полумінів, а в ньому зринає й потопає та о рикається безліч людських постатів, іноді знову в полум'яних видолінках показуються тільки руки, ноги, жевріючі осередності, або палахкотяча голова... По окрайцях понура темнота...

По хвилині могого збентеження й призадуми розійшлося з глибинних глибин нарікання й самообвинувачення:

„Палить нас огняний діядем, огняна корона, бо відтрутили справжніх коханців од свого лона...”

Вони мусіли понад прірвами блудити, з німими скалами говорили, уявну ілюзію собі про нас творити; мусіли пошумам гаїв, лісів свою тугу передавати, хвилюючим нивам скорбну пісню співати; мусіли наших слідів шукати, сльозами скропляти, відірвані зостанки по тисячу разів цілувати й з розхрістаною душею в промінній роспуді конати...

Вони нас прохали, міцно благали: Заждіть, майбутніх вигод не ловіть у цього пана, бо розятритесь по вік незгоєна рана!

Думка про вас за нами, наче фурия, повсякчас буде гнати, утробу шарпати, виривати...

Ах, ваша груди для нас ^{горить} горить! Бурхливе море шумить, кипить, (переливається, клекотить...

Біля нас кружлятиме осінь слітна, понура, імлиста, а не розблисне вже ніколи весна мініста...”

Я не в змозі висловити, що ^зчинилося в мені. Все, що ворушило серце й уяву на землі, затратилося... За великий тягар болю звалився на єство й воно завергло...

Огні горять, зринають полуміні, підймаються широкими хвилями в гору, там розділюються, одні спадають у діл, а одні розвертаються на боки... Напрасно розходяться знову плачі, зойки, жалісні квиління, останні зусилля тяжко конаючої груди... Чую, що дичію... Напружую оконечні сили й кидаю безнадійний крик у розбурхане море... Змішався з широко розлитим стогоном і раптом глянули на мене тисячі очей... Злякалася того болю, що журчав і вдирався до могого нутра... Маю вражіння, що я дерево, яке обхопить невдовзі вогонь... Повертаюся, мовби трібувала, чи є ще в мені що людського, а тут біля мене мучить сатана когось, убиваючи за ніхті цвяхи. Кинулася в бік, закрила очі рукою, потім розмахуюся, щоби видерти нещасну жертву, одначе вони покотилися в тьмаву прірву. Відсіль забігла в ще страхтініше місце. У великих кітлах, буцім то печах, вилися в лютих судорогах з розпущеним, розвіяним волоссям жінки. Прикладали руки до грудей, мов би намагалися викинути неправду, що мучила їх глибіню...

Лихий, що стояв побіч, ухопив чудової вроди жінку. Я хотіла рятувати — не могла. Припікав жарким огнем від ніг аж до пояса. Вона дивилась сумовито в темні простори й трусилася час до часу, лице хмарилося. Далекий привид доскулював більше, ніж цей вогонь, що сповирав пишне тіло...

Колись кинула його, потоптала любов, уважаючи її тільки переходною забавкою... Долітає сумовитий заспів:

„Линеш до самоти... Линеш до хмар, блискавиць, гримявиць, до прірв і гір висоти, линеш до вірлиних шляхів, до стрімких дебрів, тьмавих дубровів, лісів, до спіненого моря, до ночі, в якій погасла

всяка зоря, хочеш там собі житла ставляти й великими таємницями душу оплітати... Одначе скажи, чи позабудеш, чи скинеш страждання? Тихо.. Повенилось і повенитисьме безкрає лихо... Минулі дні — ах, як сняться вони мені в зачарованому сні!

У ранці-рано припав мені найкращий дар — оповив мене незбагнутий чар — розсвітивсь надомною промінь із золотих хмар...

Ти буцім незумисно пристанула, щоб моя душа надмір щастя в собі почула...

Ти така, як була, коли віночки в полі плела й долю з листочків ворожила та зором своїм мене палила...

Твоє обличчя, твій голос, твої слова, твоя остання приява в моїй хаті — все те цінніше, ніж скарби в найбагатішій палаті...

Вониж мені велику, містичну тайну передали й моє серце на віки з тобою звязали...

Хочеш, не хочеш, а ти моя, бож перша проговорила душа твоя!

Ти перша листа написала й свої скритки мені повідчиняла...

Хтож може це забрати, в темняви небуття покидати? Яка доля, яка сила? Чи час, чи могила?

Хай кряче хижє птаство страховинької ночі, а одначе спочивали на мені твої чарівні очі...

Зайшло найвищої ласки сонце, але памятна зоря великих хвилин світитиме повсяк час у моє віконце...

Я тебе прощаю, а твоє серце з цього часу собі забіраю...

Душа моя буде його леліяти, найвтонченішою ніжністю прибірати й золоті, складні казки йому казати...

Вона над його долею затремтить, кожним поворушенням давнє щастя обновиць...

Свій біль, свою тугу віддасть, а йому в найбурхливішу ніч усі саява зір принизить..."

Під цим заспівом пекло стишилось і мелянхолійним, місяшним серпанком оповидось...

Осуджена пристрасно ловила кожні сіньке слово, немов цілючу воду пила у великому спрагненні...

Слухала, слухала, голова в зажуренні похилилась і міцно до мене притулилась та цілим єством у моє обличчя вдивилась...

Напрасно стемнилося, заревла буря, зашуміли вихри, метільниці мели, вогні задимились, клекоти, переверти, лускоти, начеб пекло вирижалося на всесвітній обрахунок...

У шаленій хуртовині виливалась якась страшна помста...

Все хиталось, дробилось, розривалось, пінилось, хаотилось...

Мене перекинули в далеку далечінь. Прочунавши, зазнайомлююся з новим місцем... У чорній печері, буцім то в бездонній прірві, висить на гаках багацько живих кістяків, засилених за ребра. З середовища гомотить дивна мова, вривані речення. Появляються, мигтять кроваві, полум'яні, не зовсім зрозумілі мені написи. Дивлюсь і настрожую вухо:

„Поневолєння націй — овоч ваших дипломатичних калькуляцій!“

Ви бачили замучену країну, відали про жакливу її руїну; ви знали про кроваву жертву, кроваву посвяту, а санкціонували окаянну заплату...

Пекло мусить соромитись, що в ваших столицях, на ваших судах могло таке чинитись...

Небеса посумніли, що ви їм такого дива накоїли...

Страдальну націю шал принизив, її права доглотив, а ваш розум це одобрив...

Хай останній присуд біля вас лунає і вам раз-у-раз повторяє:

Стемнені ваші шляхи й стемнена ваша дорога, бо ви порвали прапор і зчорнили закон великого Бога!

Повисайтеж, повисайте, живе тіло розривайте й на своє діло споглядайте!“

При останку цього страхіття взяв мене чортяга, вбраний з жидівська й посадив на хмарку. Лечу... Підомною цвинтарище... Мигтять рясні світла серед темної ночі. Повідчинювані могили... В повітряних просторах ворухатся теж якісь дивні сили... Промінні смуги зринають і геть-геть далеко ширшають... А невидні хори чудові, янгольські пісні співають... останкові акорди ціле моє єство міцно вражають... Ловлю відірвані слова: Ідемо й голови наші знову покладемо... за тебе,

батьківщино дорога, свята, єдина... Вже, вже бе твоя година... Розвалені й загарбані святині були мовчаливі, але й нахилено тужливі...

Сатана не дозволив мені довше прислухуватись, тільки блискавично злетіли ми на землю.

Чую, що за мною клекотить розхвилюване море людського страждання; не можу позабути, що там борються нещасливі безвиглядно з противностями, що пропали для них усі сподівання... Защеміло серце! Пробудилась з таким плачем, що не могла довго упокоїтись..."

Антін Вартовий

СЛІДИ

Горить сузір'я у вогні —
Тривогу — Ігорові труби;
Степове зеркало душі
Чужими відблесками: Буду!

Чужі сонця сліпили нас
А полки йшли — куряву їли.
— То сонце? Місяць? ах погас...
І гупо так земля дудніла.

Невжеж Тризуба щезла міць,
Що віття долів сльози ронить.
Погльте на верхи ялиць: —
Блестять жемчужною росою.

Зелені парости землі
Шепочуть радісно в екстазі:
Іде на світ новий Творій
Що Смерти — Бунт! Вогні! — Зневазі!

Було — не гомін а відзив,
Бо ми стороннім ритмом глухли.
Тепер сліди копит відкрив...
І щось не міститься у грудях.

Ти — сонце сіл!
Ти — — — Евоє!...
Котари чорні Ти — на двоє!
Їж сьйво ранішнє Твое
В полярі грається дугою.

ОСТАННЯ СТЕЖА

На обрію на бурю збиралося. Чорні лави хмар викиляли карикатурні тілища заа круговиду, оберталися неповоротно тай вилазили на небо, як з барлога. Вечір, покрив сірим серпанком краєвид.

А ліс потемнів, нахмарив брови і затушував тихо тихесенько казку:

— Ги—ги—ги! Вони перейшли...

Біля каплички, що край ліса, іде Пречиста з малим Ісусиком. На поле дивилася як остання стежа службу кінчила.

З простріленими грудьми лежав біля куща ліщини, держався за рану рукою і дограв...

Тамті, як журавлі — рядом сховалися за деревами — а він безсилий, пораненими од ходи ногами ледви доганяв їх. Кріс тяготів — але без кріса йти — те саме — що без хліба...

І вже пристанув біля каплички — остання стежа...

Підніс руку, щоб холодний піт отерти — а кулька:

Дз-и-ит!

В самі груди. І впав. Ухопився рукою за подерту блюзу і вчув, що щось тепле пройшло між пальці...

— Смерть! — страшне, холодне слово.

— А може ні... може то лиш рана! Може.

Спробував піднятися і вчув — що мязи, як випрані ганчірки, звисають...

— Ай!

— Мамо! Я вмираю... Мамо!..

Тихо. Тільки ліс під бурю питається.

— Ги-ги-що? Ги-сь-сьо? Сьо? сьо? сьо?

— Вмираю... Так болить в грудях, гак важко оддыхати... Таке щось в устах гідке...

Ковтнув кроваву слину і вслухувався:

— Мамо!.. А тиж колись мене так жалувала... А тепер не хочеш? В мене в груди...

Поволесеньки підняв руку до очий:

— Кров...

— А може я не вмираю? — Може це лиш сон такий... Ади: Хатки — в тині — вози зі снопами їдуть...

— Тату, а ви вже все повозили?

Щось солодко ослизле пхалося в уста. Хотів ковтнути і не міг. Отворив уста і тепла струйка краєм уст пробігла на мураву.

Обтер її рукою і зжахнувся:

— Кров!..

— А кріс?.. Є біля мене.. Є — остання стежа...

Повернув очима і побачив хмари.

— Коби хоч вони в безпечне місце!.. Буря йде. Тай вони...

— Ой!

А хмари вилазили, як примари з яру. На синю пашу — пастися. Страшними обрисами застеляли небосхил, перекочувалися... Земля здригалася — ліс насупився...

— Гу! Як холодно...

Душа дотлівала, гаснула, як каганчик. І пекла...

— Води! Напитися...

Пождав хвилину.

— Нема? Нікого нема?.. Мамо!..

Перекрутив головою з трудом, очі його впали на капличку...

— Капличка... Така як коло мого дядя в моїм селі.

— Матінко Божа! Ой!

— Мене так у грудях болить...

Мені так в устах кров..

— Матінко Божа...

— Я-ж остання стежа. Яж їх усіх хоронив, щоб безпечні були. Ади, кріс коло мене — чотири... останні патрони...

— Матінко Божа!

— Яж Тобі, як маленький був квітки клав до ніг і свічку сукав. А як з поля гнав корови сорокати — хрестився...

— Матінко Божа...ой!

— І за що мене вбили? Що я за свою маму, за своє село, за церкву, за нарід, за тебе...

— Я гину. Матінко Божа...

Струмочок, що біг од уст, творив уже калужку. Вона свербіла в лице і він спробував підняти голову.

— Кров...

Не чув уже ні рук, ні ніг...

— Матінко Божа! Нема нікого — хоч ти...

Останньою каплею живого мізгу:

— Йдеш? Ходи, Матінко... Моя мама так далеко, а ти осьде. Ходи... Ісусик

хай буде на руці — а ти подай другу... Я піднесуся... зараз...

— Та — як... Так... Тепер підемо. Я вже йти можу і крові нема... Матінко.. Йдемо...

— Але я кіса не лишу. Вони ось — недалеко — а я — остання стежа...

— Йдемо... Та як!.. До Мамусі... Ходім!

— Вона так тужить за мною. Пречиста Діво... Вона — як ти...

... Ходім!

СВЯТИЙ ЧЕРНЕЦЬ

Як тільки ніч на землю — так на степу тінь...

Висока. Вища як шуби край балки, ширша, як майдан, а здається зорі познімалаб — як би в неї рука...

Тінь — не тінь. Гора тіни...

В горі два чорні вуглі — низом сиво...

Як тільки ніч — так вона степом від хутора до хутора, від балки до балки.

І десь в яру родиться зойк вовків...

Тирсою йде шепіт, але до вух.

— Святий Чернець ходить...

Хуторяне вікна замикають і хрестяться до образів.

— Всякое диханіє... Чуєте?

— Еге!

Як буря над степом — то не грім, а голос чути.

— Змія допчіть! З півночі!

— З півночі! — вторують ліси...

— З півночі! — балки і річки...

— З півночі! З півночі! З півночі!

Тоді хуторяне йдуть в комору, де під скринєю в кориті німецький „майзер“ ржавіє і щупають дряжачою рукою.

— Є, сину?

— Є!

Тільки свитати стане і крайок неба хтось ясною глиною підмастить — його нема...

А тільки ніч.

— Йде!

— Хто йде?

— Святий Чернець... Антоній!

— Дух святий при нас!

Ходили люде до попа, а він тільки руками:

— Кара Божа! Моліться! Мені нічого не вільно...

Ходили до старого Білоуса, що край балки і зілля знає:

— Діду, що воно буде?

— Дух святий! Ніщо! Буде...

На сивих чупринах мороз позасідав: — Не чуєте? Таж в ніч так виразно чути: Лавру обдерли мою!..

А сивоволосі об поли долонями:

— Чуєте? Лавру обдерли...

— Не чуєте? Таж Він прийшов, бо кара Господня. Бо людині завидно стало, що в Бога гроші, що в Бога срібло і золото...

— Ах!

— Бо людині золота мало, грошей мало — все! І вона з церкви. З престолів, з гробів, з іконостасів...

— Гей, гей! Отожто дочекалися ми...

— Але ви не бійтеся! Не чуєте? змія з півночі!..

Кожухи розходяться і по дорозі лячно на тінь — гору, що за селом:

— Бачите? На Київ дивиться.

— На Лавру...

Вони отвирають двері тихо-тихенько, як би боялися хворого збудити зі сну...

— Лавру обдерли...

Балки, яруги, вивози: Лавру обдерли...

І тоді йдуть в комору:

— Сину, а не заржавів він дуже?

— Ні, батьку...

— Вважай! Свята справа буде...

Ранком приїздять з міста і виплачують гроші, а всі хutorяне:

— Не хочемо золота! Воно палить!

— Не хочете? — питають.

— Ні! Черцєві оддайте! Лавру обдерли на гроші...

Комісарі стають оторопілі і дивляться один на одного — а від порога до порога:

— Де вони будуть ночувати?

— В Насті. Немає де більше...

— В На - сті...

Усі дивляться в вічі й у всіх очах одно...

Тільки ті і чернець за селом!

— Сину! А витягай його...

Лискуче залізо всміхнулося до каганця, замок закланцав щелепами тай тихо...

— Ходімо!

Городами, поза лози, поза обніжки...

— Сплять?

Вони довкола окружують хату ланцюхом живим. Тихо так, що ні шелесне. Шепіт тільки:

— Бачте! Чернець дивиться... Сюди...

— А ну молодші! В хату!

Чутно шамотню на підлозі, хрип, і глухі вдари. Дух запертий у всіх тілах...

— Вже?

— Вже!

— А гроші?

— Є!

Виносять скриночку, розбивають багнетами:

— Золото... Святе золото...

Стовбичаться, падають на коліна і нагло:

— Дивіться! Він сюди йде...

Тінь - гора суне обніжками холодом віє...

— Тікайте!

Ранком на подвір'ю в Насті повно забагнучених постатей, повно народу...

А по хатах:

— Чуєте? Настю закували. Допит буде...

— Чуєте? В скринці не було нічого — тільки кров...

— Чернець забрав...

Дивуються слідчі, що всі, як мур. Що не спитай, а хutorяне одно:

— У нас чернець такий ходив...

Святий...

Білоуса, Андрієнка і Степкина присудили на розстріл і перед смертю:

— Слухайте! Скажіть хто! Випустимо...

І однаково спрацьовані ті поорані лица...

— Святий чернець...

З вечера у лісі їх розстріляли, а чернець перестав ходити...

— Бачите? Праведні душі — небішки...

— Царство їм небесне!...

МАКИ

.... А як до бою стала Правда і Лож, Світло й Тьма.

Він зійшов з придорожнього хреста й пішов.

Була бурна ніч. Вітер шарпав Йому одєжу, дощ сік в лице, поломане бадилля калічило Його в святі стопи...

Він падав сотню раз в повиривані гранатами ями, зачіпав хитонем за дротині перешкоди, дер її.

Далеко палали села — і стояли Вони.

— Я Правда і Світло.

Ішов милями — а всюди було повно дротя, повно черепа залізного — повно згарищ і могили...

Повно хрестів і шибениць.

Тьма була дужа з пекольної темноти вилазила безмежною гадиною — а

проти неї стояли Сини Світла — а їх була жмінка...

Вона гуділа, ревла, скавуліла.

Вили опирі, дзявкали язї, хихотали примари.

А їх була жмінка.

Жмінка людей, що за збрую мали— Віру й Серце...

Тьма була дужа. Кидалася тонами заліза, міліярдами жарин, безмірем хворіб, туманами трійки.

А їх була жмінка...

А дощ сік. А вітер вив.

І жмінка топніла...

З розірваними грудьми, з розколевими черепами лягали один біля другого Борці...

У воздуху гуляли одірвані частини Людини...

Христос став. Великі Його очі, як сонце били тьму — але вона була дужа. Тягнулася — як тоска...

А Вони топніли в тому чорному морі.

І в кінці остало двох: батько й син.

У батька текла по лівій щоці посочка, а в сина була розбита нога — ні не нога. Звисали куски м'язів...

Батько підтримував хлопчину — а той бив Тьму...

Вона пінилася, сатаніла, ставала дуба — а молодість держала ясну збрую — останками сил — і боронили їй входу до Рідної Хати...

А дощ сік. А вітер вив...

І знемоглася Тьма. Охляла. В Юдину усмішку...

— Ти непоборний!

Хлопчина всміхнувся, підняв руку, щоб піт отерти.

І нагло Тьма діявольським скоком — грим!

В небо вбився як жало крик, в землю харкіт.

Згасло світло в хаті.

З неї прожогом вискочила жінка, діти...

Тьма вхопила їх і понесла, до роззявленої пащі...

Христос склонив голову.

Закрив лице рукою.

Впав в розбагнену кров'ю землю.

Піт кровавий зросив Йому чоло.

Він на Оливній Горі так не молився.

... Як можливо, щоб ся чаша відійшла...

Встав ранок. Ні — сутінок.

В хмарі душного диму не видно було сонця...

Зазирали в сумерк лячно руїни...

Тяглися в небо костистою рукою осмалені комини.

Собака голодна заводила.

А над димарі й над зойк собаки дерлося двоє.

Шибениця і скрип.

Скрип! Скрип!

Старця повісили.

А Він — Святий — конав у друге з болю — як тоді.

Устав, дивився — а сльози струмкували по щоках і всякали в чорнозем, що був рудий од крові.

І тоді вчув, що біля Його колін чийсь маціцькі руки були.

Глянув, діти.

Трое. Заплакані — як Він.

Лебеділи: хліба, мами й ляльки.

Він схилився до їх — але говорити не міг.

Святі уста дрожали з болю...

Піднісся — опер руку на головку найбільшого й задивився в закурений простір.

— Отче! Невжеж вони ніколи?..

І тоді, як грим — покотилося.

— Ні! Це тільки знак був їм — що Тьма дужа. Що Тьмі не вірити. Що хочє крові і м'язу...

Тихо стало. Святе лице вияснювалося.

— А ті? Отче! Борці?..

І знов з понад понурого диму, звідкись од сонця.

— Вони непоборні. Їх дух відроджуватися буде з роду в рід. Спогад той камінь буде, що гостритиме їм ясну збрую...

Святе обличчя вияснювалося!

— Отче! А як забудуть?

Ні! Я знак їм дам. По всій землі густо розсія квіти, що будуть, як кров свіжа, а внутрі чорні — як Тьма, що жде на їх...

Тихо стало. Свята рука гладила голівку, а Лице дивилося кудись у Безмір — у Всесвіт — у Космос.

А під ногами виростали маки.
І Христос чув як діти:

— Марусю! Диви, які червоні. Як батькова кров...

— А всередині, як Тьма...

Христос чув, як схлипував хтось — і як хтось стискав кулачки...

Борис Монкевич

ЛИЦАР НЕЗЛОМНИЙ

Світлій пам'яті от. Петра Болбочана розстріляного укр. республіканськими військами 29. VI. 1919

29 червня 1929 року, минає десята річниця смерті полковника Петра Болбочана, незломного лицаря нашого державного відродження. Його смерть буде завше тяжіти нестертою плямою на нашому поколінні, буде тягарем на совісті багатьох його сучасників, але діла його і праця остануть записані на світлих сторінках нашої новітньої історії.

Полковник Болбочан — це була людина наскрізь військова, яких не багато було в нашій армії. Правдивий патріот і державник, розумів він усю вагу і значіння створення сильної та дисциплінованої національної армії. На цьому ґрунті остав він до самої смерті. Ця любов до війська причинилася в пізнішому до його смерті.

Петро Болбочан народився 5 жовтня 1873 року в с. Гіждеу, Хотинського повіту на Бессарабщині в сім'ї священика. Скінчивши Духовну Семінарію, вступив до Чугуївської Військової школи, яку скінчив в 1909 році в ранзі підпоручника. Пробувши цілу світову війну, де був ранений кулею в груди, в 1917 р. починає українізацію російських частин і утворює 1-й республіканський піший полк, затверджений Центральною Радою.

Після розвалу фронту з частиною свого полку переходить до Києва і приймає участь у здавленні большевицького повстання і в обороні столиці від орд Муравйова. По залишенню Києва стає командантом 2-го Запорозького полку.

На чолі своєї частини повертається опісля до Києва, разом з Німцями. Після

переорганізації війська, вже як помічник командіра Запорозького війська, в початках березня 1918 р. йде на Лівобережжя. Після жорстоких боїв здобуває спільно з Німцями Ромодан, Полтаву і Харків.

З Харкова, 11 квітня, на чолі окремої Кримської групи полковник Болбочан вирушає на Крим.

Здобуваючи на своїм шляху Сінельниково, Олександрію, Мелітополь, Сиваш — вже 24 квітня він захоплює Симферопіль і прямує на Севастопіль — остаточну ціль свого походу. Але конфлікт з Німцями не дозволяє скінчити Болбочанові так удачно розпочатого походу. Німці були проти захоплення Криму українським військом і Болбочанові прийшлося залишити територію Криму.

В цей час у Києві настала нова гетьманська влада. Болбочан перший признає цю владу і йде до Гетьмана на аудієнцію. В супереч багатьом тодішнім командірам Болбочан твердо стоїть за збереження Запорізького корпусу і своїми поїздками до ЯВП. Гетьмана в головній мірі спричинюється до того, що корпус мимо розкладової роботи деяких чинників, не розформовується. Ціле літо 1918 р. Болбочан на чолі окремого відділу Запорозців провадить оборону границь України перед большевицькими бандами, які мимо мирного стану між Україною і Московщиною, нахабно вдиралися на територію України.

В листопаді 1918 р. Національний Союз підносить повстання проти існуючого уряду.

Болбочан, аби рятувати катастрофальне положення України і щоби спасти Лівобережжя від большевицької навали приєднується до повстання, одночасно пропонуючи Гетьманові стати на чолі цього повстання і тим надати йому все-національний характер. Але хвилі анархії так скоро охопили цілий край, що зарадити розвалови вже було неможливо.

На лівобережжю майже без великих зусиль перейшла влада до Болбочана. За всяку ціну намагався він зберегти усе те, що здобуто за часів Гетьманату. Усю увагу звернув він тепер як командант Запорозького корпусу, на північні границі України, які вже залишило німецьке військо. Але сталося те найстрашніше, чого так дуже боявся Болбочан. Ціле Лівобережжя заройлося від нових повстань, інспірованих большевиками, і звернених проти Запорозького корпусу. Почалась боротьба на фронті і в запіллю, в котрій кровю стікав Запорозький корпус. Можна сміло сказати, що колиб не Болбочан з своєю горсткою відданого йому війська, то московські большевики увійшлиб до Києва разом з військом Директорії.

Завзято боронить Болбочан Лівобережжя, не дістаючи нівідкіль допомоги. Директорія, упоена своєю пирговою перемогою над Українською Гетьманською Державою, дивилася на все рожевими очима і свято вірила в чесність свого спільника — московських большевиків. І тому розпучливі донесення Болбочана про тяжкий стан на фронті оставали без наслідків.

Коли Болбочан з своїм корпусом мусів відійти на лінію Дніпра і перед Києвом повстала загроза захоплення його ворогом — Директорія рішається на шалений чин, на арешт Болбочана в найтяжчий час становища на фронті, аби усю вину цього катастрофального становища скинути на нього.

Після цього почався катастрофальний відворот усієї української армії до границь Рومунії і Галичини.

Жадної вини не пред'явлено Болбочанові і жадного суду над ним не було.

А коли в червні 1919 р. на бажання командирів полків Зап. корп. він хотів повернутися до війська і знову стати на чолі своїх улюблених Запорозжців — його в друге заарештовано і поставлено перед польовим судом. Обвинувачувано його в замірі державного перевороту.

Суд присудив йому кару смерті, а 29 червня 1919 року розстріляно його в Балині на Поділлі. Так, безславною смертю, згинув один з найбільших наших патріотів, один з найзавзятіших оборонців України, один з світліших її лицарів.

Настане час, коли чесне ім'я цього мученика, цього незломного лицаря буде реабілітоване і пляма, яку кинуто на нього, спаде на тих, що спричинили його смерть.

Хай цей відкритий лист полковника Болбочана, який тут додаю, буде його посмертним голосом. Лист цей писаний в час першого арешту, в сильній депресії. Але він ясно свідчить про ті моральні страждання, які прийшлося переживати цій невинній жертві підлого інтригантства.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ. Ч. 2

Отаманові Петлюрі, членам Директорії, прем'єр-міністрові, Начальникові Генерального Штабу, Голові Національного Союзу, Голові партії самостійників, Командірові Осадного Корпусу і копії: отаманові Грекову, отаманові Шаповалові, полковникам Республіканської дивізії і в часописі Українські і Російські.¹⁾

Необхідність примушує мене додати декілька слів до свого першого відкритого листа.

Вам, Панове, відомо, що я сидів арештований в Нг. 22 Готелю „Континенталь“. ²⁾ Весь цей час (від 24 до 31 січня включно) я добивався кого небудь бачити з наших військових, або загаль-

¹⁾ Подаємо без змін у правописі й стилію.
— Примітка Редакції.

²⁾ У Києві.

них керівників, щоби запитати за що я був арештований. Ніхто не хотів зайти до мене, всі боялися, бо ніхто не міг відповісти на моє запитання... за що? Один військовий міністр отаман Греків не боявся зайти до мене і запитати: „за що ви заарештовані?“ Отаманові Грекову ми завжди вірили і віримо.

Звертався я до Отамана Петлюри кілька разів, один раз надіслав йому листа — ніякої відповіді і прийняти мене він теж не захотів; а зайти до мене — не було що й думати, не дивлячись на те, що Петлюра жив рядом з моїм номером через стіну (№ 21). Всі до кого би я не звертався відповідали: нема дома, зайнятий і т. п. (Коновалець, Мельник. Петлюра, Чайківський). В той час за малою виключеністю, головними керівниками армії були „фендрики“ до котрих тяжче було добитися ніж перед тим до Гетьмана Скоропадського.

Ну, не хотів Петлюра мене прийняти, хай буде так, бо я зрадник, але він не хотів прийняти навіть мою дружину, коли вона хотіла вяснити у кого має шукати права відносно розбійничого трусу, зробленого у неї січовиками у Києві; вони ограбили все що у неї було. Трус був по ордеру старшини Чайківського.³⁾

Пане Отамане Петлюра! Я весь час молився на Вас, я навіть забув Ваш руйнуючий наказ по армії, котрий Ви видали в грудні 1917 р. і котрим Ви на довго знищили молоду Українську Армію та підірвали в неї національну ідею. Я не хотів згадувати про цей наказ, я думав, що життя Вас перемінило, однак я помилився. Тепер коли Ви не хочете оцінити обставин, і не хочете вірити, що Україні загрожує страшна небезпека, я можу сказати, що у вас було шире бажання створити тільки „ореол Петлюри“, а не „ореол України“ і аби цей ореол не пропав, Ви рішили всю свою вину скинути на Болбочана. Не вірю я більший кількості Ваших співробітників і деяким з тих, котрі стоять тепер на чолі Республіки. Тепер такий час, коли хата горить, а хто хоче вогонь гасити тим, що буде

дути на вогонь, той вже не діяч, той є або хлопчак, або авантюрист, або кретин, або підлець. Ви окружили себе „єзуїтами“ і інтриганами, котрі строго переводять необхідну їм тактику.

Прошу Вас Пане Отамане Петлюра, скажіть по щирості, що корисного Ви робите для Армії? Коли я сидів у „Континенталі“ заарештований, я серцем відчував, що армією правлять ті дрібні авантюристи, ті фендрики, ті інтригани, котрі оточують Вас. Виж в їх руках є простою маріонеткою.

За весь час перебування в Києві, ні я, ні представники від Республіканської дивізії не могли виявити причини того арешту і тільки всі від мене і представників Республіканської дивізії тікали і навіть говорити боялися, бо ніхто не міг відповісти на запитання — „за що я заарештований?“

Отаман Петлюра казав: „слідство покаже“. Значить мене арештували для чогось, а слідством вже будуть вишукувати яку небудь причину.

А все таки, за що я заарештований? Весь час я продовжував запитувати, бо бачите я сподівався, що нахожусь у правовій державі та сподівався, що все таки при владі найдуться порядні люди. Але багато Україні прийдеться ще пережити поки вийде Вона на правовий шлях.

Один з „добродіїв“ фендриків, оточуючих пана Петлюру, п. Чайківський висловився, що мене обвинувачують в тім, що колись то, прощаючись з мадам N (жінкою бывшего флігель-адютанта)... поцілував її руку. Безумовно, пане Чайківський, обвинувачення дуже важне і слава Богу, що про це не довідалася Верховна Слідча комісія, а то зараз підняла би світове діло.

Так то, так Пане Чайківський, а все таки зробили ганебний трус з Вашого наказу на квартирі, де були речі моєї дружини і ордер був підписаний Вами.

А, Ви відрекаетесь! Безумовно так і треба, але уявіть собі, що Ви знайшли якісь компромітуючі мене документи, або ті самі 120 мільонів; як Ви думаєте, чи Ви тоді теж відрекались би? Тепер же тільки й треба відрекатися, казати що

³⁾ Начальник Контр-розвідки Осадного корпусу.

трус був самочинний і бути задоволеним тим, що ограбували всю квартиру і взяли не тільки те що складало цінність, те що збиралось у мене і дружини роками, але навіть фамілійне наше добро забрали, котре для Вас зовсім не має ніякої ціни — портрети, листи, старі документи, стару зброю і т. інше. Ви забрали у моєї дружини останні гроші, Ви забрали у неї одержу, різні річі, всю мою зброю, навіть ту одержу, котру ви не взяли, Ви її пірвали... Все це теж було необхідно для „політичного моменту?“ Трус Ваш був подібний до набігу розбійників. Тепер Ви кажете, що трус був самочинний і цим Ви себе ще більше компромітуєте. А міліція? а протокол підчас трусу, а самий законний з Вашим підписом ордер?

Пане Чайківський і Ко! Чого Ви шукали у мене і взагалі чого вам від мене треба? Ви всі боялися, що буде чоловік, котрий не зможе стерпіти авантюристів і карєристів.

Директорія від мого діла відмахнулася — то справа військова кажуть вони. А Голова Директорії пан Винниченко сказав: „Отаман Болбочан не є винуватим, але його штаб складений з росіян, контрреволюціонерів і всяких там злочинців, Болбочан же, як людина слабохарактерна, попав під вплив Штабу.“ І багато дечого говорилося на конгресі.

Пане Винниченко, мого штабу Ви не знаєте, не знають його і всі ті, котрі обвинувачують його і мене. Ви не знаєте, що в моїм штабі були дійсні фахівці чесні працівники на користь України, котрі працювали під постійним моїм впливом і працювали не балачками як Ви. Якогож характеру я, про це краще всього говорить моя активна боротьба на протязі 16 місяців.

Але замість того,щоби вести безпідставні балачки, Вам Пане Винниченко, як голові Директорії, слід би було спочатку розібрати моє діло, а бодай хоч трохи познайомитися з ним. Добре було би і мене допитати, це треба було зробити, бо я займав високу посаду — і лише після цього виступати на конгресі хоч з будь яким матеріалом, а не з про-

вокаторськими чутками. Я гадаю, що авторитет і обов'язок людини, займаючої найвище місце в державі, вимагають завсігди бути державною людиною, завсігди стояти на правовім ґрунті. А може так хотіли „товариші — фендрики“.

Просив я, щоби мене пустили за кордон, бо чогож сидіти на Україні, коли права нігде не найти, а всім заправляють люде, з котрими неможливо працювати.

Мене відправили до Галичини, чогож це так? Отаман Коновалець і старшина Чайківський кажуть, що сучасний політичний момент вимагають сього. Слухайте, ми не діти і подібних дурниць не слід казати. „А що партії скажуть?“ говорить п. Чайківський. Мені соромно за людей, котрі такі дурниці кажуть; це можуть говорити люде, яким мій арешт дійсно був необхідний.

Знаю, що всім дуже хотілося обвинуватити мене за мій відхід від Харкова і Полтави. Я цього якраз чекав. Алеж Ви побоялися про це навіть питання підняти і то з двох причин — перше всього Ви всі почували себе страшенно винуватими в цій справі і боялися над собою суда, а по друге — межі Вами навіть не було дійсно військових людей, котрі зуміли би оцінити бойову ситуацію (може Тютюнник, а може фендрик?) і зуміли би збудувати проти мене обвинувачення. Навіть колиб я був винен, то прошу експертів дійсно військових розібрати на підставі всіх документів та доказів свідків.

Слухайте Ви всі у кого була влада у Києві! (Я в такій формі звертаюся, бо неможливо було розібрати хто править краєм, а розпоряжалися тоді різні люде, особливо „фендрики“). Вам було необхідно писати про мене всі ті брудні відумки, котрі появлялися в Київських часописах? Як що це не Ви писали, то чомуж Ви не заборонили писати мерзоту таку? А може скажете, що і це було необхідно для „політичного моменту?“

Ну добре, а „Національний Союз?“ Ви є краса і гордість Української Республіки.

А чи не зацікавило Вас, членів Національного Союзу, що той Болбочан,

котрого Ви недавно гучно вітали, заарештований як зрадник і злодій?

Ні, не зацікавило? Не прийшло Вам на думку, що розвінчувати своїх героїв є позор і для тих, хто се робить.

А, я розумію! Я Вам був потрібний раніш, а не тепер коли Вам здається, що влада уже вся в Ваших руках. Роскішно, а що ж самостійники? В чім, Ви мудреці, обвинувачуєте мене і за що скретар партії (Андрушенко) погрожував перед представниками Республіканської Дивізії: „ми його засудимо, він понесе сувору кару“. Слухайте, самостійники, за що? От чого Ви навіть не зацікавилися моїм ділом. Чи може і для Вас грав ролю „політичний мент“? Може в карєризмі мене обвинувачуєте? Чи може в тім, що я щиро ввесь час підтримував партію Самостійників і не боявся свого і в Гетьманські часи? Нагадайте тепер самі про все, особливо хай пригадають всі ті, котрі зараз більш всього нападають на мене. Багато про Вас самостійників не буду писати, бо мені сором за партію.

А тепер звертаюся, взагалі, до всіх Вас, стоячих на чолі Держави. Ви мусите мене регабілізувати — це являється питанням чести Вашої. Ви мусите дати мені право виїхати за кордон; Ви своїми провокаторськими випадками безумовно підірвали мої сили, як фізичні так і моральні і служити я уже не можу, про що і рапорт подаю в одставку, а окрім цього я, особливо з Вами, служити не буду.

Для мене необхідно аби я бачив, що на чолі Українського Уряду стоять люди практичні, фахові, чесні, розумні, а не фендрики, авантюристи, інтригани, провокатори. Необхідно аби я бачив, що ті люди поведуть Україну до щастя, порядку і слави, а не до сорому...

А може скажете: „в армії треба служити“? В якій армії? В тій де дивізіями, корпусами і арміями керують фендрики, Волох і Ко. і т. ін.

Ні сього не може бути! Ви утвердили Волоха командіром корпусу після того, як він сам оголосив себе командіром корпусу і командуючим армією.

А Ви знаєте, що краще би зробили,

як би командіром корпусу запорожського призначили не Волоха, а Махна.

Але тепер ще можна поправити діло і призначити „батька Махна“ помішником до „батька Волоха“ — буде роскішний корпус. Ви думаєте, що „батько Махно“ гірш від „батька Волоха“?

Запевняю Вас, що навіть Махно багато кращий і більш військовий чоловік ніж Волох.

Можно запросити до праці ще Шинкаря, Григорєва, Вірка, а тут ще і Тютюнник з Волохом — невеличка але тепла кумпанія.

Нагадую Вам і запитую Вас, хто з Вас хтів уявити дійсне становище України, хто з Вас задумувався над тим яка доля чекає Україну? Ніхто! Ви всьому світові оголосили війну. Ви чепурилися перед Антантою і погрожували їм війною. Ви абсолютно не хтіли з Антантою рахуватися, а на що Ви спиралися, на яку силу? На „товаріщів“, на Волоха на фендриків, на геніяльних українських „Гінденбургів і Людендорфів“ (Осецький, Тютюнник і Ко.).

Як Ви подивилися на мене, коли я одверто потребував згоди з Антантою і негайної допомоги французькими військами.

Я ніякої відповіді на свій доклад Петлюрі і Директорії не одержав. Ви думали тільки над всякими сортами соціалізації, Ви думали і думаєте над тим як найкраще і надовше зруйнувати Україну.

Ви особливо багато працюєте і думаєте над тим, аби не розсердити і догодити Вашим московським товаришам-большовикам, аби не показатися в їх очах противо-демократичними. Ви не бачите того, що цим плодите на Україні таких же товаришів-большовиків і не бачите того, що через большевизм ведете Україну до „Єдиної Росії“.

Ви вважаєте мене зрадником і за те, що я стояв за негайну згоду з Антантою і настоював просити у французів допомоги — все рівно без цього не обійтися, але чим скоріше, тим буде краще.

Але Ви всі не маєте горожанської відваги про це отверто сказати, Ви боїтеся проводити тверду владу, порядок, право і через те збудувати сильну Укра-

їнську Державу. Всього цього Ви боїтеся, бо тоді треба працювати, бо це, бачите, не демократично, а то що Україна від тої занадто великої демократичності буде покрита пожегом, анархією і може зовсім згоріти — Вам байдуже...

А коли наступить уже зовсім тяжкий час, будете тікати за кордон.

Нарешті, можу тільки подякувати Вас за ту „нагороду“, котру я отримав

від Вас за 16 місяців активної праці. І требую від Вас реабілітації свого чесного імені, требую повернення грошей, річей і зброї, забраних у дружини моєї і у мене.

Отаман Петро
Болбочан

10. лютого 1919 р.

м. Станиславів
„Отель Уніон“.

Цезар Флайшлен

КОЛИШІТЬ МЕНЕ

Колишть мене ще хвили!.. колиши мене ще вітре.. крізь таємне тихоліття світлосайної одні... нишком, нишком заколиште

в даль далеку

де хмарки срібlistі, тихі все крайнебо обіймають...

Там несіть, де воля вам!

Щораз більше тоне беріг з горами та узбережам... Все скрива блакитній блеск...

І лежу плічма щасливий, заколисні чую пісні, що співають хмари й вітер... лагідно складаю руки... з усміхом скриваю очі і затоплююсь у небо,

як дитина в тихім люлі...

Матінка моя — це сонце...

.....

Матінка моя це сонце,

й знаю, милує мене!

З німецького переклав О. Петрійчук.

ЩО ПИСАТИ?*)

Минув ще один рік. Настав знову день 29 квітня. День жалів за марно прогаяні нагоди і день нових надій. В цей памятий день, нам—державникам перед уявою знову встає вікова загадка Українського Сизифа. От, от, здається, викачає на гору тяжкий камінь Української державности, як нараз камінь зривається вниз і падає в ще глибшу від попередньої прірву. За що, за чії гріхи батьків чи наші, не маємо ми,—нащадки великих предків наших, того, що мають навіть маленькі племена: своєї влади, права організувати наше життя так, як ми хочемо! Чому нашу славу забирають чужі, чому ми собою не можемо правити? Від 700 літ в Києві і від 600 років у Галичині ми є тими, що нами правлять, а не тими що правлять собою і кимось? Не Провидіння в тім винне. Воно не ущасливлює одних і не робить паріями других. Воно дає в руки кожному—і великому народові і дрібному племені нагоду і силу сповнити якусь свою місію, проявити свою творчість, витиснути в подіях світа своє індивідуальне лице. Вина є в чомусь іншому: в нас самих себ-то в сучаснім Українським поколінні і в його батьках — в предках. Що ми не є господарями самих себе, значить ми є чимось гіршим від інших, навіть малих племен; значить—шляхи, якими ми йшли були блудними дорогами; значить способи, вибрані для довершення своєї цілі, а які викликали нові упадки, були гірші від аналогічних способів у інших народів.

Ми — зібрані тут належимо до числа тих синів Української землі, які в покорі перед Богом і з чистим серцем хотіли би виправити помилки наших батьків і теперішнього покоління, підняти нашу Батьківщину з нещастя і пониження, побачити її на висоті, призначеній історією на початку її існування.

Не багато нас тут. Однак ми належимо до тих, що признають примат Духа над Матерією, якість над кількістю, цих двох перших чинників всякого буття. Належимо до тих, яким не треба вже раціональних переконань правоти нашого державницького шляху. Бо ми стали на підставі сильніший від раціоналізму — на раціональній вірі в святість нашого діла. Тільки з безоглядної віри родяться плідні чини. Нехай наша Батьківщина в упадку, нехай ми малі і слабі числом, але оскільки ми станемо на фундаменті послуху Божим законам і тим людським з яких єдино виростали всі народи й держави, то за що нас Провидіння покарає знову? Воно не є несправедливе. Дорівнюємо силою духа великим людям нашого минулого і ще може на власні очі побачимо здійснення своїх ідеалів.

Безплідно нічого не гине в світі. Всі великі чини народів починалися з маленьких зародків. Наша сила буде залежати від глибини нашої віри і чистого способу ділання.

Серед сучасного Українського хаосу, zalivшого Українську землю, бачимо як впали блудні авторитети, змаліли перед суровою дійністю провідники, які недавно що видавалися нам великими. Осталась одна, як скала серед розбурханого моря ідея Української державности, ідея Гетьманської України, чекаючи від сотки літ на своє здійснення. До сеї скали раніш чи пізніше мусять пристати всі здорові, несхаотизовані сили нашої землі, оскільки вони є, бо від них залежатиме чи ідея Гетьманської України втілиться в живий організм з плотію і кровію, чи знову їй судиться лишитися мрією на сотні літ.

*) Реферат виголошений на святі дня 29. IV. 1929.

I.

Жиемо в часах раціоналізму, коли є мало людей, що приймають ідеї інтуїтивно, силою одної правди, заклоуеної в них. Тому мусимо використувати цю сторону людської натури для ширення нашої державницької ідеї, спричиняючись як не до переконання противників, то бодай до проломання байдужности загалу, до яснішого представлення в простих немудрих словах суті українського державництва, до ширшого так би сказати спопуляризованя його.

Бо якаб не була глибина ідеї Гетьманської України, проте без мінімально потрібного числа борців за неї не вдасться її втілити в життя. Те доказав 1918 рік. Тому вважаю доцільним для нас „стяжан“ взятися до интенсивнішого ширення ідеології Української трудової монархії шляхом труду. Скромні наші сили. Не маємо в своїх руках ні меча, ні капіталу — головних двигунів у наш вік. Мусимо тими засобами які є до нашої розпорядимости обстоювати і ширити наші ідеї. Для того в єдиному журналі на Галицько-Володимирській землі — „Поступі“ потрібно уділяти більше місця вияснення суті ідеї Українського державництва.

Не є ми вченими з титулами, спеціалістами від історій чи суспільних наук. Проте цим не повинні зражуватися, бо ми бачили вже сумерки великих і малих українських авторитетів, які завели Україну на бездоріжжа.

В рамках скромних начерків, статей, призначених для такої середньої інтелігентної верстви, як і більшість з нас „стяжан“ ми — молодше покоління державників можемо в більшій мірі спричинитися до ширшого зрозуміння суті нашої ідеї серед теперішнього розбаламученого українства. Не біймося навіть пересади, хаос на нашій землі такий великий, що писати про українське державництво ніколи не буде за багато. В цій цілі подаю малий конспект, очевидно вибраний довільно, низки популярних статей ідеологічно—публіцистичних, якіб виясняли як ролю Гетьманського монархічного руху в нову добу так і ролю минулого українського державництва і які статті потрібно нам стяжанам написати і умістити в Поступі в близькому часі. Приміром такі начерки:

I. З минулого: 1) Великість ідеї київської князівської Руси, яка далеко переросла етнічні межі українського племені, прищипившись иншим словянським племенам. 2) месіянстичність — первородство Києва як матері городів руських всіх Русей і його роля в ширенні ідеї Руси. 3) боротьба зі стихією степу, з ордами як головна суть політичних подій Київської Руси і тодішня експанзія цієї Руси, що предопреділила на завсідги напрямні української експанзії.

4) Головні засади на яких трималась князівська Українська Русь: авторитет князів, войовничість і послух дружин, які утвердили Русь і прославили її. 5) етичність підстав Руси: Руська Правда, наука Володимира Мономаха, ізборники, промови князів і т. и. 6) Глибокість християнського світогляду старої Руси, роля яку відіграла церква і великі церковні мужі Української Руси. 7) Ієрархічність влади старої Руси, як одна з головних сил, що тримала князівську Русь. 8) Характеристичні моменти в Галицькій князівській Русі після її відірвання від Загальної Київської Руси. 9) Причини упадку Київської Руси і зокрема Галицької Руси.

II. З литовсько-польської доби: 1) головні сили тодішнього бездержавного українського консерватизму 2) Роля панських родів у збереженні цього консерватизму; їх патріотизм і оборона своєї землі супроти метрополії. 3) зокрема роля католицьких родів, які приймали участь разом з православною шляхтою руською в обстоюванні прав своєї землі. 4) анархія і вікова боротьба на Українських землях як причини, що привели до тіснішого зіспільнення з метрополією, а тому і страту для України її провідних верхів. 5) роля церкви як уніятської так і православної в збереженні Української стихії.

III. З козацької епохи: 1) Продовження традиції князівської Української Руси — боротьба зі степом, як підстава козацького руху. 2) Роля панських

родів як носіїв Української традиції в організації козацтва і взагалі тодішньої оборонної сили доокола Києва. 3) Старокнязівський традиціоналізм в козацькій епосі як підстава політичних ідеалів козацтва, а саме — Богдан Хмельницький як князь Руський і Велике князівство Руське часів Виговського. 4) Духовий занепад низового козацтва з причини степової, неосілої структури своєї і пересякнення тому духом степу, орди. 5) Творча роля осілого городского козацтва як типу хлібороба — вояка, експансія українства на схід і південь і в зв'язку з цим геніяльність діла Богдана Хмельницького, як головного організатора земельно-війовничої сили України. 6) Слабі сторони городского козацтва і причини його занепаду. 7) Велика Руїна як безприкладне явище української анархії і її психологічні причини. 8) Роля тодішнього консерватизму в збереженні Українства після упадку Українського автономізму — світського в шляхетсько-козацьких родах і в житті церкви. 9) Зв'язок Галичини з тодішнім козацьким рухом, яка хоч і не брала масової участі в козацькій епосі, а з якої проте вийшли сильні індивідуальності світські і духовні цієї епохи. 10) Консервативні сили під Австрією, які зберегли Галичину від асиміляції.

IV. Нова доба революційна, що пройшла на наших очах дає величезний багатий матеріал для поважніших і дрібніших праць для „Поступу“. Актуальніші з них: це 1) антидержавницький напрям передвоєнного українства, а в революційний період примітивність взагалі і соціалістичність зокрема як головні причини безсилости України до сотворення держави. 2) Центральна Рада і Директорія, як продовжувельки ідеалів низового козацтва в періоді його розкладу — це духовна зістеповілість масового тоді українця, а головне провладу. 3) Неприготовленість українців до державного способу мислення і брак вихованої державницько-активної верстви — як причини упадку Українського Гетьманства 1918 р. 4) Роля свідомо-руйничих українських чинників в поваленню Гетьманської Держави. 5) Психологічне підложє отаманії — це багатство України в війовничо-авантюристичні елементи типу орди, гулящого і неспосібного до витривалості оборони землі при браку одночасно лицарської сили типу західно-європейської — відпорної, спокійної з ієрархічним укладом і державницьким способом думання, вірної провладі верстви. В зв'язку з цим заслуговує на окрему статтю про б)збратство і перекінчество епохи отаманії як психологія занархізованої воєнної сили. 7) Головні причини непідготовленості Галичини до удержання влади 1918 р. і недалекозорість галицьких провідників до можливого упадку центральних держав у світовій війні. 8) Різність психологічних типів тодішньої надніпрянщини і наддністрянщини як причини незорієнтованості Галичин в подіях на надніпрянщині 1918 р. і випливаюча звідси взаємна трагедія. 9) Дуже важну серію становилиби короткі статті про творчий період короткого Гетьманства 1918 р.: його психологічні підстави, його праця над збиранням Українських земель, на державно-організаційному полі, на економічному і фінансовому, на політичному за границею, праця коло створення здорової мілітарної сили, коло освіти і т. и. Подібні річеві статті з фактами і цифрами становилиби дуже цінний популярно-освідомлюючий вклад.

V. Державна ідея на чужині: В першій мірі популяризація окремих тез з „Листів до братів хліборобів“ Вячеслава Липинського. Це така монументальна праця, переросла високо рівень сучасного мислення українців, настільки глибока, що з неї як з бездонної криниці можна черпати силу тем політично-соціологічних. Тому не спинаюся на виборі винятків з неї; один краще другого. Вибираючи популяризуючи їх поширимо бодай часткове розуміння ідеї українського державництва серед лінивого нашого загалу до читання солідної політичної лектури. Бо з певністю можна твердити, що не багато є Українців, прочитавших працю Липинського, а ще менше тих, які її зрозуміли.

Особливо важні теми для доказу непридатности для відродження України буржуазно-демократичних і соціалістичних методів будови держави. Далі річева критика політичних таборів противних Гетьмансько-державницькій ідеології.

VI. Пожаданим доповненням до попередніх тем булиби статті взяті з політичної літератури чужих народів, переважно англогерманських. Тут люде, володіючі мовами принеслиби цінну прислугу „Поступові“, перекладаючи з англійських або німецьких наукових творів короткі бодай праці про істоту монархізму, історію англійської, німецької і французької монархій, сили з яких вони вирости, кляси на яких спиралися, про великих мужів цих монархій. Так само цінними булиби короткі начерки з історії західньо-європейського лицарства, приміром французького, часів його розквіту, або великих воєнних вождів названих монархій, психологія людей лицарського типу: їх ієрархічний світогляд, відношення до підчинених і т. и.

VII. Нарешті важним для „Поступу“ булоби поміщення цікавого матеріалу з Української мемуаристики останньої доби: окремі спостереження, вражіння, характеристичні моменти, матеріал бодай фрагментарний, але який наглядно представлялиб причини упадку української державности і всіх її урядів. Нічого й добавляти як важні є воєнні спомини, відповідні до ідеології Поступу.

Наведений вище зразок тем є очевидно доволіно — схематичний. Їх можна уложити інакше. Важнішим є суть статтів які друкуватимуться в „Поступі“. Треба більше місця уділяти історіософічним і ідеологічним статтям, виясняючи в скромних начерках істоту українського державництва і ролю консерватизму і творчої традиції, шукаючи їх генетичного звязку аж до княжих часів включно; бо старо-князівська епоха є золотим віком української Руси. Бо вона дала розгінну силу українським племенам, намітила напрямні лінії нашої історії, дала невмирущі взірці обовязку, лицарства, моралі. Козаччина — це новий виросток з старого дуба, вона органічно виросла з попередньої доби. Ми ж — діти нового покоління — повинні черпати силу духа і образи для наслідування як з середньої доби — епохи XVII—XVIII століття психологічно ближчої нам, так рівнож з найстаршої доби, бо такий обовязок випливає з самої природи української історичної традиції.

Меріям

ЛИПЕНЬ

Неначе в білих рсях монахині
У келіях самотніх і пустих,
Стоять спокійно білі тихі віллі
Серед каміння віддихів густих.

Глядять у низ бездонні очі-вікна
Прислонені серпанком занавіс.
Ніхто не дбає про смужки на шибих,
Сліди дощу безмежних, довгих кіс.

В полудне хтось тут вулицею їхав
І сонце розтопив, розсипався і втих...
Завмерли віллі — наче монахині
У келіях самотніх і пустих.

КАТОЛИЦЬКА ФІЛЬСОФІЯ

I. Анахронізм?

Перед п'яти роками сталась дивна подія. На міжнародному конгресі філософів у Неаполі виступив з промовою монах-Францішканин і викладав численній громаді мислителів, що зіхалась там з усього світу, про католицьку філософію.

Вже сама поява монаха у середньовічній рясі серед представників модерної філософії викликала загальне здивування. Колиж цей заступник схоластичної філософії забрав голос, загальне здивування змінилось у тиху насмішку.

— Анахронізм! — думала більшість учених, але з чемности слухала.

А монах говорив про найбільшого філософа середніх віків, що помер перед 650 роками а перед 600 роками був прогошений святим. Про Тому з Аквіну.

Говорив з любов'ю і темпераментом як лише уміють південні натури. А всі слухали і дивувались, але вже не з середньовічної рясі. Перед ними ясно змальовувались життя і філософія самого Томи, історія томізму і значіння цієї філософії для сучасности. — Пили слова з уст монаха і викликали цілий ряд думок.

— Невже не анахронізм? — мовчки питали себе самих представники модерної філософії.

А монах говорив далі: про два світи думок, які звичайно видвигают проти себе мислителі; про світ Томи з Аквіну і світ Іммануїла Канта. Дивним складом обставин ювилей обох цих велитнів духа зійшлися на один рік і святкуються разом. Та хто хоче добре оцінити філософічне значіння томізму, той мусить відрізнити від себе аж три постаті св. Томи: перший це Тома численних коментаторів, які видобули його з пороку забуття; другий це такий Тома, яким його змальовували вороги його науки; і вкінці третій Тома це той, якого науку плаєє католицький університет в Міляні, де історію розуміють не як наступаючі по собі періоди розквіту і занепаду, лише як безнастанний поступ і розвиток кермований розумом.

Дивувались не католики, — дивувались і католики.

А монах говорив дальше: проте як відносилась до неосхоластики модерна філософія від Картезія і Канта до Гегля, Бенедетто Кроче і Джованні Джентіле; про те, що здобутки старої спекуляції на полі метафізики і розуміння буття як онтологічної реальности не суперечать вислідам модерного думання. І вкінці завдання для сучасности: до синтези, яку св. Тома витворив для свого часу, мусять його прихильники наново змагати, щоби його діло в його дусі продовжати!

Так закінчив монах свою палку промову а численно зібрані філософи покинули свої початкові настрої і гучними оплесками подякували промовцеві за незвичайно ясний і багатий на думки виклад. У їх свідомості побіч постаті великого ювілята Ім. Канта виринула неменш могутня постать другого ювілята, Томи з Аквіну. Дві духові сили у повній яскравості станули побіч себе а у декого ціла проблема Кант-Тома перейшла навіть в альтернативу: Кант або Тома.

Кілька днів пізніше філософічний конгрес скінчився і учасники розіхались по всіх усядах, з подивом згадуючи про ту незвичайну промову Францішканина Агостіно Джемеллі, ректора католицького університету в Міляні.

Модерна католицька філософія як проблема або як факт у всій своїй повноті найшла собі місце у свідомості цілого культурного світа.

II. Наука і релігія.

Сама назва „католицька філософія“ може видаватися протирічна. Хибаж можлива філософія там, де вже подається цілу систему догматично проголошених готових правд, від яких ані на крок відступати не можна? Ціла ця проблема „като-

лидької філософії“ найкраще виясниться на загальному тлі конкретного відношення між релігією з одного боку та наукою і філософією з другого, а також на основі науки самої католицької Церкви про відношення між вірою і знанням та між філософією і теологією.

Відношення між наукою та релігією дуже часто приймало форми гострого конфлікту. Часом здавалося, що між ними іде війна, яка мусить скінчитися перемогою одної сторони та повною катастрофою другої. Так було тоді, коли наукові досягнення були нищені в ім'я релігії, або тоді, коли навпаки під впливом позитивістичного розуміння релігії як ніби-то недосконалої науки або забобону, ширилася думка про те, що наука мусить колись перемогти релігію, і що зробить її вкінці цілком непотрібною. Нині ситуація вже цілком змінилася. З обох боків видно завішення зброї і сильну тенденцію до мирного співжиття. Католицька релігія не кладе перепон науковим дослідам, а наука щораз краще бачить, що її горда мрія з доби позитивізму неможлива до здійснення і в покорі признає права релігії. Але це не є ренесанс романтичних поглядів про повну окремішність віри і науки. Нині вже не вистарчить сказати, що правдива релігія і правдива наука не зустрічаються і що вони тим самим не можуть собі перечити, бо наука це, мовляв, справа розуму а релігія справа почувань. Так само фальшиво було-би розмежовувати поле науки від поля релігії в той спосіб, що, мовляв, наука займається дійсністю, яку нам дають зміслові спостереження а релігія подає її таємний змісл. Всі теорії і гіпотези мусять підпорядковуватися розумовій критиці. І теологія як наука про Бога, коли вона змагає до пізнання Бога, мусить старатися, щоби це пізнання було правдиве і критичне, або іншими словами, щоби то пізнання було наукове. Найвищою інстанцією у питаннях природного пізнання є розум. Нині вже загально приймається як щось самозрозуміле, що наука є незалежна від традиційної теології і ніхто вже не сперечається про правдивість висказу астронома Кеплера, що: „біблія не є підручником оптики ані астрономії“. З другого боку нині вже цілком не вважається об'єктивно-науковим становище тих, хто ще далі говорить про непримиримість науки і релігії. В рядах учених щораз більше шириться переконання, що релігія не вичерпується наукою та що модерна філософія і наука не є протирелігійні. На такому становищі стоїть також один з найбільших сучасних слов'янських мислителів Тома Масарик, для якого релігія є суттєвою складовою частиною культури і ані наука ані філософія не можуть її заступити. Нині наука вже не виступає проти релігії взагалі, лише поборює різні пересуди перемішані з релігією і через те приготує нові, чисті та критичні форми віри.

Все те, очевидно, відноситься лише до християнського світа. Християнство в протилежність до недогматичних і підсвідомих форм релігій орієнтальних означає цілком новий світогляд, цілком новий спосіб думання і життя, що дало основу цілій західній культурі, цілій т. зв. „західно-європейській“ а в дійсності всесвітній цивілізації. Воно є в своїй основі раціоналізоване і догматичне, то значить, що воно все привязувало і прив'язує першорядну вагу до ролі людської свідомості та вносить у релігійне життя принцип ясно сформульованої віри. Вже у своїх початках християнство заводить перший раз серед людської суспільності новий принцип, що вчення і свідомий вибір є основою організації суспільності. Ясний „символ віри“ виставлений проти неясного, настроєвого і хаотичного гностицизму, характеризованого відразою до усвідомлення і до розумового оброблення свого вчення, означав перехід на шлях поступу від примітивного, вегетативного способу життя, де панує виключно влада інстинктів, підсвідомості і сугесії, до вищих форм модерної організованості на основі ясно і точно сформульованих засад.

Католицьке християнство все видвигало і видвигав ясні, логічно сформульовані засади і цим воно яскраво відрізняється не лише від цілого нехристиянського світа але і від православ'я, яке зуміло послідовно перевести такого зраціоналізованого релігії. Нічого дивного, що православний світ тяжко привикає до модерної організа-

ції суспільности та що російське православля лише сприяло поширюванню анархічних настроїв.

В цьому відношенні католицизм стоїть також у гострій протилежності до модерних пантеїстичних настроїв. Бо пантеїзм у всіх своїх виявах від найдавніших часів по нинішній день все кінчився і кінчиться запереченням розуму та вірою у підсвідомі органічні сили. Його ціллю є спливати з основою творчих сил природи. Ясно, що така теорія легко зводить людину до розуміння полового життя як правильного шляху до божества. Це бачимо у пантеїстичних відхиленнях старини а також серед нинішніх орієнтальних релігій та у сфері пантеїстичних настроїв модерного європейського людства. Від часів ренесансу розвиваються модерні пантеїстичні течії, для яких сексуальність є все найглибшим виявом життя і дороговказом на шляху до божества. Це веде до підкопування самих основ цивілізації. Деякі однобічні теорії на полі науки і більшість красної літератури, яка нездідна найти собі иншого предмету для своїх малюнків лише полові інстинкти звичайно прикрашені назвою „любови“, це лише маленька частина тих наглядних наслідків загально поширеного модерного пантеїзму і звязаної з ним духової розперзаності.

Католицизм навпаки підтримує віру в людський розум і працює над витворенням модерних форм релігійности. Даремне колись перед війною до прикмет освіченого і ніби-то „гнилого“ Заходу зараховувалося також загальну безбожність західно-європейського людства, вихвалюючи рівночасно глибоку релігійність православного мужика чи азійського будиста. При таких оцінках за мало відріжнялося побожність від забобону і через те роблено фальшиві висновки. Якраз на території православля ведеться тепер явна пропаганда безбожності і не можна сказати, що не має успіхів. Російська більшовицька революція показала людству експериментально, що неграмотність і забобонність не є тривалою безпекою релігійности. Подібні відносини панують і в Орієнті. Там побіч сильно закорінених традиційних забобонів бачимо повну релігійну байдужність, а перехід до безбожності був-би там, здається, ще легший і викликав-би ще менше спротиву ніж в Росії.

Католицьке християнство все ширило і ширить загальну освіту і вдержує тісний звязок з наукою. І тепер воно не відстає від новітньої науки ані від загальної позакатолицької філософіїчної праці та веде розбудову модерної релігійности закладаючи її в першу чергу на трітійх основах людської свідомости. Та не треба думати, що в католицькій світі побіч свідомости і розумовости нема місця для підсвідомости і чутевости. Якраз тут бачимо зусилля до синтезу цих основних і на перший погляд протилежних елементів духовости модерної людини. Католицька філософія зі свого боку також виконує це завдання.

III. Голос догми.

Що ж це таке католицька філософія? Може це лише використання існуючих вже філософій для теологічних цілей? Або, може це лише одна з форм апології готової релігійної правди? Послухаймо, що каже про це догма! Це допоможе нам з'ясувати собі різницю між католицькою теологією та католицькою філософією і доведе нас до висновку, що ані збір готових догматичних правд ані навіть їх філософічна інтерпретація чи апологія не може становити дійсної суті католицької філософії.

Можна-би думати, що в рамках католицького релігійного світогляду, де вже у формі догм людина дістає готові правди про існування і суть особового Бога, про основну різницю між матерією та духом, про нескоротельність особової душі, про людину як єдність душі і тіла та про свободу волі, — нема місця на свободне філософування на ці теми. Звичайно так і думається, що догма це щось непримириме зі свободою думки. В дійсности сама католицька догма, хоч і дає готовий плян філософічної праці і позитивно розв'язує згадані проблеми, всеж таки дає пояснення, що всі ці вище вичислені готові правди „ratiocinatio cum certitudine probare potest“

(Е¹) 1650). І взагалі католицька догма признає двоякий спосіб пізнання, один при допомозі розуму („*naturali ratione*“) а другий при допомозі віри („*Fide divina*“). (Е. 1795.) Відповідно до цього теологія розбудовується передовсім на основах віри, а філософія лише на основах розумового пізнання. До деяких правд подаваних вірою може людина і при допомозі свого власного розуму дійти. Н. пр. в справі пізнання Бога „*ecclesia tenet et docet, Deum rerum omnium principium et finem naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse*“. (Е. 1785.). — І інші вище зазначені правди не вимагають обявлення а лежать в межах пізнавчої спроможності людського думання. Вже з того бачимо, яку ведмежу прислугу роблять католицькій релігії ті численні її оборонці, котрі думають, що для ратування віри конче треба обезцінювати наші змисли та розум і релятивізувати всю правду, яку людина при їх допомозі собі здобуває. На полі теорії пізнання католицька догма сама стоїть на становищі принципівого реалізму (Е. 554, 557, 567.); в протилежність до ірраціоналізму переживань вона тримається об'єктивності правди (Е. 2058.) і того самого вимагає також від пропонованої нею католицької філософії.

Всю правду ґрунтувати на вірі і обявленню це велика помилка, яку Ватиканський собор виразно нап'ятовує. Що більше, акти цього собору повчають, що якраз на полі філософії „*rationis usus fidem praecedat*“ (Е. 1651).

Католицька філософія, така як її розуміє догма, має у відношенню до готових правд зясованих догмою займати самостійне становище, але її філософічні досіди не повинні виключати можливості обявленої теології. Вона має йти шляхом розуму (а не віри) та послуговуватись „*propriis principiis et propria methodo*“ (Е. 1799.). Але і така філософія, яка вживає методи філософювання лише апольогетично як оборони догми, не може зі становища самої догми вважатися справжньою філософією. — Догма вимагає, щоби католицька філософія була дійсно філософією а не лише помічним засобом теології. Згідно з догмою католицька філософія має бути самостійна „*methodo*“, „*principiis*“ і „*objecto*“, але при тім внутрішньо відкрита для теології.

Але історія показує нам, що не вся католицька філософія відповідала ї тепер не вся ще відповідає цим вимогам. Різні відхилення своїми внутрішніми небезпеками а часом і шкідливими наслідками привели вкінці до догматичного зясування цілої справи та вкінці до енцикліки „*Aeterni Patris*“. Бо н. пр. августинізм вважає вже саме філософічне пізнання за безпосереднє освічення людини Богом і через те у сфері цього напрямку філософія все розпливається у теологію. Аверроїстичний аристотелізм зі своєю подвійною правдою подає в другий екстрем і видвигаючи самостійність філософії доходить аж до затрати всякого відношення до теології. Тома з Аквіну іде середнім шляхом і гармонійно поєднує примат теології з методичною самостійністю філософії, так що зі становища догми його філософія уявляє собою найкращу конкретизацію ідеалу католицької філософії у минулому а рівночасно взір для дальшої філософічної праці. Це відноситься не лише до методи як вирівнювання протилежностей повної самостійності і теологічної інспірації, але і до змісту, де для католицької філософії виринає потреба в душі філософії св. Томи поєднати два екстреми: підкреслювання самодіяльності „*causae secundae*“ з одного боку (-молізм) і вседіяльності „*Causae Primae*“ з другого (-томізм).

Загальний розвиток католицької філософії з методичного боку повинен йти в напрямі, який зазначений вже діяльністю самого Томи з Аквіну. Цей процес можна би означити як поступовий перехід зі сфери ірраціональної до сфери раціональної. Це відповідає духові християнства в протилежність до інших релігій і в цьому виявляється якраз специфічність католицької філософії. Історичний огляд за останніх сто літ покаже нам деякі фази цього розвитку у зазначеному напрямі: від становища містичної пасивності і ірраціоналізму до повного усвідомлення і критицизму.

(Докінчення буде.)

1) Denzinger-Bannwardt, *Enchiridion symbolorum et definitionum*. Freiburg 1922.

Др. М. Гнатишак

РЕНЕСАНС ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РОМАНТИКИ

Традиційний, на основі права задавнення доживаючий свій вік, піетизм до особи і творчості Тараса Шевченка є з ґрунту фальшивий та представляє типовий приклад освяченої минулими десятиліттями конвенційної брехні. Прославлюваний культ Шевченка в середовищі сучасного українського громадянства виродився у поверховну формальність, котра є для пам'яті великого поета тяжкою образою. Шабльонові обходи „Тарасових роковин“ та ювілейні щорічні статті в пресі вражають порожньою фразеологією, характеристичною для людей, котрі блищого, інтимнішого, особистого відношення до Шевченкової музи не знайшли і ніколи знайти не зуміють. Так стоїть справа на Радянщині з її мітинговим пропагуванням червоного Шевченка — не краще і на західних землях та на еміграції, де процвітають ювілейні обходи у пережитій формі традиційних „святочних концертів“ з портретом, вишиваними рушниками, високопарними промовами і іншими просвітянськими реквізитами.

Ґрунтом, на якому виросла така сумна дійсність, є факт, що Шевченкові твори втрачали в останніх роках безпосередність свого впливу на пересічного сучасного інтелігента, котрий являється носієм Шевченківських традицій. Шевченко видається українським інтелігентним колам поетом мало сучасним і біля сталого його епітету „геніальний український поет“ — починає щораз частіше появлятися обмежуюча клявузла: „поет 19-го століття.“ Ряд критиків виступає проти поширення Шевченківського культу — а дуже часто за цими протестами криється навіть охота паралізувати впливи Шевченкової особи і його творів взагалі. З одного боку замаскована україножерність сусідніх народів та національна безвартість Українців, з другого поважна переоцінка Шевченкових національно-політичних ідеалів — це ті могутні чинники, котрі витворюють відповідну атмосферу. Сутєву роллю відіграє однак далеко поважніший мотив внутрішнього, психічного характеру: а саме відчуження модерної епохи від того, що прийнято уважати за духову спадщину Шевченка.

Такий стан річей є безперечно одною з найбільших кривд, якої коли зазнав від своєї нації геній. Але на повну неудачу засуджена праця всіх, хто хоче наблизити Шевченка до сучасного читача при допомозі святочно-агітаційних фраз, при допомозі пропагування його громадсько-політичних і національних поглядів або наліплювання на його велику духовість партійно-політичних етикет. Такі демагогічні орудники треба рішуче відкинути, та підійти до самої суті проблеми: треба пошукати причин наведеного фактичного стану. Чому Шевченко став для сучасної людини чужим? Чому цей, котрого поезії з такою стихійною експанзивністю ширилися по всій українській землі, котрого духовість витиснула свій знак на цілому новочасному національно-українському рухові, чому цей поет зробився в підсвідомості великої частини нації нараз лише порожнім манекіном, який треба прославляти з патріотичного чи з партійного обов'язку? Причина криється у цій непростимій односторонності, з якою увагу цілих поколінь було звертано і досі звертається лише на одну сторінку великої Шевченкової творчості, а саме на її ідейний бік. Додобачаємо виключно лише національні, громадські та політичні ідеали, котрі проповідував Шевченко. Забуваємо при цьому, що на суспільну особистість поета складаються, крім того, ще інші елементи — та що найважливішим з них є складник не ідеологічний, а мистецький. У свідомості сучасного Українця Шевченко перестав бути поетом, зі скелету його ідеологічних схем здерли псевдолітературні критики живу красу поетичного виразу та оформлення — і в такому спрепарованому виді Шевченко став власністю сучасного покоління. Вчені інтерпретатори дозволили нам захоп-

люватися виключно лише цими його творами, на котрі позбавлений мистецького смаку національний чи соціальний практицизм почіпав ярлики великості. Політичні поеми Шевченка стали альфою і омегою його творчості. Д-р Сімович, наприклад, перекоує читачів, що „твори Шевченка з 1845. р. — найкращі, найсильніші, найвищі.“ „Писання ці — це головню „Кавказ“, „Іван Гус“, „Псалми Давидові“, „Посланіє“, „Холодний яр“, „Великий льох“, „Суботів“. Коли до цього списку додати ще перший „Сон“, то маємо перед очима більш-менш усе, що сучасна критика, а за нею і читачі, уважають в „Кобзарі“ за гідне своєю уваги. Решта — це нібито нежиттєва романтика або менше вартісна післязасланецька творчість, котру досить раз у шкслі прочитати — і потім на віки забути.

Коли однак подивитися на поезію Шевченка зі становища модерної літературної критики, котра головню свою увагу звертає не на ідейний бік, а на формальну, поетичну красу твору — тоді треба признати, що якраз деякі із вичислених політичних поезій, належать до найменш в естетичному вигляді вартісних творів Шевченка. Найважливіші з них, а саме „Сон“ і „Посланіє“, визначаються недостатньо ясно оформленою мистецькою композицією та сатиричним тоном, котрий звучить вправді не раз дуже сильно, однак естетичної вартості не має та набирає, до того, часом грубих форм, недопустимих в рамках сучасного мистецького смаку. Прегарна, повна поетичного чару, титанічна, перша частина „Кавказу“ переходить у чимраз однотайніше і буденніше продовження і закінчення цієї поеми. „Великий льох“ тратить багато через неорганічно йому прищиплену драматизовану форму та через темну символічність свого замислу. А в цілості, всі політичні твори Шевченка вражають своєю дидактичністю, котра, на погляд модерної теорії мистецтва, ніяк не дасться погодити з поезією.

Я знаю, що такі погляди можуть викликати протест в душі кожного сучасного Українця, вихованого на взірцях талмудичної інтерпретації канонізованої критикою, політичної частини „Кобзаря“. Цей протест однак дуже поверховний — і на суті річі він нічого не змінє. Оскільки хочемо дійсно Шевченка не лише поважати як муміфіковану величину з історії української літератури, але й переживати як живого чинника, котрий може освіжувати та творчо ділати теж в обставинах сучасного життя — тоді мусимо вже раз в кінці навчитися прикладати до нього вимоги не історичної, а модерної літературної критики. Кожна епоха творить собі таку теорію мистецтва, яка для неї найбільше підходить. Зденервований стуком машини та шаленим темпом життя, припорошений фабричною саджею чоловік наших днів відчуває найбільше потребу чистої краси — елементу, котрого в реальній дійсності знаходить тепер так мало. Вимагає її отже в теорії, від усіх галузів мистецтва. Часи соціологічно-історичної, псевдолітературної критики поетичного твору минули безслідно — і настала дсба підходу до поезії з вимогами чисто формально-естетичного характеру. Поетичний сюжет, творча фантазія, мистецьке переведення замислу в життя, засоби артистичного оформлення і висказу стають знова найбільш сутєвими елементами літератури. А серед такої духової атмосфери, безперечно, поручуваний застарілою критикою, малий і найслабший в естетичному огляді відлмок „Кобзаря“ навести душу модерної людини до поета не потрапить.

Не перечу цієї великої правди, що висказані Шевченком якраз в його політичних поемах думки представляють ще й тепер суму національно-громадських ідеалів українського народу, що якраз ці твори найбільше причинилися до розбудження приспаної української самосвідомості та що в тих лежить величезна історична і сучасна заслуга Шевченка як національно-політичного будителя. Треба однак погодитися з фактом, що пропагування цих високих ідей у поетичній формі є в сучасний мент мистецьким анахронізмом — і що всякі приближення до сучасності художніх цінностей Шевченкової творчості будуть даремними, доки незрозуміємо неправильності ідентифікації Шевченка — мистця слова — і з Шевченком-ідеологом. Кожен, хто хоче вбачати тепер головню вагу Шевченка як

поета в політичних поемах, допускається фальшування історії та ставить Шевченкову постать у неправильне, некорисне для него освітлення. Бо сучасний читач інстинктивно відчуває мистецькі недомагання поручуваних йому творів — а не звертаючи уваги на решту Шевченкової спадщини, генералізує своє враження і в результаті зачинає, може й підсвідомо, Шевченка як мистця слова оцінювати досить скептично.

Спинити цей сумний процес можна лише одним способом: пристосуванням себе до течій модерного духа. Причини лежать не в Шевченкові самому, навпаки, в його творах находимо якраз надзвичайне багатство елементів, що моглиб зробити поета любимцем нашої епохи — колиб ми ці прикмети його поезії пізнали. Причини лежать у фальшивій, політично-національній, а не мистецькій, інтерпретації його творчости. Тому головне завдання сучасної української літературної критики є: кинути нове світло на Шевченка. Передати соціологам і політикам ідейну спадщину поета, а самій прослідити докладно цілу досі занедбану частину літературної його спадщини та видвинути на перший план її мистецькі, формально-естетичні вартости.

В конкретному переведенні обмежиться така праця до простудіювання внутрішньої і зовнішньої форми Шевченкової творчости. Найновіші досліді вказали, де слід шукати характеристичних рисів внутрішньої форми його поезії. Цим мистецьким, внутрішнім елементом, який пронизує і опреділює цілу духовну структуру „Кобзаря“, є романтизм. А як занедбаною була досі якраз ця сторінка шевченкознавства — цього доказом є стан студій над таким, здавалосяб, сутевим для посуджування українського поета 40-50-их рр. питанням, як його відношення до літературної романтики. Безпідставною є думка, що це питання вузько фахове, яке відноситься лише до перших творів поета, що їх ми привикли, з певним відтінком погорди, називати романтичними баладами та історично-романтичними поемами. Навпаки — нові досліді ясно показали, що романтизм є раз цілком ясно позначеною, то знова лише в головному зарисованою, але в кожному випадку найголовнішою внутрішньою мистецькою базою цілої Шевченкової творчости від першого його вірша з 1838 р. почавши до останнього з р. 1861. Студія Филиповича п. з. „Шевченко і романтизм“, опублікована в 1923 р. зробила в цьому напрямку перший крок до правильного розуміння Шевченка як поета — і на ній мусять опиратися далші наукові досліді. Зрозуміло, що геніяльного поета неможливо вложити в рамки якоїнебудь одної поетичної школи і що пребагата духовість Шевченка не вміщується ціла в границях літературного романтизму. Однак інтимні звязки, котрі сполучуть його поетичну працю в усіх її фазах із романтикою як певним позачасовим, неісторичним духовим наставленням, такі сильні, що в очах модерного дослідника романтизм, як часово Шевченкові найблищий і найдоскональший вияв цього чутевого напрямку людського духового життя, приймає в творчости нашого поета першорядне і найголовніше місце.

Тимчасом старші критики були іншої думки — і не звертали на Шевченків романтизм потрібної уваги. Історична романтика ще найкраще опрацьована: їй присвячено декілька важних праць, споміж яких виділяються головні студії Антоновича, Овсяніко-Куліковського, Щурата, Николишина і інших. Праця над романтичними баладами обмежилася до вчислення часто з нинішнього погляду сумнівних польських і московських літературних впливів на нашого поета. До цього питання відноситься слаба праця Третяка — а вартісна студія О. Колесси, в котрій переведено докладно відповідну аналізу, вважається за найспеціальнішу студію над Шевченківською романтикою. Що-ж до інших, пізніших Шевченкових творів, то розглядати їх sub specie романтизму майже нікому, крім Филиповича не прийшло і на думку. Одна з найбільш сутєвих проблем шевченкознавства лежить облогом — і так довго буде практована по мачушиному, доки українська літературна критика не скине із себе оков соціології історії та політики і не стане на модерну, чисто наукову, екзактну базу формально-естетичного підходу до поетичного твору.

Не меншу вагу, як прослідження внутрішньої форми поезії Шевченка, виявленої в духовості романтизму, має теж студіювання зовнішніх, по своїй суті також романтичних, засобів мистецького слова у творах нашого поета. Одностороннє наставлення дотеперішних інтерпретаторів Шевченка виключно на проблеми ідеологічно характеру, мало не лише той відемний наслідок, що формально-естетична сторінка його творчості майже непросліджена, але ще й впливало дуже негативно на опінію українського загалу про чисто мистецькі якості цих творів. Ця опінія виявилася у визнанні кожним інтелектуальним українцем думці, яку сформулював Якубський ось як: „Шевченко — геніяльний поет, коли йде мова про ідейну вартість але що до форми його, то дуже простий, малокультурний, справді „мужицький“ поет. Так дивляться на поезію Шевченка навіть ті, хто добре знає „Кобзаря“, хто любить палкою любов'ю натхнення Шевченківські поеми та його глибоку і гостру лірику.“ Крім Якубського, котрий порушив досить побіжно проблеми формально-естетичної побудови Шевченкових творів, зацікавився цими питаннями серйозно досі лише Степан Смаль-Стоцький, котрий розселив в останніх роках основну ритміку Шевченка.

Не забуваймо однак, що не менш віртуозно, як ритмічною формою, умів Шевченко користуватися і стилістичними та іншими формально-естетичними засобами слова.

Найбільше тут впадають в очі дві прикмети його поезій, а саме їх ефонічність та мальовничість. Що до першої — то вже Якубський зауважив, а радше інстинктивно відчув, що „Кобзар — це одна з найбільш гармонійних, найбільш милозвучних та музичних книжок у світовій літературі.“ „Богацтво і досконалість алітерацій, римів і асонансів, та інших фонетичних мистецьких засобів є у Шевченка дійсно величаве. Знова-ж казкову мальовничість і майстерну кольористику його віршів мусить признати кожен, хто пригадає собі хочби знаний краєвид із Мазепиним собором, поміщений у третьому „Сні“, далі могутню, хапаючу за очі своєю яскраво-червоною кольористикою візію козацького війська: „Гетьмани“, або політичні пастелі „За сонцем хмаронька пливе“, „І небо невмите“ та інші.

На віртуозність та геніяльність поета в огляді користування зовнішніми мистецькими засобами вказує особливо їх органічний зв'язок з духом та змістом даної поезії. Так само, як різні ритми є у Шевченка засобами мистецького вираження різних поетичних настроїв і темпа акції, так само фонетичні фігури є все в досконалішій гармонії зі змістом і тоном віршів. Найкраще це видно на прикладах алітерацій. У знаній нічній сцені з „Утопленої“, видержаний в алітерації на „с“, цей фонетичний засіб не є поверховною мистецькою забавкою — навпаки, він є сутевим, може найголовнішим елементом настроєвого малюнку. Якубський ствердив дуже характерний в цьому огляді факт, а саме що Шевченко уживав найчастіше алітерацій на „р“, котрі якраз досконало відповідають боевому та енергійному тонові його поезії. В ділянці мальовничості є виразом тісного зв'язку мистецьких зовнішніх засобів із духом творчості зважена Д. Донцовом, велика перевага на палеті Шевченка кольорів червоного і чорного — кольорів крові та землі. Цей факт різко контрастує із погідною, звичайно блакитною, зеленою, золотого кольористикою більшості українських поетів та є зовнішнім корелятом духової відмінності Шевченка від пасивної, аморфної маси української поетичної літератури.

Вкінці треба ще зазначити, що загальною ціхою цілого Шевченківського стилю є його сильна емоціональність. В протилежності до вирівняних, симпатично правильних періодів класики уживає Шевченко пошарпаного, уриваного поетичного стилю, в якому головну роль грає виклик і риторичний запит. Уживає типового стилю кожної по своїй суті романтичної доби. Досліди Филиповича доказали, що цю прикмету визначається не лише стиль молодечих творів Шевченка, але цілої молодечої його спадщини взагалі. І так типовим прикладом емоціонального стилю, одним емоціональним чутевим вигуком, є 4 роки перед смертю поета напи-

сана поема „Неофіти“. Оця риса Шевченкової стилістики є як для Филиповича так і для нас найкращим доказом романтичного характеру його мистецтва.

Вже із цього дуже поверховного і неповного перегляду видно, що досліджування естетично-формальної сторінки творчості Шевченка — це не забава для спеціалістів, лише завдання, котре органічно вяжеться із цілою Шевченковою творчістю та якого роздроблення дуже багато може причинитися і до розуміння змістового та ідейного боку його поезій. Наші критики однак лише випадково цитують поодинокі, стало повторювані приклади досконалих Шевченкових фігур, тропів, ефонічного багатства. Одиною екзактно-науковою методою цієї ділянки, а саме методою статистичною, цей предмет ще не опрацьований.

Бачимо отже, що якраз ці сторінки поетичної творчості Шевченка, в котрих криється найбільше геніальних завдатків на відкриття перед сучасним громадством справді життєвих і відповідаючих модерній європейській духовості, мистецьких елементів Шевченкової поезії, досі не лише перед ширшим загалом, але й перед спеціалістами замкнені. Цей парадокс довше існувати не сміє. Тому кличем молододі генерачії, котра дійсно любить Шевченка, повинні бути слова: залишіть політикум безконечні словесні вправи на теми Шевченкієської ідеології! А нам дайте Шевченка-романтика, Шевченка-мистця Шевченка-генія слова. Ренесанс Шевченківської романтики — це чергове наше завдання. Ренесанс Шевченківської романтики — це знищення порожньої, фразеологічної інтерпретації Шевченка виключно лише як громадсько-політичного ідеолога, — це модерне, річове ставлення до творчості Шевченка, як до єдиної, нерозривної, по своїй суті романтичної цілоти, це звернення головної уваги на формально-естетичну сторінку поезії Шевченка, це відродження респекту перед Шевченком як поетом.

Аж тоді, коли пізнаємо і переживемо величезні естетичні вартості Шевченкової поезії — аж тоді зможемо впевні збагнути його ідейне значіння. Не конкретні поучення національно-громадського характеру, поміщені в „Послання“, не уїдлива сатира „Сну“, а пронизана каскадами кольорів і тонів, викупана в морі чисто поетичної краси, романтика балад, історичних поем, особистої лірики та зрілих поезій піснотного періоду хай стане репрезентативною частиною Шевченкової творчості. Елементи нечуваної формальної та змістової краси Шевченкового романтизму перетопляться у свідомості людини наших днів в огненний патос боротьби за волю. Перестанемо механічно повторювати немилосердно оклепані цитати з політичних поем — і в нашу кров і кість увійде, за посередництвом оновленого поетичного слова, правдивий дух поезії Шевченка. Дух, який не дасться виразити конкретними словами який можна лише відчувати, — за якого здійснення треба боротися.

Треба знати, що не можемо виповнити жадної заповіді, не можемо любити ні Бога ні ближнього, якщо наша думка блукає то тут, то там. Жадної штуки, ніякої науки не перейме цей, хто перескакує з однієї думки на другу.

Св. Василій В.

І. Гладилевич

ПОЛЬСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ РУХ

Не тільки українське католицьке громадянство, але й українське католицьке студентство дуже мало, а то таки зовсім непоінформоване про ті течії, які нуртують серед польської католицької академічної молоді. Причина?

Ми привикли наших національно-політичних противників „ігнорувати“ для тої одної радії: що вони вороги нашої національно-державницької ідеї. Ми — в своїм, що так скажемо, національно-плеємнім „аристократизмі“, а радше інерції, відгороджуємося китайським муrom від наших найближчих сусідів, не хочемо їх знати й не стараємося їх пізнати. Пощо, мовляв, коли вони думають тільки про те, щоб нас знищити, й ми без пізнання їх можемо бути певні, що з ними для нас лиш один шлях, — шлях безоглядної боротьби. Українець католик не відноситься на жаль інакше до Поляка-католика, як один шовініст до другого. Розуміється, так є й навпаки. Універсальні католицькі ідеали, спільні всім народам, одна католицька віра і приналежність до тої самої Церкви, зовсім не зменшують цього „непримиримого“ а в дійсності нерозумного відношення до Поляків. Ми поповнюємо величезну помилку, бо наслідуюмо якраз лихі прикмети наших сусідів, що в своїй манії великості не бажали добачувати таких „маленьких народців“, як Українців, Білорусинів, Литовців, і и. І коли Польща, нераз дорого заплатила за такі помилки й нині змінює свою тактику, то ми не хочемо вчитися на чужім досвіді. Хоч незрівняно слабші від своїх сусідів, то однак не стараємося поза лісом добачувати дерев. Звідти цілий ряд хибних кроків на всіх ділянках нашого примусового співжиття з Поляками.

Польський табір не представляє собою такого моноліту в ідейнім відношенню до нас, як це ми — з очевидною шкодою для самих себе — думаємо. Зокрема, коли говоримо про польський катол. табір, то далеко не всі Поляки-католики є безоглядними ендеками, шовіністами, „езуїтами“ й імперіялістами в відношенню до нашої греко-католицької Церкви й українського народу. Ця неоднотайність увидатнюється ще більше серед молодого католицького польського покоління, котре в сучасний мент студіює на Високих Школах і котре вкортці стане представником будучої інтелектуальної Польщі.

Ми, молоді Українці-католики, повинні пізнати ту завтрішню католицьку Польщу, з котрою прийдеться нам не тільки змагатися, але теж й співпрацювати на многих ділянках католицького життя.

Цей короткий нарис ідеологічно-організаційного руху академічної молоді, — хай в часті бодай послужить тій цілі.

І.

Польський католицький академічний рух старший від українського на майже цілих 30 літ. Початки ідентичні, бо виходять як і в нас від марійських студентських содаліцій. 3 березня 1889 р. підписує 17 польських академіків у Львові акт оснування першої содаліції академіків. Основник і перший модератор (духовник) сеї содаліції о. Братковський, кладе трівкі основи під цю першу католицьку академічну організацію. Перші содаліси академіки працюють з початку виключно над поглибленням свого релігійного життя. Відбувають отже публичні Богослуження й спільні релігійні практики. В 1889 о. Братковський уділює академікам перших реколекцій. Содаліси приступають часто до спільного Св. Причастія.

В 1891 р. повстає друга академічна марійська содаліція в Кракові. Перші роки її існування минають тихо. Се роки присвячені внутрішній праці й консолідації. Краківська содаліція вступає в живий письменний звязок з львівською, котра в тім році, скріплена вже внутрі ідейно і сильніша фізично (числить уже 43 членів) почи-

нає виявляти заінтересування зовнішню католицькою працею. Попри евхаристійну секцію — повстає й розвиває успішну діяльність „секція соціальна“, що уладжує прилюдні дискусійні сходи з рефератами на соціологічні, економічні й політично-соціальні теми. Се дух часу спрямував тоді розвиток содаліційної праці на ті нові шляхи. Як відомо, був це рік пам'ятних енциклік Папи Льва XIII, котрі дали світові підстави для розвитку католицької соціальної акції.

Але молоді академічні содаліції у Львові й Кракові мусять ще й на далі зводити важку боротьбу за своє існування. Часи тоді дуже несприятливі для організації католицької праці. Пануючими і модними були тоді в польським громадянстві кличі лібералізму, радикалізму й соціалізму, що полонювали загаль академічної польської молоді.

В січні 1896 р. відбувся у Львові перший З'їзд Делегатів Марійських Содаліцій Галичини. На тім з'їзді основано „союз усіх содаліцій“ та постановлено що найменше раз на три роки скликувати подібні З'їзди. Організація содаліційна кріпне. У Львові і Кракові гуртується вже по 100 академіків, які працюють планоно в різних секціях, як евхаристійна, харитативна, соціальна, самопомочева, апологетична й ин. Завдяки добрим провідникам духовним, обі академічні содаліції розвиваються гарно й щораз то сильніше акцентують своє католицьке „я“ на терені університетським і громадянським.

Цей короткий нарис не дозволяє спинятися довше над історією розвитку двох польських академічних содаліцій у Галичині. Цікавих більше довідатися, відсилаю до знаменитої й поважної праці Мечислава Голомба¹⁾ що начеркнув історію польського содаліційного руху академічного та представив його роль в загально польським академічним життю.

Війна в 1914 р. перепинює нормальну працю содаліцій марійських в Кракові і Львові. Але з увільненням Варшави від Москалів ідея содаліційна переноситься теж і туди й вже в 1915 р. бачимо двох академіків в середношкільній содаліції марійській у Варшаві. В 1917 р. архієписком А. Каковскі еригує першу в б. займанщині російській содаліцію марійську академіків у Варшаві.

У відродженій Польщі розвиток академічних содаліцій марійських пішов скорим ходом. Відновили й поширили свою діяльність давні содаліції, крім цього повстає цілий ряд нових акад. содаліцій у центрах університетських і так: 27. XI. 1921 у Познані, 10. XII. 1922 в Данцігу, 23. XII. 1924 у Вильні 15. XI. 1926 в Любліні.

Крім содаліцій академічних мужеських існують також і жіночі. Перша содаліція марійська студенток повстала в Кракові в 1906, друга у Львові в 1913, в інших університетських містах Польщі щойно по 1920 р.

В академічних содаліціях є під цю пору згуртованих в 6 гуртах поперх 600 студенток, і в 7 гуртах около 800 студентів. Найкраще розвиваються содаліції академічні в Кракові де є біля 500 членів і члениць. В Кракові є вже власні католицькі академічні доми та науковий інститут католицький, в яким поза університетом працюють студенти.

II.

З певністю інтересним буде для українського читача познайомитися з програмовою й ідеологічною декларацією польських содаліцій академіків. Подяємо її в важніших точках:

„Відаючи собі відчит з відвічальности супроти Бога й Батьківщини, наважуючи до марійських традицій і лицарських ідей великих поколінь нашого народу, ми, академічна молодь содаліційна, свідомо стаємо до співпраці в католицьким духовім відродженню людства і витревало прямуємо до здійснення нашого основного

¹⁾ *Mieczysław Gólab: Akademickie Sodalicje Marjańskie w Polsce. Lwów 1928. IV° сторін 264.*

клича: через удосконалювання самих себе після засад католицької етики, під особливою опікою Матері Божої, причинятися до усвячення цілого народу, працюючи над піднесенням релігійно-морального рівня польської академічної молоді і оточення, в якому живемо.

Отже найблищим і головним нашим завданням — це витворювання християнського характеру.

З глибоким переконанням розуму здобуваємо одноділий світогляд, котрий впливає з католицької доктрини й нормує всі прояви нашого життя.

Рівночасно, виховуємо систематично нашу волю через безоглядну консеквенцію в реалізуванні наших засад. Не визнаємо засади без чину, жадаємо інтензивного християнського життя.

Безнастанно й розумно розвиваємо в собі життя Боже або стан освячаючої ласки, що є необхідною умовою вироблення християнського характеру, міцного й зрівноваженого, неперечуленого й всестороннього.

Однак удосконалення індивідуальне не вистарчає.

Кожний з нас мусить стати осередком кристалізації ідеї Божої серед свого оточення, дорогою прикладу й апостольської праці, веденої розсудно, з великою любов'ю й відвагою.

Мусимо працювати суспільно, громадно. Кожний з нас повинен брати участь в „академічному житті“ та причинятися до цього, щоб в нім і в публічному житті взагалі, примінявано засади католицької етики.

В боротьбі, котру енергійно ведемо проти забобонів і зіпсуття, методом нашою є не тільки нищити, але передовсім після слів св. Павла: „Зло добром побіджати“.

В неустанній і різноманітній праці нашій для слави Божої, нормуємо в той спосіб наше відношення до Церкви, Народу й Родини, цих трьох підставових чинників нашого життя:

Як вірні сини Католическої Церкви, цієї правдивої Civitas Dei, що лучить у пречудовім організмі Містичного Христового Тіла покоління й народи землі, визнаємо нашу пошану, любов і послух для Неї. Бажаємо бути живим і творчим членом цього організму, бажаємо жити Його життям і боротися за здійснення Його основного програму: Мир Христа у Царстві Христовім!

Найвища, природна форма усупільнення — це нарід. Життя в Народі створює умови необхідні для повного розвитку духового одиниць і суспільних груп. Марійська Содаліція Академіків як суспільна група живе в Народі і дбає про Його всесторонній розвиток, а жертвну й діяльну любов Отчизни вважає своїм моральним обов'язком.

Родина, оперта на тайні подружжя — це суттєва клітина суспільного й національного організму; в ній бачимо теж засадничий чинник виховання характерів, а в здоровім родинним життю неоцінене джерело правдивих і добрих засад життєвих...

III.

Як бачимо, джерелом польського католицького академічного руху — були марійські содаліції. Тут скріпилося й поглибилося релігійне життя польської академічної молоді, тут створилися й закріпилися студентські католицькі традиції. Академічні содаліції довгі роки працювали зовсім незаметно, поборюючи упередження загалу академічного та неприхильне відношення ліберальних університетських властей. Ви-старчить пригадати, що через довгі десятки літ ні львівська, ні краківська содаліція не могла добитися легалізації своєї організації в академічному житті від університетських сенатів. Зокрема дуже ворожо ставився до львівської содаліції сенат львівської політехніки.

Але та тиха зате глибока праця академічних содаліцій дала в пізніших часах гарні плоди. Не тільки буйно розцвіло в останніх часах само содаліційне життя, але

взагалі содаліції академічні стали дріжджами й духовою скарбницею всього католицького академічного руху в Польщі. Повстають нові католицькі академічні організації. В 1903 р. повстає в Кракові академічний союз „Філяретія“, що ціллю своєю ставить виховання громадянина на підставі католицизму, через прищиплення йому національного світогляду інтензивною науковою працею, виробленням соціального змісту, вкінці абстиненцією й побратимством. „Філяретія“ розвивається дуже гарно до війни, й удержалася ще й по нинішній день у Кракові.

В 1908 р. повстала організація „Одроджене“, якої ціллю було впровадити Христа до всіх ділянок польського життя як публичного так і приватного по думці засади „*Christianus sum et nihil humani a me alienum esse puto*“. Органом „Одродження“ став місячник „Prąd“, котрого перше число появилось в Варшаві в 1909 р., а котрий виходить по нинішній день. „Prąd“ редагувала колегія молодих людей, котрі розуміли потребу й конечність дати академічній молоді сильні моральні підстави для плекання характеру. Зібрані коло цього місячника, т. зв. „prądowscy“ відчували вже тоді потребу ревізії загально вкоріненого тоді погляду, що—мовляв—релігія—се приватна річ людини. Основники „Одродження“ зрозуміли й відчували, кільки то цінностей в суспільнім і національнім життю може дати Евангеліє і її останній вислів Церкви в тій ділянці, енцикліка „*Regum Novarum*“.

Війна ствердила правдивість переконань перших „одродзеняків“. Організація числить в своїх рядах численних відданих її ідеї членів. Молоді „повоєнні“ члени „Одродження“ розуміють добре, що рух, в яким беруть участь, мусить бути добре обоснований, коли має бути трітій і коли має заважити на далі їх Батьківщини. Вони розуміли, що замало кинути тільки клич, але треба передовсім дати ясно сформуловані цілі й вказати шляхи до їх осягнення, вони відчували, що рухови тому треба дати сильну організаційну форму, в якій виховувалися б щораз то нові реалізатори їх ідей.

І так по війні „Одроджене“ переорганізувалося і в травні 1923 р. появилася нова декларація ідеологічна цієї організації. У відродженій Польщі бажає „Одроджене“ оперти все життя на органічній еволюційній законі—на Божім законі. Кличем „О-я“: „віддати нарід Христові“, а методом праці: „я християнин і ніщо мені не є чужим“. Отже засадою є універсализм католицької релігії, що велить усім членам цікавитися всіма питаннями польського життя і бути діяльним в кожній його ділянці. „Одроджене“ старається заінтересувати молодь всіма актуальними проблемами в Польщі, а головню питанням суспільним. Визнає націоналізм християнський, що в народі бачить не абстракцію і твір механічний, але органічну цілість і суспільно історичну цілість.

„Одроджене“, — то католицизм інтегральний, це рух максимальний, божий і позитивний. Бажає виявити вічну молодість (новість) католицького обличча. „Одроджене“ поширилося у всіх університетських центрах у Польщі і є одною з найповажніших польських академічних організацій та членом міжнародної студентської католицької федерації „*Pax Romana*“.

З інших польських католицьких академічних організацій слід згадати ще академічну організацію „*Katolicka Młodzież Narodowa*“, що повстала вправді тому три роки (в 1926 р.), але дуже гарно розвивається. Кличем її „*Instaurare omnia in Christo*“, щоби осягнути ціль „*Pax Christi in regno Christi*“. Поборює партійництво серед молоді, й дуже живо цікавиться місійним рухом у Польщі та Католическою Акцією. Бажає стати підпорою для церковної Єпархії, даючи своїм членам основну католицьку освіту.

Стоварищення Академічної Молоді „*Inventus Christiana*“ існує тільки в Варшаві і числить 180 членів. Стоварищення це опирається на системі кружків, що не сміють числити понад 20 членів. Ціллю є: поглиблення релігійного життя молоді, випрацювання світогляду опертого на підставах Євангелія і формування характеру в душі Христа. Для зреалізування цілей ведуть члени стоварищення інтензивну самообразу-

ночу працю, шляхом читання і коментовання Св. Письма Н. Завіту, рефератів, дискусій і лектур. Крім цього веде „Inventus Christiana“ й харитативну діяльність.

На окрему згадку заслуговує „Союз польських християнських корпорацій“ що повстав в 1928 р. в Люблині. Християнські корпорації зірвали з ліберальними й шовіністичними тенденціями, що проявлялися до цього часу в загалі польських корпорацій. Вони поборюють повединок та „буршівство“, що полягало на питтю пива та робленню авантур. Союз Християнських корпорацій занявся спредизованням християнського поняття людської гідности. Числить 15 корпорацій з поверх 600 членами. Старається витворити питомого польського корпораційного духа та зірвати з чужими звірцями, які на жаль в Польщі покищо пануючі.

Висловом польського академічного католицького руху в останніх роках є зріст місійного руху серед польського студентства. Рух сей вийшов з відповідних секцій при марійських содаліціях й нині оформлюється вже зовсім самостійно. В останнім році повстали академічні кружки місійні у всіх університетських центрах. Ціллю місійних кружків є: поглиблення місійних наук, акція пропаганди, студії енциклік. Централєю руху місійного є Познань, Уряджуються академічні „місійні тижні“, курси і т. п.

* * *

Так у дуже поверховнім нарисі представляється польський католицький академічний рух. Ми українські студенти католики повинні не тільки цей рух ближче пізнати й ним цікавитися, але й зі свого боку доложити всіх старань, щоб і в нас праця наша для здійснення ідеалу „відновити все в Христі“ пішла таким самим імполан т ним розмахом, що й у Поляків.

НА СОЛОВЕЦЬКИХ ОСТРОВАХ

„Журналь де Женев“ містить вражіння одного чужинця, що недавно перебув кілька тижнів в концентраційнім тоборі на Соловецьких островах на Білім морю. Се місце найлютішої кари. Царі неволили там через 28 літ останнього кошового Січи Кальнишевського, а нині большевики висилають там на заслання „найнебезпечніших“ католицьких і православних єпископів і наших „контрреволюціонерів“. З початком сього року було там на заслання 12.000 осіб, в тім числі 2.000 жінок. Смертельність між засланцями доходить до 20%, крім езекуцій смерти. Засланці ходять обдерті і нераз можна бачити як при 25° морозу працюють вони в подертім лахмітті. Страшна особливо доля жінок, над котрими знушаються озвірілі комісарі. Методи карні, що їх примінюється на Соловецьких островах такі, що й китайські кати моглиб багато навчитися. На людей примінюється кару т. зв. „камінний мішок“ і „стовп комарів“. „Камінні мішки“, це

глибокі й темні льохи, простором не більші як на квадратний метер. Вязень, спущений туди, мусить стояти і полагоджувати всі свої природні потреби. „Камінний мішок“ се спосіб тортури примінюваний у Росії, від часів Івана Грізного (як виходить з оповідань про мучеництво Кальнишевського, то наш останній січовий кошовий мучився в подібнім „каміннім мішку“). Большевики не топчуть „гарних традицій“ своїх попередників. Кару „стовпа комарів“ примінюється тільки на тілі. Нагого деліквента а навіть і деліквентку привязують на вільнім воздусі до стовпа. На протязі кількох хвиль ціле його тіло покривається хмарою комарів. Сеї тортури засланці довго не можуть видержати. По чверть години невисказаного болю тортуваний у сей спосіб звивайно тратить притомність.

Такі звірства страшні поповняють большевики в себе. А про що балакають вони в нас?

Др. П. Ковалів

ГОСПОДАРСЬКА ВІДБУДОВА

(Докінчення)

6. Стандаризація

Першою підвалиною ощадності в промисловості є отже добре вивчення всіх умов певного виробу і вибір найкращого методу праці, що дозволяє виробляти якнайшвидче і вимагає якнайменше сирівців та енергії. Таке вивчення сполучено з великими витратами, котрі окуповуються лише при виробі досить великої кількості річей. Плян на папері льокомотиви коштує в кілька разів дорожче за справжню льокомотиву. Але по цьому плянові можна збудувати сотки і тисячі однакових машин і чимбільше буде їх зроблено, тим менше видатків на плян і вивчення засобу припадає на кожну одиницю. Це вимагає, звісно, досить великої потреби і попиту.

Щоби пересунутися на кілька десятків років у якій вгодно бік, людині найзручніше користуватися власними ногами; робити чотири рази денно по два кілометри по тій же дорозі далеко краще трамваєм, біциклетом, кіньми, чи самоходом в залежності від шляхів сполуки та засобів. Коли ж багато людей та краму пересувається в тім же напрямкові, ощадність вимагає заведення відповідного приладдя — ліфту, безконечного тротуару, вагонеток, трамваю, залізничі.

Для одної подорожі на тисячу кілометрів варто сісти в існуючий потяг, але не окуповується прокласти битий шлях по горах Абісинії, або провадити залізничі десь у бразилійських пралісах. Статуї та малюнки коштують страшенно дорого, бож вони існують лише в однім примірнику, але скульптори і малярі рідко заробляють добрі гроші. Також і швець, котрий шие чоботи „по нозі“ кожного покупця, ніяк не може працювати в добрих умовах. Навпаки, фабрика, що виробляє щоденно сотки і тисячі цілком однакових черевиків, може робити швидко, стежить за якнайменшою втратою матеріялу та енергії і тому продає свій виріб дешево.

Легко помітити зниження видатків на вироблену одиницю із збільшенням кількості однакових виробів в друкарстві. Книжка мусить бути написана, літери, що її складають, зібрані в рядки, далі в сторінки і аркуші, однаково скільки примірників друкувати. Їх кількість впливає лише на папір, час руху друкарської машини, збір аркушів та брошуровку. Тому книжка друкована у двацяти тисячах примірників може бути продана далеко дешевше, ніж колиби їх була лише тисяча, а всі співробітники можуть бути добре оплачувані. Лише часописи друковані у величезній кількості можуть бути постачені по такій низькій ціні.

Щоби можна спровадити багато однакових виробів, треба обмежити кількість ріжних типів на дійсно необхідні і цілком всіх задовольняючі моделі. Таке обмеження англо-сакси, згідно своєму нахилу до дисципліни, назвали стандаризація, від слова стандарт — прапор, на котрий рівняється весь загір війська підчас бою.

Часто-густо можна внести лад беручи один будь-який з кількох однакових сеньких засобів: звичка в якійсь країні триматися по дорозі праворуч, не гірша і не ліпша ніж їхати завжди ліворуч, аби всі робили однаково; також замість сінної міжнародної марки можна було би обрати зелену, або червону. Але здебільша кожен з існуючих засобів має свої хиби і переваги, отже ходить отворити середній тип, або обрати найбільш поширений чи найзручніший. Уведення міжнародного розміру поступу гвінта в залежності від проміня стежня безмірно зменшило кількість ріжних моделей і спричинилося до великої ощадності, бо ж зменшило і типи

приладів, що їх виробляли і запаси по крамницях, щоби кожен міг знайти потрібний гвинт і звело до мінімуму час розшуку. Однакове віддалення трох райбок на залізниці дозволяє перевозити дуже далеко без перевантажувань, котрі і коштують чимало та й крам псують. Також дуже розумно було зберігти однакову нарізку для електричних ламп різних фабрик і дотримуватися лише кількох розмірів фотографічник плівок.

У нас стандартизація була вжита лише у війську та почасти на залізницях, Якби кожен полк мав свій рід рушниць, треба булоби мати величечні запаси набоїв усіх сортів, бо ж невідомо хто свої найшвидче вистріляє, виріб їх тисячами, а не десятками мільонів, коштувавби безмірно дороще, і важко булоби уникнути помилок при постачанню кожному тих набоїв, котрі він може своєю рушницею уживати. Чудовою вигадкою є й військовий устав, однаковий для всіх військових держави; новому старшині доводиться ознайомитися з начальниками, підвладними та місцевістю, котрі скрізь, зрозуміло, різні, але обов'язки і офіційні стосунки його з друзими будуть ті ж самі в 617-ім полку, як і 21-ім.

Майже все, що нас оточує, наші рухи і звички можуть бути покращені вибором найощаднішого і найрозумнішого. Введення на Великій Україні десятитисячної наукової системи мір довжини і ваги є дуже корисним. Англьосакси ще й досі висловлюють довжину тріями, дютами, футами, ярдами та мілями, гублять при підраховках силу часу і грошей, бо ж кожна вища одиниця об'єднує иншу кількість нищих, в повищій прикладі ці числа є 100, 12, 3' та 1000 разів. В промисловості розумна штандартизація надзвичайно пожадана, бо завдяки конкуренції, бажанню постачити трохи дешевше виріб „цілком подібний“ як у других фабрик і наміру задовольнити любителів оригінального, існують сотки тисяч різних моделей річей, що мають теж призначення, але коштують народові своєю різноманітністю грубі гроші.

Англійська фабрика черевиків замість 70 тисяч різних моделей почала робити лише 740 — цілком досить, щоби задовольнити найвибагливішу людину! — і тим знизилася собі вартість на 15% та заощадила річно 50 тисяч фунтів стерлінгів, себто мало не пів мільона карбованців. Форд до останнього року робив лише дві моделі самоходів, одну для доріг, другу для хіборобської праці. Найбільше спричинився до ощадности в Сполучених Державах Америки Гувер: призначена ним комісія обрала з 45 різних існуючих ліжок для шпиталів лише одне найзручніше; з 119 сортів цегли залишилося біля десяти. Моделі ґрат у печах Німеччини були зведені в минулім році з 21 до 4 найпрактичніших. Готелі зменшили свої видатки купуючи у великій кількості однакові моделі чарок, склянок та столової посуду.

Завдяки стандартизації загал мав різні вироби, що цілком задовольняють всі його потреби, але загублений час на вибір „найкращого“ далеко менше, а речі коштують безмірно дешевше. Оригінали з грішми можуть замовляти все по своєму смакові у ремісників-артистів, вони їм платитимуть не дороще, аніж коли би всі носили черевики шиті по мірці.

Чи якась стандартизація є корисною, чи порушує звички і смак споживачів, це питання такту і досвіду організаторів. Але праця великими серіями далеко ощадніша, отже корисніша для країни, вироби дешевші, доступніші для населення і звичайно кращі, бо ж варто уважно вибрати і контролювати сирівці, витрати часу на розшуки найпрактичніших моделей та вивчення найкращого засобу виробу окуповується і стає можливим використати відпадки фабрикації, що будуть в досить великій кількості, щоби ними зайнятися. Нарешті, виріб серіями дозволяє поширити вжиток машин і замінити важку фізичну працю людини, легшим і краще оплаченим доглядом за рухом машин, що вимагає не стільки сили, як уваги і розвитку мізку.

7. Допомога машин

Виріб у великій кількості, полекшений стандартизацією, дозволяє вживати машин і ще дужче заощадити час виробу, потрібну енергію, а іноді зберігати і сирівці. Поширення машин зустрічає певний опір, як з боку робітників котрі поборюються що праці їм забракне, так зі сторони консервативних кол населення по інерції. Річ йде не про хемічну промисловість, що звісно без котлів та перегонних кубів існувати не може, лише про машини, які виконуть працю, котру досі роблено руками.

Але тіж хлібороби, що ремствують на машиновий виріб заощаджують своє зерно сіялками молотять не цілу зиму ціпами, але впоруються за кілька день молотілкою і вже давно забули як розтирати зерно на борошно руками поміж двох каменів, навіть облишили повільні водяні млини та непевні вітряки і відвозять збіжжа на парові млини, чекаючи поширення електричних.

Часто-густо доводиться чути скарги що, мовляв, праця машин не така охайна, міцна, артистична, словом нищої якості. Це все залежить виключно від людей, котрі виріб налагоджують, але немає жаднісенького звязку з машинами. Навпаки, при рівній ціні машиновий виріб значно міцніший, бо ж стежити за добрими якостями сирівців легше, тому, що їх доводиться купувати в досить великій кількості, вивчення найвідповіднішого засобу праці варта зробити, витрата енергії далеко менша, отже виріб обіходиться дешевше і нарешті, він значно рівніший, остільки, що кожна річ цілком подібна на другу тієї енергії.

Відтиснені пресом тарілки та цегла цілком однакові, відбиті машиною найдрібніші годинникові колісця чи рушничні набой безпомилково відповідають призначеному їм місцю. Отримані випадково з хібами черевики, посуд, тканини або що, викидуються на ринок яко „брак“ і дають змогу біднішим шарам населення користати з річей, котрі їм при ручнім і навіть добрім машиновім виробі були би задорогі.

Дехто ще каже ніби праця коло машини одноманітна і вона приголомшує людину. Дійсно інтелігентові здається жахом робити довго ті самі рухи, але девять десятих працюючих шукають доброго заробітку по змозі без потреби повсякчас думати й міркувати та проявляти дійсну ініціативу. До того ж, коли би довелося руками виробляти величезну кількість однакових річей — частин самоходів, райок, чобіт, цвяшків, гудзиків, цегли і тому подібне — ремство мабуть не зменшилося би, лише перейшло в нарікання на брак машин, що можуть таку одноманітну працю виконувати.

Механічна праця не притуплює здібности, вони сплять в мент виконання цієї роботи, але вживаються з користю при потребі. Селянин працює часом значно одноманітніше, він проводить цілі дні роблячи однакові борозни плугом, або поводячи все тим же рухам косою. І все ж пересічний селянин повинен багато знати і мусить думати про різноманітні речі: йому доводиться передбачити годину, гноїти землю, знати всілякі рослини та ріжну худобу, підраховувати свої потреби для засіву, спробувати свої вироби, купувати і вживати різні приладдя свого реманенту, часом самому їх робити або лагодити. Хлібороб отже не уникає одноманітної праці, вона його не приголомшує, але коли він працює тяжко і всеж живе бідно, то походить не переважно від не досить широкого вжитку машин.

Бо ж праця машинами знижує витрати на виріб, робить його доступнішим населенню і дозволяє працюючим більше заробляти. Коли, з метою дати всім працю і зменшити безробіття, ми не лише почнемо обробляти землю сапірками і молотити зерно ціпами, але ще й перенесемо цей погляд на транспорт і примисловість, то без жадного сумніву доки сонце світить із злиднів не виліземо. Сто американських робітників, що отри-

мують по п'ять доларів денно, виробляють машинами заліза, кращої якості і з меншою витратою грошей, аніж сто римських рабів, які все робили руками і працювали лише за лиху їжу.

Сучасний залізничник, що супроводить тягаревий потяг через українські степи, має змогу більше придбати на зароблені гроші, аніж мав його дід чумак котрий з парою волів губив кілька тижнів щоби постачити до Києва віз кримської соли. Також і життя робітника мійської водокатки, що посилає свіжу воду по всіх будинках міста, не можна рівнати з животінням і витратою енергії водовоза, котрий не робив і тисячної частини цієї праці зі своєю конякою та діжкою на колінах.

Мащини лише на якийсь час зменшують кількість робітників, котрі працюють над задоволенням тієї ж потреби населення. бо праця машинами так знижує ціну виробу, що вжиток його поширюється. Розвиток машин йде поволі, — в нас наприклад не вистарчить грошей скрізь де треба машини поставити, — і для заміненних машиною робітників завжди знагодиться инша праця. „Коли дев'ятеро можуть виконати працю, котра доси потребувала десятих, десятий не вмере з голоду, він не матиме цього заробітку і це все“ — каже Форд, що за двацять років праці утворив у двічі більше механічних кінських сил (HP) аніж існує живих коней у світі.

Даремно люде, що переписували від руки книжки, були обурені — як завжди інтелігенти під „ідейною“ покришкою — введенням друкарської преси настільки, що загрожували життю друкарів. Ті тікали в більш освічені краї облишаючи рідні землі, як зробив Федоров, що ратуючи своє життя від темних москвинів знайшов захист у нашого освіченого князя Острожського. Але сучасні ротативні машини, що потраплять за кілька годин відбити десятки тисяч примірників великих щодеників, вимагають послуг та догляду в тисячу разів більше люду, аніж було занято надписуванням книжок чотирі віки тому.

І так є по всіх промисловостях без жадного винятку. Хібаж менше людей знаходить собі заробіток по залізницях аніж при старих залогах руху? Здобич і обрубка металів дають працю непорівнююче більшому відсотку населення, ніж в старі часи, коли все виконувалося руками. Коли механічний виріб взуття примусив й чимало шевців позачиняти свої майстерні, то завдяки машинам черевики так подешевшали, що не лише заможні люде можуть мати по кілька пар взуття і в країнах, де машини поширені, ніхто ніколи не ходить босоніж. Зайве додавати, що кількість людей що займаються виробом і продажем черевиків значно зросла.

У нас під цю пору, завдяки обмалі машин і браку організації, існує безробіття. Люде бідують не маючи ні грошей, ані дешевих виробів і по змозі шукають заробітку на чужині. При инших умовах, коли з розповсюдженням машин навіть хліборобство потребуватиме під горячу пору менше людей, вони знайдуть завдяки кращій організації промисловости хліб по фабриках, копальнях та залізницях, отже взимку бездіяльність серед занятої на ріллі людности буде менше. Наша земля при відповіднім керуванню зможе прогодувати безмірно більше населення і воно житиме значно заможніше.

8. Підсумок

Добра організація дозволить нам якнайшвидше з найменшими зусиллями та витратою матеріалу вивести Україну з сучасного стану цілковитої господарської руїни. Моральні підвалини її дисципліна, єдність керування, використання спеціалістів, справедливий поділ праці та відповідальности, певний контроль вивчення якнайвідповідніших умов і засобу виробу, розумний плян та координація зусиль як поодиноких виконавців, так і цілих відділів того ж підприємства і навіть усіх підприємств у Державі.

З боку матеріального добра організація допомагає якнайпевніше заощаджувати час, якнайдоцільніше використовувати енергію і не марнувати сирівці. Стандартизація і машини є старими здобутками поступу інших народів. Але поступ інших нічого не вартий для нашого як що ми не матимемо досить здібних і тактовних організаторів та відповідної кількості досвідчених фахівців і коли ці, зв'язані між собою дисципліною, фахівці та організатори не придбають собі у населення необхідного авторитету і не прихильять до своїх думок інертну більшість народа.

Опір походить здебільше від хибної уяви, від інертності і не бажаємо bliще ознайомитися з дійсним станом річей та щиро шукати не найпростішого, але найліпшого виходу. Коли оцими кількома словами мені пощастить хоч в небагатьох трохи захитати цей опір, я рахуватиму, що почав виконувати обов'язок, покладаний на мене, як і на кожного з нас, Батьківщиною,

Я. Боженький

СРІБНІ ТІНІ

(Продовження.)

Фільмові зірки досить швидко старіються. Аманти після переступлення певної границі віку, переходять до характеристичних роль або посвячуються режисерії. Артистки майже ніколи цього не роблять. Вони волять лишити по собі спомини молодечої краси і свіжості, і тому, коли вже не помагають пастилеві знімки, кидають екран раз на все, живуть з процентів, вертають до театру та кабаре, або таки просто виходять замож. Звідси і стільки артисток, що в хвилині найбільшого тріумфу, зникають безповоротно зі срібного екрану.

Фільмовий артист є невідьником власників витвірні. Ці люде, необізнані деколи з напрямом талану даного артиста, накидають йому непригожі ролі, що відтак в послідовности спричинює руйну талану.

Життя зірок, не є лише забавою, як загально думають. Тільки здалека фільма виглядає так чарівно, так притягаючо. Зблизька це праця, вичерпуюча останки сил. В фільмовому ателіе нема призначених годин праці. При яркім світлі юпітерів в незвичайнім горячі або холоді праця від рана до вечера, а нераз і в пізну ніч. — Для режисера людське життя не має жадної ваги. В нього одна-

одинок думка — здобути славу для себе і фільми.

Погляньте до таємних санктуарій витвірень, до ателіе, скільки там денно нещасних випадків.

Жертвами випадків падають не тільки безіменні статисти, але і зірки. Віліям Гарбу згинув підчас знімок в хвилях спіненої ріки. Підчас накручування фільми „Тайна великого цирку“, звели боротьбу з собою літак і авто. В тій боротьбі згинув двох головних артистів, Франк Пуллі і Тонні Брек. Подібно згинув і артист Дік Кервуд, який пробував скочити з літака до авта. Дрібних випадків не зчисливби.

На рівні з зірками про славу і вартість фільмів говорить прізвище другої людини екрану — режисера. Такі фірми як Д. Гріфіт, Цеціль Б. де Мілле, Рекс Інграм, Джемс Крузе Віктор Флемінг, Ернест Любіч, Фридерик Лянґ, Ф. Мурнав, Ж. Епстайн і Аллян Дван є певною запорукою успіху фільмів.

Д. Гріфіт здобув Америку в 1915-ім році своєю першою фільмою, в нас незнаю, п. з. „Народини Народу“. Европа узнала в ньому мистця після появи „Зломаної Лілії“ і „Двох Сиріт“. Мірою великості Гріфіта є не тільки чар життя

і руху, що оживлює його картини, але й особистий вплив на виконавців роль.

Цеціль Б. де Мілле¹⁾, якому сьогодні нарівні з Фридериком Лянгом, можна признати титул короля фільмових режисерів, старається завжди, щоб тема його фільмів опиралася на сильних, драматичних основах. Числиться він передовсім зі смаком публіки, узнаючи в ній самотнього, покликаного до оцінки критика. В своїй дбайливості про суд публіки, Мілле звертає, може й зачасто увагу, на викінчення дрібних епізодів акції, забуваючи, що сцизіювання дрібниць шкодить часто цілості.

З молодих режисерських сил в Америці вибивається на перше місце Рекс Інграм. — Різьбар з професії, а журналіст і летун з замишування, посвятився він в кінці і фільмі. Його образи тішаться великим успіхом, а славний образ „Чотирьох Іздців Апокаліпси“ здобув першу нагороду Америки за 1924-ий рік. — З особобо Рекс Іграма є звязані і три фільмові метеори: Рудольф Валентіно, Аліса Террі і Рамон Новаро. Він відкрив ті зірки.

Ернест Любіч²⁾ розпочав свою кар'єру як режисер комедій. Перша його поважна фільма це „Мумія Му“ з Полею Негрі. Заангажований до Америки, вніс Любіч до американської продукції ніжність культурного Європейця. Перед накручуванням поодиноких картин пояснює Любіч звичайно артистам їх ролі, вживаючися сам в інтерпретовані артистами постаті. Має він знамениту міміку та гестикаляцію і з рівним успіхом зуміє вглибитися в психіку сільської дівчини як і няниці волоцюги.

Аллан Дван³⁾ є одним з найбільш спокійних і зрівноважених режисерів. Ніколи не хвалить артистів, бо уважає, що це ділає на них „деморалізуючо“. Є мистцем в реалізації масових сцен при співучасті 10-15 тисяч статистів.

Чарівна Мекка, якою для фільмових артистів є Голлівуд, притягає що кращі європейські режисерські сили. Крім зга-

даного вже Е. Любіча, працює в Америці ще ряд інших американських режисерів, як Йосиф Стернберг (Німець), Буховецький і Туржанський (Росіяне), Жорж Фіцморіс (Ірландець) і М. Стілер (Швед — помер м. р.).

В старому світі найкращі сили режисерські має Німеччина. Пальма першинства спочиває в руках геніяльного режисера Фридерика Лянга. — Техніка це його альфа і омега. При її допомозі творить він чуда на екрані. Вистарчить згадати про його „Нібелюнгі“, „Метрополіс“, „Індійський Гробовець“ і „Шпигуни“.

Група французьких режисерів-авангардистів скуплена довкола Абля Гансе-а, (реалізатора монументальної фільми „Наполеон“), Дюпонта, Епстайна і пані Діляк самотньої жінки-режисера.

Деякі артисти спокушуються часом режисерувати свої фільми. Це Чарлі Чаплін, Іван Мозжухін⁵⁾ і Макс Ліндер...

Фільмовий світ, це каста свого рода аристократична, сильно в собі замкнена. Найвищий щабель цієї аристократії, це власники кінофабрик, режисери і драматичні зірки. Другий щабель це коміки, Гарольд Льюїс, Бастер Кітон, Дік Турпін (З коміків до першого щабля аристократії належить тільки Чарлі Чаплін). Третій щабель це пересічні артисти і письменники (сценаристи). Четвертий — оператори, режисерські помічники і секретарі. Найнищий щабель це безіменна товпа статистів. Вербуванням їх займаються окремі агенції. В бюрох агенції є точні списки характеристичних типів. Лисі, горбаті, карлики, великани, з відстаючими вухами, та зломаними носами. Всі славні люде мають в фільмі своїх двійників. Мають їх князь Уельса, Мусоліні, Кулідж, Николай II, Льюїс Джордж і Троцький. Мають їх Ліндберг, Бирд, Тінней, Нурмі. Мають свої тіні і фільмові зірки: Пікфорд, Дугль Фербенкс, Поля Негрі і Рамон Новарро.

Доля статистів є не до позавидування. Щоденно перед брамами витвірень

¹⁾ Француз з походження. Працює в Америці.

²⁾ Німець, учень Макса Райнгардта.

³⁾ Американець.

⁵⁾ „Місто розкошей“. Сцени фантастичних візій, яких немало в цій фільмі, є свого рода самотні в кінематографії.

вистоюють тисячі. Не брак між ними й чільної аристократії. Члени б. пануючих домів, князі, графи, б. диктатори, в погоні за кусником хліба.¹⁾ В душі кожного з них тліється надія, що на нього саме впаде ласкавий зір режисера, що видвигне його до ряду зірок. А наразі за 7 доларів денно (в Америці) асистують при знімках. Сума ця булаб ще великою, колиб ходило про асистовання в товпі балевих гостей, на двірським приняттю, в дансінгу, або театрі. Але коли за цю суму приходиться асистувати в сцені, в котрій „грають“ розгукані слоні, верблюди, або коні, тоді сміло можна повторити за одним російським статистом, що „одинокую таною річею в фільмі є людське життя“.

Окрема група людей екрану, це артисти-аматори з політичного, театрального і спортивного світу. Англійський престолонаслідник князь Уельса грав головну роль в одній англійській, спортивно-авантурничій фільмі. Мав він змогу виказатись своєю зручністю в грі в польо, гольфа, теніс та кінною їздою. Справжньою сензацією була гра п. Луначарської, жінки совіт. комісара освіти в фільмі „Вера Мірцева“. Неменше здивовання викликав і Дисон Пенлеве в фільмі „La femme de Nulle Part“.

З театральних артистів грали хви́лево в фільмі, велика французька трагічка Режана, її товаришка Сузанна Деспре, німецький трагік Александер Мойсі і президент міжнародної організації театральних артистів Фірмін Жемір, італійський тенор Карузо та кабаре́това танечниця, чеколядова Венус, Жозефіна Бекер.

Досить численно заступлений спортивний світ в фільмі. Боксери Джек Демпсей і Жорж Карпантіє сталися професійними фільмовими артистами, а теперішній мистець Тінней рівнож пішов недавно їх шляхом.

З жінок, найбільшою славою тішиться серед артистів-аматорів, знана амери-

канська летунка Рут Ельдер, перша жінка, що здобула Атлантийський океан.

Вкінці слід згадати ще про роль звірят в фільмі. Перша фільма з дикими звірятами появилася в 1908-ім році. Опрацював її режисер Серіг, що рівнож перший сфільмував диких ковбоїв. Успіх звірячої фільми викликав цілий цикл фільмів з звірячого життя. Дикі джунглі, підворотникові праліси, то знов американські прерії з табунами мустангів та буйволів. З часом ці фільми стали вже менш цікаві, і тоді зручні режисери впровадили до фільми звіря як актора. Сьогодні чотироніжний артист є необхідний в фільмовій витвірні. Скільки то сензаційних фільмів вимагає присутности тигрів, львів, медведів? І для того в Голлівуді є всі звірята. Від слонів і гіпопотамів аж до тресованих курей і шурів.

Найбільшою популярністю тішається пси-вовчурі Рін-тін-тін, Стронггардт і Тедді. Цей послідний відзначається феноменальною пам'ятю. Оповідують про нього, що одного разу виконав без найменшої похибки сліду́ючий образ: Прийшов до кімнати, підійшов до печі, запалив огонь сірником, що держав в мордочі, відтак наповнив чайник водою з крану, поставив його на печі і позами́тав кімнату.

Великим успіхом тішаються три малпи Фокса²⁾ Моріц, Пен і Макс. Є вони незвичайно зручні і мудрі. Вистарчить їм лише пояснити сцену, котру мають грати, а певно не помиляться.

Коні славних-артистів, ковбоїв є цінені нарівні з власниками. Кождий хлопець в Америці знає Тоні — коня ковбо́я Тома Мікса, та Пінта — Віліяма Гарта.

Деякі витвірні мають свої власні звіринці. Найбільший з них має „Універсаль“, котрий позичає звірята другим меншим витвірням.

Голлівуд дає заняття всякого рода звітятам. Є там навіть родини, які удержуються з грошей, зароблених їх власною тресованою гускою або качкою.

¹⁾ В 1910-ім році статистом американської витвірні „Vita-graph“ за денною винагородою 2-ох доларів був... Троцький.

²⁾ Американська кінофабрика.

IV. Фотогенічність

В ждальнях дирекцій валиких американських витвірень стрінетеса дуже часто з оголошенням: „**Важне для будучих зірок!**“ Головні фотогенічні умови, — для жінок: очі: темні, чорні або пивні, глибокі, волосся: чорне, темно-шатин, зріст: 168 см., вага: 120 фунтів, ніс: простий, або з малим горбком, уста: великі, з повними губами, лице: темняве, для мушин: очі: чорні, etc. гл. як вище, волосся: чорне, зріст: 172 см. ніс: орлиний, уста: великі, змислові, лице: темняве.

Стільки оголошення! Кар'єра Глюорії Сванзон, Вволеса Беррі та Конрада Вайда може однак служити, як публичне висміяння тих правил фотогенічності.

Гарне личко. в ателіє, з другоїж сторони, також не становить ще нічого. Скільки гарних жінок після перших пробних знімок мусить раз на все попрощатись з мрією про фільмову кар'єру. Гарне личко, але без виразу, не робить жаднього вражіння на глядача, не притягає його, ба не виходить гарно на екрані.

Впрочім поняття краси в фільмі є дуже зглядне. Людина навіть найбільш бридка, коли вміє виразити красу є гарною. Жінки з ясними очима, негарними устами і іншими хибами, коли зложать гарно уста до поцілунку, а в очах викличуть вираз милосердя або солодкої задуми, такі жінки є гарні на екрані.

В цьому у криється тайна фотогенічності.

Фотогенічність, у вузькім значінню цього слова, це здібність, а радше можливість доброго укладу світлотіней на даному предметі або обличчі. Засадничим світлом на котре реагує емульсія плівки, це фіолетні проміння, себто природне соняшне світло. В фільмовому ателіє соняшне світло заступають лукові лампи. Кожний предмет виходить на плівці, відповідно до способу освітлення чи штучного розміщення світлотіней. До зловлення світлотіней служать характеристичні риси, як зморшки на чолі, темні обвідки біля очей, заглиблення на лиці і т. п., а також вміле нашминкування обличчя.

Найбільше рації існування має фотогенічність у темі.

Фотогенічність теми, це темпо акції. Дикі розгукані коні, біг льокомотиви, бурі, катастрофи, боротьба на життя і смерть. Цього рода картини роблять сьогодні найбільше вражіння на глядача, а що за тим, є фотогенічні.

В зниманню, фотогенічність проявляється в „першому пляні.“

„Le gros plan est l'ame du cinema“ перший (великий) плян є душею фільми, це слова французького режисера Ж. Епстайна.

V. Сценарій

Про успіх фільми децидує в великій мірі й літературна частина фільми: сценарій. Оригінальний зміст фільми тінює часто режисерські промахи та акторські недотягнення, лихому сценарієви не може й концертна гра цілої плеяди зірок.

Літературна форма в сценарію має підрядне значіння. Тут вимагається тільки ясного і точного викладу. Перш за все старанність. Одно слівце зле сказане, одно речення лиху збудоване, викликає хибну інтерпретацію.

Автор сценарія мусить бути знаменитим психологом і природознавцем, мусить бути людиною, з годинниковою систематичністю і чуйним обсерватором, реагуючим подібно як фотографічна плитка на кожний прояв життя. Бо коли автор повісті має до диспозиції слово, драматург слово і жести, то сценарист тільки жести. У нього тільки акція є полем до ділання. Тут грає передовсім і тільки лице, зі своєю мімікою очей і уст, грає кожний рух тіла.

Для фільмового режисера не вистарчає сам зміст фільми. В обсяг праці сценариста входить також творення настроїв, викликування порівнюючих рефлексів, комплікування збірних образів з першими плянами, а навіть і чисто технічні сторони знімок, як обчислення натуги та розположення світла підчас знімок.

Вибір сюжетів?

Кожна тема з життя надається до сценарія. Треба тільки льогіки, а що

більше оригінальності і помисловости. Треба вистерігатися всяких випадковостей (*deus ex machina*), епізодів що не мають звязку з акцією, та перечуленого моралізаторства і банальности.

Банальність і примітивність в технічних потягненнях це вже 60% невдачі фільми. Кожня картина, кожний рух, перепроваджений ефективно буде інтересувати глядача. Головно ефект! Заісць неестетичної сцени передсмертних судорогів, вид горючої свічки, полум'я якої гасне за дотиком костистої руки, місто нудного напису що минуло вже два тижні, вид руки, що здирає з тижневого календаря дві картки, місто образу злодія, що вломлюється до камениці, вид тіни на стіні, яка вагаючися посувається поволи вперід.

До побудження цікавості глядача вільно авторови сценарія мішати поодинокі образи. (Нпр. герой є в великій небезпеці, за хвилину наступить катастрофа, нагло образ рветься і автор провадить нас до помешкання противника героя). Цього рода трутину і відтрукта, вціплювана степнево, ділає сильно на нерви глядача.

Коротко: добрий сценарій це 99%, успіху фільми, а добрий автор (сьогодня ще дуже рідкий) це підвалина фільмової витіврі.

VI. Проблема руху

Проблема руху є головним питанням фільмового мистецтва. На ньому опираються всі концепції Вчора, Сьогодні і Завтра фільми.

Людам, що хочуть бачити десяту музу, не як сторінку фізичних і фізіологічних експериментів, але як новий прояв мистецтва, потрібне є розграничення і розмеження рухових проявів.

Рух, з котрого виеліміновано життя, почування і літературний зміст, не має нічого спільного з фільмовим мистецтвом. Кіно не може бути zdeградованим до позему трікових, абстракційних комбінацій, не може — як молоде мистецтво — резигнувати з участі з світом реальним, світом людей і характерів.

Кінови годі відмовити життєвого змісту. — Доки існують ще поняття любови, злочину, чесноти і т. п., доки

людська аперцепція обіймає не тільки зовнішній прояв руху, але і внутрішні його причини, доти кіно мусить бути конкретне.

Матеріально рух — це праця виконана з певною натугою. Мотором цієї праці — психічна або фізична натуга. При праці в полі або фабриці заходить тільки фізична натуга, повстає тоді чистий, ізольований рух. З хвилиною вплетення цього руху в акцію наступає вже психічна натуга. Довкола цього руху зацісняються внутрішні причини, що викликають в глядача артистичну емоцію. — Для прикладу мале порівняння. — Злодій краде! Викличе він в нас цікавість, завдяки своїй помисловости. Особа, що краде з голоду, нужди або примусу, викличе в нас не тільки цікавість, але й жаль, милосердя і т. п. — або — Двох мушин бється з собою за цигарку. Ця глупа бійка не лишить у глядача жадного більшого вражіння. Рух цей є створений тільки для ока. Але коли ті самі муштини будуть битися в обороні чести жінки, боротьба буде цікава і викличе у глядача почуття симпатії або антипатії для обох противників. В цьому випадку глядач чуттєво спієділає, переживаючи цей момент на свій спосіб.

У фарсах, і то переважно американських, нема ні трохи психічного елементу. Дятого тут рух мусить бути такий займаючий і скомплікований, щоби ціла безсенсовність не разила глядача. Коли в фарсах б'ються по лиці, або копаються взаємно, ніхто не шукає в цьому ні сенсу ні змісту, тільки вдоволяється самим рухом, цілком ізольованим від психічного жерела.

Шалені скоки, перегони, і т. п. фарсові акцесорії безсумніву бавлять публіку. Але й нужденні дотепи цирковця також її бавлять. Деж тоді різниця між цирком, а кінотеатром?

Значить, чи можна говорити про мистецьку вартість фарс?¹⁾

Тільки, чуттєво мотивований, з своїми причинами і наслідками рух, є домєною фільми.

(Кінець буде.)

¹⁾ Не маю тут на думці комедій Чарлі Чапліна і Макса Ліндера, з котрих деякі мають навіть велику мистецьку вартість.

ПОЯВИ „ДУХІВ”

Деякі факти і становище католицької теології

Появи „духів“ у Бродів, котрі описав на підставі протоколярних звітів і удостоверених фактів о. др. Гавриїл Костельник у своїй книжці¹⁾ глибоко зворушили у своїй часі українське громадянство. І до нині многи ще інтересуються тими подіями й шукають відповіді на поставлене о. др. Костельником питання: Чи справді з'ява, що появилася тому 6 літ на приходстві в Бродах, була „духом“ помершого сина о. декана Демчинського, Василька, чи це були собі якісь звичайні медіюмістично - спиритистичні „гокус покус“, роблені якоюсь третьою особою?

Ми не думаємо входити в аналіз вище згаданих фактів, ні не маємо наміру забирати в тій справі якийнебудь голос. Католицька Церква не висказала ще в справі появ т. зв. „духів“ свого остаточного слова. Справа відкрита й католицькі теологи займаються напевно нею й висвітлять остаточно становище Церкви. Але це справа, яка потягнеться напевно довго, а тимчасом життя... життя приносить з кожним днем цілі низки отих загадочних справ. І так недавно оден дуже поважний католицький природничий журнал „Natur und Kultur“ (ч. 2 з 1929 р) помістив статтю п. з „Галюцинація чи появи духів?“, у котрій подається дуже цікаві факти про т. зв. появи „духів“. А саме: редакція вище згаданого журналу одержала від одного знаного й поважного священика — записник одного монаха-ясновидця, котрому являлися „духи“. Священик, як подає редакція „Natur und Kultur“ ручить за правдивість описаних у записнику подій. З поверх шістьдесяти описів появ подано тільки три факти появ „духів“, що в одному випадку являлися напродовж цілих двох місяців.

Понище подаємо докладний переклад тексту записника „видючого“ монаха так, як подає католицька „Natur und

Kultur“, а щойно опісля подамо деякі важніші критичні замітки до сього, пера визначного католицького теолога о. др. М. Кавфмана. І так в згаданій статті випечатана наперед історія появ „духа“, якогось замордованого. Записник монаха з р. 1923 подає:

Появи „духа“ замордованого.

...Гамір у ночі продовжується, вправді не через цілу ніч, але в певних відступах часу.

11 червня... при моїм пробудженню зігнулася надомною якась довга, сіра постать, ціла у тумані. Не можу сказати, чи се чоловік чи жінка... я дуже переляканий. Гамір затих.

14 червня фантом був уже в кімнаті, коли я хотів кластися спати. Я голосно відмовив тоді свою вечірню молитву. Воно прийшло зовсім близько до мене. Колиб не мало рамен, то скидалосяб радше зовсім на ходячий пень дерева. Воно оставало приблизно 20 минут біля мене. О четвертій годині над ранком знова з'явилось.

16 червня було дуже гнівне. Потрясло мене за рамя. Се справді страхітний момент. Я дав йому стусана й сказав: „Ти не смієш мене дотикати!“ На се воно усунулося зовсім у кут. При ударі не відчув я ніякого тіла. Се було щось, немов вогке, тепле сукно. Я переконаний, що частіше не бувби я в силі перенести того страху.

18 червня. Знова се страхіття. Воно хотіло обіймити мою шию і в своїй великій тривозі я тільки молився... опісля воно ще довго стояло біля мене. На запити не дає ніякої відповіді — відтак вийшло воно до дверей, які оставило незачиненими.

19 червня. Можу тільки пізнати, що се чоловік (мущина). Був тут лиш дуже коротко.

21 червня. Страхітливий чоловік був тут у ночі через цілу годину. Заєдно бі-

¹⁾ „Появи духів в Бродах“ — о. др. Г. Костельник. „Добра Книжка“ 1924.

гає по кімнаті там і назад. Має настовбурчене чорне волосся й відразливі очі... (На подвір'ю побачив я також „жінку“, що стає шораз то більше приязна, але нічого не відповідає. Я придивлявся їй довший час і побачив щось надзвичайного: якась кітка йшла в її напрямі і нагло перелякана відскочила на бік. Отже вона спостерегла „жінку“. Я щасливий, що бодай якась кітка бачить те, що й я).

22 червня. Чоловік був від 1 до 5 години в мене. Було страшно досадно, бо він кілька разів схилявся надомною та сидів на моїм ліжку. Зі страху, я справді плакав і молився, щоб не потрібувати його бачити. Він бігав там і назад і страшенно стогнав. Він видається мені дещо знайомим, але не можу вгадати, хто се...

24 червня. Прийшов знова й обіймив мої плечі. Я говорю: „Скажи мені чого хочеш і не приходи вже більше.“ Нема відповіди. Побігав кілька разів по кімнаті й відтак вийшов. У п'ятій над ранком знова прийшов. В день виглядає він ще страшливіше, справді обридливий... Я сказав: „Не перешкаджай мені, бо я хочу... приготувитися“. Він приблизився зовсім близько до мене і підняв у німій просьбі руки. Було мені його так дуже жаль, що я йому багато поприобіцював. Відтак сказав я: „Чи не можеш говорити?“. На се похитав він головою. „Чи багато приходитьсь тобі страдати?“ Він страхотно застогнав. Я подав йому свяченої води і він відійшов.

27 червня був тут знова у ночі. Виглядає мені на знайомого. Ломлю собі голову над тим, хтоби се міг бути...

28 червня. Знова тут.

29 червня. Був знова в кімнаті, коли я клався спати. Се мігби той замордований... бути. Я зараз же його поспитав, але він не відповідав. Я молився разом із ним. Він мав при тім таку злющу міну і так глядів на мене, що я на правду боявся. Я просив його відійти і він відійшов...

20 червня прийшов лиш на дуже коротко. Його стогони збудили мене.

1 липня знова. На правду починаю вірити, що се є... Але його обличчя таке чорне, що я лиш з трудом впізнаю. Зате постать, очі й ніс... зовсім — він. Скіль-

киж то разів бачив я його за життя.

2 липня прийшов знова, не виглядав уже так настовбурчено й оставав лиш коротко. Я заговорив до нього як до... (називаючи його по імені), що він прийняв як річ зовсім природну.

3 липня прийшов на коротку хвилину і я спитав: „Чи ти замордований?...“ Відповів на се виразно: Так.

4 липня прийшов до мене над ранком. поглянув сумовито на мене й не сказавши нічого незабаром відійшов.

5 липня замітив я, що все на ньому було ясніше. При молитві він перехрестився.

6 липня. Я спитав його: „Для чого завсіди приходиш до мене?“ — Він: „Бо ти завжди молився за мене... (Се правда). Я: „Що тебе вратувало?“ — Він: „Пізнання й каяття“. — Я: „То ти не помер відразу?“ — Він: Ні. — Я: „Чи ти швидко будеш спасений.“ — Він: „Ще не так скоро...“

8 липня прийшов лиш на часочок.

9 липня прийшов він о шестій, дав мені стусана і в той спосіб збудив мене. Інакше був би я заспав... (до богослуження ранішнього). Я: „Чи тобі так дуже на тім залежить, щоби я пішов на Службу Божу?“ — Він: „Ти можеш мені тим багато допомогти“.

11 липня — дуже коротко.

12 липня молилися ми разом. Відтак спитав я: „Що мусиш ти терпіти?“ — Він: „Я горю“. По сих словах підійшов він до мене й заки я вспів оборонитися, притиснув свій палець до моєї руки. Я так перелякався і воно мене так заболіло, що я закричав. І тепер маю червону пляму, яка сподіюся невдовзі зникне.¹⁾ Маю дуже чудне почуття, мати сей видимий знак з другого світа.

15 липня. По довшій перерві прийшов знова сьогодні в ночі. Я сказав йому, що він не сміє мене дотикати... та порадив йому, щоб він пішов до пароха.

18 липня застав я його вже в кімнаті, коли я хотів кластися спати. Здалося мені, що біля нього є ще якась по-

¹⁾ Можна було завважити її на продовж десятих днів — була зовсім подібна до рани з легкого попарення.

стать, але напевно не могу цього сказати. (Виявилось опісля, що се в дійсності так було і той другий дух з'являвся відтак довгий час. Але тут не подаємо вісток про того другого й обмежуємось лиш до першого)... Він заєдно молиться зі мною, т. зн. щось мурмотить біля мене. На запити не відповідає.

21 липня. Приходять справді в двійку (жінка появляється на подвір'ю. Вона говорить і зветься А...)

24 липня. Обое були тут два рази в ночі. Все німо, але не дуже то мило.

29 липня. Нічого цікавого до зановтовання. Обое приходять що ночі. Новий виглядає страшно, а... стає щораз ясніший. (Від тепер перший усувається на дальший плян).

9 серпня. Я просив їх полишити мене в спокою. Тоді сказав він (перший): „Принеси за нас жертву“.

10 серпня прийшов він знова дуже близько до мене, але виглядав більше ввічливо так, що я заговорив до нього: „Вже не терпиш так багато?“ — Він: Ні. — „Де ти перебуваш?“ — Він: „В опустінню“. — Я: „Чи часто приходитимеш ще до мене?“ — Він: Ні. — Я: „Длячого?“ — Він: „Мені вже не вільно“. — Я: „Чи міг я тобі допогти“. — Він: Так. — І він відійшов.

Від сеї хвилі вже більше не приходив, але заступив його инший і появи приходили безпереривно далі. Цілі два місяці (11 червня до 10 серпня) приходив той „замордований“.

Появи „духів“ злодія й клеветника

В січні 1924 записав раз „видючий“ у своїм записнику таке: „Я записую завсіді тільки те, що я зовсім добре розумію, бо я мушу деколи по кілька разів питати якщо вони — а се часто трапляється — тільки мамротять.“

В тім часі зробив він за порадою инших пробу, не звертати уваги на ніякі зяви і взагалі так заховуватися, якби взагалі ніщо й ніхто не з'являвся. Він зачав ту спробу 24 лютого, і ми власне подаємо з того часу уривок з його дневника:

24 лютого прийшов „чоловік“. А що мені порадили спробувати не реагувати на зяви — я це й зробив. Було дійсно

дуже чудно: він стояв непорушно напроти мене й спозирав на мене так, що мені здавалося немовби вся сила уходила з мого тіла. Я чув себе дуже безсиленним. Тоді він нагнувся надомною й дихнув на мене, що було преобридливе. Я хотів се випробувати й не робив нічого. Тоді він так голосно зверещав, що мені видалось неначе цілий будинок завалиться. І тоді відійшов. Я почував себе нужденно, він щось забрав від мене — але що? А може був це вислід напруження, щоб йому опертися. Крик чули... (хтось зі служби), які думали, що я з просоння кричав. (Ся самокритичність дуже замітна!)

25 лютого застав я цього чоловіка в своїй кімнаті, коли хотів кластися спати. Я старався його не видіти. При вечірній молитві дав мені стусана, як чоловік, що чимось сердиться. Не думав я на нього зважати — положився до ліжка й навіть загасив світло. — (Коли „видячий“ мав до діла з „духами“, то світло заєдно світилося! Про сон не може бути отже бесіди). Я почував його в своїй близькості. А що в кімнаті счинився гамір, вважав я вказаним знова засвітити. Він обіг довкруги кімнату, задержався біля мене й сказав: „Чому ти мені опираєшся?“ — Я не хотів відповідати. Тоді він цілою силою кинувся на мене, себто стиснув мені шию й зі страшливим криком відійшов. Думаю, що вже випробувано, і я знова мушу реагувати...

26 лютого ввійшов той чоловік з криком. Я: „Чого бажаєш? Я готов тобі допомогти.“ — Він: „Длячого ти мене не слухав?“ — Я: „Бо я не хотів; іди собі до других людей“. — Він: „Я можу тільки до тебе (приходити).“ — Я: „Хто ти такий?“ — Він: Р... (назвав своє назвисько). — Я: „Длячого не маєш спокою?“ — Він: „Ошукав“. — Я: „Пощо відмикав шуфляду?“ (Це діялося 21 лютого: немов за чимсь шукаючи отворив він тоді одну шуфляду). — Він: Гроші. — Я: „Як зможу тобі допогти?“ — Він: „Служба Божя — я вкрав“. Опісля зник він.

Цей Р... з'являвся відтак ще декілька разів та сказав, що він похований у Гайдельбергу.

Через дванадцять днів з'являвся він відтак. Сей випадок тим цікавіший від численних інших навіть страшливіших, бо тут зроблено пробу, котра має велике значіння віродостойности „видячого“.

3 року 1925 поданий такий уривок зі записника:

13 серпня. Він прийняв постать тіни, якийсь старший чоловік. Він заєдно в русі й нагадує мені в своїм неспокою тіни вітром порушуваного листа на піску при яркім сьайві сонця. Зовсім такий самий ритм є в тім.

25 серпня. Він говорить. Крикнув до мене: Поможі мені! — Я: Радю, а ти хто такий? — Він: Я неспокутувана провина. — Я: Що ти маєш спокутувати? — Він: Я був клеветником. — Я: Чи можу тобі щонебудь доброго вчинити? — Він: Мое слово живе далі в письмі, і так брехня (клевета) не вмирає. — Я: Якжеж я можу тут допомогти? — Він: Себе пожертвуй. — І він підійшов по цих словах до мене й прихилив свою погану голову до могого лица. Се було дуже погано, але всеж таки я не стратив притомности, хоч дрож пройняла мене наскрізь. (В іншому випадку стратив він раз цілковито притомність).

28 серпня. Я: „Чи поводитьесь тобі вже ліпше і чи завважив ти, що на твою інтенцію пожертвував я св. Причасте?“. — Він: „Так. Тим робом відпокутуєш гріхи могого языка“. — Я: „Не можеш мені сказати, хто ти такий?“ — Він: „Мое ім'я не сміє бути вже назване.“ — Я: „Де ти похований.“ — Він: „В Липську“. — Я: „Не можу зрозуміти в який спосіб находите ви дорогу до мене“. — Він: „Дорога, котрою муситься йти“. — Я: „Певно є більше тих доріг?“ — Він: Сім. — Я: „Чи мігби ти дати мені інформації про інші дороги?“ — Він: Ні. — Я: „Хто ще є тут у кімнаті. Бачу дві тіни“. — Він: „Ми тут самі.“ — Я: „Чи може се так, що ти не видиш інших душ?“ — Він: Так. — Він остав цілу ніч і ходив там і назад по кімнаті.

29 серпня. Я бачив його майже цілий день. Він формально переслідував мене. Я: „Длячого ти завжди тут? Прошу тебе, відійди, бо коли я з людьми, то тоді не можу тобі нічого дати“. — Він почаствував мене після того таким стусаном, що я мало що не злетів зі сходів. Я: „Ти не маєш права насильно вимагати від мене помочи“. — Він: „Де твої жертви?“ ...До 7 вечером не опускав він мене. Це був прикрий і тяжкий день. Я сховався до церкви. Він станув передомною. — Я: „Чи бачиш Христа у Найсв. Тайні? Чи може в дійсности?“ — Він: „Найсв. Тайна є для живучих, дійсність оглядання щойно тоді, коли я чистий (буду).“

30 серпня. Сей „чоловік“ мучить мене в страшний спосіб, він кулакує і б'є мене. На питання: Защо? закричав він мене: „Ти забув про мене. — Я: Але ж я не можу для тебе нічого більше вчинити“. — Він: „Ти мусиш!“ — Я: „Скажи, чого ти ще хочеш?“ — Він: „Ти замало молишся“ — Я: „На жаль так. Але я такий змучений, що часто зовсім не можу молитися. Остав мене в спокою, а я тоді більше зможу молитися“. — Він здався тоді зовсім мов загнівана людина, дав мені стусана й відійшов. О п'ятій (над раном) прийшов знова й крикнув до мене: Вставай! — І оставав біля мене так довго, поки я не пішов до церкви. Коли я повернув, застав уже його в кімнаті. Я: „Зроби мені цю ласку й відійди тепер. — Тоді він кинувся на мене — я не в силі цього страхіття описати — й се було більше ніж я в силі перенести... я боюся страшно!“

3 вересня. В тих днях перейшов я тільки як ще ніколи. Це була боротьба доведеного до розпуки. Але здається, що це вже минуло. Нині був він лагідний і вдоволений, але не говорив уже нічого.

4 серпня прийшов з усміхом до мене. — Я: „Нині подобаєшся мені.“ — Він: „Іду до яности“. — Я: „Не забудь про мене!“ — Він: „Жиючі дякують і — забувають, умерлі не можуть забути цього, що дала любов. — Він відійшов...“

(Кінець буде).

ЗІ СВІТА

Питання раси

Професор Молісон з Мінхену висловився в однім журналі про „питання-раси“ слідує: Треба вже раз конечно вяснити загалові, що не се дуже влучно, мішати поняття рас з поняттям народів. Нема чисторасових Німців як і нема чисторасових Французів або Англіїців. Ба, навіть так відсталі народи як Ескімоси не є чисто расові, і хіба тільки африканських Бушманів можна вказати за найбільш расово чисте плем'я на землі.

Але расова чистота це поняття, яке завжди мусить бути зглядним. Дослідної науки про раси не можна для того ніколи утотожнювати з наукою про народи. Бо антропология не має на цілі ділити народи на раси, зглядно навпаки. Вона цікавиться тільки, які то найрізніші раси могли бути предками поодинокі — географічно давно поселених — груп населення. Природно, що тут антропология мусить іти рука в руку з досліджуванням родини, себто походження від предків не тільки по мужеській лінії (генеалогія), але також досліджених предків по кужілі. Таке досліджування своєї родини — це для чоловіка питання праці цілого життя. Тим і пояснюються ті мізерні висліди досліджування раси, бо ця наука має ще цілий ряд побічних наук крім досліджування родини, а саме статистику, анатомію, характерологию, психологию й т. д.

Неодному дослідникові своєї расовости антропология завдає болючий удар, коли він мусить стратити віру в свою чисторасовість. Але це невідклична справа. І не треба мислити, що змішання рас походить щойно з часів мандрівки народів як це є загально прийнятий погляд серед образованих людей. Випадки, як мандрівка народів довершили в складі рас Європи значно менші зміни як це взагалі дається подумати. Бо справдішна „чиста раса“ випроводжується з далека більш сірої давнини.

Слухаючи цього погляду німецького вченого антропология — мимоволі згаду-

ється про аргументи української расовости й „чистокровности“, котрими наші націоналісти воювали проти своєї правної Гетьманської Влади. Справедливо пише Липинський у своїх „Листах“ (стор. 425),

„Нема мабуть більше безглузлого, і більше позбавленого всякого змісту, виразу, як: „чистокровний Українець“ — в протиставленню до інших місцевих людей — „нечистокровних“. Хто знає історичну та географічну етимологию наших прізвищ, той з гірким тільки сміхом міг дивитись, як наприклад „чистокровний Українець“ п. Петлюра поборював п. Лизогуба за українську нечистокровність“ (російський, мовляв, поміщик). Бо всі наші Петлюри, Падурі, Стахури, Мадури і т. д. — це сидячи по прізвищам, нащадки польських селян, і всі ці „чистокровні українські“ прізвища можна знайти в найбільшому числі там де вони повстали: по селах цієї чистини корінної Польщі, де живуть Мазури. Розуміється з цього не виходить, що п. Петлюра не Українець. Він Українець тому, що виріс і живе на Українській Землі. Але смішне і національно руйницьке єсть монополізовання неіснуючої „української чистокровности“ якимись поодинокими групами місцевих — найрізномірніших по своему походженню — українських людей.

Мініатюрна Республіка.

Недавно появилися вевропейській пресі чутки, що еспанський диктатор генерал Прімо де Рівера хоче знести самостійність маленької піренейської республіки Андори.¹⁾ Мешканці республіки почали шукати помічі у Франції. І в дійсности чутки ці по якімсь часі втихли і Андора — користаючи зі суперництва Франції і Еспанії — правдоподібно вдержиться як самостійна й надалі.

¹⁾ Андора лежить між Еспанією і Францією. Всіх мешканців тої держави нема більше як 8.000. Простір виносить 452 кв. кілометрів.

За свою самостійність... платить Андора 960 франків річно президентови французької республіки й 460 пезетів еспанському єпископови з Ургелю. Крім цього через своїх трох „радників“ мусить складати присягу префектови французької провінції „Peregrinos Orientales“.

Поступ і цивілізація поступають в останніх часах скорим темпом. Гірські стежки для ослів і мулів мають бути заступлені вигідною залізничною лінією, а маленькі візки автохтонів уступлять місця... новітнім автобусам. Ті „новшества“ стрічаються одначе з протестом і невдоволенням людности, що живе головню з хліборобства й пачкарства та з угошування в себе тим французьким і еспанським... парам, котрих подружа в їх батьківщині стрічає різні труднощі.

На загал мешканці Андори є дуже консервативні і стараються не відступати від батьківських традицій. Головна їх прикмета — маломовність. Часто стрічається наприклад таке, що голова родини не скаже на продовж тижня ніодного слова до свого оточення.

Кожний „cap de casa“ т. зн. голова родини є членом армії, а кожний фізично здоровий чоловік повнить поліційну службу. Але мобілізація тут — се велика рідкість. Перший раз порепроваджено її в 1794 р., коли французи намагалися вдерти до Ургелю, другий і останній раз в часі боротьби з карлістами.

„Casa dels Walls“ або „терем“ парламенту республіки — се рівночасно школа, судова саля, готель, вязниця, стайня і... балева кімната. Це одинокий будинок у республіці, що ним опікуються всі громадяне. Вигляд зовнішній можливий. Над входом знак Андори з хитро помішаними гербами обох патронів.

Вязниця, що звичайно світить пустками, має глиняну долівку і переважно служить за стайню. В сусідстві саля призначена на торжества й на наради. На другім поверсі уряджені спальні, бо члени парламенту не одержують дієт, але за участь в сесіях парламенту удержують даром харч і нічліг, а для своїх мулів стайню й обрік.

За саєю нарад міститься каплиця, в котрій спочиває шибениця — легальний

андорський прилад езекуції, котрий впрочім дуже рідко трапляється. Стоїть там також скриня з мітрою ургельського єпископа та з капелюхом президента французької республіки, які старанно переховуються на випадок приїзду котрогось з достойників.

В салі нарад є ще одна скриня, впушена в стіну, з написом: „Arxius y escrípturas de las Wals de Andora“ (архів і записки долини Андори). Зберігаються там умови з Францією, єпископом Ургелю та графами де Фуа.

Цю скриню вважають мешканці Андори символом своєї самостійности і так її бережуть, що шість замків наложили на неї а шість ключів від них переховуються в шістьох церковних радах республіки. Ясно, що до отворення тої скрині треба, щоби всі ради зійшлися. Туристам з таким перейняттям оповідають про безпечність документів схованих у тій скрині, що ніхто просто не має серця звернути їм увагу, що ті „величаві“ замки отворить перший слюсарський ученик в кількох мінутах при помочі звичайного долота.

Другий символ державної самостійности Андори, се великий дзвін що висить у кути в салі. Колись висів він на маленькій вежі недалеко від „парляменту“ й був уживаний для остерігання мешканців перед грозячою небезпекою. Нині здеградований він до ролі звичайного дзвінка, що скликає людність на обід.

Життя в республіці — патріярхальне. Держава й конституція оперті на єдности й трівкості родини. Одиницею є „carde casa“. Він голосує за родину, він вибирає і може бути вибраний до державної й церковної ради. Він іменує свого заступника звичайно сина, якщо тільки сей є гідний цього відзначення.

Спадкоємцем, „герен“ — є звичайно хоч необовязково, найстарший син Колиб одначе він завів довіря батька, тоді дідитво може перейти на одного з його братів. „Герен“ не має однак жадних прав, поки фактично не стане „cap de casa“. Се відзначення одержує часто щойно по смерті батька, але дуже часто батько вже на старости літ резигнує зі своєї гідности голови родини. Тоді дім і поле переходить

на власність сина, а старий батько остає в хаті в характері почесного гостя.

Коншо, — себто молодший син не одержує жадного спадку й може вженитися з посажною дівчиною спадкоємницею, стати священником, виємігрувати або осісти в домі брата в характері наймита, зовсім залежного від „*cap de casa*“.

В ПОЛЬЩІ

Всесловянський Академічний Католицький Зїзд у Кракові. В днях 12—15 квітня ц. р. відбувся в Кракові перший Словянський Католицький Зїзд Академічної Молоді, скликаний за почином польського акад. катол. тов. „*Odrodzenie*“. В зїзді взяли участь: „Чехи, Словаки, Словінці, Хорвати і Українці. Болгари і Росіяне оправдали свою відсутність, передаючи зїздові сердечні привіти й заяви однозгідности з цілями конгресу.

Зі старшого польського гром. зїзд привітав краківський Еп. Роспонд, ректор унів. Ягайлонського Каленбах, о. проф. Міхальскі декан теолог. факультету крак. унів. і представник французької акад. молоді о. Пелетіє.

Метою зїзду було взаїмне пізнання і зближення поодиноких словянських народів на ґрунті католицького універсализму і словянського солідаризму для успішного переведення кат. акції серед словянських народів під кличем: „*Omnia instaurare in Christo!*“ Хід нарад був такий:

Інавгурація—відкриття зїзду, привіти і телеграми. Реферат о. Кнеблевського з Варшави: „Про конечність співпраці словянських католицьких акад. організацій“.

Звіттові реферати поодиноких словянських делегацій. Реферат п. К. Матуля (Словак): „Огляд католицького руху серед словянської акад. молоді“.

Реферат Д-ра Г. Дембінського (Краків): „Роля словянських народів в розвитку християнської цивілізації“.

Реферат Дра Стеде (Любляна) „Про інтелектуальну співпрацю католицьких

В Андорі стрічається багато легенд, до котрих м. и. належить твердження, що в день Святого Вечера корови й вівці складають поклони на схід. Богато говорить про добрих і злих духів, що опікуються або докучають людям. Є це звичайно наївні вірування людей, не зіпсутих ще може „духом модерної цивілізації“.

словянських організацій акад.“ (Виміна студентів, професорів і видань).

Кладучи в основу катол. акції науку кат. Церкви, зїзд сильно підкреснув вагу органічності, ієрархічності і традиціоналізму в життю я поодиноких словянських народів та і всього людства.

Учасники конгресу висказали переконання, що духова обнова світа може прийти від молоді (в порівнанні з Заходом) Словянщини: „*Ex oriente lux!*“ Великим заінтересуванням тішилась на зїзді справа зєдинення з Римом православних словянських Церков.

На внесення укр. делегації зїзд ухвалив приступити до створення одноцільного словянського катол. фронту для боротьби з російським більшевизмом, що грозить в першу чергу духовним вартостям словянського кат. світа. У відношенню до всесвітньої Кат. Акад. організації „*Pax Romana*“ — зїзд порішив вислати телеграму такого змісту: „Національні організації Кат. Словянського Студентства: Поляки, Словаки, Словінці, Чехи і Українці і зібрані вперше в Кракові 12, 13, 14 квітня для вивчання питань, котрі спеціально интересують католицьке словянське студентство, лишаючись вірними ідеї матірної „*Pax Romana*“ висловлюють свою єдність і підчинення в праці для досягнення спільної мети. „*Pax Christi, in Regno Christi!*“ Ухвалено відбувати щороку словянські зїзди католицької академічної молоді. Слідуючий маніфестаційний зїзд має відбутися в Празі з приводу торжеств у тисячлітні роковини св. Вячеслава, а черговий організаційний в Любляні. Для вдержування звяз-

ку й взаємної інформації поодиноких словянських академічних катол. організацій покликано до життя Сталий Секретаріат словянської катол. академ. молоді. При поодиноких національних організаціях мають повстати словянські секції, які вестимуть діяльність в напрямі зближення молоді різних словянських народів. В секціях тих мають повстати теж кореспонденційні секретаріати, яких обов'язком буде підтримувати сталий листовий контакт з головним Секретаріатом, що до слідуючого Зїзду матиме осідок у Кракові. На чоло Секретаріату покликано в цім році др. Генрика Дембінського. На Секретаріат вложено теж м. и. обов'язок зайнятися видавництвом офіційного Бюлетеню Словянських Катол. Студентських Зїздів. Бюлетень буде друкуватися у двох мовах: у французькій та в мові того краю, в яким останній раз відбувався Зїзд.

З огляду на велику вагу особистих зв'язків у зближенню поодиноких словянських народів — поручив зїзд поробити заходи в напрямі виміни студентів і професорів, в улаштуванні збірних студентських прогульок, в уряджуванні курсів інших словянських мов і т. д.

На зїзді виявилася в великій мірі однозгідність у поглядах і в способах катол. словянської акції. Хоч зїзд мав з природи річей декларативно-ідеологічний характер, то однак справа стислої співпраці й порозуміння між студентами католиками словянських народів поступила багато наперед.

Маріян Козак

Ухвалені резолюції й висловлені побажання на I-ім Конгресі Католицьких Академічних Словянських Організацій у Кракові в днях 12 — 15 двітня 1929 р. 1). Конгрес звизає всі Католицькі Академічні Словянські організації витворювати цінности специфічно словянські, виходячи з точки погляду живучого й активного католицизму (*Catholicisme vivant*), якого вислів зовнішній є всім спільний, та черпаючи всю життєву силу з повноти життя й науки католицької Церкви.

2). Конгрес постановляє, що національні організації підоймуть згідно з ен-

циклікою „*Rerum Orientalium*“ інтензивну акцію над поглибленням студій над питаннями Сходу та передовсім займуться раціональною пропагандою ідеї єдності всіх християн на лоні католицької Церкви.

3) Конгрес, уважаючи що:

1-о згідно з порученнями Апостольської Столиці, зокрема Святійших Отців Льва XIII, Венедикта XV і Пія XI, щоб весь світ католицький взяв участь у здобуттю людства для Христа

2-о народи словянські ніяким чином не сміють відтягнутися від сих обов'язків звизає всі національні організації по змозі сил якнайінтензивніше провадити акцію в користь місій

4) Конгрес звизає всі національні організації взяти участь у боротьбі з російським більшевизмом, що є передовсім небезпечний духовим цінностям католицького словянського світа. Орудниками в тій боротьбі мають бути:

1-о взаїмне інформування про стан більшевицької пропаганди в поодиноких словянських краях

2-о обмін католицькими антибільшовицькими виданнями.

5). Конгрес звизає всіх католицьких студентів-словян взяти активну і маніфестаційну участь у Конгресі чеських студентів у Празі дня 5 липня ц. р., що відбудеться з приводу смерті св. Вячеслава.

6). Конгрес постановляє, що слідуючий черговий Конгрес відбудеться в 1930 р. у Любляні. Рівночасно доручає він журбу за організацію цього Конгресу Союзові Словянського Катол. Студентства.

7). Признаючи konieczність тісної співпраці й зносин різних католицьких словянських студентських організацій — Конгрес постановляє, що зїзди делегатів тих організацій будуть скликувані періодично.

8). Конгрес постановляє оснувати Секретаріат — організацій членів, щоби продовжувати й довершувати праці, що цікавлять усі ті організації.

Секретаріат буде обов'язаний бути сталим зв'язковим між різними національними угрупованнями. Для того

1-о він буде в переписці з різними членами-кореспондентами, яких признають національні групи; члени Секретаріату збиратимуться принайменше раз у році, щоб влєгшувати діяльність Секретаріату;

2-о видаватиме бюлетень піврічник зі звітами й інформаціями, що дотичать інтелектуальної й матеріальної діяльності католицької в різних словянських краях; члени-кореспонденти доставлятимуть туди подробиць;

3-о він усталюватиме в порозумінню з організаціями - членами програми конгресів.

9). Конгрес постановляє, що осідок Сталого Секретаріату до часу слідуєчого конгресу оставатиме в Польщі.

10). Конгрес вважає, що висліді його нарад повинні бути зреалізовані в подробицях, але в міру можности сучасного моменту. Вони є слідуєчі:

1-о Сталій Секретаріат надішле якнайскорше звіти з конгресу національним організаціям, для поміщення їх як вислідів праць Конгресу в їхніх журналах;

2-о. Організація краю, де відбувається конгрес, обов'язана його підготувати. В запрошеннях вона подасть до відома не тільки програму конгресу, але також умовини помочи, яку край дає чужинцям;

3-о. Конгрес займатиметься тільки найблищими справами, що виринають в межичасі двох слідуєчих по собі конгресів. Конгрес займатиметься практичними й теоретичними проблемами, що відносяться до ідеології нової організації.

11). Конгрес постановляє, що право участи в слідуєчих конгресах матимуть виключно ті організації, які є признані дотичною єпископською владою. Але всі організації одної національної групи мають те саме число голосів, що й інші національні групи.

12). Конгрес взиває всі Католицькі Словянські Студентські Організації, щоби вони запрошували на свої „соціалні тижні“ прелегентів і католицьких студентів зі сусідних словянських країв.

Побажання Конгресу:

1). Булоб бажаним, щоб по кожному конгресі видати Альманах Католических Студентських Організацій. Той Альманах мавби містити всі реферати і всі ухвалені конгресом резолюції в мові того краю, де відбувся конгрес з долученням докладного перекладу французького.

2). Конгрес висказує побажання, щоби слідуєчі конгреси уладжувано завіси разом з національним зїздом цього союзу, що уладжує конгрес.

Тому, щоб ліпше пізнати методи праці споріднених організацій як під оглядом технічним так і ідейним, поручає конгрес делегатам оцей спосіб визчення метод праці тої організації, у якій вони є гістьми.

3). Конгрес пропонує уладити курси словянських мов в університетських центрах для улекшення зближення словянських народів.

4) Конгрес взиває ріжні національні організації створити туристичні бюро в своїх краях.

„Большевизм не представляє ніякої небезпеки для капіталізму. Доказ: Хоч російський большевизм одержав великий капіталістичний спадок і ще до того увільнився від тяжких довгів заявою, що не буде платити, — мимо того не вспів поправити навіть долі тої частинки народа, що працює в промислі. І хоч рос. большевизм потребує для свого промислу тільки маленького капіталу він не в силі його сам придбати, а живе тим що йому капне від капіталістів з чужих держав. І тому ситуація большевизму дуже смішна: Він голосить політичну світову революцію, але економічно може існувати тільки тоді, коли та революція не наступить.“ (М. І. Бонн).

З ПРИРОДИ І ТЕХНІКИ

Радово-платиновий аліаж

Др. М. Гаймерові з Йоахімсталю вдалося стопити рад з платиною. Цей аліаж висилає десятикратно більше лучів чим до тепер уживана радова освітлююча трубка. З цього аліажу робиться тепер голки, котрими наколюється в цілях лічних рака й пухлини уст, горла й гор-танки. Цей новий спосіб лічення не тільки успішніший від попереднього спо-сому лічення при помочи рурочки (докла-дніше випалювання новотвору), але має ще й цю прикмету, що не ушкоджується ним здорових частей тіла.

Радоактивізація металів

Панна Маразінеану, б. асистентка пані Кіре-Склодовської дослідила, що олов'яні плити стають через освітлювання їх соняшними проміннями — радиоактив-ними. Подібно заховуються цинкові й мід-яні бляхи, але ніколи залізні. Здається, що олово, котре, як відомо, вважається в науці як вислід радиоактивного про-цесу, через освітлювання сонцем підпа-дає поворотному процесові.

Грипа денгуа й цукриця

З Греції, де та недуга в 1928 році найбільше лютувала, повідомляють, що недужі на цукрицю (діабетес), котрі заслабли на грипу денгуу, цілковито вилічувалися. Ця справа не виглядає неймовірно, коли зважимо, що малярія і горячка хребетного стовпа увільняє від деяких недуг (табес, параліж і и.). Се булоб дуже бажаною річчю, колиб ті вістки справдилися, бо тоді виявилось б, що інсуліна не виліковує цукровиці, а тільки її здержує. Але покищо треба очікувати докладніших вісток.

Христос і біснуватий (епілептик)

В Євангелію по Маркови (9,13-29) є мова про вилічення одного біснуватого

(епілептика), котрого Ученики не могли вилічити. І коли Ученики спитали Христа, чому не змогли його вилічити, Христос відповів: сей рід [бісів] ніяк не може вий-ти, тільки молитвою і постом. Німецький учений проф. Йосиф Сікенбергер вважає одначе, що це місце передано помилково, бо властиво повинно бути: Цей рід ніяк не може вийти, тільки молитвою.

Наводимо тут думку німецького вченого не для того, щоби мішатися не до своїх справ, а саме займатися крити-кою тексту новозавітного, але тільки то-му, щоби вказати, що лікування деяких психічних недуг можна переводити не на соматичній (тілесній) підставі, але ви-ключно на психічній.

Первень Фльору

подавали всі підручники хемії — мав не сполучатися з киснем. І якраз не-давно францури Лебо й Дамієн стверди-ли, що існує кисень фльору (F_2O) як газове тіло. Отсей приклад щераз нага-дує нам ту правду, що в хемії такі ви-слови як: не може бути, „не сполучуєть-ся“ й подібні негативні твердження, тре-ба вважати за передчасні узагальнення, яких належить оминати.

Найменша птаха

Це колібр *Chaetocercus bombus* з Еквадору й Півн. Перу. Цілковита довжи-на 63 міліметрів, довжина розіпнятих крил 25 мм. (!), дзюб 11.5 мм. зверху він брон-зово-зелений, пір'я на хвості цинамоно-вої краски. Під оком має темно-зелене пасмо, а на хвості чорну обручку. Дру-гий дещо більший — найменший колібр *Mellisiga minima* живе на Ямаїці і Гайті і є довгий на 66 міліметрів, а розтяжність його крил виносить 39 міліметрів.

Порівняйте щодо величини цих ко-лібрів з нашими мотілями!

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ

В католицькому науковому тримісячнику „Богословія“ т. VIII, книжка 1 за 1929 р. находимо в бібліографічному відділі рецензію на „Націоналізм“ Донцова. Рецензію написав наш визначний теолог о. Й. Схрайверс Ч. Псв. Ізб. і ми її дослівно передруковуємо :

Донцов обстоює в отсій книжці тезу, що кожний нарід, а тимсамим і український повинен сам собою правити, а не оставати під чужим правлінням, або вдовлятися таким станом, що оставби дочіпкою або провінцією якоїсь иншої національної держави.

Очевидна річ що немає більш законної і справедливої претенсії ніж ся, коли тільки в доборі орудників до осягнення сеї ціли будуть заховані основи природного закона.

Однак автор розуміє се дещо інакше, і так на стор. 226 він пише:

„Наш патос був, тугою за чистим, людським мирним... життям“ (В. Винниченко, Відродження нації). Алеж життя се не лиш туга, але й гнів! Не лиш чисте, але й брудне! Не лиш мир, але й війна! Підставою українського відродження було „милосердне хотіння“, а „не примус, не обман, не грабіж чужого“. Алеж, щоби перемогти, патос нової ідеї не може обійтися без волі до примусу, часом до обману, а часом до грабежі чужого“.

Колиб ся фраза заблукалася до тези, то її можна витолкувати. Тимчасом вона є самою тезою, повторюваною разураз під ріжними формами.

На стр. 245 автор пише :

Мусимо змести з дороги всі декадентські доктрини, що заважають консолідації нації довкола одного ідеалу, всі сі лібералізми, демократизми, соціялізми, всесвітництва, паціфізми. Кожда з сих ідей має відповісти на питання, чия вона скріплює націю, чи спричинюється до її могутності, чи навпаки її ослаблює? Се єдиний критерій до їх прийняття або відкинення. Не ідеал самотійности маємо оцінювати з точки погляду „свободи одиниці“, форми правління або „визволення пролетаріату“, чи щастя

„плохої грецькоїської „породи“, чи „мирного життя“ країни, лиш на се все треба глядіти з точки погляду „власновладства і могутності нації“.

Остаточною ціллю для автора є отже нація, а нормою доброго і злого є могутність, сила нації. Що її скріплює, є добре, що її ослаблює, є зле.

Се просте і ясне підставлення „моралі сили“ на місце „моралі права“.

Вкінці наводить автор останню засаду своєї науки на стор. 198.

Природа наділила нас бажаннями; приємність і біль се лише вигадка природи для осягнення своєї мети, прикладати до них абстрактну оцінку смішно. „Бажання є злі лише в тім самім змислі, що і вогонь і блискавка“. Тому лише філістри можуть абсолютно відкидати і морально осуджувати війну, убійство, насильство, — філістри і люде з відумерлим інстинктом життя, Кулішівські „євнухи“ (Ward, Outlines of sociology). „Брудні не наші інстинкти і пристрасти, але їх спотворення через купівлю і продаж того, чого не повинно ставитися на торг“ (Леся Українка, Утопія белетристиці).

„Ніяка річ не є добра... лише відповідно до того, як вона впливає на організм“ (Ward, Dynamic Sociology II, 143). Тут ми знова приходимо до „спеціальної“ моралі, що диктується розвитком сили окремого організму, до Reichtum an Person, до Fülle in sich, Ja sagen zu sich, до Überströmen, до Herr werden wollen, до того критерія правди (і моралі), які є в зрості почуття сили. Ті моральні ідеї є добрі, які йдуть на користь в конкурентній боротьбі за існування, що йде поміж соціальними групами або між групою та її природним оточенням: добре поступовання те яке на користь роду, зле — на його некористь“ (Nitsche, Wille zur Macht).

Книжка майже ex professo пропагує ідеї, які перевертають всі основи християнської і чисто природної моралі. Мабуть через недогляд вийшла вона з друкарні ОО. Василян в Жовкві.

о. Й. Схрайверс Ч. Псв. Ізб.

БІБЛІОГРАФІЯ

Василь Щурат: В обороні Потієвої Унії. Письмо о. Петра Камінського Ч. С. В. В. авдітора гр.-кат. митрополії 1685 р. Накладом „Власної Допомоги“ у Львові. — Львів 1929, 8°, VIII + 120 ст. + 1 таблиця (з фотографічною знимкою сторінки обговорюваного письма).

Вже в „Новій Зорі“ (ч. 16, за 1929 р.) закинено д-рові Щуратові, що він хибно приписує авторство цього твору унії о. Петрові Камінському. Однак в обороні автора виступив о. др. Г. Костельник („Недоля великого автора“ — „Діло“ ч. 49 за 1929 р.). На його думку — автором був уніят. Це, що автор відзначається про уніятів не інакше, як „панове уніяти“ пояснюють др. Щурат і о. др. Костельник тим, начеб то автор належав до цієї групи уніятів, що ворожо відносилася до впровадження в нашу церкву обрядів практикованих в римокатолицькій церкві. Супроти того суперечного стовища д-ра Щурата й о. др. Костельника з одного боку та рецензента з „Нової Зорі“ з другого боку — не буде зовсім злишнім обговорення змісту цього твору.

У вище наведеній книжці подає др. Щурат переклад цікавого полемічного твору з кінця XVII, чи з початку XVIII ст. Копію цього твору, що має заголовок: „Manuscripta W. Ojca Kamińskiego pisane do pewnego Unjata Litewskiego przeciwko Unjatom, ale nie dokończone“ набув автор на власність. На основі цього заголовку др. Щурат приймає, що автором твору був о. Петро Камінський Ч. С. В. В., авдітор уніятської митрополії, хоч нема в заголовку сказано, що якраз Петро Камінський був автором цього твору. Міг бути автором якийсь інший Камінський, без сумніву православний, бо годі припускати щоб авдітор уніятської митрополії кидав каменем на неї. Зміст цього твору промовляє за тим, що його автор — православний полеміст з 80 рр. XVII ст. Поборюючи уніятів він старається виказати їм, що вони нічого не скористали із за унії з Римом. Тому наводить він факти пониження уніятської церкви в Польщі.

Такі розділи в творі, як: „Пониження уніятських єпископів помимо протекції Риму“, „Властива причина пониження уніятської церкви“, „Приміри насильств завдаваних вірним уніятської Церкви“ і „Плянове упослідження уніятського духовенства“ кидають яскраве світло на положення уніятів під Польщею, яке зовсім не ріжнилося від положення православних. Не можна однак на основі тих розділів приймати, що автором є уніят. Тут і там підчеркує він виразно, що він православний. В першій розділі („Момент із боротьби за вплив на вибір православного єпископа“) він успокоює свого приятеля, теж православного, що побоювався безосновно участі латинської шляхти у виборі нового православного луцького єпископа після утечі єп. Гедеона Святополка-Четвертинського до Києва в 1684 р. Тут він виразно пише: „нам (православним) пастиря треба, щоби не розсипалися вівці зі стада“. Сам же він стояв близько тодішнього православного львівського єпископа Йосифа Шумлянського, адміністратора київської митрополії та луцького єпископства і на нього покладає надії православних, бо „кому дбати про будуче добро грецької Церкви і не-нарушимість прав як не йому“. Натомість накидається лайкою на уніятів і пише: „А хто наробив тої колотнечі, то я гадаю, що ніхто інший, як панове уніяти, котрі, пильнуючи соймів завдяки своїм великим доходам, як колись, так і в теперішніх часах безнастанно колодять нами і що лиш можуть вигадати, то вигадують на нашу загладу, та порізнуючи нас поміж собою своїми рогатими мудрованнями (cornutis syllogismis), зогиджують одного другому. Але не дивота, не маючи, що робити — як се дальше покажеться — чим же забавлялисьби, як не тим, щоби нас розривати, хочаки поділити нас, щоби самим панувати.

А заки докажуть що над нами, то не залишають притягати нас до себе лагідними способами; особливо митрополит їх, о. Жоховський, котрий навертає нас до віри, покликуючись на приманчиві обіт-

ниці многих привілеїв, виданих св. Отцем, і каже (Colloquium, ст. 41) (скинути очима і увагою на ті папери: що то впродовж 85 літ зробив для уніятів св. Отець! (ст. 7—8).

Чи міг це писати авдітор уніятської митрополії? А розповівши про уполіснення уніятів латинниками, причім висловлює подекуди навіть співчуття уніятим, він знова підчеркує своє православне становище. „Отже коли Ваша Милість — пише він до якогось без сумніву православного, — жадаєте довідатись від мене про уніятів: що вони, скільки їх, яка моша в них, які церемонії, що за різниця від нас, скільки в них єпископів і монастирів, — то я, о скільки знаю, даю таку інформацію. Літ тому 90 теперішні уніяти були так само Руссю, як і ми; зєдинившись з римською церквою, відмінили багато річей в церемоніях і в моші до того ступіня, що простота, дивлячись на те, за першим поглядом каже, що якась третя віра настала, яка не є ані руська ані ляцька, але щось мішане“ (ст. 36—37).

Не наводжу більше місць, які промовляють за православним авторством. Їх є дуже багато, а вже наведені мною доказують досить, що автором був православний. — Решта частини твору посвячена внутрішнім відносинам в уніятській церкві. Це висвітлення, як звичайно в полемічних творах — є переборщене тенденційно. Автор подає цілу низку фактів, що опоганюють уніятську церкву. Скільки в них правди, треба би перевірити при допомозі джерельного матеріалу. Однак все таки цей твір, хоч і досить тенденційний, є цінним джерелом для історії нашої церкви в другій половині XVII ст. Серед своїх закидів проти уніятів автор не раз підносить такі, що сьогодні їх не можемо зачислити до хиб. Оповідаючи про уніятське духовенство він пише: „Руською мовою так бридяться, що в цілій унії не почувеш руської проповіді; по польськи теж ледви хто вміє; всі говорять по уніятськи. І слушно: як церемонії мішані з грецьких і латинських, так і мова з польської й руської мішана; у всім мішанина, приміром: pudz do okna — пайдзі к вакну; wiatr — віцер; drzewo — дзереву; będzie — будзе і т. д. Осо-

бливша вимова, пожалься Боже губи!“ (ст. 92). Так бідькається автор з тієї причини, що уніятське духовенство на Білорусі уживало живої народної мови, а не мертвої церковно-славянської.

Джерельну вартість опублікованого твору зменшує також вид видавництва. Переклад, хочби й був найвірніший, не може заступити оригінального тексту — Конечність наукового видання цього тексту є тим більш пекуча, що сам рукопис не є власністю публічної бібліотеки. Маючи перед собою виданий текст з углядженням дописок і перечеркнень, які є в рукописі (ст. IV, передмова д-ра Щурата) моглиб дослідники історії нашої Церкви використати як слід це цінне джерело та висвітлити деякі затемнені досі питання в нашій минулім.

М. Андрусак

Я. Г. Кухаренко, наказний отаман війська чорноморського. Написав: *Григорій Омельченко. „Ряст“*, Бібліотека для всіх ч. 11. Вид-о „ОКА“. Коломия 1928. VIII^о. ст. 61.

З приводу 65-ліття смерті „батька отамана“, автора історичної оперети „Чорноморці“ подає п. Омельченко в цій книжці життєпис Кухаренка та коротенькі замітки до листування цього ж з Шевченком. Подано теж літературний показчик Кухаренкової творчості. Книжечка орієнтує загально, в популярно-науковий спосіб і через те надається до читальняних і парохіяльних бібліотек. Мова (вина „редакції“ п. Зубенка) полишає багато до бажання. Коректа лиха.

Ів. Аленко

Табор, воєнно-літературний журнал ч. 8. Каліш, серпень 1928 р. Редагує колегія. Відповідальний редактор В. Кущ, генер. Штабу Ген.-Хорунжий.

Цікавий і корисний бувби журнал, колиб побільше займався військовістю і „воєнною“ літературою, а поменше полемікою і „публіцистикою“ в роді ...п. Віктора Андрієвського.

В статті „Проти провокації“ п. Віктор Андрієвський „відповідає“ обраному народом (sic!) Генер. Судді УНР., проф. С. Шелухінові на його статтю „Проти інтервенції“, яка була друкована в 191 ч. „Діла“. Наголовок ясно інформує читача

як то виглядає „відповідь“ п. В. А. Але нам не цікаво що „обрані народом“ судді і міністри мають собі до оповідання. Як звичайно з одного боку „робиться закиди“, а з другого борониться уряд УНР, що „одинокий спромігся нести в міру сил своїх прапор української державності і зберегти українські державно-національні традиції до сьогодні“. Коротко кажучи, п. В. А. випишує цілий, дуже неприємний панегірик на честь „уряду“ п. Андрюші Лівичконого в Варшаві, що на думку автора — є осяяний авреолом мучеництва. (П. Андрюша й... мученик, це насправду якимось не „пасує“... Примітка складача).

При такій добрій нагоді, як відповідь проф. Шелухінови, п. А. не забуває також і про Гетьманство і нищить в страшний спосіб знаками наведення такі поняття як класократична ідеологія і територіальний патріотизм. І воно справді не страшно.

Не страшно, а навпаки гумористична зате рецензія на п. В. А. на „Хама і Яфета“ Вячеслава Липинського. Знаний історик В. Липинський — на думку п. В. А. повторює старі і знайомі мотиви соціалістичної

агітації. Ще не зрозумілим являється для п. В. А. що — навіть єдність „Національного Союзу“, як пояснює історик В. Липинський: — „стала можливою тільки завдяки появі в українських формах місцевого консерватизму“...¹⁾ Питається п. В. А.: „Якже погодити той факт, що власне тодішні консерватисти, але Українці, протестували проти московської політики уряду і домагалися від гетьмана, щоби до урядів було допущено людей українських?“

Алеж п. В. А. цеж пояснюється якраз глупотою всяких „каючихся“ дворян в роді п. Андієвських! І ми віримо на правду, що вам важко було зрозуміти „Хама і Яфета“, якщо ви не можете погодити такі прості факти!

В цім числі „Табору“ видруковано теж панегірик — промову в честь Великого генія України²⁾ Г. Отам. С. Петлюри, котру 25. V. 1928 виголосив у Подєбрадах проф. Славінський, що розправився в своїй панегіричній промові з двома „негідними“, бо „од мертвих“ говорячими українськими Гетьманами: Іваном Мазепою і Павлом Скоропадським.

Он. Дністровський

ЛІВІ МІЖ СОБОЮ...

Львівська „Рада“, „незалежний“ орган націоналістично-комуністичної „партії праці“, приносить в ч. 12 (361) за 1929 цікаву характеристику українського „соціалреволюційного“ уряду Микити Шаповала на еміграції в Чехословаччині. Уступ зі статті „Інтермедії української еміграції“, в котрім подана характеристика, наводимо без змін:

Микита Шаповал та його „уряд“, чи пак Народня Українська Рада, мимо, галасливої авто-рекліями про самостійницьку непорочність, є на ворожій стопі з Радянською Україною не за її союз з іншими радянськими республіками. Якраз Микита Шаповал ще 1923 р. писав у своїм пражській органі „Нова Україна“, що він є „за федерацією у Росії“ (так він називає держави Радянського Союзу), бо, мовляв Шаповал „здійснення справжньої федерації під цей час у Росії було б фактично збільшенням прав і можливости розвитку, а тому не було б проти неї, однак не спускаючи з ока того, що в нас є інша мета“ („Нова Україна“ за вересень і жовтень 1923 р. в статті: „До програми українського визволення“). Практичний вислів своїм федералістичним ідеалам дав Шаповал власне недавно, в минулому році, засновуючи на саїлку з москалем Черновом „Лігу Сходу Європи“. Не може гніватися Шаповал на Радянську Україну і за радянську систему правління, бо вона змодифікована в дусі

колишнього Трудового Конгресу для шаповалів є навіть бажана. До речі: „трудовий народ в мові українських есерів як носій суверенності — це власне робітники і селяне, на яких ґрунтується державний режим Радянської України. Микита Шаповал гнівається на існуючу українську державу єдино і виключно за те, що не він її створив і зорганізував і що не він стоїть на її чолі. До того долучуються особисті прикмети Микити, які відіграють в його діяльності велику роль і які можна схарактеризувати духом анархії. Пригадуються станиславівські часи в вересні 1919 р., коли то Шаповал, вітаючи перед більшовиками з Великої України, організував в Станиславові на спілку з Дмитром Демянчуком селянсько-робітничу опозицію для повалення ЗУНР і зєднання її... з ким думаєте? — власне з тими більшовиками перед якими втік! Він як Марко Проклятий мусить все бути проти когось в опозиції, когось нападати й на когось гніватися, а коли щось організує, то тільки з метою нищення і дезорганізації чогось існуючого. А коли те істнує зникне, то і він ліквідує свою організацію.

¹⁾ Подаємо дослівно цитат з рецензії п. В. А., зі зацитованими словами з „Хама й Яфета“ — Примітка Редакції.

Надіслані книжки й журнали

Бюлетень Держ. Вид. України ч. 4—5. 1929

Більшовик України. ч. 4, 5, 6, 7—8. 1929. Держав. Вид. України.

Розбудова Нації орган проводу українських націоналістів, Прага, ч. 5. 1929.

Літературно-Науковий Вістник, Львів, книжка за май, книжка VI. за червень 1929.

Проти Хвиль! квітень 1929 ч. 4 Львів.

Тризуб, ч. 19—20, 22, 23, 24. Париж 1929

Смолоскипи ч. 1. квітень 1929. Львів.

Wiadomości Literackie ч. 24. Warszawa

Світ, ілюстрований журнал, ч. 5. за травень 1929 Львів

Життя і знання ч. 7—8, 9 Львів.

Ми молоді ч. 5—6 за травень — червень 1929 Рогатин.

Deutsche Jugend-kraft ч. 7, 8. Düsseldorf 1929.

Записки Чина св. Василя Великого, том III Вип. 1—2 Жовква 1928.

Przegląd Powszechny, czerwiec 1929. tom 182 Kraków.

Pod Znakiem Marji, miesięcznik Związku Sodalicyj Marjańskich. Czerwiec 1929.

Wiadomości katolickie, Nr 10, 11. Kraków 1929.

Наш Приятель червень 1929 ч. 10 Львів.

Luc, Zagreb, Broj 7.

Apostolat sv. Cyrilla a Methodeje ч. 6—7. Olomouc 1929

Душпастыръ, Ужгородъ — Пряшевъ 1929 ч. 6—7.

Chryścijanskaja Dumka Nr. 8. Вильно.

Das Neue Reich, ч. 37 Wien 1929.

Schönere Zukunft ч. 37. Wien 1929.

Katholische Kirchenzeitung ч. 23. Salzburg 1929.

М. Чайківський: Чарка горілки—море сліз. Рогатин 1929 стр. 148.

І. Филипчак: За Сян! історичне оповідання для молоді. Частина I. Бібліотека „Ряст“ Коломия 1928.

А. Лотоцький: За волю Ірландії „Добра Книжка“ 1929 стр. 162

ЩЕ З 1921. РОКУ ВИХОДИТЬ ЖУРНАЛ

П—О—С—Т—У—П

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЯК ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК В ОБЄМІ 2—3 АРКУШІВ ДРУКУ

Містить: багатий відділ красного письменства оригінального й перекладного — статті з ділянки письменства, політики, релігії, соціології й и. наук — бібліографію, місячну хроніку, літературні замітки й анекдоти.

Стоїть на становищі державницької ідеології; редагований у християнським дусі.

Участь у „Поступі“ за 1928. р. брали: Андрусак Микола, Аненко Іван, Бать Олекса, Гладилевич Іван Конст., Заїкин Вячеслав, Залозецький Др Володимир, Зубик Роман, Крипакевич Др Іван, Липинський Вячеслав, Лімниченко Василь, Лоський Др Ігор, Лужницький Др Григорій, Меріям, Монкевич Борис, Монтрезор Адам, Мох Микола, Назарук Др Осип, Нигрицький Л., Пасіка Микола, Петрійчук Орест, Саварин Денис, Фірак Михайло, Чесина Святополк, Шостаківський Петро та інші.

У 1929. році зайшли у техніці видавання „Поступу“ деякі зміни. І так: замість виходити що два місяці подвійною книжкою на 4—6 аркушів друку, „Поступ“ виходить сього року що місяця (біля 20-го числа) в обємі 2—3 аркушів друку. Замість грубого паперу друкується на кращім (але тоньшим) ілюстраційнім. Хоч через тонкість паперу здаватиметься число тоньшим, то таким воно в дійсності що до змістовности не є; навпаки, через розширення колюмни складу кожне число дістає около 20,000 букв більше, тобто — рахуючи на обєм у змісті — 5 сторінок більше вмістимости (або річно 50—64 сторінки більше). — „Поступ“ час від часу має теж в тексті ілюстрації. До кожного числа долучена одна гарна світлина (в 1929. році „з видів українського Львова“)

Передплата не підвищена: річно коштує „Поступ“ 10 зол., — піврічно 5 зол., поодинокє число коштує 1 зол. 20 гр.

Для закордону річно 1.50 доляра.

Гроші в краю просимо **слати** блянкетом Почтової Каси Ощадности в Кракові на ім'я „Константин Гладилевич—Львів—ч. 408,908“, а не іншими чеками.

Замовлення адресувати:

Адміністрація „Поступу“ — Львів, ул. Кльоневича 8/II.—Телеф. —48.

Просимо пам'ятати: розвиток журналу — це скількість і точність його передплатників!